MARTIN KUKUČIN

MAŤ VOLÁ

Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST

4B 1704
5 Sr.
70.-

MAŤ VOLÁ

Ohlasy z obce roztratených.

Napísal
MARTIN KUKUČIN

V.

G. A. Bežo, nakladateľstvo a knihtlačiareň v Trnave.

VŠETKY PRÁVA VYHRADENÉ.

PG
5438
BAM3
diel 5

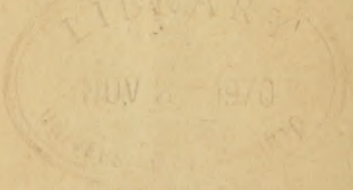

Piaty diel.

I.

Pán Simon sedel v pisárni, ako obyčajne o tejto hodine. Chcel by doniesť veci do poriadku, keďže ich bude treba oddať nástupcovi. Ale pracuje roztržite. Hádam je na vine i mrcha čas. Dážď šibe do oblokov, celý deň sa leje ako z cievok.

Do sklepu všuchnul pán Fortunato: prehodil kukľu dolu chrbtom. Dolu plášťom sa cedí: ostávajú mláčky za ním.

»Ozajstná potopa«, hundre pred pánom Vodopijom. »Nehodno psa vyhnať.« Oči mu behajú po sklepe sem tam, po policiach okolo stien, po kistniach v stôsoch i po skupine načatých vriec hore koncom so všakovou strovou. Pokýval hlavou a žmurknul: »Dobre ste sa zaopatrili tovarom. Nemá kde jablko padnúť. Lahodí duši chudobného pozerať na blahobyt. A zasa tichosť a poriadok. Moja tulácka duša vidí tu prístav istoty.«

Pán Vodopija poobzeral sa po miestnosti, zapálil sa v tvári, oči mu zažiarily. Sišlo mu na um, že o nedlho všetko toto bude jeho.

»Výsledok vytrvalej práce, ktorá ide plnou parou, riadne, bez pretrhnutia. Ľudská námaha a rozumnosť vytvorila svet, zaokrúhlený v sebe. Neroztratil sa ako pri našom habkaní a troškárstve. Tu je na hĺbke úroda, ktorá vyrástla z ničoho, iba z ľudskej, statočnej práce.«

»Zdravo boháči, trhani sa vám klaňajú!« poklonil sa Fortunato hlboko pred Vodopijom a potriasol mu živo ruku.

Pohľad na blahobyt ho pozdvihol. Pána Vodopiju zas sa milo dotklo počúvať taký vzletný chválospev na to, čo on tiež rád.

»Práca tečie ticho a pomaly; neznať hýbania a predsa sa hýbe všetko kdesi v hĺbke. Veď je obchod skoro ako živá osobnosť, žije tak svojím životom, ako jednotlivec, i rastie a vzmáha sa, kým nedozreje.«

Vtedy už bol pri dverách pisárne. Pán Vodopija zaklepal na ne a otvoril mu ich. Hosť keď vstúpil, poobzeral sa zarazený po miestnosti. »Čosi ste premenili tuná« — podotknul.

»Pribrali súsednú izbu« — vysvetľuje mu pán Simon. »Pán Vodopija dal ju vyriadiť a pripojiť k pisárni.«

»Máš pekne a ticho, Šime. Poriadok a mier všade« — viedol si zas ďalej ako v sklepe, ako by chcel pokračovať v chválospeve. Spustil sa do kresla na boku od stola. »Vonku šibe dážď prudko, ozajstný súdny deň: tu útulne. Ako ma vidíš, tak si myslím, priateľ, že som tu v bezpečí, ani v pevnosti.«

»Nuž pokoja máme nadostač« — usmial sa domáci pán. »Ak je pokoj najväčší poklad na svete, ako istia poniektorí: môj dom by mal byť najbohatší všetkých Amerík. Ale iní vravia, že domy nerastú v pokoji na veľko, ale v pohybe. Stojaca voda tiež je vraj nie najzdravšia.«

Pán Fortunato hodil hlavou, že nesúhlasí. Nechutné reči pri toľkom bohatstve! »Začali sme šomrať, pán súsed«, zasmial sa. »Zlý čas vás nahneval, vŕšite sa na mne. Veru i omrzí taká čliapkanina!«

»Prepáč, nechcel by sa vŕšiť na tebe«, vyhovára sa pán Simon. »Pamätám sa, v takomto čase prišiel si ma volať na svadbu. Minuly už tri roky od tých čias. Kto by povedal!«

»Rôčky idú, ako by bičom plieskal«, prisvedča pán Fortunato. »Mne sa minuly, ako by bolo včera. Ale na čo som prišiel, kamarát!« Položil si prst na čelo. Pán Simon pozrel naň a kývnul mu nech dopovie. »Neviem, či si spozoroval: ale je tak, že keď som sa doteperil k tebe, bolo vždy, keď som mal od teba pýtať niečo.« Rozosmial sa a tlieska si na kolená.

»Prirodzene, veď sme v obchode. Prichodia doň najviac pýtať! A keď považím, málo si ma unúval. Častejšie ja vás. Ani som sa nespýtal, ako sa má pani Flora.«

»Ako ona, Šime!« Oči mu zažiarily. »Vždy veselá. Dnes sníma záclony s oblokov; ide tu-

ším prať. Babravá robota: považ tento čas k tomu!« Zatíchnul. Iste sa spamätal, že prišiel pre inú vec, nie rozprávať o žene.

Rozmýšľa o veci dávno, ale iba sám. Toto je prvý raz, čo ju ide vyjaviť iným, v prvom rade priateľovi, ktorý vďačne počúva a uzná.

Pán Simon sa oprel na stoličke a pozeral naň pilne: predtucha mu šepce, že má dôležité veci za lubom.

»Priveľmi sme sa tu obetovali« — začal konečne. »Aké máme výhody a pohodlia? O odmenách ani nehovorím. Neprivykli sme na ne. Časy mrcha, ako málokde: ak nie slota, teda besné vetry. Patagonec trhá a nosí strechy. Iba toľko, že máš spoločnosť. Keď nemôžeš vystrčiť nos von, máš akú-takú náhradu v dome.«

»Veru tak!« prisviedča, hoc nemá domácich pôžitkov veľa. »Tam von je ozaj mrzko. Potešme sa v dome, ktorí ho máme.«

»Všetci by sme mohli, priateľ; len chcieť« nadhodil mu zas. »Toto sú časy, kde oceníš domáce ohnisko. Ale sa dá i životu pozrieť lepšie do očú, i jeho potrebám. V taký čas, keď nemôžeš ísť von, navštívia ťa podnety ku novým prácam a podujatiam. I náš roľník sedí v kôlni, popráva pluhy a brány, hrable a kosy: chystá sa k novým robotám, keď sú vonku najväčšie príšky a chujavice. Tiež ho navštívia podnety a starosti ku budúcim námahám.«

Pán Simon počúval ho roztržite. Nechcelo sa mu ísť na ďaleké vychádzky po nivách mudrovania.

Z úvodu si vybral, že prišiel k nemu v závažnej veci. Aby vedel, ako veci stoja, sveril sa mu za horúca, že obchod predal.

»Dobre si urobil«, odobril mu. »Dávno som ti chcel povedať, že sa neprace do obchodných rubrík uvažovať o svete a ľuďoch. Lepšie sa vynajdeš s tými myšlienkami niekde na brehoch Jadrana, vo vôni rozmajrínu a šalvie.«

»Uhádol si, prečo som obchod prepustil. Tu som len do času. Považuj ma za hosťa v tomto dome, nie za gazdu.«

Fortunato sa nepozastavil nad novinou: skôr sa zaradoval. »Tak vypočuješ pozornejšie, čo ti chcem rozložiť. Uvidíme, čo povieš.«

Priateľ zhniezdil sa na stoličke a čakal netrpelive, čo mu povie.

»Poviem odrazu, že idem premeniť všetko« — oznámil mu, vstal v nepokoji a oprel sa na stolík. »Všetko, Šime: bydlisko, robotu, alebo už remeslo, spôsob života. I na svet by nedbal pozerať inakšie, ako dosiaľ. Premena od základov po samú hálku.«

Usmial sa mu, čo ho to zas schytilo. Akási horúčka, ako chodievala naň tu i tu. Kdesi bol v ňom nepokoj, čupel za čas, kým sa nerozrástol a nevyhodil ho z koľaje. Zunovalo sa mu, ako toľké razy, čo mal a čím bol. A predsa bolo

badať, že sa nemá zle. Robil dobré obchody. »Ostatný neviem ako ti vypálil« — dodal pán Simon s úsmevom — »ale predošlé neboly najhoršie.« Ešte sa zasmial, keď ho pichnul: »Spomínali, neviem už kde, že kde položíš nohu, všade sa najde zlato.«

»Veď je i tak. Všade sa skrýva zlato, kde kročíš: len prinútiť zem, aby ho vyjavila. Dosť som ho našiel, ale i mal preň biedy a trápenia. Nejeden z kamarátov vrátil sa už či do mesta alebo domov s dobrou obnôžkou, ku ktorej som mu dopomôhol. Pri mne sbohatli, ale ja, vidíš, vždy len — ‚ako bolo na počiatku'. Iní sedia na svojom, v istote; ja visím, ani sem, ani tam. Zle je, ťažko braček, nemať pod nohou pevnej pôdy, ani ako dlaň. Dnes večer nevie, Flora, čo položí zajtra do hrnca. Čo na nôž to za groš a nevedieť zkadiaľ ho vypriasť, ten groš. Zunuje sa neistý život. Budúcnosť ľaká, či nebude hádam priukrutná na konci. Trápi, keď sa nemôžeš zachytiť za toľké roky. Nemaj mi za zlé, že sa obzerám po inom poli. Žiť a vyžiť nie je ešte odmena za toľké námahy a obete.«

Rozohnil sa. Z očú mu sršaly iskry, zo srdca sa vylievala smutná žaloba i horkosť. Zbúril sa. Začal merať prácu a plácu, ako ktorýkoľvek robotník. Vychodilo mu, že ho oklamali. Vzali od neho viacej, o mnoho viacej, než mu dali. Nežehre a nebrojí! Nemá vlastne proti komu; ale porovnáva. Bojí sa žiť ďalej v neistote, nevedieť, čo bude zajtra. »Ak trafíš na zlato máš; ak

netrafíš, nemáš — prišiel si o mozole, ustával si sa márne.«

Pán Simon sa zamyslel, uznal mu v nejednej veci. Nepatrnejší kopáči zlata odložili čo to, majú sa dobre, kým on nezvýšil dosiaľ ničoho. Začať robiť počty, vyšlo by iste, že zarobil viac od iných. I s ním sa shováral neraz o smysle peňazí i pokarhal ho, že nevaruje. Groš išiel nie napospol na nôž, ale i na veci, bez ktorých by sa bol mohol zaobísť. Ale on tie nauky neuznával: najmä sa mu protivilo budovať budúcnosť pomaly, klásť kameň na kameň.

»Kde sú tie istoty, Srečko!« nadhodil mu.

»V kupectve a priemysle« — odpovedal mu zápät. »Najmä v kupectve.«

Pán Simon pozrel naň s poľutovaním. I tam je istota dosť neistá. Kupcova usilovnosť ju buduje, zručnosť ju podopiera: ale ak ochabne trochu, hoc je stavba hotová, chytí sa jej červotoč, alebo sa podomelú základy.

»Učiť sa remeslo nemám kedy, ale kupčiť by mohol. Do kupectva netreba toľkých príprav a zkúsenosti.«

Zas len krúti hlavou kupec. »Bez nich, kamarát, sa nehneš; alebo sa potkneš.«

»Nebude mi nič!« usmial a vyrovnal sa pred ním. V očiach mu svietil plamienok vzletu a v tvári sídli veľká istota. »Vybral som si obor. Zavediem obchodné styky medzi Magallanesom a Severom. Bol by zas sprostredkovateľom.«

»Tých už máme dosť« — poučoval ho priateľ. »Obchodné styky medzi nami tu a Severom sú už dosť ustálené a živé.«

»Ale nie v hlavnej veci! Kupci zo Severa nerobia iné, ako posielať do Magallanesa, čo si objednáte. Nech vedú tedy svoj obor: nestariem sa im doň. Ja chcem vyvážať na Sever, čoho máme tu zbytok a čo im tam chýba: vyvážal by statok!«

Pán Simon prisvedčil. Pekná myšlienka: prostredkovať. Zadíval sa naň, ako horí od netrpelivosti a vnútorného ohňa. Sedela mu hrdosť na tvári, že sa akoby mieša do diela Prozreteľnosti. Dáva sa jej za pomocníka zapchávať medzery, ktoré ostaly v jej diele.

»Na Severe by sa hostili chýrnym mäsom z našich pašienkov, z ďalekého Juhu, o ktorom chyrujú dosiaľ málo.« I pána Simona priťahovala tuho myšlienka. V nej bolo čosi veľkého, čo by odrážalo slávu na jeho kupecký stav. V tom svetle kupecké remeslo stalo by sa vysokou ustanovizňou, akoby velebnou dielňou, v ktorej pracuje vyššia múdrosť na doplnení veľkých diel božích.

Kliesniteľ pobadal, že predmet pochytil priateľa. Bol ako istý, že ho má. Hlavná myšlienka pána Simona zaujala, ale sa nedal do vysokých poletov hneď ta za ním. Bol rozvažitý v kupectve, pri výpočtoch veľmi chladný. Nedal sa ľahko odtrhnúť z vodzky obyčajnej opatrnosti.

Rozhovor šiel, ale kráčal obtížne. Kliesnitel odskakoval od veci, znovu sa vracal: neraz odletel priateľovi, ktorý musel čakať, kým sa zasa vráti. Prekážky preskakoval a obchádzal v horúčke, ale kupec mu ich vždy staval pred oči. Mal obavy a pochyby, ale vec sama v sebe sa mu zaliečala veľmi, a priznal sa, že hodno o nej rozmýšľať.

»Však ver!« zaradoval sa Fortunato. Hrialo ho, že sa priateľ zaľúbil do myšlienky, ktorú toľké časy vyváral. Do týchto čias nebol si istý, či je zdravá a súca k životu. Keď mu ju pochválil, predstavila sa mu hneď súcou. »A nová!« dodal hrdo. »Dosiaľ nik neprišiel na ňu.«

»Hm, kto vie? Hádam i prišli, a mnohí: ale ju položili na bok. Nechcelo sa im do nej zahryznúť.«

Fortunato mu mal za zlé, že ho strháva k zemi. Naostatok by odškriepil i pôvodnosť jeho myšlienky. Odložili na bok!... Zľakli sa jej skôr! Neopovážili sa jej prizrieť.

»Neprevarili ju dokonale. Prevariť ju dobre, neboli by ju pohodili. Len sa jej pripáčiť, či je nie prirodzená, jednoduchá, užitočná a nová. Vidíš, máme statku na vývoz; dosiaľ sa vyváža zmrznuté mäso do Europy; prečo nevyvážať živý statok na Sever, kde chýba?«

Pán Simon prikývnul. Tou myšlienkou sa i on zanášal: má v sebe moc pekného a vábivého. Vyrastá zo samých pomerov, uviedla by

poriadok a rovnováhu do hospodárstva veľkej, bohatej krajiny, ako Čile, ktorá má na juhu čo jej chýba na severe. Kto ju prevedie, vykoná veľké dielo, lebo by medzeru Severa zaplnil tým, čo Juhu zvyšuje. »Ale — ale!...«

»Ešte nie ‚ale'!« zakríkol ho pán Fortunato. »Nieto ‚ale', keď ide o uvádzanie do života veľkej myšlienky. ‚Ale' odpadnú, keď krajina môže najsť doma, čo musela dovážať zpoza hranice. Mal si tú istú myšlienku ako ja, ale si sa jej zľaknul a uskočil. Ja sa jej nebojím! Veci, ako sú dnes, potrvajú: Magallanes neprestane dochovávať čo potrebuje Sever. Sprostredkovateľ bude mať stálu robotu, istú postať a výživu. Len zaviesť dodávky, sriadiť ich zručne a už ich nič nezastaví. Skôr práca bude mohutnieť, rozrastať sa. Vidíš, Šime, aké bohaté, veľké pole činnosti. Nikdy sa nevyčerpá.« Má pred sebou veľkolepý obchod na širokých mocných základoch. Sám si prekliesni časom cestu, len mu ju ukázať. Potečie mohutným prúdom a vyrobí svoje koryto ani voda z mocného žriedla.

»Je dobrá a veľká sama v sebe tvoja myšlienka« — potvrdil znovu »ale...«

»Nieto ‚ale'« — zaskočil ho kliesniteľ. »Volá, kričí za uskutočnením, nie za ‚ale'. Nikto sa jej nechce smilovať, pre bojazlivé ‚ale'.« Pohodil hrdo hlavou, vystrel sa smelo a mladistvo ohnive. »Venujem sa jej ja; poď so mnou, Šime!« Položil mu dlaň na plece a striasol ho. »Dajme jej života, naše bude bohatstvo a sláva!«

Pán Simon vstal zpoza stola pružne, sťa by bol omladnul. Bolo mu voľne a ľahko, padly s neho putá. Cíti v sebe silu, nový život. Myšlienka rozprášila vidiny, ktoré mátajú uňho z domáceho kraja. Pán Fortunato zbadal premenu a usmieval sa. ‚Človek je vyšší tovar' — podumal. ‚Žije duchom. Blesk myšlienky — a už sa šíri nový život v žilách. Zahreje novým životom, čo zamrelo . . .'

»Čo povieš, Šime? Bude z nás dačo? Šiel by hľadať na tej postati istotu a obživu. Pomôžeš mi?«

Priateľ musel sa smiať jeho náhlivosti. Pýta odpoveď hupkom na vec takú zložitú! Dať výrok a ani nerozberať otázku! V kupeckých podujatiach nenáhlia sa toľme. Rozvážia vec so všetkých strán, skúmajú spády a okolnosti.

»Môžeme porozmýšľať o nej« — pristal úprimne — »či z nej môže byť dačo.« I on sa vraj v nej kochá, ale čože, keď je dosiaľ len mechúrik na vode. Hrá na svetle divnými farbami, ale ak spľasne, ostane iba trochu peny. »Nemôžeme, bratku, obísť ‚ale'; treba sa o nich poshovárať.« Odviedol ho ku mape južnej Ameriky na stene. Ukázal mu Puntarenu a magallanské pastviská a dlhočižný pás zeme od tropického pásma až do južných ostrovov, neobydlených ešte. »Tu ti je, brat, ‚ale': ďaleko odtiaľ na Sever! Druhé ‚ale', ešte horšie.« — Ukázal mu Cordilleru, ktorá, neprístupná, sa dvíha me-

dzi Magallanesom a ostatkom Číl. Priechody cez veľké vrchy sú ďaleko na Severe: viac na juh ich nieto. Ovce by prišlo hnať argentinskou Patagoniou prvým priesmykom do Číl: cesta by trvala mesiace. Doviedla by ich do kraja, kde je mäsa nadostač. Prišlo by ísť čilským krajom zas mesiace, kým by prišli do krajov, kde potrebujú mäso. Koľko by museli zaplatiť celou cestou za pašu? Cesta by stála ohromné peniaze; barany by doniesly na jatku kosti a kožku: ale i to sotva! Popadaly by cestou, alebo by prišly o paprčky.

»Nechajme toho ‚ale' —« hodil rukou pán Fortunato. »Na cestu po suchu som nemyslel. Po suchu povezieme statok, keď budú železnice a lacný prevoz po nich. Držme sa mora . . .«

»Dobre, poďme po mori« — pristal pán Simon. Cesta, myslím, tiež nevypadne lacno. Pôjde na ňu väčšia čiastka zárobku a statku nebude po srsti. Ak sa trafí zlý čas, cesta sa pretiahne: statok príde na trh zas len ako trieska. Vidíš, na mori tiež je moc všakových ‚ale'.«

Uznal i on, že vec nie je ľahká. Ale najde sa i tomu rady. Schudnutý statok, keď príde na miesto, dá sa na pašu. Argentinskí kupci tiež držia svoj statok na paši, kým stučnie na jatku.

Pán Simon ho podrážal mnohými ‚ale', zkusoval ho: ale bolo vidno, že ten si veci rozvážil dobre. Na každú pochybu mal hotovú odpoveď. Prepracoval sa do podrobnosti, nahnal

priateľa do kúta, až sa poddal a sľúbil mu, že bude držať s ním aspoň pri prvých pokusoch. Myslel, že tým vec dokončili na tento čas: podrobnosti preberú po troche. Na to treba času.

Pán Fortunato ani počuť o preťahovaní: čo má byť, nech je! Ak sú ťažkosti, prekážky, premôcť ich! Mal v ruke všetky dáta a informácie z jednateľství spoločností, ceny a iné podrobnosti. Z neho šibala istota a viera v zdar. Pán Simon bol obozretný. Hoc nezkúsil, ako ide kupectvo so živým statkom, vedel, že práve na podrobnostiach sa zakladá zdar takého podujatia. Z nich vychádza celok a podstata veci. Zlyhať najmenšia vec a podujatie sa potkne, alebo zlyhá celé.

»Priznám sa ti« — riekol pán Simon vážne — »toto podujatie je neisté. Nemáme zkúsenosti okolo statku, ani tušenie o spádoch a príhodách v tom kupectve. Počiatok nebude naozajstný obchod, ale iba zkúška. Budeme habkať a hľadať cesty, či ich otvoríme alebo nie. Predpovedať ako vypadne pokus je ťažko: málo čo ľahšie, ako bolo vtedy, keď si šiel hľadať zlato na slepo.

»Ale som predsa hľadal« — postavil sa smele — »hoc som nebol istý. Neraz som i našiel. Pôjdeme teda nadobúdať zkúsenosti z prvoti. Najdeme ich: neboj sa!«

Dážď čľapotal vo dvore, búchal po cinkových krovoch; akási jednotvárna hudba, ktorá uspáva. Ale pán Fortunato rozháňal driemoty.

Mal zápisky a výpočty. Vedel, koľko sa sprace baranov na palubu, koľko stojí prevoz a iné a iné trovy. Výdavkov bolo hodne, ale vychodil i pekný zárobok. Statok je v Magallanesi predsa len o mnoho lacnejší ako na Severe. Rozdiel vyšiel taký, že prevážil i väčšie výdavky.

»Bodaj by bolo« — zaželal priateľ. »Nezabudni na nepredvídané! Dakedy ich býva viac ako riadnych: vychádzajú nevieš zkadiaľ, keď je vec v behu. Zlé je pri tom, že neočakávaný zárobok nevyjde nikdy.«

Pán Simon nebol by pomyslel dnes ráno, že sa dá strhnúť do nového podujatia. »Nuž tak, Srećko,« položil mu ruku na plece — »pôjdeme ti pohľadať istú, stálu prácu. Ja ti pomôžem. I mne sa síde hodiť svetu trochu piesku do očú« — zasmial sa. »Aspoň mi nevyhodia na oči, že som vypriahol, lebo neviem, kam z konopí. Vychytia ma, že som nechal obchod, aby sa mohol dať na väčšie podujatie. Ešte snímu klobúk predo mnou.«

Smial sa na žarte, ako zavedie svet; i na priateľovi, ktorý si šuchá ruky, že ho má: keď sa on nedal, ale iba požičal dočasne, na prvé pokusy a počiatky. Keď mu pomôže naraziť kupectvo do dobrej koľaje, odstúpi a prenechá ho jemu. Nech pokračuje pre seba. Myšlienka bola jeho, nech ostane i osoh jemu, ak sa ukáže.

Pán Fortunato bol istý, že zvíťazí, keď sa pridal k nemu. Dostal ho chytrejšie, než sám my-

slel. Pre počiatky má peňazí dostatok zachytiť sa na Severe. Pozdejšie začne prichádzať statok. Nebude mať inej starosti, ako ho odpredávať pomaly mäsiarom. Časom môže otvoriť i svoje jatky. So zárobkom sa budú deliť, ako bratia. Obchod sa iste zmôže, dajú mu široké základy. Bude mať istý chlieb on i priateľ. Pri nich sa prichytia toľkí statoční ľudia, dostanú sa ku stálej práci.

Hej, zastarie sa, krehký človek, do práce Prozreteľnosti: pomôže jej deliť dary, aby sa ich ušlo všade jednako. Neprepracovala podrobnosti v svojom diele. Urobila na miestach skladiská, ktoré by zhnily, kým ich inde hľadajú a nevedia si rady bez nich. Roznášať a deliť dary božie kde ich nebolo, je vznešenejšia práca, než brúsiť po kraji, kutať v zemi, či sa najde ešte pár zrniek zlata. Čím ďalej, tým ho je menej. Za Jula Poppera boly ešte bohaté ložiská, dnes nachodia iba roztrúsené zbytky.

»Teda ideš byť veľkokupec!« tľapkal ho priateľ po pleci — »v obore, v ktorom nepracovali dosiaľ. Mňa veľmi zaujíma táto vec. Pomôžem ti, neboj sa. Budem ti posielať tovaru, koľko budeš potrebovať. Priam teraz je v najlepšom mäse: teda do práce!«

Hľa, ako ožíva v ňom obchodník! Schytila horúčka i jeho, hoc sa chce ukázať chladným a zdržanlivým. Nie horúčka za ziskom, ale za samú vec.

II.

Pána Fortunata nebolo treba poháňať. Keď sa dorozumeli o podrobnostiach, šiel rovnou cestou domov. Vletel do čistého domku ako víchor a oznámil pani Flore: »Priprav sa, anjelik! Najbližším poštárskym ideme na Sever.«

»Naozaj!« Nezaradovala sa, ako si vždy predkladala. Skôr sa zľakla. Cesta prišla z nezrady. »Čo prihotoviť?«

»Čo ponesieme so sebou. Domáci už má výpoveď. Veci v dome predám razom. Nedostaneme, čo nás stály: ale to sú ztraty, ktoré neminú nikoho, kto sa sťahuje. Priekupníci tiež chcú žiť.«

»A záclony som práve namočila!« zalomila rukami.

Tak ukladá do kufrov svoje poklady. Ortenza sa smoklí okolo nej, obracia všetko čím hore tým dole. Narieka; sama nevie, čo robí. Ale pani Flora si premyslela: sľúbila jej, že ju zavolá k sebe, len čo si zariadia dom.

Keď pán Mešetar predal, čo mal v dome, v meste sa rozniesol chýr, že ide na Sever.

»Ako že je to? Kde sa dieme s podielmi?« Obstali ho ktorýsi deň, keď sa bol ohlásil v klube.

»Podiele tu ostanú i čo je v nich. Svoje som predal priateľovi veľmi výhodne.« Keď im povedal po čom: shíkli nad toľkou ľahkomyseľnosťou. »Mne vychodí osoh. I tak ich nejdem obrábať. Mám pred sebou závažné podujatie: musel som sa oslobodiť od všetkého.« Vystrel sa, pozeral okolo seba smele, ako vtedy, keď plával v najväčšej sláve.

Čo ich doň, či je jemu výhoda alebo újma: zle je, že dali hotové peniaze, z ktorých utratia týmto činom tri pätiny.

»I ja škodujem, hádam viac. Mohol som mať na dlaň desať ráz toľko ako teraz, keby ich bol chcel predať. Vie každý, prečo som ich nepredal. Ale i takto zbaví. Obchody v zlate nejdú v rovnej čiare. Skáču sťa pochabé, lámu kolesá . . .«

Čo mu mali povedať? Zabohovať nikde v kúte. Vedeli, že zohrdil hotových štyristotisíc, len aby nezradil spoločníkov. Stál pri nich až do konca. Ak výsledok oklamal ich, jeho oklamal ešte väčšmi.

Keď odišiel z Puntareny, ostali ako ovce bez pastiera. Kedysi mysleli, že nevyžijú bez podielov: teraz zasa vedia, že nebude pokoja,

kým sa ich nesprostia. Pán Vodopija bral nazad podieliky, ktoré popredal oňahdy. Boly skoro napospol tie isté a predsa iné. Sotrelo sa z nich kúzlo, hlavná ozdoba: nádeje, ktoré na ne nalepili majitelia. Ani si nevšimli, že prišli o peniaze v tom kupectve. Bolo im najväčšmi ľúto za nádejami, ktoré padly kdesi do prachu...

»Ale tak!« vyskočil pán Kolčić, keď zvedel, že pôvodca podielov odišiel na Sever. Sobral sa i on k pánu Vodopijovi. Keď mu vyjavil, ako spadly z najväčšej štebliny na najspodnejšiu, a či skôr temer na samú zem, skypel v ňom hnev. »My sme odčítali hotových dvadsať tisíc a teraz vraj za tisícku!«

»Ľutujem. Viac nemôžem dať. I tak sa vystavujem. Prevzal by vám ich len preto, že sú odo mňa.«

»Ale na tento spôsob, pán Kuzma!« Chytal sa za hlavu. »Či je to poriadok? S dvadsať spadnúť na jednu. To je hra, nie kúpa!«

Vykrúcal sa, že kúpa je kúpa. Kupec háda, kedy kúpiť, kedy predať. Ak nevie hádať, nech sa vraj nepúšťa do kupectva. »Oňahdy som vám núkal pôvodnú cenu« — vysvetľoval mu. »Boli by ste dostali celých päť tisíc. Mali ste ma chytiť za slovo: bol by utratil štyri tisícky ja, nie vy. I teraz vám radím: predajte! Ak nie, utratíte i ostatok.«

Pán Kolčić, pomýlený, šiel sa radiť. Keď videl, že i druhí pristali na tú cenu, šiel zasa

k pánu Vodopijovi. Nebol by ho sobral na sedem vozov.

*

V také pohnuté dni zavítal Krešimír do mesta. Prišla s ním i karreta z podniku, vraj po tovar do Puntareny. Ale to bola len výhovorka. Karretu o troch koňoch mu prepustil pán Boby na kožky. Pán Ipolito sa díval, keď ich skladali do kôlne. Nebolo už v nej údeniny ani pšenice: bolo kde držať kožky. Ale ani tak neostaly v nej dlho, išly ku kušnierovi.

Zárobku i na nich vyšlo dosť hodne. Petar ostal v kampe; skupuje kožky po podnikoch, ktoré ešte nenavštívil. Sklad má na Rio Colorade. Tam ho ešte čakajú niektoré roboty, ktoré sa bol podobral pokončiť.

Len čo sa složil v kôlni, šiel k pani Tereze. Jelke vypadla robota z ruky, klbečko sa zakotúľalo kdesi pod stôl. Skočila proti nemu, ale on ju pretiekol. Dvoma krokmi bol pri nej a privinul ju k sebe.

»Čo sa stalo?« zmiatla sa. »Odkiaľ sa berieš? Čakali sme ťa druhý mesiac, i to na konci.«

Krešimír stál pri nej uveličený. »Všakovak sme robili, len sa odbaviť čím skôr!«

»Kolíky sádzali kadeako!« zľakla sa.

»Nie; nekazili sme robotu. Oddali sme ju v poriadku. Z noci sme robili deň, keď bolo mesačne. Usilovali sme sa. Na ostatok som pribral

kamarátov do smluvy. Tak sme pomkli robotu. Zgazdovali sme pekných pár týždňov...«

I ona sa smiala. Radovali sa ako deti, že sú zasa spolu. »A smysel peňazí?« prekárala ho, pozerajúc mu do ohorenej tváre. Vlasy mu narástly, chlpily sa samy od seba vo vlnách; ona mu ich pochlpila ešte väčšmi. »Čo povie pán Katović, že vpúšťate ľudí so strany do kontraktu?« Smiala sa, že vtiahla do veci i pána Katovića. »Vyctí ťa, uvidíš. Zarábaj, kým je roboty: nedel sa s ňou, keď ju máš.«

»Nepovie nič« — odporoval. »Za peniaze sme zvýšili času. Vieš, že je čas peniaz?« Pritiahol ju k sebe a šepnul jej: »Nemyslíš, že bolo hodno oželieť zaň dakoľko pečí? Za náš milý, zlatý čas...«

Pozerala naň, ako na nový zjav. Nemusí už letieť od nej na Rio Colorado! Nie — už ho nepustí, nikdy, nikdy tak ďaleko od seba. Koľko sa namyslela naňho toľké týždne!

Keď sa natešili, pozerali si do očú. V nich horela žiara ako na okrášlených oltároch. »Čo teraz? pýtal sa jej starostlive. »Slobodný som, môžeme ísť, kde chceme. Pôjdeme domov?«

»Domov!« Zarazila sa: zabudla i na dom. Pritúlila sa k nemu. »Dom je, kde si ty: ale iba keď si môj. Bojím sa doma sama. Pôjdeme, ale iba keď budeme svoji.«

Keby sa vybrali hneď, prišli by domov hádam o Turícach, keď je najkrajšie. Bolo by krásne. Ale z očú sa vytratil smiech, vkradla

sa do nich starosť. Bála sa ísť. Pýtali by od nich počet: prečo tak a nie inakšie. Zastarali by sa postranní, chceli by hádam naprávať. »Nepôjdeme ešte!« pohodila hlavou. »Poslali ma do Ameriky na vydaj: vydala by sa najprv, ak by si chcel.« Jej veľké oči spytovaly sa ho vážne, čo myslí.

Pritúlil ju k sebe. Spadnul mu ťažký kameň so srdca. Príde tedy odrazu ku všetkému, za čím túži. Má v rukách šťastie, budúcnosť.

»Nevieme, čo je budúcnosť!« riekla ticho. »Keď sa nám smeje, chyťme ju, sverme sa jej dôverive. Azda nás neoklame. Dali mi slobodu, vzala som si ju a doniesla semka. Mne jej už netreba. Bude tebe: môj ostatný dar. Urob s ňou, čo chceš...«

Ako jej bolo sladko, zrieť sa razom všetkého, čo mala. Pozerala naň oddane, s horúcim citom. Bola šťastná, že sa mu môže oddať a ostať bez všetkého.

Niečo veľkého sa mu stalo; zbohatnul odrazu, zastal si na pevnú pôdu, mocne a povedome. Zriekla sa slobody i veľkej slávnej svadby tam doma len aby im nerobili prieky. Možno niektorým málilo by sa šťastie, ktoré si našla v Puntarene.

»Nedostala som odpovede ani na prvý list« — sverila sa mu. »Neviem, čo povedia. Teraz im odpíšeme spolu, čo máme pred sebou: kedy príde odpoveď? Punta Arenas je ďaleko: nebude nám dlho čakať, čo povedia? Nech si

premyslia, ako vedia. Keď príde ich odpoveď, my budeme už svoji...«

»A ak neodobria?« zkusoval ju.

»Nech si rozmyslia: my budeme svoji. Ak nás nechcú mať, budeme i bez nich svoji...« Pozrela zas oddane, v očiach sa zjavil bôľ. Hľa, zriekla sa i svojich zaňho. Dáva mu naozaj všetko odrazu.

Myslel od dávna o liste, ktorý bude musieť písať do Pravého Zorovca i do Širokého Dolca. Vždy mu bolo ťažko. Ako sa sveriť, najmä krstnej materi! Čo mu povie? Ale dnes i tá úloha bola mu ľahká. Po jej slovách a veľkých daroch bolo mu všetko ľahké. Čo mu môžu odoprieť, keď má všetko, čo si len zažiadal? Nehrýzol dlho pero pri liste na pána Iliju Kmetovića do Širokého Dolca; teplé slová sa mu samy hrnuly doň. Napísal i pani Uršuli, vdove Gojčevića: ani do toho listu nemusel shľadávať slová a chytať ich z povetria: samy sa mu núkaly. Nevedel ani, ako ľahko odbavil i túto povinnosť. Nezaťažela mu.

Keď listy boly na pošte, začal chodiť po meste, hľadať hospodu. Skoro pri intravillanoch na kraji mesta našiel pekný domec s dvorikom, pri ňom kus pozemku pod záhradu. S ním dostal i celé zariadenie. Rodina, ktorej patril, v službe preložená na Sever, bola rada, že mala komu predať zariadenie.

Mali odrazu dom zariadený i s kuchyňou; ďaleko síce od centra, ale v závetrí, na peknom

mieste. Nebolo treba nič, iba popraviť čo to, premeniť papier, natrieť obloky a dvere novou farbou. Tie roboty urobil sám. Pani Tereza očistila dnuka a vydrhla, čo bolo treba. Dvorik dal naviezť štrkom, aby nebolo primokro, pod stenu tiež nasypal i chodníky pri dome, aby nebolo veľké blato. Domáci pán musel dať popraviť šramky okolo záhrady. Pracoval ako vždy s ohňom, ale teraz radostne: ako vtáča keď si i vije hniezdo. Zadováži jej pohodlia čím viacej. Bude sa skôr cítiť doma, keď sa nemusí nasťahovať do zanedbaného domu.

Bolo pekne v dome. Pani Tereze sa ušla pekná izba. Ostala ešte jedna, kde si môže složiť, čo jej ostalo málo nevelia. Zaplakala od radosti, že pôjde s Jelkou na novú hospodu. Dala sa nahovoriť vďačne, že ostane s nimi i po svadbe. Bez nej by vraj mladucha neprivykla. Nevie ani kašteliansky a hádam sa už nenaučí. Má vraj tvrdú hlavu ...

Pani Tereza sa zamračila, tvár jej bola zanovitá, ako málokedy. Chce jej naškriepiť, že by sa vraj nezaobišla bez nej pre španielčinu. A rozumie všetko: naučila by sa i lámať kašteliansky. ‚Ľahšie, ako ja bez vás!' myslí si pri drhnutí kdesi v kuchyni. ‚Vy sa zaobídete: a čo ja samotná stvora: načo som? Zavadzať po kútoch.'

Mladá ju už znala dosť dobre; uhádla, čo si myslí. Začala ju hrešiť, že áno: bude hovoriť

kašteliansky za ňu, učiť ju gazdovať a variť a nič robiť prieky.

Bol pyšný na domec. Keď natrel i šramky na záhrade na bielo, bolo veselšie pozrieť naň. Na jednej strane boly pri ňom vŕbky a rakyty, a hoc už nemaly listia, boly mu pekné, ako ich kýval vetrík: Prihováraly sa jeho domcu, klepaly mu konárikmi do obloka a po cinkovom krove. Keď sa usalašily v ňom ženy, chodieval k nim na návštevu z kôlne. V nej si zariadil kútik, do ktorého dal posteľ: ale jeho kúsok vlasti nebol v kôlni. Bol za bielymi šramkami; tam bolo všetko jeho bohatstvo.

Keď sa zaridili v domci, vyobliekal sa sviatočne, poradil sa s nimi za potokom a poberal sa do mesta trochu zamyslený. Prišiel do ulice San Martin, na rohu s Tarapacà, ku obchodu pána Katovića.

»Čo ste to zas vyparatili!« prijal ho pán Vodopija veľmi starostlive. »Včera bol u mňa pán Kolčić: že ste sa vraj oborili naň.« Nevedel, že by mu bol kedy skrívil vlas na hlave: nebol skoro ani na slove s ním. Čo sa má ponosovať naňho? »Vidíte, akí sme« — začal mu vysvetľovať i zahradil mu cestu do pisárne: tiež mal plné srdce. »Čím máme viac, viacej chceme: ale všetko na istotu. Nič nepostaviť na kocku. Prepasú dobrý čas a keď im vyjde zle, vinu dávajú iným. Na mňa zle, že som skupoval podiele: na vás váľajú hory, že im kazíte obchod kožkami.«

Krešimír pohnul plecom; nebral si k srdcu ten hnev. Kupuje čo mu predajú, neberie na silu. »A čo sa stalo s podielmi?« spýtal sa.

Vysvetlil mu, ako ich predávali, keď odišiel pán Mešetar. Neveria, že je v nich zlato, keď si ich nezadržal. Nechce sa im kopať zlato. Hotovili sa kupčiť s účastinami na burze. Ožil, oči mu zažiarily ohňom. »Držte so mnou. Mám skoro všetky podiele. Poďme robiť. Nedajme vyjsť na zmar dielu nášho krajana. On chcel dobre: chcel zaviesť ozajstnú prácu na zdravých základoch, ale nevydržal. Založme ju my.«

Zaďakoval mu za pekné slová. Počuť ich pred pol rokom, bol by prikryl veľmi vďačne. Dnes mu už znejú z veľkej diaľky, ako by z iných krajov. Srdce sa priviazalo o iné výhľady.

»Škoda byť. Hľadám spoločníka« — sveroval sa mu. »Že ponuknem Andrijovi, ale zas sa ho bojím. Čo poviete?«

»A čo povedať, pán Kuzma?« vyhovára sa. »Viete, že mi je ako brat. Haniť ho nebudem. Teraz ma zašly iné starosti. Pán Katović je doma?«

Krešimír sa tiež zobzeral v pisárni. Bolo v nej akosi veselšie. Pán Katović vstal. Úsmev mu prekvital na tvári. Oči mu iskrily.

»Čím vám poslúžiť, pán Zarada? Dávno, čo sme sa nevideli. Vy z Ohnivej Zeme?«

Ani sa už nezadivil, že uňho máta ešte Ohnivá Zem. Pozná mu z tvári, že zas lieta kto vie v akých krajoch. Zas mu vysvetlil, že je rovnou cestou z Rio Colorada.

»Veď hej!« Udrel sa po čele. »Predošle ste mali údeniny. Azda ste jej zasa urobili?«

Rozprával mu nie o údenine, ale o Jelke. Vyrukoval s prosbou, či by jej nebol za svedka pri sobáši. »Nemá tuná nikoho z rodiny. Sama si vás vybrala. Málo je našich tuná, aby ste im neboli bývali na svadbe, ak nemali rodiny. Teraz sa i my osmeľujeme unúvať vás.«

Vrátil sa chytro z ďalekých krajov do Puntareny. Vytreštil oči na hosťa. Sišiel mu na um výjav s druhým na námestí: jeho pridusený jed. Hľa tu je vysvetlenie! Voňavá ruža z Dalmácie príde inému na prsia. Pamätá sa už dobre na ostatný rozhovor s ním, tiež tu v pisárni pred nedávnom. Pristúpil k nemu, radosť mu zasvietila v očiach. »Takej milej deve! Ďakujem za priateľstvo a dôveru! Mne radosť a vyznačenie.« Stískal mu ruky a prinútil ho sadnúť. »Zas nová domácnosť naša: a aká! Ako ma teší. Veľmi som zábudlivý, ale na vašu oddanicu som nezabudol!«

Začal ho naúčať, čo všetko musia konať pred svadbou. Vycibril sa pri toľkých svadbách. Hotový pravotár v tej veci. Keď dievka nemá rodičov, vrchnosť jej pridelí tútora, aby jej mal kto dovoliť vydaj. Je pyšný, že bude zastupovať otca pri nej.

Krešimír okrial. Radosť z jeho srdečnosti miešala sa s jeho veľkým šťastím. Bolo mu uňho ako u svojho; ani by sa spúšťal s holých prímorských brál do ľúbezného kraja, kde hreje večne jasné slnce a usmieva sa nad čistou hladinou mora. Ďakoval mu za veľkú lásku a zaujatosť.

»A začo, priateľ?« rozvráva mu veľký kupec. »Moja zkúsenosť pri sobášoch nepatrí mne. Ja ju nepotrebujem: nežením sa. Patrí mojim, len by im bola vždy ku prospechu a šťastiu . . .«

Krešimír zadíval sa naň: čím sa mu odslúžia? spýtal sa.

»Odslúžite sa!« tíšil ho. »Možno ste i dosiaľ, ak ste pomohli iným, najmä našim. Veď sme odkázaní jedni na druhých.«

Vstúpil sluha telegrafného úradu. Pán Katović vzal telegram; včera ho oddali vo Valparaisi; otvoril ho náhlive. Ruka sa mu trochu triasla. Skočila mu radosť do tvári, keď pozrel doň.

»Vidíte, priateľ!« stal si pred neho a kýval telegramom. »Spytujete sa, ako sa odslúžiť. Tu máte odpoveď!« Dal mu telegram; stálo v ňom: »Esperando mercaderia — Amigo«. (Čakajúc tovar — priateľ) »Heslo prišlo, treba sa chytiť do roboty.«

Vyrozprával, do čoho sa idú dať. Prvú zásielku musí odpraviť najbližším nákladným.

Zas ho ovialo čímsi vznešeným v pisárni. Ovzdušie chrámu a nie kupeckej činnosti. Chytili sa do neistého podujatia: pri zdare nemyslia toľme na svoj prospech ako na službu, ktorú by mali urobiť iným. Jeden nechal i zlato zlatom a hodil sa celou dušou do roboty, o ktorej nik nevie, ako vypadne.

»Čo poviete?« spytoval sa ho pán Katović. Bol by mu celým srdcom predpovedal zdar. Takto nemohol: srdce sa mu stislo, keď mohol pochváliť iba myšlienku, že je smelá a veľká.

Pán Katović vystriehol, že sa nevyslovil o veci: hádam pochybuje. Hľadel naň dychtive; bol by chcel zvedieť, čo myslí, čoho sa obáva. »Bojíte sa dačoho? Dlhej cesty hádam?«

»Nuž jesto sa čoho báť. Statok vydrží i väčšiu cestu i horšiu, len nech má opatery. Barany a ovce jemného plemena prišly do Magallanesa po mori z Anglicka, i z Austrálie a Nového Zelandu. Prvé ovce prišly tiež z Anglicka po dlhočižnej plavbe na plachtových lodiach na Falklandy: ztadiaľ na malých plachtovkách, keď začalo kvitnúť ovčiarstvo na Falklandoch, doviezli ich prví majitelia na územie Magallanesa. Ovca i lichva dá sa prevážať na lodiach, hoc je i more horšie: ale po ceste musí mať dobrú pašu, aby prišla k sebe. Či si zadovážili hádam pašienky niekde okolo Valparaisa?«

Pán Katović mu poukázal na telegram. Shovárali sa o pašienku i dohovorili: nepýtal by

zásielku, keby nemal zaopatrené, čo treba. Bol natešený, že predsa uhádli, čo treba najväčšmi. I Krešimír sa rozveselil, že pamätali na hlavnú vec. Sľuboval im, že sa im podujatie vydarí.

»A vy nám pomôžete, priateľ!« radoval sa pán Katović. »Vidíte, ako ruka ruku umýva. My vám trochu a vy nám mnoho.«

Sľúbil sa vďačne prispôsobiť na palube miesto i prehnať barany na loď. Pán Katović šiel na jednateľstvo, kde mal vyjednaný kus paluby na veľkom nákladnom. Čakajú ho kedysi na druhý týždeň.

V anonymnej spoločnosti Puerto Bueno vykonal si bol kŕdlik baranov, ale s podmienkou ak z obchodu bude dačo. Spoločnosť mu ich sľúbila dať pod rukou. Mala pevné smluvy s frigorífikmi na statok, ktorý má na predaj, ale tento razík správa prestúpila smluvu, prepustila mu ich najlepších, koľko mu bude treba i držala ich na pohotove vo veľmi trávnatej ohrade. Zadržala sa k nemu veľmi úslužne, čosi po známosti, ostatok z vypočítavosti. Hoc nikomu nezjavili, čo zamýšľajú, chýr, že idú s baranmi na Sever, predsa len presiakol do verejnosti. Anonymná spoločnosť a statkári boli zvedaví ako vypadne drahý pokus: či budú môcť vyvážať živý statok na Sever alebo nie. Vydariť sa pokus, chytili by sa kupectva i sami statkári i statkárske spoločnosti vo veľkých rozmeroch a hádam s väčším zdarom, ako jednotlivci o malom kapitáliku. Ovčiari a znalci krútili hlavou:

bolo počuť i o stávkach, či sa obchod ujme alebo nie.

Keď prišiel nákladný, Krešimír dostal celú zadnú palubu. Na nej založil čaročky, ako bývajú v pajtách na striženie. Medzi čaročkami nechal chodníky ovčiarom, aby mohli opatriť statok. Pán Simon s Krešimírom sa vyniesol do intravillanu, kde čakal kŕdlik: všetko škopce dvojročné, urastené a vypasené. Sám správca dal vybrať najkrajšie kusy: ako je obyčaj pridal tri-štyri barany na prídavok.

Kŕdlik dohnali v jedno ráno bočnými ulicami. Barany sa zadívaly na more, ako sa šíri po Ohnivú Zem. Toľkej laguny nevidely v kampe. I tu ich čakaly ploty, z nich ulička na môstok s nábrežia na nákladnú bárku. Barany preskakovaly do nej jeden za druhým, kým sa nenaplnila.

Nie je ľahká robota naloďovať barancov z kampa po môstkoch, po ktorých ešte i paprčky ich strašia, lebo klopkajú. Boli by mali i s týmito veľkú robotu, nebyť Luku.

Luka bol škopec z veľkého mäsiarskeho obchodu. Považovali ho čajsi za zamestnanca v dome; rozmaznali ho, gazda i jeho ľudia. Slúžil za kolomposa pri kŕdľoch, keď ich príde hnať, kde baran nerád ide. Zamiešal sa i tu medzi zjašených baranov, šiel na môstok a do nákladnej bárky. Škopce išly za ním; tak i pri lodi, keď bolo treba prejsť z bárky na ňu. Luka

všade po predku za chlapom, kým neodviedol svojich do carkov. Keď jeden náklad obriadili, Luka sa vrátil s chlapmi na bárke po iný: veselý, šantovný, ako by bol urobil veľkú statočnú vec

A práve pri tej nepeknej robote stihlo ho nešťastie.

Keď obriadili i ostatný náklad, chlapi sa vracali z lodi. Pri chlapoch podskakoval Luka so zalomenou šijou, ako by sa posmieval. Poskákali do člna: nebolo treba ísť s veľkou bárkou, keď nebolo baranov na brehu. Luku vzali sebou a o veslách šli ku nábrežiu. Keď vyšli na môstok, Luka vyskočil tiež, ale zle. Môstok nestál rovno, kýval sa s boka na bok. Luka ako vyskočil, tak sa môstok zakýval a hodil ho do vody.

»Luka, Luka!« kričali naň. I smiali sa podajedni. »Chceš sa kúpať? Neblázni, zdrapíš zapálenie, alebo reumu. Voda je studená.«

Poskákali zas do člna, vystierali ruky, že ho zdrapia. Žmurká tuho, frklo mu hádam slanej vody do očú. Stisnul gamby, pláva pod môstok, že sa naň vydriape.

»Kde ideš, mamľas! Ešte sa utopíš!« kričali, keď sa tmolil okolo môstka, kde nemôžu pristúpiť člnom.

»Zakosíťte ho povrazom« — kričali s brehu. Pribehli s ulice i s nákladného mostu sa dívať.

»Žinku mu na hrdlo!« hrmel pán Ipolito. Tiež prišiel, keď sa strhol krik.

»Založ mu hák pod pazuchu« — radí zasa ktosi.

Pochytili i drúk, i hák, i žinku. Zdvihli naň i veslo, pochytiť ho. Hádzali rukami, kričali.

Luka sa zadivil, čo smýšľajú, keď videl drúky, háky a veslá: zľaknul sa, že mu toľkí hrozia. Hádam ho chcú lapiť a urobiť mu ako kamarátom, ktorých vodieval do bijarne po veľkých mlákach krvi. Bolo s ním zle: zabudnul na vzdelanosť, ztratil dôveru k ľuďom, s ktorými sa bol kamarátil. Stal sa obyčajným baranom.

Nechcel sa dať vytiahnuť, ale sa obrátil do mora. Bol by tam ďalej vyplával ľahko na nízke brehy: ale sa zľaknul i toho miesta, kde sa more váľalo po piesku ani na perine. I tam stála hŕba ľudí. Kričali: »Do člnov! Do člnov! Kde ho čerti nesú! Už nevládze!«

Ale vládal. Trúfal si oplávať mesto oblúkom a vyjsť za mestom na breh, kde nebude ľudí, ani domov. Najde pampu, ktorá mu neublíži...

S tej strany šly člny proti nemu, s protivnej tiež: nemohol ísť okolo mesta. Zazrel ďaleko v belasej hmle vrchy Ohnivej Zeme: azda dopláva na ne.

»Obkľúčiť ho! Do prostriedku s ním!« kričali okolo neho. »Ujde zasa, ohava!«

Tak ho naháňali, lapali. Luka sa zmýlil: obracal sa tu sem, tu tam, či by neutiekol. Ale bol v kruhu: videl, že neutečie. Nevládal už; časom ho vlna preskočila, hlava prišla pod ňu,

oči mu zaslepilo, nevedel už kde je. Hádzali naň vodzku, ale ho nezachytili, zaháňali sa naň veslom, ale ho len udreli, alebo väčšmi potisli do vody. Tak zmiznul pod vodou medzi samými člnmi...

»Kde je Luka? Kde je?« Hľadali ho, či ho nezazrú ešte; ale ani chýru o ňom.

»Kto by bol povedal, že sa nedá vytiahnuť!« horekovali. »Taký krotký baran! Víno pil z pohára i pálenku. Guľáš jedol...«

Vyšli smutne na breh. Bol tam i gazda. Ktosi mu šiel povedať, že je zle s Lukom.

»Kde je Luka?« oboril sa na nich.

»Padnul do vody. Utopil sa!«

»Radšej ste mohli utopiť celý kŕdeľ, ako Luku!« okríknul ich. Pochyboval, či najde druhého Luku. Koľké tisíce baranov zaviedol pod nôž na bijarni alebo do veľkých pitvorov krvavého frigorifika!

Krešimír netušil, čo sa stalo s Lukom. Bol ostal pri baranoch rozsádzať ich, aby ich nebolo primoc v daktorom čáročku. Zamrzelo ho, že mu neprišiel pomôcť ovčiar, ktorý má ísť s baranmi do Valparaisa. Naostatok pobral sa ho hľadať. Našiel ho v kúte za kajutou kapitána.

»Ako že je to, kamarát« — dohovára mu. »Mali by ste sa lepšie ozrieť o statok. Poďte, poukazujem vám, kde je čo.«

Ukázal mu baly s lucernou; vedrá, keď bude treba napájať; chodníky po oddeleniach, ako pristúpiť k nim s krmom a vodou.

»Bude veľa roboty,« sľubuje mu — »len ich napojiť! Aby neostali o smäde! Od hladu by im nebolo nič, vydržali by i celú cestu. O smäde by nevydržali ani dva dni.«

»Viem ja, čo je statok!« prikyvuje chlap.

Krešimír pozrel naň s boku. Nepoznať veľmi, že by bol mal so statkom mnoho do činenia.

Prišiel k nim pán Simon: bol v kabine kapitánovej. Keď zazrel chlapa, zaradoval sa. Oči sa mu usmievaly.

»So statkom pôjdete vy, pán Dorin?« zvolal natešený.

»Korin, pán Katović! Jakov Korin« — opravil ho. Bol by radšej niekde inde teraz. Hoc za vrecami tam dolu pod palubou alebo ešte radšej pri dobrých raňajkách. Má tú závislosť uňho. Ešte za ten tovar, ktorý vybral vlani kedysi, keď to zakladal nový Hotel-restaurant. Dosiaľ akosi nestihnul zaplatiť. Trochu ho omínalo.

»Teší ma!« podal mu ruku srdečne. »Dostala sa vám dobrá robota. Máte dobrého gazdu! Veď vás zjednal pán Mešetar?«

»Nuž poprosili ma...«

»A ako sa máte? Ako? Obchod ide dobre?« vyzvedá sa.

»Ešte ta, pán Katović.« —

»Usilovní ľudia, poriadni. Znám ich od prvoti!« chváli ho Krešimírovi. »Majú obchod. Založili si ho sami. Ide im dobre, ako počujete: a vidíte, podoberú sa ísť na obtížnu cestu so statkom. Podstúpite, priateľ, narobíte sa: ale mne odľahlo dať statok takým spoľahlivým rukám. Šťastnú cestu, priateľ!« Stisnul mu ruku a potriasol srdečne.

Jakov nepočúval veľmi jeho pochvaly. Obracal sem a tam myšlienku v hlave, či ozaj pamätá na tú dlžobu, alebo nepamätá? Poznal ho zaraz; spomenul i Hotel-restaurant, iba mu netrafil dobre na meno. Azda by ho nevzal za Dorina miesto Korina, keby sa bol prehrebal často v knihe dlžníkov. A ak predsa nezabudol? Tak by i pochvaly boly štyravé. Zle je, zle, že nevedieť, čo iní vedia a nevedia. I keď odišli s lodi, prevracal myšlienku v hlave, či vedia alebo nevedia. Hľadel sa jej striasť, ale sa nedala odohnať...

Keď schodili do parnej loďky, na nákladnej sa priberali vytiahnuť kotvu. Krešimír myslel na Jakova. »Znáte ozaj toho chlapa?«

»Veľmi dávno«, uistil ho hrdo. »Predstavil sa mi hneď z príchodu. Hodný človek. Usilovný ako mravec. Chytá sa akejkoľvek roboty, len môcť zarobiť a pomôcť rodičom. Máme ešte ľud nenačatý, máme!«

»Bojím sa o baranov: či ich bude vedieť obriadiť. Neukazuje veľkú zbehlosť.«

Pán Simon sa len usmial a pokrúcal hlavou. Takí neveriaci Tomáši! »Počuli sme, že ho zjednal Srećko. No, ten už pozná svojich ľudí: môžete sa spoľahnúť...«

III.

Keď odpravili baranov, pán Simon sa dal do roboty: nie prehrebať sa v knihách, ale konať sobáš. V jedno poludnie ohlásil sa po mladuchu. Pani Tereza poslala po Krešimíra do kôlne..

»Vy ste pomohli mne. Nebol by si poradil s baranmi: teraz je rad na mne, poslúžiť vám.« Poklonil sa dievčine, ktorá predstúpila pred neho trochu zahanbená, ako bývajú mladuchy obyčajne, a oznámil jej, že ju povedie pred pána sudcu.

Zapálila sa ako pivonia. Obzerala sa, či to musí byť. Krešimír sa usmieval, pani Tereza mlčala zanovite. Nebolo inej rady, ako nastúpiť i ten chodník, ak chce prísť pred oltár.

Na druhý deň sa poberala s budúcim tútorom na súd. Vykračoval si hrdo pri nej. Mal za mnoho byť tútorom takej stvore a najmä ukázať sa pred sudcom magallanského územia.

Sudca už úradoval. V čakálni bolo hodne stránok v občianskych dielach. Trestné sa odbavujú odpoludnia. Vošli do protokolárne čakať, kým príde rad na nich.

I tam bolo čosi stránok; tuším i pravotári. Musela si sadnúť a čakať. Pán Simon bol pri nej, ale o chvíľu sa obrátil na úradníka za stolom a zaplietol sa s ním do rozhovoru o akejsi záležitosti. Nevedela, kde sa podieť, takto sama vo verejnej miestnosti. Mladší zpomedzi stránok, ale i zpoza úradného stola šibali na ňu okom pod chvíľou. Taký zriedkavý vtáčik na týchto stranách: bolo by vedieť, čo ju sem zavialo.

»Nie, bratku, z toho nebude nič. Nevykrúcaj!« To počula z chodby v našej reči, hneď zpoza dverí. Nevidieť, kto hovorí, ale hlas jej bol známy. Zvučal pokojne, ticho, ako vo veľmi dôvernej shovôrke. »Líška v klepci odhryzne začo ju lapilo a bzikne pod bralo. Ztadiaľ breše, ako by sa rehotala, že im vytrela zuby. Nedávaj mne úpis, keď je nie hoden fajku dohánu. Čo mi je z neho? Daj radšej moje statočné peniaze . . .«

Nachýlila sa k pántom dverí a pozerala špárou. Bolo vidieť pásik chodby, v ňom zazrela pána Andriju Gojčevića, pri ňom staršieho chudorľavého človeka. Mal schlpené svetlé vlasy, oči mu behaly nepokojne, v strachu.

»Vieš, že by ti ich odčítal, ale nemôžem. Nemôžem ich zadovážiť: dosť som sa nabehal pre ne . . .«

»Sám vidíš, synku, čo mi pomôže tvoj úpis, keď na slovo nemôžeš vypriasť ani groša. Načo mi je? Na pamiatku vari? Mám tých pamiatok,

mám!« Vzdychlo sa mu. »Dal som sa učankať s podpisom. Predaj pekne dom a záhradku. Kupca ti najdem. Hneď budú peniažky.«

Chudorľavý chlap pozrel naň v strachu. »Pre Boha, Andrija! Nevyhadzuj mi deti na ulicu! Žena leží druhý mesiac: nevedieť, čo bude z nej. Ak zvie v čom som, zľakne sa — ešte sa jej dačo stane. Poshovej, priateľ. Čakám od brata z Bolivie, že sa ozve. Zaplatím statočne.«

Andrija zasmial sa, tuho krútil hlavou. »Dosť som sa načakal, braček. Na bolivianske nedám nič. Daj čo máš, v našich čilských. Kolčić ti zaplatí hneď: pusť dom a záhradôčku.«

»Joze Kolčić!« Chytil sa za hlavu. »Odveď ma na bijareň radšej, daj ma šarhovi. Ale ste sa spriahli svliecť ma do naha?«

»Vidíš, krajan, aký si neuznanlivý!« Pristúpil k nemu, dohovára mu priateľsky. »Zratoval som ťa mojimi pečami, keď si nevedel, kde ti hlava stojí. A keď pýtam, špinceš. Ale ti beriem dom na chrbát, ako slimák? Pýtam iba svoje. Smrdí ti Joze Kolčić: choď ich pýtať pánu Rozalesovi alebo k Anonyme Puerto Bueno. Mne i ich peče budú dobré!«

»Mne netreba, Andrija. I mne sú dlžni. Ale ja nenaháňam ako ty a v najhorší čas. Brat z Bolivie ešte nemohol odpovedať. Považ, ako som platil statočne úroky. Aké úroky, aké úroky!« Chytil sa oboma rukami za hlavu a knísal ju sem tam.

»Drahý braček, nech ti ich dá kto iný bez úrokov, nebol by sa šiel s ním pobiť. Vidíš, že mi je náhlo. Mám inú vec pred sebou a peniaze mi treba. Povedz, čo myslíš. Už som tu na krátko. Pôjdeme pod pravdu alebo sa spravíme? Pravota ti prehltne i dielňu i riad.«

»Umre mi od žiaľu: umre, umre!« Bedákal pri ňom. »Nemôžem, poshovej: ja nešťastný človek.« Chytil ho za rameno, prosil ho temer po šepky. »Obmäkči to srdce, nie je azda skala!«

Andrija odvrátil sa od neho. Obočia sa stiahly, pery stisnul, pozerá prísne kdesi do kúta. Iba pohodí hlavou, čo mu domŕza toľko. Chudorľavý chlap nahliadnul, že darmo prosí. Vošiel si prstami do vlasov.

Jelka nemohla obsedieť ďalej na mieste. Vstala poticho a vyšla do chodby. Pozdravila ich mäkkým hlasom, ktorý sa ronil kdesi z hĺbky. Pán Andrija vytreštil oči. Kde by sa jej bol nazdal tuná? Pozeral na ňu, čo tu hľadá.

»Prišla som konať na súd« — vysvetlila mu. »Nemám tu nikoho známeho. Vidím, že ste tu: počkám, reku, pri našich, kým ma zavolajú . . .«

Chudorľavý chlap pozrel na driečnu stvoru, ktorej ešte nevidel, hoc je z našich strán. Zaujala ho jej krása, najmä ho prejal jej hlboký, milý hlas. Pozabudol na svoju biedu na čas. »Máte dačo konať a sama?« zadivil sa. »Môhol by vám pomôcť, ak neviete, kde ísť.«

»Ďakujem. Tu je môj tútor, pán Katović.«

»To konáte sobáš!« domyslel sa. Pozeral na ňu s obdivom a usmial sa, pri všetkej starosti, keď videl ako sa zapýrila. Pokyvoval, odobrujúc hlavou, že je to v poriadku. Poznať, že nedávno prišla z našich strán: nebodaj z Dalmácie. Bol by sa jej spýtal, za koho sa vydáva, ale jej nechcel domŕzať. »V dobrých ste rukách« — riekol naostatok. »Pán Katović vám to vykoná: nie mu je prvý raz.«

Pán Andrija oblednul, keď počul spomenúť sobáš. Ešte väčšmi ho mrzelo, že tu ten chudorľavý krajan. Keby sa ho mohol sprostiť!

»Že vám chorie pani?« Obrátila sa k nemu. »Čo jej je?«

Stisnul plecia. »Obľahla, ako by ju podťal. Voda na pľúcach. Raz jej už vytiahli a že sa znovu nalialo. Náhlive prišlo, pomaly pôjde, ak pôjde. Choroba je ako nešťastie. Nepríde sama: pôjme si kamarátstvo . . .«

»Veď ju liečite!«

»Kým môžeme. Ale vidíte, v čom som. Počuli ste dačo?«

Pán Andrija sa pohnul prudko. Z očú sa mu sypaly iskry na chudorľavého chlapa. Pod jeho pozorom sa zháknul. Zľaknul sa, že ak sa požaluje, vtrepe sa do horšej galiby.

Pán Andrija stál, ako by bol dostal kiahnicou po hlave. Teda predsa sobáš! Práve tu jej musel podbehnúť, keď si ho koná. A podbehnúť

práve v takejto hádke!... Ak počula dačo? A musela dopočuť čosi, keď zvedela o chorobe jeho ženy. Musela ho prichytiť pri takej robote! Obyčajne ju odbavuje medzi štyrmi očami, nie po chodbách súdu. Ale teraz mu dohára: má iné veci pred sebou! Chcel by sa vypliesť z Puntareny. Hľadí pokončiť a pri tých robotách prichodí držať sa tuho, i postískať rebrá. Mal oňahdy shovorku s pánom Katovićom. Bol sa dal vyknísať trochu zo svojich zásad: nebol istý, či sú veľmi pekné. Najradšej by ich ukryť. Odhodiť ich a zameniť za veľmi slávnostné, ako radí pán Katović, nemôže. Vidí Boh i svet nemôže! Sháňa svoje peniažky do kôpky. Mal veľké ztraty. Trhol ho krajan so smutnými očami: jeho písemko spálil. Dvanásť stovák ho jednostaj máta. Zas podiely vyšly na psí tridsiatok. Ako zapchať toľké diery, ak začne s ľuďmi mäkko? Veď tak by vyšiel nahý a bosý z Puntareny!

Pán Katović sa obrátil v tie časy od úradného stola, čo robí dievčina. Temer sa zľaknul, keď jej nebolo na sedadle. Vyšiel na chodbu, našiel ju pri nich.

»I tu, priatelia!« Zaradoval sa. Podáva im ruku. »Vari pokonávanie? A vaša pani, majster? Hovoria, že vraj zle! Vidíte, náš najlepší stolársky majster« — vysvetľuje Jelke. »Odvediem vás raz do úradovne spoločnosti Puerto Bueno: uvidíte, ako ju vystrojil! Máme sa čím honosiť, máme!«

»Nejdú lepšie roboty, pán Simon« — ponosuje sa stolár. »Zasekly, nevedieť prečo. Minulý týždeň, považte, musel som sa dať na tesárstvo. Staväl som kôlňu.«

»Premenia sa i časy. Budete zas skladať kusy s rezbami a vkladanými ozdobami z drahocenného dreva. Nebojte sa! I pani ozdravie. Dakedy nadídu zkúšky, šľahne nás s jednej, druhej strany a nenazdáme sa ako — otvoria sa veselé, utešené vidieky...«

Stolársky majster, keď počul veľkokupca sľubovať iné časy a krásnu dievčinu z našich strán hovoriť mu o žene mäkkým, hlbokým hlasom, schápal sa. Jej hlas mu bol balzam na rany. Vošla mu do údov sila, akýsi nový popud: tu je čas zvrtnúť sa znezrady, shodiť so seba pažravých vlkov, ktorí ho zdrapili, že ho načnú.

»Ale ako čakať tie vidieky, kým sa otvoria! Dlžen som tuto krajanovi.« Ukázal na pána Andriju. »Nemá vôle ani on čakať, kým sa otvoria. Plať na mieste, alebo sa prac z domu...«

Pán Simon pozrel na pána Andriju akosi v zmätku. Jeho sivé oči sa hneď sviezly na stranu, ale v nich zachytil hlboký tieň žiaľu. Pán Andrija stŕpal; bolo mu akosi ťažko, ako by bol osirel. V prázdnych zatvorených sklepoch sa rozšírila tma. Ako by v nich počul sovy húkať. Sivé oči sa vrátily zas k nemu. Akoby nepozerały tak cudze, priznávajú sa mu po troche, i úsmev sa zjavil v nich.

»Hádam nedorozumenie, majster! Dohovorte sa. Nie je možno ako ste si namysleli! Krajan, pán Gojčević, tiež je robotník. Uzná, ako ťažko prísť ku grošu, keď nieto zárobkov. Istý som, že vie čo sú peniaze, načo sú. Nebude vám kopať jamu s nimi. Však veď viete, pán Andrija, čo je smysel peňazí?« Položil mu ruku na plece a pozeral mu s prosbou do očú. »Čie nie?«

Na pleci pána Andriju tá ruka vážila ako centy. Pána Simonove oči naháňajú ho na mrcha chodník: samá hrobľa a jama. Zalieča sa mu, svádza ho naň. Či si naloží na plecia zásady, ktorých veľkú ťarchu neunesie planou cestou? Ach, ako ho bolí! Staré zásady držia sa ho tuho, nedajú sa odšmariť. Ľahko jemu hovoriť, keď ho nebolí. Čo máš v hrsti, drž: nepusť. Smysel peňazí je iba jeden, zdravý a pravý: ber, kde môžeš; zavri kešeňu pred ľuďmi, ktorí pýtajú. Zaoceľuj srdce: to vystíhajú neúprosné záujmy. Háj svoje, neodpusť! Vystíhaj; neúfaj sa nikomu, že ťa vytrhne, ak padneš do biedy. Mešec najlepší priateľ a dobročinec . . .' Pozeral do zeme. Ľúto mu, veľmi ľúto jeho priateľstva, ale bolí, veľmi bolí vytrhnúť zásady, ktoré majú korene v samom srdci. Pozeral do zeme, tvár akoby bola vykresaná zo žuly.

Keď pán Simon videl tvrdé bralo, žulu, ktorá odbíja milosť, oči sa mu obrátily k deve, ako by pýtať pomoci. Bolo v nich hádam viac žiaľu ako v majstrových. I na ňu sa zavalil ťažký žiaľ, ako

by ju chcel pochovať. Vzoprela sa, nedala si podraziť nohy. Pozrela na pána Simona, v očiach úsmev porozumenia. Prišiel sluha po nich, aby šli k sudcovi. Pán Simon sa strhnul, že pôjde, ale ona ostala ešte a riekla majstrovi:

»Tak sa poshovárajte ešte, majster. Nebojte sa! Veď sme ešte ľudia: i pán Gojčević uzná. Ak by ste sa nemali ku komu obrátiť, príďte do nás. Viete, kde bývame?« Povedala mu ulicu a číslo domu, lebo nevedel, kde ju hľadať. Ešte raz sa obzrela a dodala: »Príďte ako k svojim. Zachovajte si!«

»Bodaj ti ruže kvitly, kde kročí tvoja noha« — riekol, keď poodišla. »Čo povieš, Andrija? Či si si zachoval to o smysle peňazí?« Pozeral naň s výčitkou, z očú sa konečne odpratala starosť: zažalo sa čosi svetlého. Pán Andrija složil čelo do hlbokých brázd. Hľadal smysel peňazí po zemi. »Nuž nič, Andrija?« vyzvedal sa majster. »Neodmäknul kameň?« Počkal chvíľku, pohodil hlavou a rozhodnul sa. »Dobre! Ak nezaplatím, daj ma Joze Kolčićovi...«

Pán Simon šiel smutnejší zo súdu, ako na súd. Pozrela naň dakoľko ráz bokom. Čušal a ona sa mu neprihovorila. Prešli hodný kus, keď sa ohlásil. »Prepáčte, ideme tak smutne. Ale som videl smutnú vec, takú smutnú, smutnú....«

Nedávno v tú nedeľu bol už istý, že ho má. Duša sa mu bola počala prebúdzať, pohlo sa svedomie. Dnes ho videl v pazúroch sebectve, v moci Zlatého teľaťa...

Pozrela naň s úsmevom. »Vinovatosť, pán tútor, pripúšťať si každú vec k srdcu. Nie je taký zlý, ako sa stavia.« O chvíľu dodala štipľave. »I on skrotne. Udre kosa na kameň. Okrútia si ho ešte okolo prsta.«

»Tvrdý je, nedá sa ohnúť« — vystríhal ju. Padá mu pred oči, ako stál pred nimi s tvrdou tvárou, ako zo žuly. Len ho okrúcaj takého!

»Odmäkne, nahľadíte sa. Boli mocnejší, sohlo ich . . .«

Pán Simon zastal, pozrel lepšie na svoje skoro ako pastorča. Podpísala sa na súde. Pred zákonom jej ostal skoro ako otec. Obzrel si ju: čo sa mu to ušlo tým podpisom! Nuž žena, mäkké srdce! Zapálila sa pod jeho pozorom. Okolo úst ožily jamôčky, úsmev pohrával i v očiach. Spadol odrazu i s neho smútok.

»Ako to viete, Jelka?« spýtal sa. »Vari zo zkúsenosti!«

»To nie! Zkúsenosti nemám. Ale viem, slúchajú. Zprvoti sa chlapia, že ani za svet. Ale podkľaknú.«

»Keď sa oženia!« zasmial sa.

»Vtedy, pán tútor!« Zasmiala sa i ona. »Mali ste sa oženiť. Boli by ste zkúsili, ako iní.«

»Ktorí?«

»Azda budete mať priateľa ženatého. Ak ste ho znali pred ženením, budete vedieť, čo sa s ním stalo.«

Nemal mnoho priateľov, ale ktorých mal, boli niečo hodni. Prvý medzi nimi bol pán Fortunato. Pred ženením nedal sa ľahko sohýňať, mal hlavičku a, naozaj, ženba ho premenila. Jeho tuhosť a neohybnosť preliala sa na formičku pani Flory. Chce obyčajne, čo ona chce, vidí veci a ľudí, ako ich ona vidí. Všeličo by mohol mať od neho, kto by naň poslal pani Floru, skryjúc sa za jej kepienok.

Veľkú pravdu vynašla, bysťubohu! Pozrel na žriedelko tej pravdy s obdivom ako kráčalo pri ňom. »Na ňu som dosiaľ nemyslel, Jelka. Nepomyslia ani iní, hoc je zjavná, len ju chcieť vidieť.«

»Pomyslia, pomyslia« — prisviedča ona — »i neraz pomyslia: ale ju pritajujú. Nesladí sa ani jednému vystatovať sa s ňou.«

»Nehovorte proti sebe, narobíte si zle!« napomenul ju. »Ak je pravda, čo ste vynašli, vyšlo by, že chlapi sme nie ničoho pôvod, ale ich ženy: čo robia, nerobia zo svojej nauky, keď ich žena môže navdať načo chce! Tak by prischlo na vás všetko zlé, ktoré páchate vy i my.«

»Myslíte, že je v nás samá dobrota?« pozrela naň s posmechom. »Nie je všetko zlato, čo sa blyští.« Pozdejšie dodala už vážne: »Možno i z nás pochodí kúsoček zla, ak ho ešte ostalo dačo na semä...«

Pán Simon vyšiel popri nej na čudnú vyvýšeninu, kde dosiaľ nebol: s nej vidí nové strany života, ktoré boly prvej vo tme. Skutky, ale i

prechmaty chlapov prifarbily sa ženskou naukou. Zodpovednosť snášajú, hoc hriech nie je ich, lebo sa nevyliahol z nich. Hlava slúcha cudziu vôľu: nevie chcieť, ale vie vykonať. Ako mu dobre poukázala na tieto veci, nezkúsená dedinská dievka!

»Kde ste chodily do školy?« vyzvedal sa nedôverive. Možno je viac, ako sa ukazuje.

»V Širokom Dolci« — riekla hrdo.

»Tak len dedinská škola: ale bude chýrna!«

»Veru!« prisvedčila. »Koho neodtŕhajú veľmi ovce pásť, môže sa naučiť písať, čítať, i počty. Či je to nie dosť?«

»I moc, Jelka! Čítať, a vedieť čo čítate, je kľúč ku vzdelanosti. Koľkí ho máme? Neraz učení čítajú a nevedia, čo čítajú; alebo vyčítajú z písma, čoho tam niet.«

Stál pred záhadou. Vidí dievča, hoc z lepšieho domu, ale z dediny. Nevychodilo viac ako dedinskú školu. Nemá učenosti ani veľkých vedomostí: ale predsa vie pozerať na svet svojim okom i posúdiť ho dosť zrele. Odkiaľ to vypriadla? Nebadať, že sa jej duša topí v sprostote a nevzdelanosti.

»Neboli ste nikdy zo Širokého Dolca?«

»Akoby nie!« Skoro sa urazila. Bola som v Sinji mocráz a v Splite tri razy. Naostatok som v Amerike!« dodala hrdo. »Hodný kus sveta som zkúsila!«

»Nie malý — nie malý« — uznal vďačne. Čo ako rozhľadom a umom podletela hodne nad obzor dedinskej školy. Kde sa vzdelala, otrela o svet, že pozerá na život voľne a dosť samostatne?

Keď jej to spomenul, zapálila sa. V očiach jej blysla radosť. Jeho pochvala ju pozdvihla. »Prepáčte, pán tútor: vy ste vychodili veľké školy?«

»Len menšie« — priznal sa. »Málo čo vyššie od vašich. Mal som tri triedy strednej školy.«

»A z reči vám razí veľká škola« — istila veľmi rozhodne. »Poznať ju na ďaleko. Najväčšia múdrosť bola tá o smysle peňazí. Kde ste ju našli?«

»Život nás učí, Jelka. Podáva dobré naučenia. i kreše s nás hrče a divé výhonky. Viete tie, ktoré vyhučaly na vospust sveta a nechcú hnať do kvetu a obrodiť.«

»I dedina je svet, i v nej učí život. Hoc i chudobná a nevedomá, ale sa drží starých obyčajov. Tie sú ako zákon: kto žije v nej, musí ich zachovávať, ak chce vychádzať dobre s inými. Čo máme dobrého, sobrali sme v dedine. Naša múdrosť nie je naša, ale našich predkov. My sa s ňou len vynášame. Predkovia, myslím, boli múdrejší i lepší od nás.«

Rozpamätal sa, že tú istú vec mu raz povedal i Nikola Žeravić. Dedina očistí svoje deti

zo zlého, čo do nej donesú zo sveta. Ale žeby boli bývali lepší a múdrejší od nás, kto by to istil? Či vieme, akí boli?

»Vieme dosť dobre« — postavila sa mu. »I múdrejší i lepší.« Akých pekných pesničiek naskladali! Z nich si vyberte, akí boli. Myslíte, že od nás pripadnú také krásy našim potomkom ako tie, ktoré sme dostali od predkov?«

»Máte pravdu, Jelka« — prisvedčil s presvedčením. »Predkovia boli niečo. Môžeme sa honosiť s nimi. Mali svojský život. Vliali si ho a všetko čo mal, do svojej formy: dali mu za pevný podklad zdravé zákony a svojské obyčaje. Máte pravdu. U nich ste vychodili tedy vyššiu občiansku školu. Hádam ste sa ju učili z piesní! Lenže potom nepovedzte, že ste z dedinskej školy, keď ste z vysokej školy predkov!«

Bol hrdý na tento krásny kvietok zo zastrčenej dediny v dalmatinskom Záhorí, ktorý, hoc si viedol skromne a neovešal sa umelými okrasami, bol svieži a šíril okolo seba ľúbezné kúzlo domáceho kraja. Kto si ho zastrčí za kabát, zadováži si múdrosť a dobrotu všetkých pokolení, ktoré prežívaly v Širokom Dolci od počiatku do dnes. Musí sa okresať a ohnúť a čo by bol ozaj tvrdý ako skala.

»Bude z nás niečo, Jelka« — sveroval sa jej. »Len oddajte mužom a deťom, vy naše ženy, poklady, ktoré ste prijaly od otcov. A čo len bu-

de potom, keď pridáte k nim poklady vzdelanosti, ktoré najdete v novej škole! Predsa po mestách už máme škôl, kde ženy sbierajú múdrosť a dobrotu z celého sveta. Aký pokrok sa ukáže ku dokonalosti, keď sa tá múdrosť a dobrota rozleje po všetkých našich krajoch!«

»Bude nám lepšie a budeme spokojnejší všetci« — prorokovala.

»Nuž, na to sa i trápime a sháňame vzdelanosť, aby sme boli lepší a šťastnejší« — potvrdil i on. »Pokrok cieľa iba na to.«

Mali i inde pokonávať. Na matrikárskom úrade sostavili spisy ku ohláškam. Bol s nimi už i Krešimír a druhý svedok Nikola Žeravić. Odtiaľ sa pobrali do farského úradu.

Pri hlavnom chráme, kde je fara, sú i školy. Duchovný bol v dlhej chodbe s breviarom v ruke. Urobil si v ňom znak a venoval sa ich veci.

»V nedeľu máme ohlášky!« šuchá si ruky pán Simon, keď vyšli pred faru. »Tak my v Amerike ideme, keď sa raz pohneme!« Dal pastorke ruku, oznámil jej, že je už hľa naozaj mladucha.

»Teraz by sme sa mali preukázať« — pozrela na Krešimíra, pýtajúc ho o radu. Pri konaniach sa veľmi soznámila s tútorom: mala ho rada, ako by bol z rodiny. Sblížili sa akosi chytro, akoby ho bola mala od malička.

Ostali na tom, že u mladuchy bude obed pre všetkých.

Krešimír s mladuchou a pani Terezou šiel, ako obyčaj, k zlatníkovi kúpiť pamiatku na tento deň, i obrúčky objednať. Majster vytiahol zo šuplíkov mnoho vecí. Nemal by pozerať mladý zať, koľko pýtajú, keď má takú mladuchu. Zachmúril sa, keď musel popratať drahé veci, odkiaľ ich vytiahol. Vybrali si veľmi skromný darček. ‚Má mocnú hlavu' — myslel si majster. ‚Nedal sa drieť do nej ošiaľom, keď sa mu ušla taká dievčina.'

IV.

Večerom prišiel k nim stolársky majster.

»Tak ste sa nenapravili!« zvolal Krešimír, keď sa mu vyžaloval. Diví sa vraj bratovi, že tak stvrdnul, ale sa nedivil. Vedel, že majster prikvitne, keď zvedel, čo mu Jelka sľúbila v súde. I ona ho čakala. Tútorovi sľubovala, že ohnú i Pravo-Zorovčana: ale nebola by sa podobrala vďačne ohýňať ho. Toľkej vlády necítila v rukách. Z jeho zjavu zavialo na ňu vtedy niečo veľmi surového. Strpala, pomysliac, že do Ameriky prišla vlastne vydať sa zaňho . . .

Majster sa im priznal, že sa mu veľmi neprosil potom. Ustal vraj hlušiť doňho. Radšej prišiel pozrieť, čo mu povedia.

»Nuž dobre« — pristal Krešimír. »Zajtra ráno vám donesiem peniaze. Budete mať naostatok pokoj . . .«

»A ja vám dám úpis« — sľúbil mu majster.

Krešimír pohnul plecom: nech dá, ak musí byť. Ale kedysi vraj dávali si peniaze i bez úpisov. I on by mu ich sveril na slovo.

Chudorľavý chlap ožil. Oko sa mu vyjasnilo. Rozviazal sa mu jazyk. Nie mu je vraj toľme o peniaze ako o radosť, že sú peniaze nie všetko a my že sme ešte ľudia.

»Nie sú všetko« — potvrdil i Krešimír — »ani nie hlavná vec. Peniaz robíme my, nie on nás. Môžeme ho mať koľko nám treba, kým sme zdraví a máme roboty.« Nebolo ani jemu o peniaz. Bolo mu o radosť, že mohol urobiť k vôli jej, ktorú ľúbi, a podložiť niečo svojho na dobrú vec a to práve v deň, keď sa dotknul rukou svojho šťastia.

»Žena sa má lepšie« — chválil sa majster. »Budem azda môcť ísť o nedlho z domu do roboty. Budem mať na koho nechať deti . . .«

Na druhý deň si vymenili peniaze a úpis. Majster ich zaniesol pánu Andrijovi.

»Vidíš: mohol si prísť rovno ku mne« — dohováral mu, odberajúc peniaze. »Nebol by ťa odohnal. Mohol som ešte počkať na dve-tri tisícky.«

Majster pokýval hlavou; riekol mu, že ďakuje za dobré slovo, hoc nestojí veľa. Bol ho mal vyriecť, keď bolo na čase. Ale i tak ďakuje: nech ho Boh požehná. Tam v druhom dome dali mu hneď i slovo i skutok. »Aká dievka tá mladucha Zaradova!« zvolal s obdivom. »Málo rečí ztratila so mnou, ale pán Katović má pravdu. Poznať na nej, že bude naša chlúba. Aké ešte ženy pleká naša útulná Dalmácia!«

Andrija usmieval sa s pochybou, nútil sa usmievať, ale každé slovo ho bodlo do srdca. Veru tak: pierko, ktoré si mal pripnúť na prsia, shrabali mu potuteľne. »Majú toľko peňazí!« usmieval sa.

»Majú koľko chcú, a budú mať, Andrija« — potvrdil mu veľmi vážne. »Kto vie načo ich má, je najväčší boháč!«

Usmieval sa ako posmešne, ale keď sa majster ztratil, posedel si dlho na tom istom mieste. Zahľadel sa pošmúrne do zeme. Naozaj vychodí tak, že chudobnie. Chudoba sa mu vešia na päty. Prilipla vtedy, keď ho dievka ohrdila. Od tých čias sa ho drží čím diaľ tuhšie. Myseľ na ohlášky tlačí ho k samej zemi. Na podieloch utratil celých päťdesiat tisíc; u nebohého krajana desať, i dva-tri razy toľko s úrokmi: ale to všetko by ho netrhlo toľme, ako istota, že zle zakaroval. Nebohý krajan prichádza pozerať naň smutnými očima, vytýka mu, že mu strpčil ostatné dni a iste zkrátil i život. Kedy sa očistí od hnusoby a blata, čo napáckal na seba? Ako by bolo dobre neslýchať o ničom! Kde sú časy, keď na tie veci nemusel myslieť? Mohol robiť, čo chcel, nikdy ho nič neomínalo. Ale bol s Katovićom na slove len raz. Vtedy sa mu otvorily oči: vidia čo prvej nevidely. Keď sa vrátil z Ohnivej Zeme, mal smelosti dosť vyhadzovať jej na oči, že ho zaviedla: myslel, že jej môže našpintať. Dnes by nemohol otvoriť ústa. Má

na sebe brud a nečistotu, je holý, chudobný a ona čistá, vyvýšená...

Nie, neobsedí tuná: je tu veľmi zle. Čo ako musí sa odpratať. Šiel, sám nevedel ako sa rozhodnul razom, na jednateľstvo vytiahnuť si kartu do Europy. Keď ju mal vo vrecku, hneď mu odľahlo. Začal pozerať iným okom na Puntarenu. Začína hľadieť na ňu ako na mrzkú minulosť; indy mu je ako mrcha sen. Ulice, v ktorých sa odohrávala jeho najkrajšia mladosť, sú mu cudzie. Dakedy mu je ľúto, že musí odniesť pamiatku na ne do veselších krajov.

V to popoludnie preobliekol sa pečlive, ako za iných čias. Prezeral si domec o bielych šramkách, s vŕbami a rakytami pred štítom. Čo ho zaviedlo k nemu? Stúpil na chodník, vysypaný novým štrkom. Vidí obloky a dvere natreté na orechovo: v oblokoch sa belejú čisté záclonky, obšité čipkovím. Veselosť a čistota pozerá naň z domca: a on? Ako ošedivel jeho život v Amerike, prišiel o čistotu a radosť! Čo mu ostane odniesť do rodného kraja, ktorý ho volá, volá? Samú prázdnotu, ustatosť. A za ten čas v domci, za čistými sklami kypí jasný, bujný život, bohatý na obsah a význam. Nevedel, kde je smysel života ani smysel peňazí. Čím chcel vykrášliť svoj život, vykĺzlo mu a utkvelo v tomto dome. Umienil si nemyslieť na to, ztratiť sa z mesta nepozorovane, najmä nenakuknúť semka: ale darmo si predkladal. Vyššia moc ho doviedla akoby za ruku.

Mrholilo od rána. Po uliciach stoja mláky, rozlieva sa blato. Okolo domu sťa ostrov, ligotavý štrk, ako ho dážď vyumýval. Vyparádil si ho pán Zarada! Peňazí ako pliev: vraj koľko chce. Veľmož! môže rozdávať... Hneď mu bolo ľahšie, keď ho vyhrešil, že otvoril chytro mešec kostrbatému stolárovi.

Keď zazvonil na dverách, bolo mu ako by sa mrtví vracali do domu. Hej veru, ako mŕtveho dovedie vraj do domu nepokoj, ak ho veľmi trápi za hrobom, i jeho doviedlo čosi, čo mu nedá pokoja, ani miesta, k ľuďom, s ktorými býval dosiaľ. Musel prísť pozrieť ešte raz, čo robia...

Otvorila mu pani Tereza. Heglo ju dosť dobre, že je tu, ako mátoha pred ňou. Akoby sa jej bol ozaj zjavil mrtvý, ktorého dávno pochovala i zabudla.

»Čo vás donieslo, pán Andrija?« Nezbadala, že jej slová sú nie bárs milá vítanka

»Mal by sa poshovárať s Krešom, ak je tu.« Ledva sa mu pretíska hlas cez hrdlo. K nej dolieha ako z iného sveta, ľútostive.

Pozrela naň s účasťou. Uľútilo sa jej ho. Iným nerobil dobre, ale ani sebe neosožil. Smutne pozerajú jeho oči: ale sa ani neponáhľajú sniať sa s jej pozorom. Čo prišiel, keď je takýto? Hriech robiť, ak nemá s kým tam, kde je?

»Iba sa poshovárať« — opakoval. Hádam badal, že mu nedôveruje.

»Vari sa dačo robí?« vyzvedala sa a pozerala naň skúmave. Nemôže sa mu priznať, nie je sám svoj. Nemá ho vôle pustiť dnuka.

Ukázal sa Krešimír. Veselá, vyjasnená tvár zvážnela, keď ho zazrel. Ukázala sa na nej starostlivosť. »Prejdi, Andrija, prejdi. Ja som tu.« V ňom sa ukazovala istota a rozhodnosť.

Vošiel do izby, poobzeral sa. Nieto bohatstva, ani nádhery, ale je útulne. Brat je tu gazda, on iba divák a hosť. Veru gazda, už vo svojom, ktorý nikdy nemal nič svojho. Priliplo naň čosi z gazdu, čoho prvej nemal na sebe. A on cudzí uňho, príchodzí...

»Ovešal sa, ovešal« — díva sa a húta. Zkadiaľ nabral toľké ozdoby? Šťastie ho obsypalo. ‚Nevie pán Zarada, nevie, ktorou nohou stúpiť...'

Za stolom jeho nový priateľ, nuž pán Katović. Zle mu i on narobil, zle. Neodpustil by mu, že ho rozbúril a odňal mu pokoj; ale zas nemôže sa naň hnevať. Nechcel mu zle urobiť; vie, že nechcel. I on prichádza, keď stačí, do čistého domku poshovárať sa s pastorkou. Počuje za každým od nej niečo nového, o dedine, o živote v nej. Neraz zapára doň; osmelila sa; dakedy ho už i prekára.

Sadnul za stôl proti pánu Katovićovi. Aspoň je nie sám pred nimi, ako mátoha. »Prišiel som sa ťa pýtať, Kreše, či by si nevzal podiely. Mám ich päťdesiat.«

»Vieš ani vtedy som ich nevzal, keď sa bili o ne.« Vyhovára sa. »Nemám svojich, čo by s tvojimi?«

»Mal si dobrý nos« — pochválil ho. »Zlakomili sme sa: čo máme z nich? Mrzutosť a škodu. Doniesly nás nanivoč.«

Prisvedčil mu; vidno, že ho ľutuje. »Pravda, že škodu. Ale zas uznaj, nekúpili ste zeme a zlato v nich, ale burzové fígle. Zeme vás neoklamaly, ale výpočty. Keď si kúpil zem, Andrija, drž ju. Neoklame ťa. Najdeš v nej, čo si dal za podiely, i viacej.«

»Ísť do Caňadona Arriagada!« Hodil rukou. »Čo by tam robil?«

»Našiel by si kamarátov. I mňa volali.«

»Choď, Kreše, ak sa spúšťaš na kamarátstvo« — riekol trpko. Krešimír cítil osť, ktorú nacielil naň. »Naučilo ma kamarátstvo. Hrable hrabú k sebe. Kde je úprimnosť?« Zatesknil hosť, Krešimír pohol plecom ľahostajne, že sú to daromnice: ako pes, keď breše na mesiac. Mesiac sa len smeje za to. Čo je z frflov bez spôsobu? »Nemám ani kedy ísť, keby i chcel. Mám inú vec pred sebou. Sberám sa preč . . .«

Krešimír sa prudko pohnul. Novina ho zarazila. Pán Simon tiež pozrel naň prekvapený. Pán Andrija sa mu predsa usmial, keď sa im pozor stretnul.

»A tak znezrady?« ozval sa Krešimír.

»Mám i kartu. Na prvý, ktorý ide« — oznámil a pozrel hrdo na okolo. Odľahlo mu. Vedia, že ho tu nebude, keď budú svadbovať. »Obriadil som sa so všetkým, i dlhy stiahol. Iba tie podiely ešte . . .«

»Vaše zlato budú mať iní!« zasmial sa Krešimír. »Našli ste ho, sohrdili. Najde sa naň gazda, komu sa nelení. Predám ti ich hneď zajtra. Len ich daj.«

»A po čom?« Oko mu zasvietilo nádejou. Možno sa vráti šťastie.

Dal mu znať, že veru nevyjde, ako si predkladal. Za nádeje mu nik nezaplatí: ale azda za tú cenu, ako pán Fortunato.

»Ale mu dali iba polovicu!«

»Azda ti vykonám celú sumu. Dostal by si päťtisíc, ale ti strhnú úroky z polovice.« Úrokov sa zľaknul. Čo mu ostane, ak mu strhnú úroky, s akými sa naučil narábať? »Bankové — to sa vie« — doložil Krešimír a hodil naň okom s boku.

Skonil hlavu. I teraz ho uštipnul pre tie úroky! Aká zhuba, aká zhuba! Jeho stály vyše dvanásť tisíc. Mohol mať v jedny časy hotových päťdesiat tisícok: nechcel ich dať. Teraz dostane ako veľkú milosť päť, i to nie celých. Taká je Amerika, na ktorú spoliehal. Doráňalo ho so všetkých strán. Okmásalo ho, ako hrach pri ceste. Hodil rukou a stisnul zuby. Nech predá, ako vie. Nech mu ani nepovie komu. Radšej ne-

slýchať o ničom. Dal mu podiely i podpis. Keď sa mu oči vrátily k spoločnosti, bola v nich trpkosť i žiaľ.

»Ponúkla by olovrant!« ozvala sa pani Tereza. Bola rada, že tak dobre vypadlo: najmä, že ho nebude v Puntarene, keď bude svadba. ‚Ešte by im z očú prišlo; uriekol by ich, alebo by porobil. Ale mu prihára na šťastie. Rediká sa . . .'

»Nuž prijímame!« šuchá si ruky pán Katović. Pridal sa zasa k nemu, zaujala ho ľútosť nad ním. »Do zajtra bez toho nemám čo robiť. Pán Gojčević bude azda držať s nami.«

Váhal, okúňal sa. Moc vystrela zasa ruku naňho; pritisla ho. »Ak nebudem na obtiaž!« vyriekol horko-ťažko a sklopil oči od hanby. Neopovážil sa im pozrieť do očú. V prvé dni, keď sa vrátil z Ohnivej Zeme, myslel, že nikdy nepozre na nich. Ako ho skrotilo! Prišiel, ako ten bujo, keď vtrhne, mrmľajúc, na podnik. Ale sa ukáže žena v bielej zásterke, už ide k nej a líže jej soľ z ruky! Ach, ako si zadal! Dobre, že sa odterigá. Vzal by iné hanby na seba: Bože odpusť hriechy! Ešte by ho naučili kolísať deti! Bol by ako ten kohút, ktorý sa dal naviesť kurčatá viesť. Nejde svojím smerom. Sošíva cestu, ako by sa tackal: nie ako sám chce, ale ako ho socajú.

Oči sa mu vracajú jednostaj k bývalému bratovi. Ako sa premenil! V reči a držaní isto-

ta, akási hrdosť. Hotový chlap; vie, čo chce, rozsudzuje smele. Všetko mu je jasné. Nehabká, nenadhadzuje nesmele, ako by mimochodom, keď má povedať dačo; vysloví sa priamo od pľúc. Pribudlo mu významu a vážnosti. A on? habká a hmatká bez istoty a smeru...

Keď sedeli vospolok, díval sa ako v novom svete, cudzom. Čo sa stalo s nimi? Zná ich od dávna a predsa-predsa... Pripáčiť sa im, ako by neboly tie isté osoby. Spoločné záujmy sviazaly ich; budúcnosť, ktorú si budujú, skovali ich do jedného kusa, sťa keď kováč svarí železo. Sliali sa v celok. On a ona už nevidia iba svoj svetík; topia sa v ňom dobrovoľne a či v radosti. Stará okolo nich kvoká, napráva hniezdo: je stranou od scelovania, ale strežie ako rozpajedená kvočka a žije už iba v nich. Ich šťastie ohrieva jej osirelé srdce. Díva sa, hoc nechápe ako, prečo, ale vidí, ako sa tvorí nová obec, drží už tuho dovedna: ide mať svoj vlastný úrad, domáci poriadok i svojské zásady. Sú traja, ale dýšu iným duchom, než celý ostatný svet. Majú samosvojský život, kde on nemá čo hľadať, ani do čoho zasahovať. Ženy, hľa, sú už cudzie, ledva sa im môže priznať: a len nedávno ich chcel prikovať k sebe na veky.

Obzeral sa cudze, čo tu hľadá. Proti sebe mal priateľa: tiež diváka a hosťa. Ten sa prišiel pokochať, okriať na krásnom divadle ako sa tvoria nové obce... Keď naň pozrel, akosi mu bolo

voľnejšie. Chvíľami sa i uspokojoval, že je len hosť a divák. V hlave akoby sa malo brieždiť, že tu nemá čo kaziť ani sa čo žalovať: nie je to jeho svet, ale ich vlastný, samosvojský.

Prišiel, že hádam podloží polienko na vatru, na ktorej prihrieval urazenú pýchu a hnev; ale ho hneglo vedomie, že je cudzí. Darmo podpaľovať, alebo hasiť.

Olovrant bol, ako kedysi býval u nebohého pána Martina: iba čo si dala hádam väčšmi záležať na ňom stará. Riad už nie ten istý, obrus a obrúsky patrily novej domácnosti. Obsluhovala ich oddanica, veľmi vážne. Držala sa ako vo svojom. Nuž nová obec má sa k svetu, vystupuje si povedome.

Chlipkal voňavú kávu a hútal divné veci. Kdesi na svete, blízko alebo ďaleko, čo ako každému sa hotuje kút. Každému? A kde je jeho? Nevidno ho nikde: ak by hádam vyhorená vatra, ostydnutá pahreb... Káva mu bola trpká, hoc voňala. Chlieb s maslom bol dobrý, ale nechutí...

»Tak sa spúšťam na teba« — napomenul Krešimírovi, keď sa odoberal. »Urob s nimi ako vieš. Daj ich hoc odpoly darmo. A vy nemajte za bánosť« — obrátil sa k ženám. »Poštový nečaká. Zadymí v prístave, už ide: len skáč a pober aj sa. Viete ako nezvyšuje času v ostatný čas, keď sa hrnie všetko odrazu na hlavu. Ak by sme sa nevideli, prepáčte, že som sa neprišiel

odobrať. Vezmite, ako by sa odobral dneska.« Vstal a predstúpil pred ne, ako by mu bolo srdce na mieste. I tvár sa vyjasnila. Podal ruku pani Tereze i zadržal ju v svojej. »Ďakujem vám za všetku pomoc a lásku. Nech vám Boh dá storáz toľko, čo ste mne žiadali.«

Pani Tereza bola začala smrkať. Myslela, že sa slzy vyronia a budú tiecť ako potok; nadobudla i tvár dosť zanovitú. Ale keď počula jeho želania a zachytila jeho chladný pozor, ako jej meria stonásobne, čo ho od nej zašlo, vysvietilo sa jej dosť dobre, čo ústa hovoria a čo srdce praje. Uznala, že je nie čas slzy roniť. Tvár sa jej zapálila, oči krešú iskry. »Ďakujem za všetko, čo mi vinšujete. Nech vám sám Boh prinavráti stonásobne, čo mi od neho žiadate.« Kývnul jej hlavou, ako by ďakoval a obrátil sa k mladuche.

»Dobre sa tu mávajte!« Schytil jej ruku a potriasol ju tuho. »Nech vás postretá všetko šťastie, ako vám ho vinšujem a žiadam.«

Neodpovedala mu slova: iba pozrela naň veľkým jasným okom a vrhla mu do očú ľútosť: nie nad sebou, ale nad ním. Nevydržal jej hlboký pozor, hľadel sa pratať.

Pani Tereza nemohla roniť slzy. Utierala si ruky v zásterke. ‚Psí hlas do neba nejde.' potešovala sa v mysli. Nahlas doložila zbožne: »Nuž Boh požehná každého, kto je úprimného srdca. Len aby nám nemeral, ako kto zaslúži!«

»Ani sa neodberajme toľme« — zastarel sa Krešimír. Možno mu ušlo, čo sa odohralo pred ním. »Ak nie tu, tedy tam sa uvidíme: ak nás nezajde nič zlého.«

»I vy sa sberáte!« zaradoval sa pán Andrija. »To sa uvidíme. A na čom budete? Na otcovskom?« Z očú mu šľahol blesk, ktorý trafil brata do srdca.

Zabolel Krešimíra výsmech. Nie narážka na veľkú chudobu Zaradovského rodu, ale škodoradosť ho ranila. Privyknul na svoj stav, veď mnohé pokolenia Zaradovcov nemaly domu. Sedely tam, kde našly chlieb. Nechcel mu odpovedať trpko: radšej preniesol i to. Veď je na odchode a trochu i pochopuje jeho hnev. Ale mu predsa riekol veľmi vážne: »Na materinské pôjdeme, Andrija. Matka žije, volá nás. Má vraj každému miesta. Pôjdeme si ho pýtať...«

Pán Simon nemohol obsedieť. Bol dojatý. Hľa pred cudzím nebom, ako sa radi bratia! Srdce sa túli k srdcu. I títo, hoc bola medzi nimi chmára, sišli sa predsa. Hej, máme cit v sebe, že sme deti tej istej Matky! Prišiel do ohňa, oči mu zažiarily. Položil ruku na plece pána Andriju a riekol prudko: »Nie priateľ — neodberajme sa. Ešte sa uvidíme pred odchodom. Pôjdem i ja« — začal sa sberať. »Pôjdeme spolu na kuse. Všetci sme tu dočasne. Koho neviažu životné záujmy, poberie sa, kde Matka volá. Len by sme ju mohli všetci slúchať, ktorí by sme chceli...«

Dážď pretíchnul za ten čas. Na puntarenských vrchoch sa už belejú hrebene, sťa by ich bol posypal cukrom. Poťahovalo ostrejšie zpoza kanála od brál veľkého polostrova Muñoz Gamero. Ich roztrhané boky a končiare ligocú sa v skvelých bielych háboch. Zima im ich prehodila nové hneď z príchodu. V povetrí cítiť, že sa chce vyjasniť. Tej noci nebodaj pritiahne. Punta Arenas prebudí sa akiste čistá, bez blatiska. Rozosmeje sa zasa pod jasným úsmevom štrbavého, zimného slnca.

»Veru tak, priateľ« — prihováral sa mu pán Katović, keď išli ulicou. »Neste im nového ducha, keď ta idete. Šírte ho. Poznali ste pravdu, ktorá nás vyslobodí: pravdu o smysle peňazí. Vyjavte ju každému. Čo máme: majetky, peniaze, učenosť, múdrosť a schopnosti, všetko sú peniaze, hoc ich nekovali v mincovni. Už či štrngajú, alebo nie, podložme ich do služby dobrej veci: neobracajme ich nikdy ku zhube bratov a na zármutok ubolenej Matky. ‚Rozdaj všetko, čo máš', radil Spasiteľ mládencovi. Učme sa rozdávať, čo je dobrého v nás. Buďme doma apoštolmi lepších snáh . . .«

Pán Andrija pozeral zachmúrený po horách, kde sa vodvorila už zima. Neodpovedal, čušal zanovite.

»Možno i vás zabolelo čo to« — pripomenul pán Katović, vidiac predsa, že je zronený. Iste že jeho pastorča, ktoré poslali jemu, nebolo mu ‚súce' — dostalo sa inému. »Bratská láska vy-

rovnáva protivnosti. Keď vás iné city neviažu, môžete sa celou silou oddať dobrej veci. V jej službe najdete šťastie. Pred odchodom sa ešte uvidíme.«

Rozišli sa na krížnych cestách: pán Katović domov, rozmýšľať o veľkej hlavnej veci, o smysle peňazí.

»Pohľadám všetky smysly, oj pohľadám!« zastrájal sa Andrija, keď už ostal sám so svojou trpkosťou. Olovrant mu zhorknul, bolo mu, ako by ho boli napojili blenom. »Ľahko odpúšťa, ľahko, koho nebolí . . .«

Keď poštový dal znať hodinu, v ktorú sa hýbe z prístavu, pán Andrija sa pobral. Šiel zamyslený ulicami na premávkový most. Videli ho kráčať vyobliekaného s palicou a dáždnikom, dáždový plášť cez ruku. Málokto ho pristavil dať mu ruku. V ulici San Martin pred obchodom pána Katovića zazrel pána Vodopiju.

»Šťastnú cestu, pán Gojčević. Pozdravte našu milú Dalmáciu.«

»Poďte radšej s nami«, nútil sa zažartovať.

»Zahradili nám cestu« — odpovedá. Tvár mu zvážnela veľmi. »Nevieme, kedy svitne náš deň.« Videl zas dlhý rukáv morský ako sa vtiahol hlboko medzi holé vršiská. Najprv ich treba vysadiť borovinou: kým tá podrastie, minie sa i dvadsať rokov . . . Treba dať preliať najväčší zvon, alebo skôr všetky tri, aby sa nevadily medzi sebou, každý iným hlasom. Nech sa

už raz ozvú hlbokým súzvukom pilnému ľudu o veľkých sviatkoch. I na nábrežie sa pýta veľká škola, akej nemá ani jedna obec v okolí. Žiada sa mu počuť, veľmi žiada, ako durkajú mažiare od kaplice sv. Roka, keď zakaruje do zálivu na vlastnej lodi a ako vykrikujú trhani: ‚Idú, ľaľa, pán Kuzma Vodopija z Ameriky! Koľko zástav navešali na všetky povrazy!...'

Keď Andrija mal kročiť na dlhý most, pristúpil k nemu Krešimír, ktorý ho čakal.

»Nuž, Andrija, keď ideš!« Pozerá mu úprimne do očú: »Povedz matke, že jej ruky, nohy bozkávam. Nezabudni jej povedať, že po tieto dni, myslím na ňu viacej, ako po iné časy.«

»Nie je ťažko povedať, Kreše, čo len chceš. Nestojí moc peňazí.« Oko mu behá nepokojne sem tam po moste, hádam ako sa hemžia diváci. »Nie je ani ťažko odtrhnúť sa od Puntareny. Neplače za nikým. Neozre sa o teba, či v nej kapeš, alebo z nej utekáš. Pozri, Kreše, koľkí ma odprevádzajú! Nejedného som vytrhnul, keď sa mu lialo za sáry; koľkí by boli zgegli, nebyť mojich peňazí: pozri, ako sa odslúžili! Oplan, Dargaš nakladal noše pri nákladnom moste na karretu, keď som prešiel: myslíš odskočil dať aspoň ruku? ‚s pánom Bohom, Andrija!' zavolal a pokýval mi rukou. Dobre, že mi neprisypal, keď povedal: ‚s Bohom' — ‚i s batohom.' Nech sa tu zaobchodia. Pôjdeme o dom ďalej.«

Musel počúvať šomranie na hlave mosta, kým sa ‚Rosita' chystala ísť ku poštovému. Všetko samé žehry a ponosy duše, ktorá narieka, že nezanechala najmenšej stopy, kde bývala toľké roky. Až teraz kvíli, že zmrhala pekné drahé časy; nezmohla sa na jediný dobrý skutok, hádam ani neztratila nikde dobré slovo. Punta Arenas, keď z nej odíde, bude zas len Punta Arenas ako prvej. Ako by sa nebola v nej nikdy obrátila jeho osoba.

Keď mali preskočiť na palúbku ‚Rosity', prikvitnul pán Simon Katović. Smial sa od radosti, že nezmeškal, keď priskočil k nim. Pán Andrija sa vyjasnil čosi. Ale na poštovom, keď mu chlapi s Rosity doniesli truhly a batohy, povedal im na rozlúčenú:

»Natiahli ste ma, ako by bol najhorší zo všetkých. Šťastie, že ostatný raz. Ešte i za batôžky a uzlíky ste si dali zaplatiť, drahí krajania. Nech vám to bude, nech — najväčší zárobok, čo sa vám dostane dnes, i na ďalej.«

»Neskuč, Andrija! Ak sa budeš takto fúkať celou cestou, prídeš domov pľuhavý ako čert. Ani jedna nepozre na teba. Ani ty si, drahý krajan, neodpustil nikomu centava, nieto peče a čo by si bol videl skapať. Priatelia buďme, kešene nech sa hryzú . . .«

Vyplatil im a už sa neozrel o nich.

»Tak s Bohom, Andrija« — pristúpil k nemu Krešimír. »Na čom sme — priatelia?« Po-

zeral mu s úzkosťou do očú. Bolo mu clivo, hlas sa mu zatriasol citom. Pán Katović stál na boku, neusmieval sa. Pozeral na nich, čo sa to medzi nima kutí, ako rozhádžu hrádzu, ktorá sa postavila medzi bratov?

Pán Andrija mu utrčil ruku, obrvy stiahnuté, zpod nich šibaly blesky.

Krešimír pozrel na ruku, pozrel mu do tváre, svoju ruku položil za chrbát. »Radšej hádam nič, dobrý brat, ak nemá ísť od srdca. Zahoďme dvojakú tvár pri rozlúčke. Ak máme ústami hovoriť jedno a v srdci mať iné: neztraťme radšej slova.« Pozeral mu do očú úprimne, s prosbou. Pán Andrija si ho obzeral, tvár zaťatá, vystretú dlaň spustil, Krešimír sa odvrátil od neho. Pred očima mu zatancovala paluba i s ľuďmi, ako na nej chodili sem tam.

»Tak s Bohom, brat! Nech vás Boh postretá na všetkých cestách!« Pristúpil k nemu pán Katović. V tvári mal ľútosť. Pán Andrija pozrel naň dolu: na človeka, ktorý mu nikda neublížil, hoc mu on nežičil, ešte skôr dal mu brať tovar zo skladov a peniaze bral zo šuplíkov. Prišlo mu ľúto, že sa vozil po ňom i obkrádal ho. Rozostreli oba razom ruky a oblapili sa po americánsky. Tľapkali si dlho dlaňami po chrbte. »Nezabudnite, brat, na smysel peňazí!« riekol mu pán Simon ticho v objatí. Keď sa pustili, pán Katović schytil mu ruku a zadržal vo svojej. »A s bratom ako? Rozídete sa v nenávisti?«

Pánu Andrijovi sa tvár zachmúrila. »Neviete, ako sa ťažko napráva chyba po nečase? Darmo vracať dvanásť stovák, keď už nieto komu!«

»Čo mi hovoríte!« zľaknul sa a pozeral naň skúmave. Zas dvanásť stovák, ktoré nikdy nevráti, ani písmo, ani peniaze zo šuplíkov. Nebohý krajan, akoby sa prikrádal na palubu a chcel sa zamiešať medzi cestujúcich. Zas len bude pozerať naň smutným okom.

»Čo nemôžeme vrátiť, brat, musia nám odpustiť« — riekol mu ticho pán Simon. »Ale i my musíme odpustiť našich dvanásť stovák, i všetko. Probujte! Uvidíte, odpustiť je sladšie od pomsty. Kto odpúšťa, je boháč . . .«

»Odpustiť nerečiem« — pristal pán Andrija. »Nech im bude, ale zabudnúť, zabudnúť!«

»Zabudne sa samo, brat, kto odpustí« — vysvetľuje ďalej. »Keby si boli odpustili Gojko a Pavčo vtedy — boli by i zabudli. Či má pamäť siahať ďalej ako hriech? Načo nosiť v nej veci, z ktorých vám nevykvitne nič dobrého?«

Pán Andrija zvrátil oči na toho, ktorý stál na boku. Tvárou mu preletel akýsi zásvit. I v očiach mu zahral akoby úsmev. Šiel k nemu a riekol mu: »Čo blázniš, Krešo? Odoberieme sa!«

»Ako bratia!« vykríknul Krešimír.

»Ak nie celkom, ako vtedy, vieš, prepáč, ak by nemohol, ale trochu zas bratia. Pousilujeme sa zas!«

»Nech ťa Boh požehná!« Rozšírily ruky, tľapkali sa tuho. Krešimír keď schodil do loďky, bol ako by ho bol vymenil. S palúbky kýval na brata, čiapkou; keď sa odďalovali, šatkou. Ktorí boli pri ňom, vracajúc sa od mesta, dívali sa naň, či si hádam neprihnul v kantine na poštovom. Ale on nedbal, len kýval na brata. Ten stál opretý o zábradlie tam hore, díval sa na nich, usmieval sa. Naostatok i on zakýval šatkou.

Keď išli mostom, mal sa okolo pána Katovića ako dieťa. Rozprával mu o bratovi, ako vyberali vrabce v Pravom Zorovci; o žene pod orechom na povlači; o bielych rukávcoch ...

»Čo vám je, priateľ: čo sa vám robí?« usmieval sa pán Katović.

»Ach, pán Simon: radosť, veľká radosť! Rozišli sme sa bratsky: a ja sa triasol, že zle pochodí. Nič sa mu nestalo zlého. Vracia sa zdravý k Matke ...«

V.

Pán Katović doniesol Krešimírovi ukázať prvú správu od pána Fortunata. Bol krátky telegram. ‚Zásielka v poriadku bez novín. Obšírnejšie v liste.' ‚Bez novín' v bežnej reči znamená, že nebolo väčších nehôd.

O nedlho prišla poštou obšírnejšia správa. Keď ju prečítal, obracal dosť dlho list v ruke. Bol písaný vo veľmi dobrej španielčine, v prísnom obchodníckom slohu. Preklad by bol asi taký:

Valparaiso, 7. apríla roku 190...

Pán Simon Katović

Punta Arenas.

Veľmi pán môj a priateľ!

Dňa sľubu, daného Vám pred odchodom, že neprestanem podávať Vám správy o obchode, o ktorom viete, v čom záleží, mal som šťastie obrátiť sa telegraficky na Vás hneď po mojom príchode dňa ..... v tomto znení. ‚Čakajúc tovar — priateľ.' Dňa ..... v nasle-

dujúcom znení: ‚Zásielka v poriadku, bez novín. Obšírnejšie v liste.' O dva dni na to druhý telegram. ‚Výhľady priaznivé. Trh slobodný. Vyjednávanie v behu. Pozdrav. Mešetar.' Druhý telegram bol mi vrátený, lebo čiara v tie časy bola práve pretrhnutá, takže neprišiel k Vašim rukám. Vysvitá z uvedeného, že podpísanému prvá starosť bola po príchode sem prezvedieť sa, ako veci stoja na mäsovom trhu. Lichvy bolo dostatok, jej sa i najviac míňa; nášho tovaru bolo menej na bijarni; v jatkách bola baranina, ktorá sa magallanskej postaviť nemôže. Tak som odoslal prvý telegram a za ním druhý, držiac, že nebude ťažko najsť výhodný odbyt na náš tovar. »Nymphe« prišla päťadvadsať dní po mojom príchode: bola v ceste šesťnásť, v tom sú i zastávky po prístavoch, čo nie je mnoho na nákladný s toľkými stanicami po pevnine i po Čiloé. Po príchode som poprezeral náš tovar a mohol ustanoviť s uspokojením, že sme neutrpeli ztrát čo do počtu, ale som bol dotknutý nepríjemne, že kusy boly schudnuté, ačpráve v ceste opatrované a kŕmené, nemajúce nedostatku v krme a pití, čo môžem vyzdvihnúť hneď na pochvalu personálu, ustanoveného ku opatere, ktorý v každom ohľade ukázal sa na výške sverenej mu úlohy. Cesta síce nebola bez nepríjemných momentov, more bolo búrné, najmä v zálivoch »de las Penas« (Utrpení) a ešte väčšmi »Corcovado« (Hrbáň), ale sme šťastní, že sme neutrpeli ztrát. S tým

väčším žiaľom som spozoroval, že sme utrpeli značnú ztratu na váhe: ak ju bližšie označiť, mohol by ju ceniť na viac ako tretinu pôvodnej váhy.

Keď náklad bol v prístave, pohľadal som majiteľov väčších mäsiarskych podujatí, ktorí keď poprezerali tovar trochu dôkladnejšie, prezradzovali oň nepatrný záujem. Osvedčili sa, že v stave, v ktorom sa nachodí, nehodí sa na jatku, zvlášte v ich podujatiach: dľa ich mienky potrebujú prinajmenej pätnásť dní stráviť na prvotriednej paši, alebo na stajni, ak by mal prísť ku pôvodnej váhe. V tých okolnostiach nemajúc bohužiaľ na porúdzi takých pašienkov, odhodlal som sa speňažiť tovar čo najvýhodnejšie, pojednajúc sa s tými, ktorí ukázali väčší záujem o tento obchod. Z priložených účtov sa zaiste presvedčíte, že obchod nevypadol síce ako by sme si boli priali, ale dľa docieleného výsledku nám nedoniesol ani väčších ztrát. Ztrata je iba v tom, že naša obeť a ustávanie nemaly zodpovedajúcej odmeny. Tento výsledok, viac záporný, ma síce neodstrašuje od ďalšieho pokračovania v tomto obchode, ale ma predsa ponúka — a Vy budete v tom so mnou pravdepodobne tej istej mienky — dať Vám vo všetkej úcte na láskavé vedomie, že ďalšie zásielky by sa minuly na tento čas cieľa: lebo ak nemá byť z nich zodpovedajúceho osohu, nieto príčiny brať na seba riziko možnej väčšej ztraty, alebo práve značnej škody. Ja by si v tom

dovolil vysloviť mienku, smerujúcu k tomu, aby sme si zaopatrili príhodné pašienky na popravenie dopraveného statku a na uvedenie ho do pôvodného stavu, v akom bol pred vyvezením z územia Magallanesa, alebo aspoň do takého, aby mohol byť uvedený bez výhrady na tunajší mäsový trh. V tomto smere som si už dovolil podujať potrebné kroky, o výsledku ktorých neomeškám Vás uvedomiť telegraficky, aby sme obchod znovu dali do pohybu, kde bol zastal.

Neráčte zazlievať, že sme prišli k tomuto výsledku stretnúc sa pri prvých krokoch s čiastočným nezdarom a prosím vás vziať do povahy ťažkosti, aké má každý začiatok, takže i náš obchod musel ich premáhať idúc zálivmi Utrpení a Hrbatostí. Ak sa mi podarí najsť dobropraj-ného spoločníka na mieste, ktorý by nám umožnil dostať potrebné pašienky, myslím, že by bola so zdarom rozriešená uholná otázka tohto podujatia, takže by sme mohli prikročiť k ďalšiemu rozvíjaniu tohto mnohosľubného obchodu, dovoliac si, ako som mal šťastie spomenúť prvej, uviesť Vám túto výhodnú pre nás okolnosť hneď telegraficky v známosť.

Bez druhých zvláštností mi je príjemné oddať Vám úctivé pozdravy a výrazy prehlbokej úcty od Vášho najistejšieho sluhu, Fortunata Mešetar.«

Složil list do obálky a dal ho ku druhým spisom a účtom o baranoch.

‚Čože sa robí môjmu veľmi pánu Fortunatovi!' začal sa smiať sám v sebe. ‚S čím končí, s tým mal začať. Hľadá pašienky! Ja, že ich už má. Obrnil sa úradným štýlom. Zkadiaľ ho vyhrabal? Aké našiel v ňom výhody pre baranov? Môže sa im dať na ňom vypásť na tučno? Výsledok: z koláča diera. Ani sem ani tam. Nie studený ani teplý.'

Čakal list. Mal ho slávnostný. Sľuboval mnoho, neobsahoval ničoho. Je ako syrnica, ktorú bol kúpil študentom. (Veľkonočná baba). Z vonku váblivá, ako najlepšia syrnica. Ale keď ju rozkrojil bola hustá a ťažká: kyslastá bola, lebo ju zamiesili na chlebovom kvase, nie na odmlade. Do cesta nedali mlieka a masla a miesto žĺtkov primiešali šafranovej farby. Bola ako syrnica, ale nebola syrnica, iba chlieb preobločený za syrnicu. Pán Fortunato tiež chcel byť obchodník, ale nebol obchodník, len ochotník.

‚Fortunato je Fortunato' — dokončil úvahy. ‚Behá, shľadáva ťafatky, cifričky. Nepoukázal peniaze za barany. Nedobre sa uvádza mnohosľubný obchod'.

V tie dni dostal list i bratranec Jakova Korina, Kazimír Korin. Jakov iste mal dosť slobodného času. Napísal mu veľmi obšírny list.

»Drahý môj bratranec! Ja ti musím písať, aby ti oznámil, že sa vynachádzam v dobrom zdraví.« Tak sa pohýna a ide cez pozdravy a dobré želania. Žaluje sa, že syn Mihovila Korina, vyučený mužský krajčír, musel ísť s ovca-

mi a či šianam vašu poctivú hlavičku, s baranmi, ako dáky valach. »Remeslo mi nevoňalo. Nesladí sa prišívať gombíčky, keď sa človek rodil na lepšiu patričnosť a nadovšetko keď prídu z Ameriky horší trkvasi s veľkými retiazkami zo suchého zlata.« Spomína ako boli vtedy pýtať tovaru od pána Katovića; ako predal tovar, aby mohol prísť k peniazom na obchody. »Tie obchody boly, že som varil žguacet (guľáš), keď sme v pustatine hľadali zlato.« Rozpráva ako ho zaodeli, mal i kabát »s dvoma chvostikmi ako lastovičką, keď nosil misy na stôl a fľaše, z ktorých durkalo, iba že z nich šampaň nemá tej srdečnosti, ako u nás keď ju urobia do Zlatarice alebo Zelenky. Búcha a kypí, ale nemá úprimnosti ako naša.« Ako si popiekol prsty od loja, keď o ňom škvaril pečienky na pľachových pekáčoch. Opisuje veľmi obšírne cestu po mori, a či skôr po kanáloch medzi ostrovami v čilskom súostroví. Tam natrafili i na člny Indiánov. Opisuje vrchy po ostrovoch, veľké hory, ktoré by sa vyplatilo rúbať a drevo predávať Talianom. Veľmi sa žaluje na more, najmä v zálive de las Penas a Corcovado. Hádzalo ich veľmi: i baranom sa vraj »v knihách« muselo čosi zle poprevracať: hádam na chybnú stranu, lebo po ceste neboly už čo pred ňou. List končí, že ostáva vo Valparaisi s pánom Fortunatom a dodáva:

»Drahý bratranec, aby ti povedal, čo sa mi stalo na lodi hneď v ten deň, keď si ma odpre-

vadil na ňu. Vyšiel ja, kde zatvárali baranov do cáročkov a koho ti nevidím? Pána Simona Katoviča. Keď ho zazrelo moje oko pri baranoch, nepodskočilo srdce moje od radosti, skrz ten tovar zo skladov. Schoval som sa do kúta, že ma azda nenapopácka, lebo tovar sme nezaplatili a nemali ani restauranta odberať mu ho na ďalej, ale sme mu nepáchli viac do pisárne. Na ulici sme skočili hockde do brány, len sa nestretnúť s ním. V tom kúte ma vyňuchal akosi Krešimír, pomáhajúc pri baranoch. ‚Poďte, Jakov, k ním, keď je vaša starosť mať sa okolo nich.' Šiel ja, drahý bratranec s ním, ale by sa bol radšej našiel nahý v tŕni, ako mu pozrieť do očú. Ja že ma vyetí a ohradí mi poctivosť, aký som sa preukázal čeľadník: ale on ani slova o tovare, iba chváli usilovnosť, že nepreberám v robote. Hanbil som sa na vtedy, drahý bratranec, ako, šianam tvoju hlavičku, pes, i za seba i za teba, lebo neviem, či bolo veľmi pekne, čo sme to vtedy vyfigľovali. A tak i teraz, drahý bratranec, píšem: choď, vieš kde: vyber peniažky z hniezda, lebo sa hanbím ešte, ako vtedy, keď ma chválil. Zanes mu ich a povedz, že som nemal odkiaľ platiť. Nepusť uchom dnu a druhým von, lebo nevieš ako ti je, keď hanba príde domov a začne dulovať po kútoch, či si v nich nepoukrýval pľuhavé závislosti. Robí veľkú nezdobu, horšiu ako by bola, keby mi bol vtedy nakydal do očú pred tými baranmi. Ak dá Boh zdravia vrátiť sa do Puntareny, nedbal by sa

mu ukázať na oči bez hanby.« Ešte ho vypozdravoval veľmi a prikrútil mu dávať pozor na úroky od peňazí, aby nezaostávaly.

Keď prišiel poštový z Europy, pán Simon napísal krátku odpoveď kliesniteľovi v našej reči. ‚Zľaknul som sa, že sa už nepoznáme starí kamaráti, keď prídeš do Puntareny. To s pasienkou naprav, ako budeš môcť najlepšie: ale zato nemusíš zabudnúť pozdraviť paniu a oddať jej mojej najúctivejšej služby. Mohol by si i dodať, ako sa má na Severe medzi svojimi. Nepíš tak veľmi úradne, Srećko, hoc sme veľkokupci s magallanským statkom, a trochu i ozajstní Magallanesovia, keď hľadáme nové cesty na odbyt magallanského bohatstva. Ostaneme azda predsa kamaráti a skoro bratia až do smrti, ako sme boli do týchto čias.«

Tento list nemohol byť ešte vo Valparaisi, keď mu doniesli telegram. Bol z Valparaisa: ‚Kupeckým Saturno hospodárske plodiny. Dobrá jakosť. Pozdrav. Fort.' Čítal ho, čítal; bol obkliesnený i kurtavý; ťažko sa prebúrať ku pravému smyslu. Zakýval na pána Vodopiju, či ho azda on nerozlúšti.

»Kupecký Saturno je nákladný koráb« — vysvetlil mu pán Vodopija. »Na ňom budú plodiny.«

»Ale aké?« vystíhal gazda. Hospodárske plodiny sú všetko čo dáva zem, ešte i priemysel.

»Iste bude všetkého po troche. Uvidíme! Len aby sa loď priveľmi neopozdila, lebo sa pomaly kýva, dakedy i zastane. Starý vyslúžilec.«

Pána Simona pohlo. Či si umienil zaplaviť ich článkami zo Severa? Vyzná sa v nich dokonále? A potom mu povedal, že obchod prepustil. Kde ich predávať?

Pán Vodopija ho tíšil. Kliesniteľ berie vec od základu: prostredkuje medzi Severom a Magallanesom. Chce posielať na Sever, ale i zo Severu do Puntareny. Kto by mu hanil peknú námeru? Hádam pošle lepšie, ako priekupci, keď sám vyberie, čo posiela. »Odpredáme v obchode pomaly a speňažíme.«

»Veď už!« uspokojil sa. »Len by sa miernil a neposlal nám hneď celý Sever!«

»Len by loď nezaviazla dakde čistiť kotly a piesty!« zasmial sa pán Vodopija. »Saturnovi sa to neraz pridá!«

Čakal trpelive, čo to bude. Poštovým dostal vysvetlenie. Zasa bolo v ňom: »Veľmi pán môj a priateľ mne obzvlášte ctený.« Stuhnutý obchodný štýl, ani čoby bol prežrel ražeň. Ani narážky na pani Floru, alebo na osobné pomery. Rámec listu nemohol prijať výlety po citových nivách: bol v ňom výkvet prísnej obchodnej vecnosti. Za to vysvetlil dopodrobna, že zásielka je za peniaze, utŕžené za barany. ‚Držím, že táto operácia bude šťastnejšia, nahradiac

čo sa na predošlej nezarobilo, alebo v istom smysle škodovalo'. Žaluje sa, že bolo dodatočných poplatkov a útrov. Nevedieť odkiaľ nadišly. Tu si dovolil vybočiť hodne z rámca výpoveďou: »ako sa naukladá gliaňu v tých jarkoch, ktoré tečú dolu ulicami popri chodníkoch, keď prídu väčšie dažde.' Plodiny skupoval na samom žriedle. Tým usporil, čo zadržia priekupci, čoho podistým nebýva málo. Posiela všetkého po troche: fazule z Curicò; vína z Chillana (Čilian); kukurice zo San Rosendo a či vôbec z vidieku bohatého Bio-Bio; znamenitých fíg a nakladaných olív z opulentnej Talky. Je i čerstvého ovocia i znamenitej zeleniny, tých druhov, ktoré nemôže vyvádzať studená Puntarena, ako tekvice, uhorky a tučné rajčiaky. Dyne a melony nechcel poslať, lebo sa bál, že by sa zkazily v ceste.

Čítal vďačne prísny list. Povodil ho aspoň po najúrodnejších krajoch stredných Číl, kadiaľ i on chodieval často a musel obdivovať, ako si každý vynašiel plodinu, ktorá mu pristane najlepšie, takže môže viesť s ňou predok pred ostatnými krajmi.

Najväčšia novina bola na konci. Spravil sa s veľkým statkárom o pašienky. Môže sa na nich pásť i viac tisíc baranov a vypásť ich ako v najlepšom magallanskom intravillane. Bolo by sa tedy poponáhľať a odpraviť statku čím viac kusov.

Bežal ukázať list pánu Vodopijovi. Premohli šťastne hlavnú prekážku. »Fortunato je chlap, darmo je. Schytil býka za rohy. Načo sa podoberie, piľuje. Kuje železo, kým je horúce. Nežiaľ s ním pracovať...

Na jednateľstve pán Simon zabral celú palubu veľkého parníka. Šiel k spoločnosti pýtať väčší kŕdeľ. Sľúbili mu, len nech dá heslo, keď bude treba ho dodať. Neveriaci zamĺkli, zahanbení, že prorokovali podujímateľom škodu. Statkári sa rozjarili. Začali premýšľať, či by nebolo na čase sriadiť mocnú spoločnosť na vývoz vo veľkých rozmeroch. Byť v Puntarene, pán Fortunato bol by sa zas vyhrieval na veľkej sláve. Pán Simon sa nevedel vynajsť, skryl sa do písarne.

Prikvitnul i Jakov Korin zo Severa po novú zásielku.

»Či si vyplatil pána Katovića?« bola prvá starosť, keď sa sňal s bratrancom.

»Veď ho vyplatíme« — tíšil ho. »Búto padne hýbať peniažky pred termínom, kde im je dobre. Vieš, že nehalaškujú; keď ich budem mať v ruke, nezameškám.«

Jakovovi tiež vychodilo pri rátaní, že na úrokoch naozaj pekne pribúda, keď sú poriadne. Vyplatí sa za ne preniesť i hanby trošku, najmä keď nik netuší o nej: hádam ani sám pán Katović. Pri statku zas pomáhal Krešimír s chlapmi; pán Simon sa len ukázal dva-tri razy na

chvíľku. Korinovi bolo ľahko uhnúť sa mu z cesty. Ani Krešimír netušil, čo je vo veci.

Bez Luku mnoho sa natrápili, kým barany dohnali na palubu a rozsádzali po cárkoch.

Na veľa prišiel i Saturno. Plodiny hneď vyložili do bárčiska. Keď ich poprezerali dobre, vysvitlo, že nie je všetko tak, ako si predkladal pán Fortunato. Tovar bol dosť stredný a v cenách nebolo veľkého rozdielu. Škoda ísť na Sever skupovať, keď dostať taký, hádam i lepší tovar od priekupcov. Kukurica iste nebola suchá. Pánu Fortunatovi sa zapáčila práve preto, že mala ťažké, veľké zrná. Kým prišla do Puntareny potuchla. Fazuľa bola dobrá, ale prišla kdesi pod zemiaky na lodi, napáchla stuchlinou. Iné vrecia boly pri dechti, tiež ich bude treba prestrieť, kým vyšumí mrcha zápach. Priekupcom sa nestávajú také chyby: majú už zkúsenosti ako naložiť tovar na lodi. Zeleninu a kysne s hruškami dali hneď priekupcom na nákladnom moste odpoly darmo. Málo čo z nich ostalo po dlhej ceste. Víno nebolo zdravé vo všetkých sudoch. Na váhe nechýbalo, ale keď ho vzali do úst, zmŕštili sa a nechceli ho prežrieť.

»Alebo sudy nanič« — rozsúdil pán Vodopija — »alebo ich navŕtali, odliali z nich a podolievali kto vie čím.« Sudy neboly zašité do vriec, ako býva; s lepším vínom ich naložia do kistní. Víno svádza ľudí; treba ho zariadiť, aby nesvádzalo.

Kukuricu museli sušiť, fazuľu prevetrievať, víno pretáčať, alebo spustiť do fliaš; chybné išlo na ocot. Zeleninu a ovocie dali skoro zadarmo. Bolo viac roboty a hnevu, ako zárobku. Pri prvej zásielke sa kliesniteľ veľmi nepreukázal.

Pán Simon mu odpísal, aby si dával pozor. Nepohnul sa vraj dobrou cestou. Len aby sa im vraj nepovodilo, ako majstrovi, ktorý mal hodný kus železa na poriadnu tešlicu. Tešlica mu nevyšla, začal kovať motyku. Prihrieval a koval, kým nevystalo ani na ňu. Musel začať kovať svoreň; keď mu svoreň nevyšiel, začal robiť klince, tak mu nevyšiel ani klinec, ba ani ihla. Vyhovoril sa, že z toho železa nedá sa nič urobiť, lebo vraj bziklo cez komín. Nezkúsený kováč spáli železo, miesto ukovať z neho niečo súceho. Obchod bez zkúsenosti tiež ide cez komín; pokusy vyjdu draho, najmä keď ich je moc razom. List nebol sostavený v obchodnom slohu, ani ho nedal odtlačiť do knihy na odtisky.

Bolo mu nepohodlne; predvídal, že nebude medzi nimi súhlasu. Pán Fortunato, novopečený veľkokupec, mal rozsiahle osnovy a všetko mu bolo ľahko. Ale on zažil v obchodnom živote dni dobré i menej dobré: hľadel na veci triezvejšie. Nevábily ho nové cesty, keď sú v nich toľké jamy a priekopy. Na konci listu mu dodal: „Musím Ťa znovu upozorniť, že sa onedlho utiahnem od obchodu, takže dlho nebudem môcť držať s Tebou. Obchod som prepustil so všetkým, ako je, pánu Kuzmovi Vodopijovi,

Myslím, že sa vyberiem na naše strany. Hlas sa už dávno ozýva vo mne, ktorý ma volá. Zbýva mi len uviesť do poriadku niektoré veci. Kým neodídem, poslúžim Ti vďačne, čo budeš potrebovať: ale prosím Ťa, neposielaj zo Severu hospodárske plodiny, lebo nemajú obchodu, nevedel by, čo robiť s nimi'.

V tých dňoch prišly odpovede veľkých vývozných domov z cudzozemska. Sľúbily vďačne tie isté výhody a dôveru nástupcovi, ktoré preukazovaly jemu. Miestne banky nerobily prekážky: pristaly na pána Vodopiju, aby ostal v dlhu miesto pána Katovića. Znaly ho ako zručného a čestného obchodníka, s ktorým je nežiaľ mať do činenia.

»Lepší je od pána Katovića« — istili ponektorí v bankách. »Nemá zásady, ktoré zavadzajú pri obchode. Pán Katović urobil múdre utiahnuť sa. Zle karoval; sotva by sa bol dočkal dobrého konca. Zíde sa mu oddýchnuť a nadovšetko zavesiť čo krikľavejšie náhľady na klinec.«

Iní istili, že bol dobrý, kým bol pod feruľou iných. Keď vzal kormidlo do ruky, začal zle karovať. Hádam ruka nemala sily ...

Ale všetci ho mali radi. Tešilo ich, že sa zavčasu spamätal a utiahol bez pohromy.

Smluvu museli urobiť u notára. Nástupca prevzal obchod ako bol, s pohľadávkami bánk a cudzích domov. Niečo prišlo platiť v hoto-

vosti. Prevzal i dlhy, ktoré pán Katović nesohnal od svojich dlžníkov, za hotový peniaz. Medzi sebou mali slovo, že odrátajú tie, ktoré sa nedajú sohnať, za šesť mesiacov. Dlh nebohého pána Martina odrátali zaraz. Pán Vodopija podpísal poistenku, že sumu prijal v poriadku, účet v knihách vykázal za zaplatený. Poistenku si odložil pán Katović medzi osobné spisy.

Medzi dlžníkmi našli i Jakova Korina. Pán Simon sa pristavil pri ňom. Sišlo mu na um, že sa sišiel s ním oňahdy na palube pri baranoch. V zábudlivosti už nevedel vtedy, že mu je dlžen. Rozbrieždilo sa mu teraz, prečo stál pred ním skrúšene. Iste sa okúňal: strpal, že ho napomenie. Miesto spomenúť dlh, ešte ho vychválil pre veľkú usilovnosť. Začal sa dohadovať sám so sebou: zaplatí — nezaplatí? Tu sa mu miatlo, že zaplatí, lebo sa okúňa; tu zas, že nie keď tak bočí od veriteľa. Predchodilo mu, že by bolo dôležité vyzkúsiť, čo mieni urobiť. Treba predsa zvedieť, ako sa poráta so statočnosťou; v tom sa skrýva veľký význam pre budúcnosť. Ak zvíťazí statočnosť, vo víťazstve bude sľub do budúcnosti, že sa mnoho obráti na dobrú stranu, čo dnes pokuľháva.

Skoro sa pohádali preňho. Pán Vodopija si ho pýtal, bol by dal zaň hotové peniaze. »Môže platiť, dajte ho mne.«

»Nie — nechám si ho. Nedám ho napomenúť!« — háji ho s úsmevom.

»Neuvidíte od neho centava!« jeduje sa pán Vodopija. »Pekný vták! Má peniaze, viem i u koho. Utajuje sa, potmehúd.« Začal skoro prosiť: »Len mi ho dajte, postúpam mu na päty.«

»Nedám. Nechám si ho. Mám s ním osobitný účet...«

Pán Vodopija krútil hlavou. Od jedu skoro nemohol vystanoviť poistenku. »Bol by ho s chuti poobháňal, podliaka!« šomral, keď ju oddával.

I ten účet šiel medzi osobné spisy, k účtu nebohého pána Martina. Keď ich videl spolu, zarazilo ho. Pre ne sa vlastne vtedy rozišiel s pánom Ipolitom. Po čase sa tedy sňaly na tej istej ceste...

Mali medzi sebou slovo, že pán Simon počká na hotové: jeho nástupca ich vložil do podielov s jeho dovolením. Odkúpil nielen podiely od pána Fortunata, ale i ostatné, ktoré mu ponúkli. Za iné platil ešte menej, ale pán Andrija dostal dobrú cenu: platil mu ako pánu Fortunatovi i to obe splátky odrazu, iba čo mu na druhú odrátal bankové úroky. Tú výnimku urobil k vôli Krešimírovi. Pán Kolčić dostal iba desatinu. Pán Simon mu ponechal vďačne peniaze, lebo ich nepotreboval na tento čas. Bol rád, že aspoň nepôjde kadeako pekné dielo, ktoré jeho priateľ začal a potom nechal pre veľké osnovy, do ktorých sa hodil celou silou.

Keď išli k notárovi na podpis, pán Katović mu vysvetlil, že ho predsa len vytisli.

»Vari z obchodu!« postavil sa nástupca.

»Z obchodu nehovorím, ale povďačnosť vdovy Kesicovej a Jakova Korina zabrali ste sebe. Podpísali ste poistenku, ako by ste boli odpustili vy, nie ja.«

Pána Vodopiju tiež zarazilo. Vychodí naozaj, že šiel žať, kde nesial: kto odpustil, jemu patrí i poďakovať. Sklonil hlavu a ponúknul statočne, že chybu napravia, keď dá podpis gazda. »Ale mi padne ťažko« — priznal sa mu. Pán Simon sa zadivil, čo by mu mohlo byť ťažko. Nástupca ho začal prosiť, aby mu tie podpisy daroval. Keď sa vraj vyberáme do cesty a niečo sme zabudli, po čo sa musíme vrátiť, ťažko nám padne vracať sa, lebo sa vraj nevodí dobre v ceste. Tým horší by to bol predznak, že to boly prvé podpisy, ktoré dal ako nový majiteľ. »Darujte mi aspoň čiastku ich povďačnosti, hoc Jakov sotva bude vedieť, čo je povďačnosť. Bude mi ako podkova, ktorú darúvajú novým obchodníkom na dobrý počiatok, keď ju zabijú do prahu. Mám si ju za mnoho a zakladám si veľmi na podpise.«

Pán Simon mu podal ruku a stisnul jeho veľmi tuho. Takáto povera u mladého nástupcu sa mu veľmi zapáčila.

Výťah smluvy uverejnila vrchnosť v novinách, ako vyžaduje zákon. Nejeden sa zadivil; podajedným sa stislo srdce, keď ju čítali. Páni Dolčić a Kolčić vyskočili, ani čo by ich bola vretenica ujedla.

Pani Tereza sa tiež zľakla. Premenil sa gazda, začnú dlžníkov dochodiť. Vybrala sa do ulice San Martin. Zponad dverí už sňali tablu, novú ešte nedali. V pisárni sedel pán Kuzma Vodopija. Vstal od stola a šiel proti nej.

»Čo vás donieslo k nám, gazdinká?«

»Prišla som sa opýtať, čo urobíme s dlhom.«

»Vy nemáte dlhov.«

»Ale môj nebohý, Pánboh mu daj slávu večnú . . .«

»Ani on, gazdinka.« Pozeral na ňu, že nevie o ničom nič.

»Hádam ste nepozreli dobre . . .«

Sňal veľkú knihu, prehrebal sa v nej a oznámil. »Akýsi dlh bol, ale je vyplatený.«

»Tak ste sa pomýlili!« zľakla sa.

»Veru sotva« — poučil ju. »Vidíte túto čiaru krížom a túto na spodku: tie ho zavrely. Tu máte podpis a tu pečať ‚Cancelado'. Platené.«

Nerozumela; pomýlilo ju celkom, čo sa to stalo. »A koľko bolo, koľko?« Tá otázka ju trápi od tých čias, odkedy zvedela, že obchod mal puklinu ako ten palác v Buenos Ayresoch. Vyzvedala sa toľkoráz, nemohla zvedieť.

Pán Vodopija videl čísla dolu. Podpis mu darovali, ale nepôjde žať, kde nesial: to je záhon bývalého gazdu. Bola i uňho prezvedať sa, koľko je dlžna. Keď jej nevyjavil sám, nemá

ani on práva, povedať jej. Zachmúril sa veľmi, škrabal sa za uchom a riekol: »Hm — koľko! Vďačne by povedal, ale tu nestojí.«

»Prizrite sa dobre, pán Kuzma« — prosí ho. »Ľahko sa vám vyznať, keď ste v počtoch ako doma. Porátajte!«

»Nemôžem porátať, gazdinká« — žaluje sa. »Účet spremiešali všakovak, išlo všetko čím hore tým dolu.« Pozrel na ňu zmätený. »V tom sa už nik nevyzná. Iba ak by pán Simon. Choďte k nemu.«

»Bola som toľké razy! Nechce povedať.«

»Teda vidíte! Iste nevie ani sám . . .«

Pokrútila hlavou, poobzerala sa po pisárni. Zasa len pôjde z nej a neponesie sebou pravdu: bolo jej ťažko odísť bez nej. »To bol divný dlh, pán Kuzma« — vyslovila sa naostatok. »Nevedela som nikdy, ako ho spravili a zasa neviem, ako ho zaplatili . . .«

VI.

Zarada, keď sa oženil, ostal celú zimu v meste. Aby nezaháľal, našiel si robotu na nákladnom moste. Robil ako iní chlapi pri nakladaní a odvážaní tovaru; ale často ho posielal pán Ipolito i do skladov dozerať, alebo upratovať.

Mladý párik bol veľmi šťastný. Krešimír neveril sám sebe, či je to všetko pravda. Keď prišiel domov premoknutý a zablatený, čakala ho teplá izba. Dlhé zimné večery utekaly. Išly rozhovory v dome, dakedy i čítali z veľkej knihy staré piesne Kačića, ktoré sa tak mocne prihovárajú srdcu ľudu. Mladá žena prekvitala. Mala sa za najšťastnejšiu ženu v Puntarene.

Keď bol cez deň v robote. prikradla sa jej tu i tu myseľ: čo tu hľadajú ešte? V také chvíle zarezala sa túžba za domom hlboko do srdca. V Širokom Dolci práve sušia sená. Ako pečie slnce pod holým braliskom. Koza obhrýza černicové kriaky okolo ohrád z kamenia. Kým sa seno suší, hrabáčky uskočily pod topole do chládku. Žena drží vedro pod žliebikom, ktorým tečie tenký prúdik vody rovno z brala, stu-

denej, že zuby štiepa ... Čosi jej je ťažko, že je tu. Vidí pani Terezu kutať po dome, hodí robotu a pritúli sa k nej. »Čo by si tu počala sama? Nemám tu miesta ...«

»Čo ti je? Azda zle?« okríkne ju mrzute.

»Dobre mi je: ale nie mi je dobre, keď naši tam nevidia, ako mi je dobre! Nieto dňa, ani hodiny, aby si nežiadala ukázať im, že mi je dobre. Aká je radosť radosťou, keď nemá kto pozerať na ňu?«

»Načo prekrúcaš, dievka moja?« vysmieva ju. »Ťahá ťa dom, clivo ti je: túžba nedá pokoja. Ženy máme s ňou jednostaj prieky. Chlapom nedomŕza toľme: tam von sa im čas lepšie míňa. K nám sa prikradne, keď sme samy, ak zjedá, tak zjedá.«

»Čo myslíte, kedy príde odpoveď?« Pozerala na ňu ako na truhlu všetkej múdrosti: akoby bola bývala pri listoch, kade chodia-nechodia. Bola istá, že dobrá odpoveď postavila by ju zaraz na nohy. Keď bolo po sobáši, rozmyslela si, že bolo predsa poriadnejšie počkať odpoveď a len tak sa vydať, ak by bola cele dobrá. Čo povedia? Že im bolo prináhlo. V dedine ich budú potvárať, že sa hádam potkli v niečom, keď sa museli toľme náhliť. Ale čo, keď pred sobášom nebolo kedy rozmyslieť a ani ako. Mala vždy mnoho roboty. Musela čakať Krešimíra. Lebo keď ho čakala, nemala kedy myslieť na iné. Keď bol pri nej, vtedy zas nedalo sa jej

myslieť na iné. Teraz myslí čím ďalej tým hlbšie, a nie je istá, či nestaväla svoje veľké šťastie na piesku. Vyrátala si dávno kedy listy prišly do Širokého Dolca a Pravého Zorovca, i kde by mohly byť odpovede. I s tútorom sa často radí, kde by mohly byť. On sám tiež čaká odpoveď: bol písal ako tútor do Širokého Dolca, ako ozajstný nahovárač im radil prijať Krešimíra do rodiny ako syna.

»Nemohla prísť ešte, dievka moja« — vyvráva jej pani Tereza. »Čo ti povedal, pán Simon?«

»Štyri mesiace berie! To je moc!« Bola sa s ním i popriečila, že toľko ráta: ale nechcel spustiť ani dňa.

»Berie málo, štyri! Vyjde i šesť! Prejde kým sa obrátia sem a tam. Len kým najde Široký Dolac, zas kým sa zjaví z neho odpoveď. Myslíš, že je písať domov ako do Paríža a otec hneď odpíše, ako pánu Simonovi vo fabrike? Rátaj i viacej od šesť.«

»Načo mi je rátať? Ani nedožijeme do tých čias.« A tu máš, začala nariekať. I pán Andrija jej sišiel na um, jeho mrzká odobierka. Možno i on porobil. A keď ta príde prevráti starým hlavu: bude im húsť do tých čias do ucha, kým sa neodhodia od nej.

Krešimír sa zľaknul, ako sa premenila. Utajovala sa, ale on vynašiel, čo ju zjedá. Nepokoj ako zkrsol u nej tak sa prikradol k nemu. Kde by ho netrápil, keď jej opadly líčka, začaly i väd-

núť? Nevídať v tvári veselosti, v očiach postriehne žiaľ, i keď ho ona poprace pred ním. Veľmi dobre mu pozná miesto kde sedáva, keď ostane sama. I keď je pri nej, ona nie je pri ňom. Pri stole býva zamyslená. Jedenia by sa neraz ani nedotkla, ale sa núti jesť od strachu pred pani Terezou a z ľútosti nad mužom.

»Kde je moja veselá, štebotavá žena!« zhrýzal sa, keď bol sám. »Jej ozdoba: veselosť a radosť kde sa podela? Kde ju pohľadať? Ak sa nenajde, pôjde za ňou i zdravie. Sberá sa tiež utiecť. Čo ostane z nej pri mne, ak i ono uteče? Ale prísť o ňu, keď začalo prekvitať najväčšie šťastie?«

Chodil v nepokoji. Nevedel neraz ani čo robí. I pani Tereza ho jedovala. Keď bolo najhoršie, že nevedel, kde sa podieť, len sa mu smiala a pošepla mu: »Od tej choroby neumre ani jedna, hoc i podstúpi dačo. Ako prišlo, tak pôjde: ak nie prvej, deviatym mesiacom . . .«

Veď ak je tak, to by bola len nová radosť. Jemu sa šírilo srdce od hrdosti, lebo sa stal div. Z neho ako zo pňa mládniky, vyženú nové pokolenia. Pozeral i na ňu iným okom; ukazovala sa mu ako nová bytosť, ktorá sa vodvorila do jeho krásnej ženy. Vyzdvihla sa vysoko nad ním, že sa jej skoro ani nepriznával. Ale potom: prečo radosť z nového šťastia neprišla i na ňu? Veď ona je jej žriedlo: ako môže byť žriedlo smutné, keď z neho vyteká toľký prúd šťastia?

I tvár sa jej premenila. Líca zbledly i opadly dosť hodne, pri kútikoch nehrajú jamky. Ústa sa rozšírily akosi, nos ako by bol narástol. Keď je zamyslená, jej tvár akoby bola ani nie ustaraná, ale skôr prísna. Tedy i krása poberá sa utiecť? Či všetko opadne, čo bolo na nej ozdôb a neostane na nej ničoho? Alebo umiera mu po čiastkach: naostatok i ona umre, ako strom, keď mu oprší listie?

Nuž áno, život sa im otvára ako letný deň v Patagonii. Pri východe slnca veľká zlatá žiara, že jej je až i neba málo. Všetko pláva v nádhere a sláve: i sivá pampa akoby si prehodila veľký ružový plášť. Ale len čo sa slnce podvihlo a začalo hriať trochu, už sa tisnú komíny zpoza vrchov, rozvalia sa po nebi a temnejú, kým sa neurobia z nich čierňavy. Nebo akoby sa malo srútiť na zem. Začne sa liať znezrady, ako z cievok. Na mlákach vyskakujú nečisté bubliny. Neveríš, že bolo kedysi pekne a bojíš sa, že sa už nikdy nevyjasní. Či im svitne ešte slnce?

Ach, keby ešte vyšlo! Všetko by bolo dobre. nebolo by ako prvej; vie, čo bolo, už sa nevráti. Prvej bola celá Patagonia ako jeho: šiel, vracal sa, ako mu bola ďaka. Teraz je tu, priviazaný o Puntarenu. Neopovážil by sa ísť z nej deň cesty. Prišiel o slobodu, prikovaný o akési šťastie, ktoré ide zapadnúť kdesi. Ale to už tak potrvá: príde oželieť slobodu za šťastie a šťastia už viac nevidieť?

Vtedy chodieval pán Simon veľmi často do domu. Nejedno poludnie presedel pri ženách. Zbadal i on, hoc nevedel ako, prečo, že sa v novej domácnosti čosi pomútilo. Pri pastorke tu i tu vybúšila i trpkosť proti mužovi. Mal viac rozsudku ako ona vtedy: prečo pristal svadbovať v Puntarene? Mal ju mať ku návratu a nie ostať tuná. Čo ich čaká, ak primrznú tuná na vždy? Pracovať dnes ako zajtra, bez konca a bez cieľa! Či sa im dostane radosti, alebo premeny? Ich život zmelkne, príde o kúzlo a zapadne kdesi v šedivej jednotvárnosti. Budú žiť so dňa na deň, až do smrti.

V také trpké chvíle čušal. Čo sa dá naprávať, keď raz pokazí? Ale keď sa trpkosť stíšila, zas zaviedol rozhovor o dome, o robotách, o obyčajoch v dedine, i rôznych príhodách. Začnú spomínať a všetko im je akoby nové a veľmi zaujímavé.

Často spomína, ako pôjdu domov. Najskôr pôjde i on s nimi: vtedy akosi bude sa i on môcť vybrať. Neslýchali do tých čias jedni o druhých a hľa tak vychodí, že sa budú vracať domov skoro, veru skoro ako rodina. Cit krajanský v cudzom svete akosi narastie, zmocnie. Vlasť spája tuho deti, ktoré ju ľúbia, najmä v cudzine. Doma sa neznaly, v diaľke nažívajú pod jej ústreším ako blízka rodina. Keď prídu domov, predkladali si, že budú zasa len jedni druhým, čo si boli tuná. Najskôr sa vrátia ku starým obyčajom. Hádam pochytia tú

istú robotu, ktorú mali pred odchodom do sveta. On najskôr bude zasa chodiť večermi, keď nebude mesiaca pod svetlá. »Aké je naše more večerom, keď vyjdu z tmavej tíšiny bárky na more! Prístav drieme v tme a tam na šírej hladine svietia rybám. Keď uhlík smoliara padne do vody soškvrčí. Pažravý cipeľ šibne za ním: myslí si hádam, že je tučná svätojanská muška. Tu je veľké bohatstvo, ale i tam doma ho je moc, kde je úprimnosť a láska. Ja myslím bohatstva nieto, kde nieto lásky.«

Čo ako vždy ju vedel zapliesť do rozhovoru. V nich zabudla na žiale, dakedy sa rozštebotala bezstarostne, ako za dievoctva. Krešimír keď videl div, zradoval sa, že slnce vyskočilo zpoza chmár: už sa vracia, už je tu drahá štebotavá žena, aká bola v tých časoch...

Pán Simon nemal starosti, ale ani roboty. To ho najväčšmi mýlilo. Čas sa mu dakedy nechcel míňať. Raz, keď si už nevedel rady, šiel na nákladný most. Predstavil sa pánu Ipolitovi, že si prišiel pýtať robotu.

Pán Ipolito zadíval sa naň v neistote. Vystrája žarty, alebo hovorí naozaj?

»Žiada sa mi robiť. Musím robiť« — potvrdil mu veľmi vážne. »Bez práce žiadne koláče, ale ani spokojnosti.«

»Chcete moju?« ponúknul mu veľmi vďačne. »Sebe mohol by najsť inú. Ale nie!« Opravil sa zaraz. »Býva tu zle, keď je dážď a vietor a mô-

že ju odhajduchovať hocikto len nech vie trochu čarbať a čítať. Vy odborník v knihách patríte do veľkej pisárne. Pôjdem k pánu Rozalesovi: myslím, nevyhnal by ma.«

Nie, že sa mu nechce medzi knihy. Radšej by vraj bol vonku, hoc na vetre a daždi, ako jeho veľkí priatelia, pán Ipolito Rayos a Zarada.

»Ďakujem za toľkú česť, mňa za hlavného priateľa!« Zmiatol sa a poklonil. »Ipolito je pyšný na také priateľstvo. Ale ako vám dať miesto pod sebou?« Pozrel naň skúmave a doložil: »Prečo nejdete z Puntareny, ak si smiem dovoliť otázku? Navštívte vlasť, keď môžete. Viem, túžite za ňou.«

Pán Simon zdôveril sa mu, že príde rad i na to. Šuchal ruky a usmieval sa. Na tom sa pracovalo, priniesly sa i obete. Ale má niektoré vecičky, ktoré ho zdržiavajú.

»Ktoré, ak smiem vedieť?« zastarel sa priateľ veľmi prísne. Ruky položil na chrbát, pozerá veľmi pošmúrne na dol, na bývalého gazdu.

Ten pred ním ako hriešnik. Taká prísna otázka: či môže odpovedať na ňu akoby z rukáva sypal? Ale chce vedieť, musí mu vysvetliť, v čom je. Najprv ho drží slovo s nástupcom. Musí čakať, kým soženie dlhy, aby mohli ustáliť konečne, ktoré príde vytrieť a odrátať. I peniaze ostaly u nástupcu. Idú mu síce úroky od nich riadne, ale sú nie ani veľké. Len-len že sta-

čia na výživu. Chcel by ich mať a začať s nimi niečo, ale musí čakať, kým mu ich budú môcť vyplatiť. Minie sa času, kým sa otvoria žriedla, z ktorých ho vyplatia. Toto o peniazoch, ktoré ponechal nástupcovi, zamlčal radšej. Pán Ipolito je taký divný dakedy! Ale mu zjavil, že priateľ, pán Fortunato, je práve v najväčšom napnutí okolo svojho podujatia: rád by počkať kým sa ukáže, či sa mu zdarí. Rád by mu i pomôcť. Naostatok sa mu ešte priznal, že sa mu nesladí ísť samému. Rád by počkať na Zaradovcov. Zaradovci zasa nemôžu sa hýbať, kým nedostanú heslo z domu. A ak ho i dostanú, nevedieť, či pôjdu, kým sa neukáže, čo ide byť s ňou, lebo čosi chorľavie. V jej stave choroba môže byť len žart, ale môže skarovať i na nebezpečnú cestu: treba počkať, ako sa ukáže.

Sveril sa mu so všetkým, čo ho tu drží; zamlčal mu len to o peniazoch. Pán Ipolito sa veľmi zamračil, pokyvoval hlavou.

»Teda zasa výčiny; robieval ich prvej, dal sa na ne i teraz pán Simon.« Bolo mu v hlase, ktorý trochu pridusil, utajeného hnevu. Z očú mu tiež blyslo tu i tu ako v čiernych oblakoch keď strihajú strely. »Bolo nástupcovi nechať nedbajov, nech sa poráta s nimi, a svoje sobrať a ísť.« Priklonil sa k nemu a dodal, hroziac mu prstom. »Viem ja, čo bolo. Kúpna cena išla na podiely: nástupca ju vstrčil do obchodu a pán Simon musí čakať, kým pojavia dlžníci. Mohol

nástupca hneď zaplatiť tú pletku. Nepretiahli ste ho v cene. Ako ste mu mohli za tie peniaze pustiť svoje?« Pozeral naň s výčitkou.

Pán Simon stál pred ním ako marnotratný syn. Bol pod obžalobou, že utarmonil svoje. Bol by mu chcel vysvetliť, že obchod pôjde pod iným menom, ale v jeho duchu. Bál sa to vyzradiť jemu, nepriateľovi toho ducha. Keď neodpovedal pán Ipolito potvrdil. »Malá potecha, z vás, pán Simon, veľmi malá. Výčiny a výčiny...«

Ipolito pozeral naň prísne, rudý od jedu. Už keď v novinách bol čítal výťah smluvy, plieskal si po kolenách: odfŕňadiť taký obchod odpoly darmo a, ako teraz vidí, čakať na svoje peniaze, kým ich soženie od zanedbaných dlžníkov, alebo zo zlatých baní, ktoré sa počnú vyplácať na svätého Vida!!

Pán Simon vydýchnul, že už prehrmelo to najhoršie. Ale sa mýlil. Pán Ipolito nebol ešte hotový.

»Pán Mešetar je hodný človek: ale keď chcel baranov predávať odpoly darmo, mohol si ich sám i kupovať. Videl som jeho plodiny zo Severa. Za zhnité rajčiaky mu ver nik nedá zdravé barany.«

»Už viac nepošle hospodárskych plodín, zakázal som mu« -- oznámil pán Simon.

»Prepáčte ak som prismelý, ale ja by mu bol zakázal robiť za moje peniaze obchodné pokusy, ktoré sú pomýlené.

Bol by mu rozložil veľkolepé úzadie tých pokusov, ale sa bál, že pán Ipolito ho nebude chcieť vidieť.

»Všetko to sú samé výčiny, pán Simon: s nimi zarmucujete priateľov. Pán Zarada je hodný človek. Pri vás ho mám najradšej z pomedzi vašich krajanov. Paniu nemám česť znať osobne, iba z videnia. Keď prišla, hneď som povedal, že je úhľadná stvora. Ale ani k vôli nim nečakal by hodinu, hoc pol hodiny, keď by bol hotový do cesty. Nemajte mi za zle, ale ani v tom ste ma nepotešili. Musím vysloviť neľúbosť, že i pri tej veci ste sa dali na výčiny a prechmaty. Pán Simon je pán Simon. Nik ich nevie upiecť ako on. Mali sme pre ne reči a hádky v obchode; ale vidím, neosožilo. Výčiny a prechmaty robí pán Simon i v osobných veciach. Jeho škoda, jeho škoda! Zasa len hudiem svoju, že by nechcel umrieť v špitáli.«

»Pán Ipolito sa tiež nenapravil« — posmieva sa mu pán Simon. »Hundroň, egoista, tyran, mrcha človek, pred ktorým sa trasieme.«

»Uznávam, nahundral som sa, i teraz hundrem« — potvrdil veľmi vážne. »Ale sa musím požalovať, že môj hlas bol vždy hlasom volajúceho na púšti. Kázal som hluchým. Ak mám povedať: pán Simon je hluchý medzi chluchými.«

Nebolo prvý raz, že sa pochytili; a i pozdejšie, keď prišiel k nemu, pán Ipolito, rozhorčený,

ho mydlil pre ten výčin, ktorý vyvádza už i mimo obchodu.

V tých dňoch prišiel zasa list z Valparaisa. Pán Fortunato odpovedal na výstrahy pre hospodárske plodiny. Odpoveď neskoval v prísnom obchodníckom slohu, ale jej dal osobný, dôvernejší náter. Šiel tak ďaleko, že si dovolil i žart s priateľom. ‚Aby si nevyšiel z dúšku pri dlhej kázni a nemusel pod chvíľou namáčať pero do kalamára, posielam Ti pero, ktoré mi darovali priatelia. Ja ho nepotrebujem. Keď ma vezmeš pod cepy druhý raz, pohliadni milosrdným okom na hriešnika.'

V balíčku bolo pero na nalievanie. Práve vtedy boly začaly vchádzať do módy. Pero veľkolepé, pozlátené, s obrúčkou na rúčke, takže sa mohlo nosiť na retiazke. Pán Simon zaďakoval za cenný dar, položil ho medzi perá. Ale ako vídal pána Ipolita s knižočkou a tužkou, sišlo mu na um zavďačiť sa mu touto zručnou novotou.

Pre ten dar sa skúrilo zasa na ňom. Večerom, keď prišiel domov a keď sa mu rozohrialy skľavené ruky, pán Ipolito ho rozobral ako je predpis a nalial ho. Keď bolo ako má byť hotové, obracal ho tak i tak, pritískal, vyfukoval, otriasal, ale vychýrené pero nechcelo púšťať. Vymyl ho znovu a vynašiel, že už predtým písali s ním. Iste ho zabudli opatriť, černidlo prischlo a pozapchávalo priechody.

‚Ponižene ďakujem, pán Simon, za lásku!' Urazil sa v svojej hrdosti. ‚Nečakal som dary ani nestál o poklony od neserióznych ľudí. Doniesli ste mi ho, ako chýrny dar, a vo veci nebolo nič, ako výsmech a nechutný žart. A veru sme dosť ďaleko od fašiangov, milý pán Simon.'

Bol sa chystal, že mu povie toto a hádam i iné, keď sa sídu. Ale keď sa sňali, rozvážil si lepšie, nepovedal mu nič. Nechcel mu ublížiť na púhe podozrenie, bez lepších dôkazov, že sa mu ozaj chcel posmievať. Ale pán Simon, keď ho zazrel písať tužkou, spýtal sa ho cele úprimne: »A či pán Ipolito nebude užívať pero, ktoré netreba namáčať?« Bolo hneď poznať, že hovorí bez zlého úmyslu.

Ale pán Ipolito nemal kedy posudzovať, čo kto myslí. Očervenel ako rak a odseknul: »Nemôže sa užívať, nie.«

»Nuž! A chvália ho ako veľký vynález! Sodrať a vytupiť sa nemôže, je vraj zaručené zlato. Za rúčku by sa už neopovážil ručiť.«

»Nepúšťa, pán Simon, nepúšťa, ten chýrny vynález« — vybúšilo z neho a oči mu len tak hádzaly iskry od jedu. »To pero je len paráda bez osohu. Ľahkí ľudia hádžu piesok do očú dôverčivým, aby sa vystatovali ako veľkí pracovníci. Také pero je symbol práce bez osohu: pero na žart, ako niektoré kalíšky o dvojitých stenách s červenou vodičkou, ktorú majú oklamaní blázni za likér, keď im ich predložia.«

»Prepáčte, pán Ipolito!« prosil ho pán Simon, prestrašený, že ho urazil, hoc nevedome. Vysvetlil mu, ako oklamal ktosi pána Fortunata, ktorý poslal klam ďalej jemu, iste netušiac, ako netušil ani on, keď ho dal pánu Ipolitovi.

Pán Ipolito vedel od koho pochodí dar. Predošlými slovami cieľal na pána Fortunata. I tak ho veľmi nemal rád. O pánu Simonovi, po jeho slovách bol skoro istý, že nebol na vine: tým väčšmi sa najedoval na pána Fortunata. Od neho, myslí, vystanú také neslané žarty.

»Nemám čo odpúšťať, pán Simon« — osvedčil sa. Neutratil som nič, iba čo som si zafúľal prsty, keď som ho čistil. Pánu Mešetarovi nech sa páči mať za bláznov priateľov tam, kde je. Tunajším nech dá pokoj. Dosť čo im posiela ‚klince' za ich peniažky.«

Klince ‚clavos' volajú kupci tovar, ktorý sa nedá predať. Narážal na zásielku hospodárskych plodín, ktorá bola tak zle vypadla.

VII.

Pán Simon sa odobral na oko spokojný, ale dnešná kázeň na nákladnom moste prenikla hlbšie, ako obyčajné žehry pána Ipolita. Predsa len hádam smiešal priveľmi svoje záujmy s cudzími. Cudzích primiešal toľko, že v miešanine ledva rozoznáva vlastné. Ale svoje záujmy dávno podložil pod smysel peňazí. I s cudzími ich premiešal iba za to, lebo miešaninu by bol nedbal podložiť im. Len či bude zrelá na to? Nieto v nej osobného kvasu sebectva? Ak toho ostane zrnko, celá miešanina padne do služby cudzích sebeckých zámyslov: jeho snaha vyjde na zmar.

U Zaradovcov nebadal sebeckých popudov. Bol skoro istý, že prijali jeho zásady s chtivosťou. Kliesniteľ vo Valparaise je tiež čistý. Čo robí, nerobí sebe, ale pospolitosti. Má iba chybu, že nevie rátať: málokedy uhádne, koľko zmôže. Tak mu obyčajne vyjde, že málokedy vládze sofať strom, do ktorého zatne. Či terajší strom svalí? Onedlho sa ukáže i to.

Najväčšmi sa bojí pána Vodopiju. Sú jeho snahy čisté od kvasu sebectva? Ak nie, zkazí mu celé dielo života: lebo pán Vodopija je mocný činiteľ. Do čoho sa dosiaľ chytil, vyšlo mu dobre. Uňho je mnoho práve toho, čoho niet v kliesniteľovi ani zbla, a čoho uňho samého bolo tiež veľmi málo: vypočítavosti. Svoje zámysly vie tak riadiť, že prídu obyčajne k mete. Prostriedky mu nikdy nezlyhajú. Ako prívržence je veľký výdobytok pre jeho dielo; ale ak je pritajený protivník, privedie ho nanivoč.

Šiel do bývalého obchodu pozrieť, čo sa robí. Odkedy ho oddal, neukázal sa v ňom. Pozrc, či zbadá v ňom stopu svojho ducha, alebo najde skrytý prejav sebectva.

Našiel vonkajšie premeny. Rámy na oblokoch a vchodoch natreli svetlejšie. Vo veľkých oblokoch rozložili vzorky a ukážky tovarov. Zo zŕn rozdielnych druhov narobili cifier a arabesiek, ba vidno i nápisy na káve, zkadiaľ je ktorá vzorka. Zo salámov v strieborných papieroch složili reťazi, zavesené nad kávou a strovou. Nuž usilujú sa. Volajú odberateľov, vábia ho do domu.

»Gazda je doma?« spýtal sa ľudí, kedysi svojich zamestnancov.

Zaviedli ho k pisárni, akoby mysleli, že už zabudol cestu do nej. Strávil v dome celé desaťročie, i viac, v práci a starosti, a hľa ako málo znakov poznať po ňom! Čo bolo, popremieňali. Sklep, ako by bol iný, sťa by ho boli presypali

do inej formy. Stôsy kistní odpratali do bočných miestností podistým: pred oči nadstrčili vábnejšie predmety. Hneď ostalo priestoru viacej. Vrecia s múkami, lúšteninami a zbožím, vysúdili celkom, lebo dodávali sklepu trochu malomestský náter. Múky, lúšteniny i zbožie prišly do vkusných múčnic a štôčkov zo skla. Nuž dýchať už iné povetrie v sklepe, než bývalo za jeho čias: je v ňom i veľkosti, i mestskej uhladenosti.

Pán Vodopija skočil od písacieho stola.

»Usilujeme sa, ha?« prihovoril sa mu bývalý majiteľ, v ktorom bolo trochu heglo, že sklepu dali inú tvár, a ho zronilo, že mu je v ňom už nie, ako doma: ale trápny pocit zastrel veselosťou.

»Začíname sa vžívať. Kým sa vpracujeme do koľají, je čosi viac roboty« — vysvetľoval pán Vodopija. Bol už gazdom tuná, ale v držaní nezabudol mu ukázať, že stojí pred ním ako pred gazdom. Trápny pocit hosťov sa trochu ohladil. Vracala sa mu dobrá vôľa.

»Povedzte len, ako je! Máte viac roboty, kým donesiete do poriadku, čo sme zanedbali.«

»Nemôžem sa žalovať«, smial sa pán Vodopija. »Keby ohováral, na mňa by padala hana. Bol som váš prvák. Tu je napomenutie dlžníkom.« Ukázal mu tlačivo, v ktorom oznamuje, že prevzal obchod; odporúča sa odberateľom a sľubuje, čo sa obyčajne sľubuje v tých prípadnostiach.

»Dobre, priateľ!« Vrátil mu ho po prečítaní. »Ako sa máte takto?«

»Držíme sa. Myslím, že sa nedáme.« Oko mu zaiskrilo, keď to povedal.

»Čože sa stalo? Chystáte sa za pasy?«

»Pasovať sa tiež príde!« sľuboval celkom pokojne. »Mocní, hoc prišli naostatok, chcú sadnúť do prvej lavice. Radi by sa vcvíkať, hodas vytisnúť slabších. Nedáme sa vyhodiť. Dakomu i rebrá pomaciame.«

Pán Simon pezrel naň v neistote. Jeho nazaj vytisli z radu. Musel vystúpiť z lavice. Slabý musí vystúpiť. Či bol už tak slabý?

Videl ho pred sebou, akoby hlásal, že sa ide merať trochu s nimi. Do obchodu doteružil tiež nevýhodnú batožinu, ktorú mu poručil bývalý gazda. Vzal ju na chrbát. Ťažká je: nie je ľahko prechodiť s ňou v toľkom stisku. Radšej si ju složil a porozberal na čiastky: poukladal ich na bezpečné miesto. Zásady ostaly v obchode, ale neťažia na pleciach. Čakajú na svojom mieste, kým ich nezavolajú. Veru tak, počkajú si, kým neulahodí čas a okolnosti.

Gazdu schytila zlá predtucha, keď mu dal znať, že ich složil, že vyčkáva na čas a okolnosti. Čas a okolnosti neraz sú zástera, za ktorou popracú, čo zavadzia. Neraz i zabudnú, nech odpočíva v kúte od vekov na veky.

Vystúpil z radu, keď nebol súci do stisku: dal svoje miesto súcejšiemu. Súcejší sa tisne,

robí si miesto: ale kde je duch a zásada? Bolí ho vidieť ich, ako čakajú v ústraní, keď sa mu ich žiada vidieť vládnuť. Chcel by sa sohriať pod ich teplým krýdlom: nie pozerať ako halaškujú a čakajú pohodené kdesi. Premeny, nové poriadky: dobre, ujde. Ale načo zasýpať jeho šľapaje? Veď ich už nepoznať. Čo ostalo tu z neho? Čo tu nechal milého a drahého, vymietli! Len či to nedajú vyviesť za mesto so smeťami a nečinom? Človek si predkladá, že jeho dielo potrvá, jeho zásada rozrastie, zapustí korene: a hľa, vidí na vlastné oči, že jeho lepšia čiastka padne prvej pod náhrobný kameň ako jeho krehká telesná schránka...

Pán Vodopija vyčítal bôľ nad sklamaním na jeho tvári. »Čo sa vám znepáčilo? Čosi vás zarmútilo. Ak som schybil, ukážte: napravíme. Ak nemôžeme napraviť, radšej sa vráťme z kratšej cesty, ako blúdiť ďalej...«

»Čo je so zásadami!« Vykríknul s úzkosťou. »Nerád by ich vidieť vysúdené dakde na vyhnanci.«

Pán Vodopija mu prikývnul hlavou, že má pravdu. Obrátil sa ku železnej skrini pri stene. V nej držia listiny, peniaze, zlato a iné cennosti; do nej schovávajú i hlavné knihy na noc. Prichodí mať na zreteli i nebezpečie ohňa. Z nej vyňal neveľkú knižočku, súcu skôr na poznámky, ako na účty.

»Urobil som rozvrhy« — vysvetľuje mu pán Vodopija, kladúc mu ju do ruky. »Poprezerajte, čo myslíte. Pristanete?«

Otvoril knižočku. Na prvej strane našiel nápis: ‚Smysel peňazí v obchode Kuzmu Vodopiju v Punta Arenas, Magallanes, republika Chile.'

»Či len u vás?« pozastavil sa pán Katović. »Peniaze majú všade svoj smysel, ako u vás, tak u krajčíra, alebo mliekára.«

»Nech mu hľadá každý miesta u seba ako ja v obchode: krajčír vo svojej dielni, mliekár v pľachoviciach« — usmial sa a pohladil si fúziky. »Tak nám aspoň neušije majster kabát s hrbom medzi plecami a vyhotoví oblek v ten deň, keď sľúbil; mliekár zas nenaleje vody do pľachovíc, keď ide rozvážať mlieko. Učiteľ by mu tiež mal dať miesta vo svojom učebnom pláne, aby vštepoval deťom samé dobré nauky. I novinár by ho mal držať v rukopisoch, či nie? Všetci narábame tovarom, ktorý príde do úžitku medzi ľuďmi. Dajme im teda, čo máme najlepšieho a čím viac za čím menšie peniaze.«

»Neškodilo by to, keby to bolo čím skôr« potvrdil i pán Katović. Obec by vraj stála na pevnejších nohách. Dnes badať, že sa kníše trochu.

Pán Vodopija myslí, že sa nekníše, skôr sa uľahuje. Základný uhol nie je vraj na mieste. Budova, hoc veľmi výstavná, dosť ľahko i pod-

kľakne, ak jej nedajú mocný pilier. Na tento čas by ju veľmi podoprel mocný pilier zo smyslu peňazí.

Pán Katović sa uspokojil, že nástupca hľadí na obec a jej potreby tým istým okom ako on. Na svojej postati hľadí odpomáhať ako môže. Na druhej stránke bol nápis: ‚I Schodík. Námahy okolo dlžníkov.' Pod nápisom nebolo nič.

»Sem budem zapisovať poznámky a výsledky mojich námah. Možno i poučenia, ak sa mi dostanú, pri námahách. Zíde sa sbierať a zachovať si zkúsenosti: môžu osožiť nástupcom. Smysel peňazí som rozdelil na schodíky. Pôjdem, ak bude dúšku na vrcholec, ale po schodíkoch. Nemám krýdel vyletieť jedným razom do hora.

Pán Katović neodobroval deľbu. Smysel peňazí je veľký celok, ako ho deliť na kusy, hoc priam schodíky? Prichodí ho držať v jednom kuse.

Nástupca ho prehováral, že je priveľký v jednom kuse. Radšej brať ho po kúsku, spracovať odrazu koľko sa dá zmôcť. Vziať smysel peňazí razom a premerať jeho rozsah, duša sa trasie od úzkosti: nevie, s ktorej strany začať takú ozornú prácu.

»Najprv tedy dlžníkov. Prečo?« zamračil sa. Ak naprávať, bolo by slušnejšie počať azda pri sebe a len tak ísť na iných.

Nástupca ho podvracal. Dlžníci vraj podkopávajú samé základy pod budovou. Ak nevedia hľadať smysel peňazí, treba ich učiť i to

súrne, kým nepodryjú budovu sebectvom a pažravosťou. Na prvom schodíku sa naučia rozoznať cudzie od svojho. »A to by už bolo moc« — doložil pán Vodopija. »Koľkí držia zásadu: ‚čo je tvoje je moje, ale čo je moje nie je tvoje.' Koľkým prešla dávno do krvi a do špiku?«

Prevrátil dakoľko prázdnych stránok, prišiel na II. schodík. ‚Podiely z Caňadóna Arriagada v Ohnivej Zemi na zlatonosné pozemky.' Usmial sa, že i podiely zahrnul do smyslu peňazí.

Nástupca mu vysvetľoval, že patria doň. Bolo mu primoc podobrať sa na ne, keď nevie v starosti o obchod, kde mu hlava stojí. Ale ich prevzal aby dielo pána Mešetara nepadlo do sebeckých rúk. Je veľké a bohaté, v zlých rukách bolo by na zkazu obci. Takto z neho bude mať obživu a zárobok usilovný, pracovný ľud.

Nuž nemohol tajiť, že by sa prebudila špekulácia, ktorú pán Mešetar chcel odstrčiť od svojho diela, nech vysvitne pri kopaní, že je zlata trochu viacej. Zabrala by pozemky pre seba a úžitok by zhrabla. Takto bohatstvo príde do rúk opravdovej práce.

Prevracal listy, nachodil na nich nové a nové schodíky. Bolo ich naozaj dosť. Znak, že na samý vrchol je dosť vysoko. Všetky smerovaly k zveľadku obchodu, ale niektoré zahrňovaly už záujmy obce, najmä krajanov v Puntarene a Južnej Amerike. Pán Simon sa priznal úprimne, že na ne sám nemyslel dosiaľ.

»Mysleli ste« — odporuje mu nástupca. »Veď medzi nimi ste hľadeli udomácniť zásady o smysle peňazí. Musia sa prijať časom, len ich zasadiť a pestovať. Mali by sme počať v meste a rozsievať ich ďalej v okolí. Pole sa otvára veľmi široko ak im chceme vymôcť platnosti len medzi krajanmi v Južnej Amerike. A koľko ich je v Severnej a iných čiastkach sveta rozosiatych? Prácu by bolo začať i tam doma. Bude treba mnoho pracovníkov na takú veľkú prácu.

Nuž myslel i na to, pravda len v hmlistých snoch a ďalekých túžbach. Mal vidinu, ktorá sa pred ním vznášala, ale nemala určitej podoby. Nástupca rozčlenil zásady, poukázal na smer a v ceste vyznačil mety, alebo už schodíky. Neurčitej vidine dal telo, vlial do nej dych obecného života. Z tejto pisárne budú si kliesniť cestu do mesta, z neho do okolia medzi náš ľud, po Južnej Amerike a prejdu azda i na domácu pôdu. Budú ako kvas, ktorý ak nevezme zkazu, rozrobí celú spoločnosť, dá jej nového života.

»A čo myslíte, priateľ: uvidíme my telesným okom, že začína vnikať nový kvas do nášho ľudu?«

Nástupca sa prikrčil: otázka mu zaťažela. Vysmiata, pokojná tvár sa zatiahla závojom starostlivosti. Ale sa vyjasnila pomaly: oči zas pozeraly usmievave na gazdu. »Náš dobrý usilovný ľud žije, hoc rozosiaty všade. Čo ako: má v sebe túžbu za niečim lepším, ako je dnes: i hľadá cestu, hoc nepovedome, k lepšiemu.

Prečo by nevzal za svoje i zásady Lásky? Najtiaž mu ich doniesť a ukázať. Ak ich raz uzná, už sa ich nespustí. I Boh pomáha a dá víťazstvo dobrej snahe.«

»Tak priateľ, zasa idem.« Podal mu ruku. »Ďakujem, že ste mi ukázali tajné účtovníctvo o smysle peňazí! Čo je toto tuná?« Ukázal na jednej strane, už z ostatných nápisov: ‚Ciele a túžby.'

Pán Vodopija zasa zvážnel, že vraj každý si vytknul cieľ v živote, alebo aspoň prechováva túžbu. On položil na papier svoje ciele a túžby: sveril ich tejto tajnej knihe a dal ich na samý koniec. Keď mu bude zle, veľmi ťažko — otvorí knihu a pozre sem: hádam najde posily, keď si ich postaví pred oči.

»‚Zvon pod Golim Brdom': čo to znamená?«

Usmial sa, tvár mu podbehol tuším rumenec. Ale oči mu zažiarily teplým leskom. Golo Brdo (Holý vrch) je jeho rodisko. Priznal sa mu, že keď šiel do Ameriky popod kostol, umienil si, ak príde k dačomu, preliať zvon a či skôr všetky tri do hlasu. Keď budú volať, spievať, kvíliť, tešiť a napomínať: nech bude medzi nimi súzvuk. Nech sa neozýva každý na svoju päsť, ako by sa priečily medzi sebou.«

Pozrel naň so závisťou a doložil tichšie: »Viete, prečo sa namáhate.«

»Viem« — priznal sa mu. Nemohol mu vyjaviť, okúňal sa, že Golo Brdo nad dedinou chce vysadiť borovinou a chcel by najsť školu

na nábreží, akej nemá ani jedna dedina v okolí. Žiada sa mu prísť do dlhého zálivu svojim parníkom; počúvať ako durkajú z mažiarov, keď parník skaruje do zálivu.

Zahľadel sa naň s úctou. Dosiaľ ho znal iba ako mladého obchodníka v usporiadaných pomeroch, pekného držania. Vedel, že je do roboty chtivý a spoľahlivý. Dal si nazrieť trochu do duše a hľa zjavila mu, že jej túžby a ciele neviažu sa k osobnému blahobytu, ale túžia za ohlasom bližšom a ďalšom okolí. Zahľadely sa hen do obce, kde národ čaká dobrých, pracovitých synov.

Na ostatnej strane našiel nápis: ‚Bura na Redinach.'

»‚Redine' sú ‚punta' (predhorie) na Golom Brde. Keď vyjdete nad dedinu, ak je bura, more okolo Redin akoby vrelo. Pokryje sa nečistou penou, ženie sa besne do čiernych brál, prská a drobí sa o ne. Bárka sa neopováži ukázať na punte v taký čas. I parník sa jej vyhne a radšej neskaruje do zálivu; lebo ho hádže sem a tam ani škrupinu. More mu bije o boky, prelieva sa po palube. Časom nevedieť, čo sa s ním stalo: či sa drží, alebo šiel na dno. Keď ostariem a budem žiť na odpočinku v rodisku, žiada sa mi zazrieť, keď vyjdem nad dedinu a pozrem na Redine, parník ako sa pasuje s burou a nebojí sa jej. Hoc more besne doráža naň, on sa drží smeru a karuje okolo Redin rovno do zálivu, ako by bolo v najväčšom zátiší.«

»I mne sa páči neohroženosť u námorníkov« — priznal sa pán Katović. »Ale i bez veľkej neohroženosti žiadosť sa vám môže ľahko splniť. Technika dnes zdokonaľuje všetko. Kým ostariete, vytvorí také mocné stroje na lodiach, že sa nezľaknú ani besnej bury okolo Redin.«

Pán Vodopija uznal, že to všetko môže byť, ale dodal k tomu: »Ja si žiadam, aby tá loď bola naša, nie len za naše peniaze, ale aby niesla znak nášho národa nad kormidlom. Nie ktorý nosí Lloyd a Adriatická spoločnosť. Chcel by dožiť našu národnú zástavu pýšiť sa na Jadrane: a aby neostala iba na ňom, ale aj keby vyplávala na veľký oceán . . .«

»Ach, brat môj!« zvolal pán Katović, hlas sa mu triasol mocným citom. »Vaša bura na Redinách zahrňuje v sebe, čo v nás žije, hoc pod popolom, drieme v zamretí.« Složil knižku ako bola a oddal mu ju. »Dajte ju na miesto a opatrujte. Keď budete púšťať obchod nástupcovi: nechže bude zaplnená, ak nie celá, aspoň z väčšej čiastky. Nech ju zaplnia naši nástupci a vyjdu schodíkmi na samý vrchol. A ja už idem!« Keď pozrel naň pri odchode, v očiach sa mu ligotaly slzy. Keď bol pri dverách, vrátil sa ešte raz. »Zjavím vám, i ja som mal túžby. Neviem, či boly zdravé. Prechodiť sa pod stĺporadím, okolo kamenného sruba cisterny o starobylom krumlovaní, dýchať vôňu morskej trávy premiešanú s vôňou boroviny, ktorá dumne šumí nad morom: pomedzi chvoja pozerať ako sa

šíri Jadran slobodne a odzrkadľuje naše nebo. Vaša túžba je viac hodna. Nelahodí len osobnej pochúťke, ale zahrňuje v sebe i celok. A je i zdravšia. Jadran bude ozaj náš, nie keď sa budeme naň dívať, hoc priam i rozkochaní jeho krásou, ale keď vyjdeme naň na našich lodiach.«

Pristúpil k nemu v chvíľkovom poryve, strhol ho k sebe a tľapkal mu mocne po chrbte. »Boh vám pomáhaj!« Vypustil ho náhlive z náručia a pobral sa. Keď položil ruku na kľučku pobehal očima po pisárni. Žiadalo sa mu poobzerať sa v izbe, v ktorej sa zahrievajú túžby, utajené v rozbolených dušiach. »Môžu driemať« — doložil ako proroctvo — »môžu i zamrieť v nevoliach dňa, ale neumrú nikdy. Sú svarené so srdcom všetkých — tvoria už jeho podstatu, hoc im nemôžeme vdýchnuť života . . .«

Pán Vodopija chytil sa tedy najprv do dlžníkov. Keď nemal inej roboty, prechádzal sa po meste. Cestou sa ohlášal po domoch, kde bývali nedbanliví. »Po tieto dni som vám poslal list; neviem, či ste ho prijali.«

»Veru sme ho nevideli« — vyhovárali sa, hoc ho podistým podeli kdesi.

»Dobre teda, že som sa ohlásil.« A už im podával svoj prípis. »Mám ich na šťastie pri sebe. Bude vám na pamiatku. Oznamujeme len, že sme prevzali obchod pána Katovića. Môžeme vás dobre obslúžiť, i lacno. Dáme i na úver, najmä v prvé časy, kým vyplatíme podlžnosti.«

Ešte čo! Podlžnosti akési! Niekde sa i urazili, hoc netajili, že sú dlžní.

»Našly sa v knihách. Začíname ich vymáhať. Kým zaplatíte dáme vám tovar na dlh, aby ste nemuseli sháňať peniaze na dve strany.«

Zas platiť a také tvrdé časy! A koľko vynáša? Ani už nevedia, koľko zavisli.

»Príďte sa porátať priateľsky. Kto sa nepreukáže, poženieme ho na súd.« Ach, zaraz na súd! Či nieto inej cesty? »Veď preto vás voláme najprv pred knihy« — tíši ich. »Nám sa tiež nesladí, vláčiť sa po súdoch.«

»Akosi náhlite: a časy mrcha!« dohovárali mu. Bolo lepšie vymáhať za horúca. Nebolo by sa toľko nasbieralo...«

»Lebo sú mrcha časy, preto pristaneme i na splátky: ak sa porátame. Neprišlo by vám moc odrazu. Kto sa chce spraviť na splátky, musí sa poponáhľať, kým je tu pán Simon. Kto premešká, zahryzne do celého...«

Neokúňal sa navštíviť i tých, ktorí ho nevideli na ulici, keď ho stretli, alebo prešli na druhý chodník, keď ho mali stretnúť, ak nešmykli do brány, a hádam i do druhej ulice.

Začali chodiť do domu, ktorí dlho bočili od neho: prišli predsa na poriadok. Báli sa nástupcu, vyzná sa v zákone; má potvrdené knihy s pečaťou od vrchnosti. Pri rátaní nemal sa čo žalovať, nik nezapisoval dvojitou kriedou. I na splátky dostali času. Keď urobili poriadok, za-

čali splácať, prestali i bočiť od domu. Obslúžil ich ako najlepšie mohol. Nejeden i uznal, že nový gazda nebude mať zbytok peňazí, keď sa nemal ako zmôcť. Podajeden keď prišiel po nový tovar, hľadel doniesť zaň aspoň čo to v hotovosti.

Prišiel do nového styku s ľuďmi, priviazal ich zasa k domu. Ukázal im, že si ich váži; obsluhoval ich najviac sám. Medzi menšími obchodníkmi mal od prvej známych, i dobrých priateľov; tí ak boli inde do tých čias, pridali sa k nemu.

Ako on bedlil, tak i obchod ožíval. Začal ísť temer ako pánu Simonovi v prvé časy, kým neochaboval.

Pán Justo Dominguez sa mraštil. I on bol zabral dakoľko dobrých ľudí. Páni Dolčić a Kolčić tiež ich zabrali dakoľkých: všetko spoľahliví, statoční. Boli by ich vďačne sbehli, ale sa zaplietli s nimi, mali závislosti. Pán Vodopija im vedel pomôcť; našiel im lacnejšie peniaze, ktoré necicaly do špiku. Kto sa vyslobodil z ich ruky, dával si dobrý pozor, nepadnúť zas do nej.

Pán Kolčić sa neraz chytil za hlavu: oprel lakte o kolená a zahrabal prsty do vlasov. Hútal neraz i o smysle peňazí: ale aký smysel, keď utekajú. Koho sa nedržia, nedržia sa. Zatvor ich do truhly, pod tri zámky a predsa! Hádam žmok ich odnáša! Iný, koho sa držia, sedí doma, čaká a shŕna...

»Zle je, Frane!« požaloval sa často spoločníkovi. »Zle sa zvrtlo akosi!« Pozeral naň smutne. Zabudol dať fúzikom švih do hora.

»Príde dohoniť, Joze, čo sme zmeškali« — poučuje ho. Pracuje horlive, má sa pilnejšie okolo ľudí. Úsmevy rozdáva na všetky strany i účasť. »Zo žeňby nič, Joze. Odložíme ju na lepšie časy.«

Pán Kolčić mľasknul chytro dva-tri razy, hodil rukou, načo ju i spomína. Len im žeňba treba! »Nám, Frane«, búchal päsťou do dlane na lepší dôraz: »viem iste, vykrútily krk nešťastné podiely. Nech mi nik nehovorí: vtedy nás preskočil tento potrest.«

»Nie podiely, Joze« — poučuje ho neúnavne, s úsmevom. »Iba čo nás uštiply trochu: ale čo je to? Mucha na vola! Zalomázilo nás po krížoch vtedy, vieš, keď si hneď neprikryl.« Pán Kolčić sa trhnul prudko: ako by ho had ujedol. Nešťastná jednačka. »No nič — ja nedochodím, tíši ho i vystrel ruku proti nemu. »Čo sa stalo, stalo sa: už sa neodstane . . .«

»Ísť znovu do kampa?« vyhúda len ďalej a prehrebá sa vo vlasoch. »Shľadávať kožky?« Zaškrípal. Keby iní nebabrili. Zarada strcia prsty do nich, hoc stojí na boku. Zavadzia, ani tŕň v nohe. Buchnul päsťou o stôl. »Uvidíš, toho leta príde mi strihať. Strih ma neminie, strih ma neminie!« Narieka a chlpí si vlasy na hlave. »Veď sme tam, kde sme boli, Frane. Ani kroka napred: tam kde zprvoti. Len začínať znovu...«

Pán Dolčić ho už netíšil. Podoprel i on hlavu a hútal. Nuž akože! Zaskočili ich s tej strany, zasa s druhej. Jedni v kampe, iní v meste. Kde máš kročiť, akési zárubiská. Ako kročíš, keď nemáš kde! Krúť sa na tom istom mieste. Nie je dobre; zle sa zvrtlo, zle... Pamätá sa na rozhovor v pisárni vtedy. Bol všakovak zmotaný, poprepletaný; kto by už mal v hlave čo hovorili. Ale smysel peňazí ostal, trčí v hlave a máta. Smysel sa mu škerí, indy sa mu zastrája, i päsť dvíha naň. V ktorúsi noc sa strhnul zo sna, uznojený, ako by ho bol vyzváral. Smysel peňazí bol pri ňom a zatrúbil mu do ucha: »Nepreskočíš, nie zpomedzi majetných medzi veľkých boháčov! Coky od nich — ta medzi majetných neborákov.« Ale on ho vysmial: čo by mu mal rozkazovať žobrácky smysel peňazí! Popľul dlane, rozbehnul sa, hop ponad priekopu, za ktorou sú veľkí boháči. Smysel peňazí mu podložil nohu znezrady a on bác, dolu hlavou do priekopy. V nej sa prtili samí majetní. Bolo ich ako červiakov v syre. Mali červené hlavy, ako červiaky, ale od krvi: poprebíjali si ich, keď chceli preskočiť. Smysel peňazí i im podložil nohu. Padol i on hlavou medzi nich a prebudil sa.

Trápi ho od tých čias zlá predtucha, že už nepreskočí. »Nevedel prikryť v pravý čas, nevedel: ale ani ja som neprikryl, keď tu bol Fortunato a tá ohava.« Vzal hlavu do dlaní i on a zastenal.

VIII.

Jar na južnej pologuli prihrmí náhlive, dakedy i uštipne znezrady koniec zimy. Počasie neraz skočí zo zimy do leta bez priechodu, hupkom. Na počiatok jari, 18. september, padá národný sviatok, deň čilskej slobody a neodvislosti.

Roku 1810. zavítala do Číl sloboda, z nej vyrástla neodvislosť novej republiky po dlhých bojoch v Čiliach samých a súsedných krajinách. Trvalo dosť dlho, kým s neodvislosť upevnila: ale od 1810 Španielsku sa nepodarilo z Južnej Ameriky vyplieť, čo v nej zasiala veľká francúzska revolúcia.

Slobodu si vydobil ľud pod domácimi vodcami, ale i prespolnými. Obrazy vodcov vídať i dnes v čilských domoch: všetko oholené tváre, zajačie labky pod uchom, šnurované kroje aké majú napoleonskí hrdinovia.

Minulo vyše sto rokov od tých čias, ale ľud nezunoval pripomínať si veľké, slávné časy a veľkých vrstovníkov. Skôr sa i tu stalo, ako na umeleckých výstavách. Na nich tiež veľké die-

la obdivujú z istej diaľky, lebo tak predstúpi pred oči zjavnejšie zaokrúhlenosť a dobrý súmer celku. Prísny dejepis po čase vystúpil zo svojho rámca na kvetnaté polia legendy: jeho hrdinovia premenily sa v legendárne postavy a dostali okolo hláv jasnú žiaru večnej slávy.

Národnú slávnosť čakajú ako radostnú udalosť. Ako u nás na Vianoce, tak rátajú i tu mesiace a dni, kedy zavíta. Deťom dajú letné šaty, hoc by bolo i zima alebo daždivo. Ulice naprávajú, riadia; domy natierajú novou farbou. Magistrát sa zavďačí ohňostrojmi. Spolky držia závody na veslá a plachty, na streľnici sa pretekajú v cieľaní; športovné spolky majú verejné cvičenia. Policia fasuje nové uniformy; do nemocníc posielajú dary chorým z obchodov a privátnych domov. Do sirotínca nesú deťom hračky a nové šaty, do útuľne starcov posielajú dohán. Každý rok sa najdú, ktorí dajú väzňom obed, fajčivo a iné dary, pošľú im i hudbu vyhrávať v spoločnej dvorane. Sviatok je každému, kto sa naň teší; prichádza v rúchu občianskej rovnosti; vykrášli sa bratskou láskou a veľkoduším.

I vtedy sa hotovili k nemu s veľkým oduševnením. Magistrát dovolil postaviť šiatre na hlavnom námestí, ale nie pod plachtami. Búdy urobili z čerstvej haluziny.

O ôsmej ráno sa rozliehala hudba po meste. Mestská banda vyhráva po uliciach vlastenecké pochody: Bulnesov a yungajský pochod. Mešťa-

nia vyťahujú zástavy, už či sú domáci, alebo osadníci z cudzích krajov.

O pol jedenástej svet sa hrnie na hlavné námestie. Deti z obecných a štátnych škôl, ľudových, meštianskych a stredných, prichodia v kŕdľoch. Dievčatá napospol v bielom, každé so zástavkou: celé vojsko mládeže, pol treťa tisíc. Miestodržiteľ zo svojho paláca môže sa tešiť, že sa máme k svetu. Rastú nové pokolenia; bude mať kto užívať slobodu i brániť ju, ak bude treba. Prichádzajú spolky pod zástavami, medzi nimi i oba naše podporujúce: Každý pod inou zástavou. Ukázali sa hasičia v uniformách, každá kompania v inakšej. Medzi nimi štvrtá je Dobrovoľný hasičský spolok Horvatov. Prišla i mládež Červeného Kríža v uniforme.

Naostatok vyrukovaly posádky námorníctva z vojenských lodí, ktoré boly v prístave.

Miestodržiteľ vyšiel pred palác v sprievode úradov a dôstojníkov v paráde. Na veži bije pol jedenástej; ozve sa rozkaz na pozdrav, banda počne hrať národnú hymnu. Velebné zvuky piesne rozliehajú sa námestím, shromaždenie počúva pobožne, chlapi holohlaví. Skupina veteránov z roku 1879 (Vojna Čil s Perúom a Boliviou) vyťahuje pomaly na stožiar národnú zástavu. Pod ostatnými zvukmi piesne zástava rozvila svoje farby: bielu a červenú v dlhej páske, v rohu bielej belasý štvorec s päťramennou bielou hviezdou.

Keď nastala tichosť, vystúpil na balkón pod veľkú zástavu slávnostný rečník vysvetliť význam dnešnej slávnosti. Keď skončil bilo už jedenásť na zvone. Na námestí sa rozliehala ‚Viva Chile!' ale dosť husto i ‚Hip-hip-hurrá.' Tu školská mládež začala spievať hymnu. Z úst detí znie skoro ako modlitba. Po odbavení slávnosti miestodržiteľ i jeho sprievod berú sa do chrámu na ‚Te Deum.'

Slávnosť na námestí s tým sa neskončila ešte. Gobernador a sprievod, keď vyšli z kostola, zastali pred palácom. Pred nimi prešly oddiely námorníctva a policie, za nimi školská mládež a všetky spolky pod zástavami.

Na rohu námestia s boku samého paláca stoja Zaradovci a pán Katović. Pri nich je pán účtovník z banky s paňou. I teraz drží vozíček, iba že stojí s ním na chodníku. Vo vozíku spí Puby ako dudy. Stisnul päste do tuha a drží ich pri tvári. Tvár sa mu až rozpálila od tuhého spania.

Zaradova zahľadela sa na červenú zdravú tvár, okolo ktorej sa belie pletený čepiec, lebo Puby nedostal ešte čiapku. Zapáčil sa jej zdravý zurvalec, ktorý vo spaní hýbe ústy akoby cical. Otcovi srdce rastie od pýchy, že mladá pekná žena zaľúbila sa do jeho synátora. »Museli sme ho vziať sebou« — chválil sa. »Kričal ako by ho na nože brali, kým sme ho nepojali. Vedel, že sa sberáme!« Divili sa jeho múdrosti, že vie, kedy sa sberajú. Tu vysvitlo, že Puby už vie všetko: len škoda, že ešte nevie hovoriť.

»A teraz, keď by bolo najviac načo pozerať, zaspal!« ľutuje Krešimír. »Škoda byť.«

»Jeho hodina!« poučuje ho otec. »Má úradné hodiny. Drží sa ich prísne.«

»Tak bude dobrý úradník« — žartoval pán Simon a pozrel na otca, ktorý sa tiež drží prísne hodín, ktoré trávi deň po deň v úradovni banky.

Tiež vyšiel na námestie. Ako tulák bez domácnosti pripojil sa k Zaradovcom. K ich ohnisku sa utieka zahriať skrehnutú dušu a vyhnúť otupnej osamelosti. Pri ich kozube ujde sa i jemu trochu tepla, bez ktorého sa nemôže obísť jeho samotárske srdce. Pri nich mu je ako pri rodine. Len je rád, že nie len on okrieva, keď je pri nich, ale že sa mu podarilo neraz rozveseliť pastorku, keď ju bol nadišiel akýsi smútok.

Dnes je ako iná. Zas jej kvitnú ruže na tvári, oči pozerajú veselo a s dôverou na svet. Teda predsa vyskočilo slniečko zpoza čiernych mračien, ako býva po daždi v letné patagonské dni. Je ako bola vtedy, keď prikvitla do Puntareny, živá a veselá: iba že teraz otvárajú sa jej nové vidiecky: ukázal sa jej smysel a cieľ života. Materstvo, ktoré ju čaká, dvíha ju vysoko, odkiaľ má rozhľad na ďaleko, za medze, za ktoré prvej nikdy nenakukla. Z domu prišly na veľa listy, i zo Širokého Dolca i z Pravého Zorovca. Rodičia sa nehnevali na ňu, skôr sa tešia, že majú i syna pri dievke. Volajú ich domov. Pani Uršuľa si trochu ťažkala, že sa jej

nesplnilo, čo si žiadala, ale naostatok sa i ona teší, že ostanú predsa len v rodine. Krešimír jej je krstný a ako druhý syn. A Andrija ak príde, azda i jeho bude môcť zaopatriť ešte. Dobré chýry z domu ju uspokojily, takže po nich ozdravela a rozveselila sa, ako prvej.

Keď zazrela slávnostné prípravy na ulici, zažiadalo sa i jej vyjsť na námestie. Pán Simon a muž ju vďačne pojali: nech si obzre slávnosť, akej doma nezažila a sotva i zažije. Na takto rok sotva už bude na týchto stranách.

Pri istote, že na takto rok budú niekde doma, pozerajú i chlapi na slávnosti iným okom, ako po iné roky: sú už len ako hostia za bohatým stolom šťastných, ktorí majú slobody a občianskeho práva toľko, že vystačí im a môžu udeliť z neho i hosťom. Ich pobyt v Čiliach visí na tenkej niťke: ich duch ako by už bol preč ztadiaľto a vracal sa už len akoby na návštevu. Na pána Simona dakedy nadíde starosť: akej roboty sa chytí doma? Či privykne starým, trochu tesným pomerom? Dalmáciu predsa len ohradili so všetkých strán: stisli a zatvorili, že sa až dusí. Nechcú jej otvoriť cestu do veľkého sveta ani na mori ani na suchu. Ako bola malá, všetko je v nej, ostalo malé. Nieto sa kde pohnúť. Kto privyknul širším vidiekom a slobodnej práci inde, cíti sa iste ako v putách, keď zapadne do takých tesných pomerov. Najmä kupec búcha sa pred časom o vysoký múr, ktorý ohrádza ten odsúdený ku hliveniu, zbedovaný

kraj. Iba túžba sa dvíha nad vysoký múr, pozerajúc na šíry pekný svet za ohradou, kde kypí veselý, činný život, ktorý je pridusený doma. More mu odňali, o loďstvo ho doniesli, železnice mu nedali, ciest nestavali. Kupectvo mu zabili veľmi zlými obchodnými smluvami s lakomým, závistivým súsedom. Nemôže vyviezť ani tú trošku vína, ktoré sa urodilo, na rakúske trhy. Zaplavilo ich lacné talianske víno, ktoré v Rakúsku požíva tie isté výsady ako šľachetné domáce. Kto sa predsa dá na nevďačný boj s lacnou záplavou z Itálie, nemá ho na čom vyvážať, iba ak na cudzích lodiach. Prístavy v Dalmácii sú pusté, tiché, bez dotyku s veľkým svetom. Obchod narazili umelým spôsobom a panskými fortieľmi do maďarskej Rieky a rakúskeho, staliančeného Trsta.

Pán Katović už vedel, ak sa dá na obchod, že sa musí dať poputnať ako iní. Čaká zas len boj s veľkými prekážkami. Bude doma, ale musí sa odrieť voľnosti: príde sa skrčiť, aby sa mohol vpratať do tesných pomerov. Z práce mu ostane čo to na výživu, ale si neprekliesni cestu na šíre polia veľkého obchodu.

Keď ho schytia tieto a podobné pochyby, ide obyčajne k Zaradovcom. Závidí im. Majú istú, otvorenú budúcnosť, bez veľkých prekážok. Nemyslia na obchod a jeho veľké ťažkosti. Idú pýtať od zeme, čo im bude treba. Veria, že práca okolo zeme vypláca sa ešte i v Dalmácii.

A oni chcú pracovať tuho a statočne. Ich viera a pevná vôľa dodávala i jemu sily a smelosti.

Svet sa začal hýbať, dvíhajú sa na prsty. Banda stojí pred palácom proti veľkej zástave, zvuky rezkého pochodu nesú sa námestím. Chlapci z vojenských lodí prešli bystrým krokom. Policia za nimi v nových uniformách sádže tuhé, parádové kroky po zvariakovej dlažbe. Dobrovoľní hasičia, hoc odmäkli trochu v občianskom živote, vytiahli z kútov pozostatky vojenského cviku, ktorému sa naučili pri vojsku. Za ich skvelými uniformami tiahol pomaly dlhý rad spolkov v tmavých šatoch a naostatok prešly i deti skoro v nekonečnom rade so zástavkami.

Naostatok sa pohla i hudba. Keď zašla za uhol, svet sa začal rozchádzať. Hodnostári vošli do paláca odobrať sa od Gobernadora. I priatelia na rohu rozlúčili sa s pánom účtovníkom a Pubym, poberajú sa tiež domov. Pani Tereza ich už iste čaká s obedom.

Jelka medzi nimi kráča pohodlne, s nohy na nohu. Voľné šaty dodávajú dôstoja jej mocnej postave. Kadiaľ prechodí, obzerajú sa za ňou. Padá každému do očú jej krásny zjav, ktorý od materstva začína prijímať na seba nové kúzlo akejsi mäkkej nehy. Milá usmievavá tvár, prívetivé oči, pozerajúc dôverčive na svet, pútajú každého. Ide bezstarostne, nedá poznať na sebe či badá, že ju obdivujú. Možno ani netuší o svo-

jej kráse: mala kedy privyknúť na ňu: nevie, že nesie na sebe čosi nevšedného: ani čoby bola sišla so svojho podstavca bohyňa starovekosti, preobliekla sa do občianskych šiat a išla po oživenej ulici prizerať sa, aké sú radovánky v dnešných časoch.

Dohonili mešťana, ktorý sa tiež vracia z námestia. Pán Simon sa s ním zná od dávna, i Krešimír ho vída častejšie.

»Ako sa vám páčia naše slávnosti?« Obrátil sa k ním, ale najviac pozeral na ňu. Rád by počuť, čo myslí.

»Veľmi sa mi páčia« — odpovedala španielsky. Zapálila sa. Nie je privyknutá hovoriť kašteliansky, ani nevyslovovala ešte dobre, hoc tú výpoveď je ľahko vysloviť. Počuje ju tiež pod chvíľou, každý deň dakoľko ráz.

Prikývnul hlavou. Teší ho, že sa cudzím páčia ich národné slávnosti.

Krešimír mu vysvetlil — vie sa lepšie vysloviť — že pozdvihne každého radosť a oduševnenie, najmä ľudu. Dobre padne pozerať ako ľud má slobodu za najväčší poklad a ako by si ju vedel zastať.

»To už hej« — prisvedčil mešťan. Pohnul sa s nimi. Dom mu je tiež za potokom, kdesi pri kraji mesta. O chvíľku sa ich opýtal: »A kedy je váš národný sviatok?«

Pozreli jeden na druhého, čo mu povedať? Nevedia sami. Smrť Petra Zrinjského a Franko-

pana, alebo Kosovo? Sv. Štefan kráľ, alebo narodeniny cisára Franca Jozefa?

»Máme viacej sviatkov v roku« — zdelili mu konečne.

»Môže byť« — prisvedčil im. »Tiež ich máme dosť menších do roka. Ale hlavný je tento, národný. Deň slobody.«

»Deň slobody? Toho nemáme« — priznali sa mu okúňave. Zamíkli, i oči sklopili v rozpakoch. Čilen vyvaľoval na nich oči, pozeral s jedného na druhého: na divných ľudí, ktorí nemajú národného sviatku. Pána Katovića znal od dávna, ale i jeho si pozeral ako divného vtáka v týchto krajoch. Hľadel naň iným okom, ako obyčajne. V jeho očiach jeho osobná hodnosť spadla o hodne stupníkov. Ešte väčšmi otváral oči, keď mu vysvetľovali, že v Europe sú dnes ešte časy, najmä v Rakúsko-Uhorsku, aké boly v Južnej Amerike pred vyhlásením neodvislosti. ‚Časy koloniálne.' Horvatsko je k Rakúsko-Uhorsku na tých nohách, ako bolo Chile ku Španielsku pred 1810.

»V Europe ešte časy koloniálne!« vytriešťal oči mešťan. Krútil hlavou, že ťažko uveriť, čo mu vravia. Veď toľko hovoria o pokroku vzdelanosti v Europe. »A v koloniálnom neporiadku nemohlo by byť pokroku ani spokojnosti.« Prisvedčili mu, že ho nieto ozajstného: ani pokroku, ani šťastia. Zmätok a cit neistoty na všetkých stranách v očakávaní obratu. »Matka-

krajina mala by to nahliadnuť, že tak nemôže ísť ďalej a dať slobodu utlačeným koloniám« — mienil on.

Usmiali sa mu. Dať Rakúsko-Uhorsko každému, čo mu patrí, čo by mu ostalo? Holý peň! Všetko čo má, je cudzie. »Viete, že Španielsko nevydalo kolonie dobrovoľne. Ani Anglicko sa nezrieklo Spojených Štátov bez krvi. Slobodu si vraj berú, ale nedarúvajú.«

»Naozaj — divná vec« — pozastavil sa Čilen a zadíval sa na nich. »Tak vychodí akosi. Ktorí ju nemajú, vystierajú za ňou ruku, ale iní ju držia. Bez krvi jej naozaj nieto: dosiaľ ju aspoň kupovali za krv. I my sme dosť vyliali za ňu.« Ale — dokazoval — od tých čias vraj pokročilo ľudstvo vo vede a vzdelanosti. Skúmajú pilne veľkí filozofi minulé deje a vývin ľudského pokroku, vyvádzajú z nich poučenia vrstovníkom. Diví sa, ako múdri štátnici nezachovali si dobré naučenia z minulosti. Predsa ich učí, že slobodu neudusíš ani keď je v okovách, ak sa raz prebúdza. Mali by jej sami sniať okovy veľkodušne. Dostalo by sa im aspoň slávy a uznanlivosti od oslobodených, že dali dobrovoľne, čo by jednako museli dať dnes-zajtra z nútenosti. Načo prelievať krv hatením, čo sa nedá zahatiť?

Pán Simon ho podvracal, že sa mýli. Ľudský pokrok nie je opravdový: aspoň nie vo všetkých oboroch. Pokrok vo vedách, umení, vo vzdelanosti, ba ani v nových vynálezoch a stro-

joch nie je ešte pokrok: je iba okrasa, úhľadná pozlátka. Pod ňou dusíme cit slušnosti a spravedlivosti v ľuďoch ako hoc starí Rimania a Egyptčania. V školách iba učíme mládež, ale ju nevychovávame k ľudskosti: vštepujeme jej skôr hrubé sebectvo do srdca, ako sa má zriecť reči a svojho pôvodu, aby mohla prísť k úradu a bohatstvu. Z Kristových právd ani jedna nezakorenila sa v našej spoločnosti. Hlásajú ich, bijú sa v prsia, že sú ich vyznavači výreční nedeľní rečníci, ale v srdci ich majú len za pekné okrasy a rečnícke figury. Kto nasleduje Krista? Tí, ktorí ho vyznávajú na trhoch okázale? Mocní štátnici, ktorí v umení vlády držia sa Caesara Augusta a nie Ukrižovaného? Kto plní dnes Jeho rozkaz: ‚Rozdaj všetko, čo máš a nasleduj ma?' Vidím, nik nerozdáva, každý hrabe k sebe, ako v starých, surových časiech, keď o Kristu neslýchali ešte. Sloboda a neodvislosť, ako ju vidíme i kde už je: či je to ozajstná sloboda? Je podoba, hádam rámec, ale dnuká nieto podstaty ani obsahu. Naša spoločnosť nedozrela mravne, aby mohla postaviť ozajstnú Slobodu na podstavec. Nechce slýchať o Láske Kristovej: viac je vraj hodno mať ako prst moci, než pravdy a spravedlivosti, hoc i celú siahu. Moc hovie sebectvu, dáva výhody, povedzme — peniaze. Peniaze sú moc, preto pachtíme za nimi a zahadzujeme pravdu Kristovu a spravedlivosť. Každý, vidíme, hrabe k sebe: utľačovateľ i utlačený; slúži svojmu Ja, nie Láske a spravedli-

vosti. »Verte mi« — dokončil pán Simon svoj výklad o Slobode — »pre peniaze sme sa rozdelili ľudia na utlačovateľov a utlačených.«

I on uznal, že peniaze zahatili cestu ku spravedlivosti a láske. Čo je ozaj veľkého a pekného medzi nami, hynie pre ne. Pred nimi padá i Kristova láska, ktorej nás učil.

»Peniaze zaviedly ľudí do veľkého bludu« — vysvetľoval mu pán Simon. »Vidíme v nich len surovú podstatu. Na ňu sa vešia rozkoš, pôžitok, útisk slabých. Nechceme v nich uznať mravnú stranu, ktorá dáva slobodu práce. Dnes ju má len ten, kto má peniaze. Má otvorenú cestu ku bohatstvu. Kto ich nemá, práca nie je jeho, v ktorej je bohatstvo, rovnosť a šťastie.«

Mešťan zastal a začal rozvažovať. Z peňazí vypestovať slobodu práce, z práce vyvádzať bohatstvo nieto útisku. »Nie najhoršie: len ju dosiahnuť, slobodu práce!«

»Zo slobodnej práce bohatstvo by roztekalo všetkým jednako: ako v časoch keď kvitly remeslá. Dnes tečie do vrecka jednotlivcov a skupín boháčov. Byť všetci majetní, nemohli by utiskovať jedni druhých: moc by bola rozdelená u všetkých rovnako. V slobode práce je koreň slobody a pokoja medzi ľuďmi. Slobodní jednotlivci môžu tvoriť slobodnú obec: už či je to veľká krajina, alebo malý národ.«

Mešťan postál s nimi, prizeral sa novej Slobode, ktorú si vypestovali jednotlivci, ktorí si

vedeli zaistiť slobodu práce. Tá sa už nekupuje za krv, ale za vernú prácu. Pozeral naň, trochu pomýlený. O tejto ceste ku veľkej Slobode nechyroval. »Tu by sa teda pýtalo, aby sa jednotlivec oslobodil od klamu, že peniaze sú bohatstvo: samá surová, mrzká hmota. Kedy sa zmôžeme pozerať jasne na vec, ktorá sa nám páči len preto, že sme vliali do nej čo je v nás zlého a zkazeného? Jej modle sa klaniame, lebo v nej je naše surové Ja.« Postál mešťan a riekol o chvíľu. »Tedy pozdvihnúť sa na tú výšku, kde sú peniaze len základ slobodnej práce a rovnosti je myslím, môj pán väčšia robota, ako vyhnať Španiela z republík v Južnej Amerike alebo Maďarov z Horvatska. Kedy ju prevediete? Ako? Museli by ste premeniť v nás pomýlený, sebecký rozum, city a všetky naše názory.« Postál, čakal čo mu povie, hoc ho už volalo domov. Z komínov na domoch sa dvíha belasý dym; hodí sa na bok, sťa by bol podkľakol a zas sa vyrovná do hora. »Pôjde trochu ťažko, keďže sa nám na peniazoch páči vlastne, čo je na nich surového a podlého: nie ich vznešená podstata. Že sa naučíme považovať peniaze, ako by malo byť, s ich mravnej strany?« Pokrúcal hlavou i pozeral naň s účasťou. »Majte s nami ľútosť!« prosil ho. »Pýtajte od ľudí, čo je ľudské: ľudské lipne na hmotu, bojí sa lietať v eteroch . . .«

Pán Simon sklonil hlavu: naozaj pýta od ľudí mnoho, viac ako môžu dať. Nesnímu nikdy

z peňazí mrzkú a surovú kôru, aby mohli pozrieť na ich čistú podstatu. Vždy budú v nich vidieť len rozkoš, prepych, násilie...

Pozeral na okolo; videl veselý, čistý domec za bielymi šramkami: pod oblokmi vŕby a rakyty. Miadzga sa pohla a nalieva sa popod kôru do konárov a mládnikov, ktoré ožily, akoby omladly. Máňatá sa sivejú na nich, hrajú na belaso hodvabným perlovitým leskom. Zem sa pará, akoby oddychovala pod mocným zádychom jara. Oko mu zažiarilo teplým leskom, viera sa v ňom zodvihla, hoc ju hádžu o zem. Príroda ožíva, nový život pučí, jar sa otvára: iba človek má ostať na veky v zamretí pod ľadom surového sebectva?

»Surovosť myslím« — vysvetľoval mu — »nebude sa nám páčiť na veky. Ľudské srdce je ako peniaz: má dve komory. Jednu zaprataly zlé popudy, neprajnosť, pažravosť a veľký hlad za pôžitkom. Ale i najhorší človek má komôrku, hoc maličkú, kde sa učupila túžba za niečím lepším. Tam je i svedomie kdesi, hoc trochu zastrašené. Nuž nebude treba, ako rozšíriť trochu komôrku, dať dobru, ktoré je v nej stisnuté, trochu viacej priestora a hneď budeme vzývať menej surové Ja. Kto vie, či ho časom neshodíme s priestola, ako vtedy shodili Zlaté teľa.«

»Už sme doma. Povedzme do prosta, ako sa veci majú« — zasmial sa mešťan, keď už boli pred samým domom Krešimíra. »Chcete vlast-

ne povedať: Vstúpme do seba, polepšime sa: bude nám veštkým lepšie, slobodným i utisnutým. Zlo pochodí z nás ako z utiskovateľov, tak i z utisnutých. Nebude nám lepšie, kým sa neodučíme hrabať k sebe a nežičiť iným. Budeme mať na svete raj, ak sa znovuzrodíme.«

»A či je nie tak?« vyzvedá sa pán Simon. »Rozdaj všetko a nasleduj ma, alebo miluj bližného: daj mu čo máš najlepšieho v sebe. Či tak nezbohatneme všetci? Veď inej rady nieto! Buďme všetci ozajstní ľudia a nebudeme sa deliť ani na národy ani na triedy.«

»Ohó, kde sme zašli!« zasmial sa mešťan. Ponáhľal sa už domov, ale sa zas vrátil a doložil: »Nie sme úplní ľudia, nie. Moc surového je v tej veľkej komore. Počuť ako v nej vrčí divá šelma, sťa psi, keď sa idú poruvať. Dakedy zreve, viete, ako bravy, keď odbíjajú jeden druhého od válova. Vo veľkom komorisku najdete všeličo. Tej malej komôrky, hm, neviem, ale jej nevidno veľmi zreteľne . . .«

Potriasol im ruku veľmi srdečne a poberal sa domov.

Vošli do domu. V pitvore sa obrátila, pozerá na nich, čo myslia. Krešimír bol zachmúrený. Keď sa im stretly oči, mal ich zamútené od ťažkých myslí. Na tútorovi nebadať ťažkej dumy. Tvár má spokojnú, v očiach mu žiari tichá radosť.

Čakal prikrytý stôl. V jedálni sedel i Nikola Žeravić: pozvali ho na sviatok Slobody, ostatný, ktorý strávia spolu. Pani Tereze je dnešná slávnosť ako hostina u nás. I tam sa sídu priatelia z iných dedín potešiť sa, poshovárať. Keby bol mohol nazrieť pán archivár do rajníc, čo všetko chystá, bol by hádam zaplakal, že ho nepozvali.

Keď si zapálili po obede, chlipkajúc čiernu kávu, mladá sa nevykradla do kuchyne. Ostala pri nich. Trápi ju, že sa hádka o Slobode vlastne nerozhodla; jeden by chcel ísť k nej tou cestou, druhý inou. Príde sa brodiť cez potoky krvi alebo sa polepšiť, znovuzrodiť. Jedna i druhá vedie cez samé strminy, braliská, pod nimi zívajú priepasti. Nakukni dolu, srdce sa ti trasie strachom, kolená podkľakujú. Zahádzať priepadliská mŕtvou junačou, ktorá položila život, aby urovnala cez ne šíru, krásnu cestu Slobode: alebo ich zasypať smyslom peňazí, bratstvom medzi mocnými i slabými?

Ostatní čušali: tiež sa utiahli, každý do svojej komôrky. Možno tiež merajú priepadliská, cez ktoré príde Sloboda do domu. Shľadáva ich, svoláva pozorom, kde sú. Ozval sa jej pán Simon, v oku mu prešiel mäkký zásvit.

»Zasa sme tam« — ohlásil sa v tom tichu. »Stavím sa, všetci sme boli tam.« Pozreli, čo si namyslel, kde sú. »Neboli sme doma?«

»Vieme, kadiaľ sa ide« — zasmial sa Nikola, oko mu ožilo. »Cestičku sme vychodili. Chýba

dom a či skôr našský život. Uvädli sme bez neho. Hádam by sme vyničeli, keby nie výlety do nás, čo hneď len v mysli.«

Prisvedčili mu. Život je život, ale polovičný, ak nedýcha svojským duchom. Cítia, že ho tu niet, preto ho hľadajú, pachtia za ním. Dom je ako zdravie: najväčšmi si ho vážime, keď sme prišli oň.

»U nás vždy len smutné slávnosti!« ohlásila sa ona.

»Nie veselé« — potvrdil Nikola. »Nikde nič veselého.« Čítal v novinách, že cisár sľúbil Dalmácii železnicu, až dve odrazu: jednu na Zahreb, druhú o úzkych koľajach na Sarajevo. Bolo radosti, že sa Dalmácia pripojí naostatok k Europe. Dá vraj i slušnú náhradu za hriešnu klauzulu o víne v obchodnej smluve s Itáliou. Boľ sľúbil to isté mnohoráz poslancovi, ktorý mu to spomenul za každým, keď stúpil pred jeho otcovskú tvár: ale sľuby ostaly sľubami. I dneska stálo v novinách, že Maďari nedajú pripojiť železnicou Dalmáciu ani Horvatsku, ani Bosne. Tej jednej o úzkych koľajach je dosť, ktorá ide do Metkovića a Gruža. Klauzula o víne sa tiež nedá zrušiť ani premeniť. Za ňu priviazali jednu z veľmocí ku trojspolku. I tak ju ledva držia, najradšej by im uskočiť. Dalmácia je malá, ale verná a uznanlivá. Bude mať trpelivosť a nebude šomrať, že kladie ťažkú obeť za bezpečnosť celého štátu...

Nikola nebol uznanlivý. Vrelo v ňom, že zbedovaná Dalmácia musí udržovať veľké dielo Bismarckovo na hŕbe a uspokojovať Maďarov, aby sa nenahnevali. Pán Simon zas veril, že sa v srdciach zmôže láska. Nebudú vždy slávnosti smutné. Prídu i veselé.

»Keď sa oslobodíme!« zvolal Nikola a pritisnul päsť na stôl. »Oslobodiť sa, a hneď bude veselosti!« Chripľavý hlas ohlášal sa v dome ani hlas vojenského rohu. »I ja by šiel, hoc už starý. Pekná smrť by bola padnúť za slobodu. Nemám syna — ja sám by si stal do radu...«

Pozeral naň ako čaká nachýlený napred, s päsťou na stole. Cez vlnené pletivo vrchnej belie sa košeľa. Tvár mu očervenela, oči pozerajú s hnevom zpod stiahnutého obočia. Byť dakde doma vo verejnej miestnosti, Nikola by vyhorel pre búrenie proti štátu. Pán Simon mu položil dlaň na plece a ťapnul ho z ľahka. »Sám sa oslobodí — netreba ísť vám, nikomu...« Z jeho hlasu zavieva istota, pevná viera. »Bez nás, Nikola; ak príde na to i proti nám.«

Pozrel naň, čo to hovorí? Azda počul dakde niečo? Hádam sa dakde kutí čosi: mládež možno. Ej, žije ešte, žije duch junákov: nezrodili sme sa. Orlica vyvádza z hniezda i teraz orlov, nie podlé kukučky...

Pán Simon mu poukázal, že sa srdcia preporodia časom: malá komôrka sa rozrastie, v nej zmohutnie Láska, padne modla sebectva. Zlaté teľa sa bude váľať v prachu. Smysel peňazí vtia-

hne do srdc: veľká komora sa scvrkne, nebude jej ani poznať.

Nikola počúval, počúval: čo to za novinu, kedy zavíta nové kráľovstvo na svet? Keď vyrozumel, v čom pozostáva, hodil oboma rukama. »Kto to dožije, ani nehovorte! Nedožijem ani toho druhého dňa, keď pôjdu junáci. Nedožijem.« Na tvári sa mu rozšírila zronenosť. »Nie« — krútil hlavou — »neuvidím deň slávy...«

»Nepochybujte!« Striasa ho za pelce a kloní sa k nemu, akoby mu mal vyjaviť veľké tajomstvo. »Sloboda sa blíži. Každý deň jej pribúda po kúsku. Nepríde odrazu víchrom, prichádza pomaly.«

Nikola sa díval naň pomýlený, čo sa mu robí: aké to predpovedá oslobodenie. Každý deň po kúsku! Aká to má byť Sloboda? Krešimír tiež sklonil hlavu, tvárou mu zaľahly dumy. Pán Simon teda nôti svoju pieseň: prerábať ľudí, tvoriť nové srdcia. Kedy že ich pretvorí? Tej cesty nieto! Či príde i jemu zakvíliť s Nikolom: ‚Nedožijem, neuvidím deň slávy?' A ona pozerá na nich. Rodí sa Sloboda, majú ju všetci v mysli a srdci: hovoria o nej, ale každý inakšie. Myslia na to isté, na oslobodenie: ale ho vidia každý inakšie.

»Sloboda príde!« hlásal Nikola slávnostne: striasol so seba účinok jeho rečí. Vstáva v ňom predstava, ktorá dávno drieme tam kdesi, ako vo všetkých zapálených srdciach, horúcou rodoláskou.

»Skočíme na nohy všetci, s mečom v ruke. Bude rátanie. Krv potečie. Sloboda z nej vykvitne čistá a omladená. To bude náš deň slávy!«

»I ja tak!« skočil Krešimír. »Za slobodu potečie krv!«

»Bratia!« tíši ich pán Simon, pozerá s jedného na druhého. »Sloboda príde, keď dozrie. Vezmeme si ju, keď budeme pripravení. Polepšujme sa a oslobodíme sa. Útisk nad nami zamdlie, keď sa naučíme vynakladať peniaze. Zaobchoďme ako patrí so všetkým bohatstvom i s tým, ktoré štrngá, i neštrngá: s veľkým bohatstvom ducha a srdca a Sloboda padne nám do lona, ako zrelé jablko.«

»Smysel peňazí!« shniezdil sa Nikola. Môže pomôcť, pripraviť cestu: ale nadobudnúť slobodu! Či ju azda predávajú na siahy? Po slobodu idú s mečom nie s mešcom v ruke . . .«

»Smysel peňazí« — potvrdil pán Simon — »On je junák, ktorý oslobodzuje národy i osoby. Má mocnú zbroj, tá nehrdzavie, ani sa nevytupí, bratia. Sloboda práce: zo smyslu peňazí sa kuje. Z nej vyviera blahobyt a šťastie nie jednému, dvom, ale všetkým. V blahobyte kvitne spokojnosť a žičlivosť, ktorá je už na prvom schodíku k Láske. Slobodu práce dať každému a srúti sa sám od seba veľký oltár, na ktorom sa usadilo nenasytné Ja. Vtedy pochopíme čo znamená: ‚Miluj bližného' a ‚Rozdaj všetko, čo

máš a nasleduj ma.' To bude náš slávny deň Slobody! Zvíťazí navždy mocný zákon Lásky...«

Pokrúcali hlavou. Sloboda nejde po bočných cestách, ale hlavnou bránou. Krstí sa v krvi, v nej mladne a skvitne. Sklonili hlavu, že krst nebude ani dnes, ani zajtra. Treba prežiť najprv veľký deň rátania...

A predsa, hoc pochybovali, z neho zavial i na ich pochybnosť svieži dych nádejé a útechy. A ak predsa ľudia zvrtnú i bez rátania? Nemôže sostúpiť duch na nich, ukázať im, kde žiari Sloboda všetkým? Načo boje a krv, ak vyničie pažravosť a nenasýtnosť, ktorá zatvára cestu ku slobode práce a blahobytu pre všetkých? Prečo by nemohol svitnúť i deň, kde budeme jeden za všetkých, všetci za jedného? Mohol by zvíťaziť i zákon Kristovej lásky v srdciach. Či by to nebol tiež krvavý, krutý boj? Iba že pasy boly by dnuká, v každom srdci s bezohľadným, surovým Ja. Znovuzrodenie, smrť zlých pachtení! Či sa dobojuje kedy ten veľký boj? Kto mu dožije koniec?

Keď ho hlása a predvída, dorážali naň otázkami: Kedy sa začne? Dajú sa naň všetky triedy? Kto zapáli doň všetkých ľudí? Bola by to veľká vzbura v dušiach, vyviesť Kristovu Lásku z hrobu: mocnejší pohyb ako bol v časoch rytierskych, keď Peter z Amiensu postavil národy na nohy vyslobodiť Kristov hrob z rúk neveriacich...

Pán Simon sa usmieval. Sľuboval im, že bude raz, ale nie dnes, ani zajtra. My nedožijeme dňa. Ale čo preto? Národ nežije v jednom kolene. Žil tisíc rokov, bude žiť druhých tisíc rokov a dožije sa. Blíži sa deň, pomaly ale iste. Srútia sa, srútia oltáre zkazeného Ja. »Nevidím deň týmito temnými očima« — doložil s presvedčením — »ale ho vidí moja viera. Svitne a vykúpi ľudí z ohavnej služby Ja.«

»A ak predsa nepríde?« pochybovali.

»Príde, nepochybovať!« okríknul ich. Zahľadel sa kdesi do diaľok, tvár sa mu vyjasnila. Zvolal radostne: »Už mu vidím červánky! Zora vychodí. Nebadáte jej prvé záblesky? Poznať ich už zjavne. Peniaze sa začínajú čistiť pomaly od blata a hnusu. Stanú onedlho do služby Lásky...

IX.

Shovárali sa o bližších veciach, zasa o vlasti, prítomnosti a budúcnosti: vždy len o veľkom dni. Ale sa nehádali, ako príde: či v krvi, či v žiare Lásky. Nikola a ani Krešimír nemohli vniknúť na samé dno myšlienky. Rozum šepce, že ľudské srdce sa nemení. Oň prirástlo mocné Ja, ako huba o strom, mohutnie a rastie, zapúšťa korene do samého strženia. V ňom sa zapáliť veľká Láska k bratom; zavládnuť v ňom veľký zákon Kristovej Lásky! Nezvíťazil v srdciach za dve tisíc rokov. Netrpeliví naň ani už neveria: odhodili sa od neho, sklamaní kydajú naň hanu: ako by on bol na vine, že ho nechceme prijať. Chcú vidieť divy, hriešnym temným okom. Keď vraj, zákon, kde mu je výkonná moc? Nech si ju prisvojí a vydobije si platnosť na silu. Nemôcť trestať nepoddajných, nie je ani Zákon: ale iba hmla, šaľba. Nápoj pre bláznov, ktorí veria v ideály a rozriedené kočvardiny... Nie Zákon Lásky, ale rátanie, odplata, pomsta. Nech vyjde raz moje Ja na oltár, trochu. I ono je sväté, svätejšie od cudzieho, le-

bo je moje. Čo máš z Lásky? Sladkastá limonáda. Umrela a či hádam ani nežila nikdy. Ber, koľko môžeš, čo vidíš, koľko uvládzeš. Ber si i slobodu, ak môžeš.

I v nich bolo hodne tej vravy: prehušila slabé výlevy zablúdeného námesačníka o veľkých dívoch Lásky.

Keď počalo mrkať, bolo im otupne v dome. Z vonku doliehal ruch a jasot. Nebolo doma roboty, vyšly i ženy.

Námestie ich oslnilo: bolo ako v ohni. Palác Gobernadora pláva v svetlách, obloky rozsvietené, salóny sa otvorily.Cez obloky vidno v nich spoločnosť. Pod stožiarom na štíte jagá sa veľká čilská hviezda. Na balkóne klubu svieti cimer Republiky s hviezdou. Roztiahli medzi stĺpami celé reťazi žiaroviek, nad námestím je z nich celý veniec. Po chodníkoch okolo pažiťového lánu, i ktoré idú napriek, valí sa mocný prúd ľudu. Pod zelenými šiatrami hudby, spevy, smiechy. Deti v sviatočnom pletú sa medzi svetom; domŕzajú rodičov o hračky, paškrty: stanôvajú sa pred búdami, nevedia sa nadívať na toľkú slávu.

Vošli do jednej búdy: z nej sa rozlieha hudba, dupot a tlesk. Na laviciach pri stoloch hostia. Stoly shlobili s dosák na kolíkoch. I lavice na okolo tiež doska na kolíkoch.

Za stolom vidia pána Ipolita. Nebol to pán Ipolito z nákladného mostu, ktorý zapisuje a

delí tovar. Iný pán Ipolito, ktorý svätí národný sviatok. Je vo veľkej spoločnosti; i zore sa mu už zapálily v tvári. Okrúhly klobúk oceľovej farby o popolavej stuhe dal si na hlavu akosi napoleonovsky. Priehlbina dienka nejde od predku do tyla, ako hrebeň kohúta, ale od ucha k uchu. Tancuje sa ‚cueca' (čítaj kveka) s veľkým ohňom. Krásavice sú švárne, hrnú šatôčkou temer pri samej zemi. I podlaha je dosková, složená naponáhle. Špárami vidno zvariakovú dlažbu ulice. Ale i špáry sa sídu. Ohorky cigár, papierových cigariet, papierky z cukríkov, nahorené sirky, to všetko zametajú tanečníci do špár. Tak aspoň nezavadzia nečin pod nohami.

Tanečnice majú už letné šaty. A nie je horúce veru; nebola by od veci ani pec. Ale im je nie zima. Kveka hreje, kto ju tancuje s ohňom. Líčka im horia, obracajú sa v tanci skromne, s hlavou nahnutou trochu na stranu. Oči, ohnivé čilské, sklopily, ako patrí v tomto tanci, ktorý bude hádam skorej obrad ako tanec. Možno predstavuje pachtenie človeka za krásou, hádam dokonalosťou. Chlap ide za ňou, kam ho volá šatôčkou a vábi. V sebectve by ju zabral a schytil; ale mu nedá pristúpiť, iba ho vedie, kde ona chce. Keď ju má chytiť, že je už jeho, skrúti sa hrave švižným zvratom a zas sa pred nim vznáša a cifruje.

Diváci na okolo plieskajú do taktu. Daktorý sa podobral zaspievať s hudbou. Stará žena bije

prstami po tenkej doske, že sa ohláša ako bubník. I výsknu si. Iní častujú. Chodia s veľkým kalichom červeného vína, v ňom kusy pomaranča. Kto vôjde, ak ho ponúknu, nech odpije, ak nechce uraziť prítomných.

Pán Ipolito nespúšťa oči s jednej z tanečníc. Bije dlaňou o dlaň. I on zaspieva kúsok piesne o ctnosti ženy, ktorá sa nedala kúpiť. Prižmúril oko, cigara dymí v kútiku úst, pri dudaní sa kníše; tenký pásik belasého dymu dvíha sa rovno do oka.

Zočil priateľov a prebíja sa k ním. Má si za povinnosť privítať ich ako hosťov v tomto stánku, kde je on doma.

»Prichodí zasvätiť národný sviatok« — vysvetľuje im po privítaní. K paniam sa má veľmi zdvorile, najmä k mladej. Vidí ju prvý raz takto zblízka; ale škoda, ani teraz nie veľmi dobre. Ostala pri dverách, akosi za pani Terezou. Svetlo nepadá na ňu veľmi výhodne, ale i tak ju obdivuje. »Dobre, priateľ, pán Zarate. Veľmi dobre« — prisviedča i kýva hlavou. Potom doložil ako na uspokojenie hostí: »Čo ako, sme vo veľmi slušnej spoločnosti. Nemáte sa čo okúňať. Ak sa páči zaujať miesto, spravíme ho slušne, pri stole.«

Ale tam bolo všetko plno. Sedia ako sardely v súdku, nemá kde jablko padnúť. Okolo iného stola, kde točia na pípne, ale predávajú i fľašové pivo, je stisk, hádam ešte väčší.

»Ako sa páči pani manželke naša zábava?« Obrátil sa v neurčitom spôsobe naň, hoc padalo na ňu. Nevie ako osloviť mladú paniu. Neprehovorila dosiaľ, iba čo pozerá zpoza pliec pani Terezy chtive, čo to tuná robia.

»Veľmi sa mi páči!« Odpovedala mu španielsky. Výpoveď, ktorú počuť na každom kroku. »Me gusta mucho« (čítaj: me gusta mučo) bola sa naučila ešte od Oľgičky a upotrebila pred poludním i teraz, keď vyrozumela, že sa jej spytujú.

»Veľmi dobre, pani Zarate!« Pochválil ju s ohňom. »Ani som sa nenazdal, že budem mať šťastie shovárať sa dnes večer tak príjemne s paňou, ktorej manžel je osobnosť mne veľmi milá. Či nie, pán Zarate?« dovolil si ho potľapkať po pleci.

»Veru som zažil veľmi mnoho priateľstva od pána Ipolita« — uznáva i on. »Som mu zaviazaný až do smrti.«

Bol by odpovedal na to iste niečo veľmi priateľského, možno i lichotivého, ale sa mu zacnelo za dobrým miestom pri stole, zkadiaľ prezrieť všetky kúty v búde a vidno i krásavice. V tanci pokračujú neúnavne. Len ako, že neopuchnú dlane tým, ktorí tlieskajú, alebo neodpadnú bruška na prstoch starej žene ako bubnuje na doske. Ktorí drnkajú na citare, im je už nežiaľ. Držia drevko medzi prstami, keď rafkajú po strunách.

»Osmelil by sa ponúknuť dámam a pánom občerstvenia, keby sa chceli unúvať ďalej« — proboval ich zas vábiť k stolu. »Sedí sa veľmi dobre.« Naznačil im cestu rukou, cez plot diváctva. Ale pri stole nieto miesta.

Nemali chuti pretláčať sa toľkým stiskom. »Ďakujeme srdečne za úctu« — vyhovára sa Krešimír: »ale ľutujeme, že sa jej musíme zrieť.« Pán Ipolito veľmi otvoril oči, šľahly z nich blesky, tvár zvážnela. Dostal zaucho. Čo znamená, že ho sohrdili? Nezkúsenosť, či schválna urážka? Krešimír sa zľaknul zlého nedorozumenia. Nachýlil sa mu skoro k samému uchu a pošepnul mu: »Nič pre iné, ako preto, že by mohla dostať moja manželka ošiaľ do hlavy v preplnenej miestnosti a trme-vrme. Ženské krehkosti, pochopiteľné pri požehnanom stave.«

»Ah, rozumiem, rozumiem« — udobril sa zaraz. »V tom šťastnom páde nenalieham, iba ľutujem, že nemôžem mať šťastie. Hoc s druhej strany nieto čo ľutovať skôr sa tešiť a blahoželať pre udalosť, ktorú ste ráčili postaviť do výhľadu. Keď tak veci stoja, s dovolením ctenej spoločnosti ostal by tuná.« Tu sa už obrátil i ku ostatným a doložil s veľkým dôrazom: »Zásada, ktorá ma vedie pri týchto prípadnostiach je veľmi jasná: vytrvať až do konca a čo by klince padaly s neba. Slaboch, kto sa dá zvrátiť.«

»Nám neostáva, ako pozdraviť pána Ipolita a zaželať mu dobrú zábavu« — klania sa Krešimír. Vyprevadil ich pred búdu, poklonil sa ešte raz pánom, paniam osobitne, niečo hlbšie.

Mladá sa veľmi rozveselila. Bola rada, že sa sňali s ním pri tej prípadnosti. Zapáčil sa jej veľmi.

»Prečo nepríde do nás?« vytýka mužovi.

»Keď ho volám, za každým najde výhovorku. Na ten čas vraj nemôže. Nevedieť, čo ho hatí. Možno sa protivia zásady, hádam nemá čierne šaty.«

V dlhej búde strieľajú do cieľa: dávajú predmety ako odmenu. Na žrďkách sú balónky, po stenách pletky: samé hračky pre deti. Chlapci cieľali, narobili mnoho dier do povetria. Stranou stál pán Vodopija s hrubou cigarou v ústach. Prišiel rad naňho. Vzal flintu a strelil. Prvým razom trafil do cieľa, na bodku v kruhoch pod akýmsi rytierom. Ale potrafil, rytier sa obrátil chrbtom k obecenstvu, ako by si bol vzal na nos, že ho znepokojujú. Majiteľ ho zas obrátil slušne, ako má byť. Pán Vodopija strelil zas a prestrelil bielu guľočku.

»Ako cieľa!« zahundral Nikola. »Pred nimi sa nepochváli, čo vie.«

»Nevedeli sme ho ceniť, Nikola« — riekol pán Simon. »A bývame s ním deň po deň.«

»Nechce sa preukázať!« zaťal sa Nikola. »Pritajuje sa.«

Pán Simon a Krešimír pozreli jeden na druhého. Chlap ako kus chleba a závidí iným. Nemá pána Vodopiju rád odkedy sa vyšvihnul. Krešimír by ho nedbal kresať trochu pre závisť, ale pán Simon potiahol ho za rukáv. Nech mu dá pokoj. Keď trochu zaostali, riekol mu ticho: »Treba mu prehliadnuť. Nehovorí z neho závisť, ale ubolená duša.«

»Ubolená? Prečo? Vari že sa inému vodí trochu lepšie? Taký bôľ nectí nikoho, ani Nikolu.«

»Pravdaže ubolená« — vysvetľuje mu. »Je ako v temnici. Všetci sme ako v temnici, priateľ. Zahájili nám prístup na more: zatvorili nás ako do temnice, alebo rozprášili svetom. Národ kupcov a námorníkov kope, pasie kozy. Starý morský medveď nesedí na kormidle, ale číha na zlodejov na nákladnom moste. Veď je to hotová pohroma. Ako mu nezhorkne duša a nepríde o šľachetné city? Pozor dáva na nočných kmínov, miesto pozerať na hviezdy!«

V kiosku na námestí zahrala hudba. Námestie sa rozhemžilo. Robia sa hrče a záhate na miestach. Stretávajú sa protivné prúdy, prevliekajú sa jeden cez druhý. Z prázdneho pozemku na strane vyletí raketa rovnou čiarou, syčí kým nespíše oblúk. Spúšťa sa na dol v iskrách a ohnivých perlách. Vyletela ich celá skupina jedna za druhou. Zahvízda alebo vybúši, keď sa má rozprsknúť. Iná sa rozdelí na hviezdy, ktoré sa

spúšťajú temer na samé hlavy tým dolu. Kdesi v tme vybúši bomba, vrtí sa ohnivým klbkom; padá na zem nízkym oblúkom, rozsýpajúc pradená iskier.

»Mnoho buchu a nič vo veci« — hundre Nikola pri pani Tereze. »Klam a oslep očiam. Myslíš, urobí kto vie a čo a zas len nič.« Pani Tereza hodila okom, kde vyletela, vrčiac mrzute, ohnivá guľa. Rozsýpa iskry a kľukovate padá zasa len na zem. »I život takto« — ukázal jej. »Daktorý pod samé oblaky, búcha, rozsýpa oheň. Iný podletí trochu, motá sa sem tam, ako by nevedel, kde sa podieť. A oba utkvejú na zemi. Šťastný, ktorý vyhasne vo svojej ohrade.«

»Nože no!« zadivila sa. »Čože vám schodí na um myslieť, kde skončí ktorý?«

»Veru — neraz sa pridá myslieť. Priatelia odídu a ja tu, kde som...«

Vybúšila i z neho clivá narážka, že sa budú lúčiť o nedlho. Čaká ten deň osŕkajúc od bôľu. Ach, smutná samota, keď sa rozpŕchnu priatelia.

V tých mysliach, keď boli na rohu pažitového lánu, búšila sa do nich prudká vlna ľudu. Odsotila ich hodne na bok. Napospol parobci: hrnú napred, robia nezdobu. Zapaľujú kapsle, z nich sa sype oheň a valí sa dym. Hádžu pod nohy výbušné patrony, že rapčia a trieskajú po zemi. Ženy odskakujú, vriskajú predesené. Prebili sa stiskom ani kŕdeľ di-

vých juncov. Veľmi sú radi, keď môžu rozraziť prúd ľudu ani klinom, alebo ho rozprášiť.

Vodca samopašníkov je vysoký chlap, v dlhom kaputе temer po členky. Driek je tmavý, rukávy svetlé, pásikované. Kaput obliekol naopak, ukazuje obnosené futro. Na hlave má klobúk, kedysi vysoký, tvrdý: teraz mu ubudlo z výšky, lebo ho pripučili na harmoniku, kde sa dolámal, urobily sa špáry, ktorými trčia chlpy svetlých vlasov. Dlhý krk sa vytiahol napred, sťa by sa chcel zaháňať a búchať hlavou do stisku. Fúzy mu visia popri kútikoch, sťa by mal plakať. Ale miesto plaču fúka do trúbeľky s gumovým mechúrkom. Kamaráti majú rapčadlá, harmoniky na ústa, trúbky a píšteľky. Je pekelná muzika okolo nich, kadiaľ prejdu.

Chlap, keď zazrel našich, bol by sa hádam obrátil veľmi vďačne inou stranou. Ale nestačil. Zahľadel sa ako v dive na mladú. Videl, ako sa smeje. Keď zazrel pani Terezu, ako by mu bol preletel tvárou strach. Možno ho navštívila myšlienka na špitál.

»Kého čerta vystrájaš zasa!« Okríknul ho Nikola chripľavým hlasom. »Počkaj, že sa ti pripáčime.«

Nebolo inej rady. Petar Bubinović stál pred nimi v celej sláve.

»Ach, synku!« Akú si ohavu urobil zo seba« — zastarela sa pani Tereza. Málo povedala dnes, ale keď ho zazrela, jazyk sa jej rozvia-

zal. »Kdeže je tvoja podoba! Alebo už hľadá žaba mláku kde skočiť! Nasľuboval si sa, že budeš rozum nadobývať.«

»Keď sú sviatočky, gazdinká, spustil som sa s kampa, ako iný svet.« Trúbeľku vyňal z úst, hľadel zodvihnúť fúziská päsťou trochu do hora. »Človek hľadí stráviť tieto dni v meste. I robota zasekla. Že som sa sňal tuto s kamarátmi, nebude im azda na škodu. Boh vie, čo by vystrájali, nebyť mňa . . .«

»Len aby ti neprišiel priesil, Peterko!« Vystríhal ho Nikola.

»A temnému malý osoh, keď ho vodí temný« — doložila pani Tereza.

»Chlapčenstvám pokoj!« riekol mu Krešimír cele ticho. »Každý vek má svoje zábavy. Mal si kedy vyrásť z týchto.«

»A komu čo robím?« začal sa brániť. Ako sypú naň kázne, všetci odrazu! »Ale je toľký hriech obrátiť kabát naopak? Ak sa mu dačo stane, prischne na futre. Klobúk je nie môj, dali mi ho. Nechcel privyknúť na hlavu, naučili sme ho. O ostatok sa nedurím: ani mláky, gazdinká, ani iného, čo vraví pán Nikola. Dneska sa veselím, zajtra nebudem plakať: a kto je v tanci, tancuje.« Sňal klobúk, poklonil sa pekným oblúkom, sťa by chcel zakosiť. »Porúčam sa. Nemajte za bánosť.« A už je zas pred kamarátmi, fúka do trúbeľky, robia nezdobu ešte väčšmi, že nahradia, čo zmeškali, kým sa vodca shováral.

»Nešťastný čeľadník!« žaluje sa pani Tereza. »Nebude mať nikdy rozumu.«

»Bude. Doskáče. Vari sme boli lepší?« zahundral Nikola.

Z bočnej uličky vyšli proti ním na cestu páni Dolčić a Kolčić. Obliekli sa skoro jednako; kráčajú ticho a vážne jeden pri druhom. Nemajú vážnej veci, o ktorej sa shovárať: a jazyk drať na darmo, mlátiť prázdnu slamu, nepozdvihne vážnosť poriadneho obchodného domu. Spustili sa na námestie po večeri, ako iní: hoc večera nebola veľmi veselá. Časy sú mrcha. Zašly ich i nehody, najviac pre nepriateľov. Prišli ako iní, nie tak preto, že sa mrví na hŕbe celé mesto: ako skôr z opatrnosti. Svet sa vytrovil ku sviatkom. Čo horlivejší od včerajška ešte sú pod forgovom. Ak by prišli do obchodu, bolo by všetko na brade. Čo lepší odberatelia zaopatrili sa i tak za horúca všetkým. Ešte by prišli požičiavať hotové. Dať im, bolo by ako na deravom moste; nedať, keď pýtajú, zas nevychodí. Svet je taký: uhovej mu storáz a nedaj raz, bude ti ako by si mu bol nikdy nedal.

Tu dolu svet sošalel. Len sa obzrieť, vážne osobnosti majú klobúk napospol na krivo. Podajedným oči svietia, i zore sa zapálily. Ohlásili sa kde tancujú kveku; nebolo najhoršie: boli by sa prizerali, ale ich pochytil pán Ipolito Rayos. Dokazoval im čosi nástojčive; nemohli si vybrať, čo. Potom na silu, že ich bude často-

vať. Ťahal ich k stolu. Zas aby s ním šli do kveky. Natískal im fľašu s puntarenským plzeňským. Odhrýzali si, že pivo nepijú. A ako ísť do kveky? Tu pán Ipolito, indy taký zdvorilý pán, vynadal im mrzko. Prvé, čo im hodil do očú, bolo ‚gringo.' Čilenovi je každý cudzinec gringo. Gringovi neublíži, ale keď sa najeduje, ku gringovi kydne, čo veru nevonia. I im dal dôvažok na gringa, k tomu im spomenul tuším skuhrošov, trhanov, hladošov. Nevedeli trafiť na dvere z búdy.

Kde sa strieľa boli by sa hádam zabavili, hádam i vystrelili dva-tri razy; ale iba čo nakukli do nej museli sa cofnúť. Zočili ‚jeho': strieľa do guľočiek. Zahrúžil sa do tej roboty, že ich ani nevidel. Boli by radšej videli toho s rožkami ako ‚jeho.' Ublížil im, že mu nikdy nezabudnú. I s nimi hral takto: sami netušili, že hrá s nimi, kým ich neobohral. V hre im obohral obchod. Obohral i podnikateľa búdy; odkladá na bok, čo vyhráva. S hračkami, ktoré vyhral, vďačí sa deťom, ktoré sa dívajú ako strieľa a robia štabarc. Ale s nimi zahral inakšie: tak hrajú len o gule i to zriedka kedy. Keď hodili šťastne svoju, že týkala už už guľu pána Katovića, boli ako istí, že hra je ich. Kto by podhodil bližšie k nej? A tu sa on prikradnul, zodvihne guľu, prižmúri oko, nacieli. Jeho padla rovno na ich guľu, ale od spodku. Ich guľu odhodila do čertovej matere a na jej miesto ostala ona, iba čo sa tuho skrúcala. Vybil ich z miesta i podsadnul.

Teraz odoráva a ešte väčšmi odkáša na jednej i druhej brázde. Ľudí im poodberal, ktorí brali u nich tovar i peniaze. Tovar sa míňa ešte-ešte aspoň v susedstve; ale statočné peniaze zahá-ľajú v truhle. Nemôžeš im najsť miestka...

Kráčali neveselo, že sa odpracú radšej z ná-mestia na čiernu kávu niekde: keď udrela na nich akási sberba s rapčadlami a píšťalkami. Ktorýsi z nich vystrelil im pred samým nosom. Dobre, že nepopálili fúzy pánu Kolčićovi. Vy-utieral sa a vysiakal od štipľavého dymu, chcel pozrieť, kde je nepodarenec a tu vidí, ako sa mu vyškiera Petar Bubinović. Pán Dolčić, keď ho zazrel stisnul zuby. Koľkej škody im narobil!

Znechutilo ich veľmi stretávať na každom kroku záškodníkov a nepriateľov. Na chvíľku im svitlo v hlave, keď sa skrúcalo veľké koleso pred palácom. Sypalo oheň, búchalo a hvižďa-lo: premenilo i farbu viac ráz, i ukázalo nápis v ohni ‚1810—190..' Na okolo kričali ‚ah!', iní ‚Viva Chile!' Keď sa pohli, že pôjdu na druhú stranu. Tu im zasa prišlo prejsť popri hlavných nepriateľoch. Tiež sa prizerali na ohnivé ko-leso.

»Ako sa vám páči, páni, národný sviatok?« Prihovoril sa im Nikola. On nevie, čo sa robí. Čo on vie ako broja proti ním zpoza chrbta? Čupel na tom nákladnom moste: či môže ve-dieť, ako sa v meste medzi sebou češú?

»Ďakujeme, nie najhoršie« — odpovedal mu hneď slušne pán Dolčić.

»Svätého mi Osipa!« zvolal pán Kolčić, ale iba v duchu. Tie veci nehovoria na hlas. — »Švárna je tá stvora a nezaháľa veru. Dnes-zajtra sa bude poberať do kúta. Len či ich bude koľko takých v našej malej Dalmácii! Vydá sa za chlapa bez obchodu: a my si ju dať shabnúť zpred samého nosa!«

»Sviatok je pekný« — opakoval pán Dolčić, vždy na mieste neostať dlžen za zdvorilosť, ak mu ju preukážu. »Iba že ich je i dosť, čo si prihli.«

»Komu bude moc, vyspí sa« — zasmial sa Krešimír.

»Prečo nie. I zajtra je sviatok: môžu spať« — prisviedča pán Dolčić. »Dobrá vám zábava!« Ešte im kývnul rukou.

»Akurát zábava!« zahundral pán Kolčić. »Ja by ich zabavil, žeby pamätali i na takto rok . . «

»I ja by radšej, keby im bola zábava, akú im ju žičím« — osvedčil sa pán Dolčić. »Ale ztratiť slovo nejde do peňazí a už raz je tak, že vravíš, čo nemyslíš . . .«

»Vidíš, nehľadieť na tú stvoru, lebo si vedie úhľadne a dnes-zajtra bude mať možno i chlapca, nemal by nič proti tomu, keby ich čerti chceli vziať ta ku svojej materi« — zaželal im pán Kolčić. »Simon je zanovitý falošník. Chytaj ho, že ho požmýkaš, urobí sa do klbka ako jež, otrčí tie tŕne na všetky strany. Vraj dal slovo, nemôže sa cofnúť. Vola vraj za rohy,

chlapa za slovo: nuž vidíš, čo ti nepovie! Neokresané rárohy ... .«

»Mne je najväčšmi ľúto za starou« — žaluje sa pán Dolčić. »Ruky jej pozlátiť, ako varí!«

»I mládky škoda!« cnie si pán Kolčić. »Mohla byť mne, keby sme boli ešte jednu našli tebe. Mohli sme byť dneska iní, Frane!«

Zamysleli sa, ako si predkladali! Vstúpiť do človečenstva, obchod zväčšiť, preniesť sa do ulice San Martin z rohu Temuco a Manuela Rodriguez! Kde sú tie časy? Minulo len dakoľko mesiacov: nepreskočili medzi veľkých kupcov, nepreskočili medzi veľkých boháčov. Plecia sa im ohly, ako by sto rokov niesli na nich nešťastný smysel peňazí, ktorý im zavalil nepodarený veľký kupec z ulice San Martin. Jeho slová, že bez smyslu peňazí nepreskočia nikdy medzi veľkých boháčov, vracajú sa im jednostaj, keď vidia, že urobili Ameriku, ktorú mali urobiť a neprirobia k nej ani čo by za necheť padlo.

Smysel peňazí — smysel peňazí! Vždy im vŕta v hlave. Vykopal pred nimi akúsi priekopu. Dolu ňou steká všetko na cudzí mlyn. Ich mlyn zatíchnul. Nemá ho čo hnať.

»Idem spať!« oznámil pán Kolčić spurne. Nestál už ani o spoločníka. Ak chce nech ide, alebo nech sa poneviera po námestí hoďas i do rána.

Pán Dolčić kráčal pri ňom ticho.

X.

O národnom sviatku sa vyčasilo. Vody stiekly, suší sa pampa. Len na nízkych miestach ostávajú bahniská. Chodníky po meste a okolí sú vychodené, hoc ešte nestvrdly na kameň, ako v lete.

Petar Bubinović poneviare sa po Puntarene. Roboty v Rie Colorade pokončil, ísť za kožkami po kampe nieto kde. Kampy v blízkosti i na ďalej schodil tej zimy.

Na národný sviatok bol sa sredikal do mesta, že sa zabaví a vyharcuje, ako v iné roky. Bol i sobral kamarátstvo — ale šanty mu nešly od srdca. Akási spruha sa v ňom nalomila: práve tá, ktorá ho hnávala pri takých zábavách. Keď sa odobral od Zaradovcov vtedy, prešiel dva-tri razy na okolo. Potom sa mu zbrydilo razom; zastal na rohu a riekol čeliadke okolo seba: »A teraz idem, chlapci. Zabávajte sa!«

Kde ide: veď je nie ani polnoci!

»Sľúbil som sa na jedno miesto« — priznal sa im.

»A nás nepôjmeš?«

»Ako, chlapci!« vyhovára sa. »Viete, kde idú o tejto hodine! Tretiemu nieto miesta kde sú dvaja« — doložil a žmurknul. »Na dobrý vám úžitok!« Sňal pokrkvaný klobúk; poklonil sa, urobiac s ním hodný oblúk. Obrátil sa na opätku, skaroval do ulice, ktorá vedie do hora.

Chlapci postáli. Pozerajú, kde hrnie. Išla hlavná osoba; ostali, ako by im bola odpadla koruna. Začali sa rozchádzať.

Petar podišiel do hora, kým hľadeli za ním, ako by sa poberal do ulíc, kde kypí nočný život. Ale keď prestali pozerať za ním, skrútil sa do bočnej ulice. O nedlho bol na nocľahu. ‚Dosť nechutne vypadly Sviatky' — hútal, keď sa sobliekal. ‚Vari nikdy tak nepodarene.' Keď líhal do postele, ktorú mu sotva pretriasli dneska, alebo včera, sišlo mu na um: ‚Už hádam nikdy nebude, ako bývalo. Kde sú kveky? Kde dobrí chlapi? Premenily sa časy . . .'

Oko mu padlo na vestu pohodenú, na skrkvanom klobúku. Z vnútorného vrecka trčí tučný pugilár. Dobre je nabitý bankovkami. I Krešimír mu složil na banke, čo sa mu ušlo z kožiek. Peňazí ako pliev a nevie sa zabaviť! Premenily sa časy a či my v nich? Vyhorelo už všetko, čo tam dnuka bolo?

V tú noc nespal najlepšie. Akési pôstne myšlienky! Ráno sa odkýval na námestie. Zasa ruch. Detváky sa už tmolia okolo búd, ktoré len vymetajú ešte. I čo horlivejší starší prišli nad-

viazať, čo sa včera večer pretrhlo. Niektorí sa liečia; klin klinom zaháňajú ťažobu. Tri dni obecali na sviatkovanie. Podliak, kto sa dá sklátiť.

Spustil sa na nábrežie: more azda sníme pôst s neho. Sklepy pozatvárané, ako v nedeľu; ale na nábreží je živo. V prístave je poštársky z Europy, pred chvíľou vkaroval. Na moste mnoho sveta. Čakajú na parnú loďku ku poštárskemu. I on čaká. Zvedel na Rie Colorade, že príde gazda s týmto, alebo budúcim.

Parná bárka prišla. Na palubke Rosity zazrel vysokú postavu pána Flanka, pri ňom mladá pani, ani po plece jemu. S nimi akýsi priateľ, iste Angličan v sivom. Nerozmýšľal mnoho. Ani nevyhodili povraz z Rosity, prekročil na ňu bez môstku. Pristúpil ku gazdovi. »Vitajte, ako sa vám vodilo?«

»Ach — priateľ!« Zaradoval sa mu. Podali si ruku. »Čo robíte v Puntarene?«

»Nebolo už roboty, prišiel som. Všetko som pokončil u vás. Kde sú vaše veci?«

Batožina bola v kôpke. Treba vozík, bolo jej mnoho. Keď vyšli na most, vynosil ju a naložil na vozík. Zazerali naň, že sa im tisne do remesla, chlapi z Rosity. V hoteli zasa pohľadal gazdu, oddal batožinu. Pani Enriqueta odskočila od pána Ramosa, svojho otca: dívala sa na oboch dlháňov, muža a Petra.

»Čo nového v Rie Colorade?« vyzvedal sa gazda.

»Všetko pri starom.«

»A nová čiara?«

»Už dávno stojí. Viac ako štyri mesiace.«

»Kde je Croeso?«

»V meste. Oženil sa.«

»Doveďte ho. Pôjdete i vy? Budeme značiť.«

Urobil neurčitý pohyb. Vedel robiť všeličo, ale okolo statku nerobil dosiaľ. Nateraz je rád, že má aspoň čo robiť. Otupne je v meste, pusto akosi, ako by bol i z neho vyblčal oheň a ostal iba popol. Čo sa to len zrazu stalo?

Rovnou cestou pobral sa ku Krešimírovi. Nebol ešte uňho, keď zazrel vŕby a rakyty ako sa kývajú, zarazil sa. Nadišiel ho strach, srdce sa mu rozbúchalo.

Pravdaže! Domec za bielymi šramkami je vina, že je všade otupno a prázdno. Preň mu je všetko ako vychladnutá pahreb. Domec sa rozveselil, vyzdobil a mesto spustlo, ochladlo. Hanbil sa, že stojí nesmelo obďaleč ani papľuh. Čo sa trasie? Vari mu odhryznú kus nosa? Bolo by z čoho: ešte by ho kus ostalo. Vynadal si, trochu mu odľahlo. Keď zazvonil na dverách, bol už ako tak na mieste.

Otvorila mu pani Tereza. Myslela, že doniesli ryby alebo zeleninu. »Čo sa stalo?« zadivila sa. Ako sa vyredikal z brloha po toľkom kamarátstve?

»Kreše doma?«

Šiel vraj na nákladný most: príde tovar s poštovým, treba robiť s ním poriadok, keď chlapi nebudú robiť. Ale je doma Jelka. I ona mu potvrdila, že Krešimír má roboty okolo poštového.

Videl ju prvý raz od toho rána v jaseni, keď sa odobral od nej. Zabúchalo zas srdce, nedalo sa okríknuť. Drží sa ešte nedorozumenia, ktoré sa v ňom usalašilo a rozrástlo; nemôže ho vysúdiť. I strach ho nadchodil pred ňou. Vystrčil sa mu do očú, keď pozerá na ňu. Hádam pes sa tak díva, keď sa bojí, či nezdvihnú naň korbáč. Bojí sa jej, bojí, že ho vyšľahá, ako vtedy, hoc ho víta veselo. Okolo úst jej zasa hrajú jamôčky, i oči sa usmievajú naň. Spomína si trpké a zasa sladké časy, keď ju naháňala horúca túžba. Pri ňom sa trochu tíšila, keď jej rozprával o Rie Colorade. Jeho nedorozumenie sa učupilo: neopovážilo sa vystrčiť hlavu, keď stála pred ním. Čo si bol namyslel! Pojedol pochabé huby? Čo jej je on? Načo by mala pozerať naňho? Veď je ona ďaleko: či ju on môže dostihnúť?

»Pán Flank prišiel. Poslal ma po Krešu« — zvestoval jej.

»Čo má s ním?« spýtala sa. Obišiel ju hneď nepokoj.

Bol rád, že ju vyknísal z bezpečnosti a pokoja. Predsa i on má kúsok vlády nad ňou. On sa jej bojí, ale i ona sa bojí. »Volá ho do roboty; i mňa volal.«

Zlú novinu jej doniesol. Chcela by sa držať, ale vidno, ako sa bojí. Keby sa zjednal, zas by musela hľadať s kým sa shovárať o Rie Colorade.

»Ale on nepôjde« — sprotivila sa. »Nepôjde už« — potvrdila. Jamôčky sa schovaly. Ostala jej úzkosť; čaká, čo on na to.

Trápia sa iní, nech sa potrápi i ona. Nech vie, čo je hryzovisko! Začal jej vynášať gazdu: aký hodný človek. A robota vynáša uňho. Pekný groš sa zarobí a chytro. A čo naostatok? Rio Colorado je ako tu: na skok od mesta.

»Ani nevravte!« zahriakla ho. »Nepôjde!« Ani oči sa už nesmejú. Skoro s hnevom pozerajú naň. Prišlo mu odrazu bôľne. Zachytila jeho smutný pozor; nazdala sa, že želie za Krešimírom, lebo nepôjde s ním do kampa. Dodala už tichšie, na vysvetlenie: »Nemôže ísť pre mňa. Neostala by sama.«

Oko sa mu ani tak nevyjasnilo. Nepustí muža do kampa, lebo nemôže byť bez neho! Jej úsmev patrí jemu, hlboké jasné oči jemu sa zapália láskou: v nich je jeho svet. Čo by hľadal tu votrelec? Zdvihla by korbáč a šľahala. Ako si ho bráni! Za každým kriakom láščisko. Mužovi všetko, všetko. Z toho stola nepadá omrvín...

Vyhovoril sa, že prišiel, keď ho poslal gazda: ale jej muža nenúti ísť, alebo neísť. Padlo mu dobre povoziť sa trochu po nej. »Myslel som, že ho predsa pošlete. Smysel peňazí ne-

dá nikam. Vždy pýta svoje.« Kedysi ho vyšľahala smyslom peňazí, keď stál pred ňou pod oblokom, ako chlapec. Padlo mu dobre chytiť korbáčik a zdvihnúť ho na ňu.

»Čo pýta?« zadivila sa. Zmiatlo ju, že vytiahol zkadiaľsi smysel peňazí proti nej.

»Viete čo pýta. Čo mám hovoriť o ňom, keď som ho nevynašiel. Pán Katović ho vypriadol. Ukazuje ho všade, ukazoval ho i nám. Tak predavači v búde ukazovali chlapcom panákov ako skáču, rozhadzujú rukami, búchajú o tapše. Vábi kto ho kúpi. Krešimír ho vzal tiež do predaju. I vy ho spomínate. Kto vám ho nechce kúpiť, utrčíte mu päsť. Keď ho núkate iným, držte sa ho i vy.«

Bol by chcel posmeškovať, ale mu nešlo od srdca. Smysel peňazí ho zavrátil vtedy pod oblokom i vtedy, keď ho jej muž vyhnal z roboty. Ale jej šľahy bolia väčšmi, najmä teraz, keď mu šustla na ne octu, že je ďaleko od neho a či vysoko nad ním.

Ona si z jeho reči vybrala len toľko, že znevažuje smysel peňazí i ich, lebo sa o ňom shovárajú často. Myslela, že je on tiež prívržencom ich túžob; bolo jej ľúto, že sa im posmieva. Keď ho neuznáva, nechcelo sa jej hádať s ním. Ale chcela vedieť, čo žiada smysel peňazí od nej, keď jej ho stavia pred oči.

»Žiada všade svoje« — vysvetlil jej a pozerá na ňu posmešne. »Najviac to pýta, čo nám pad-

ne najťažšie dať. Od Krešimíra, že by nemal sohrdiť dobrý zárobok, keď sa triafa. Od vás, že by ste mu nezahájili cestu, keď má ísť do roboty.«

Usmieval sa, ako sa zmiatla. Uhádol ozaj, že smysel pýta obete od svojich verných. Neokúňa sa potlačiť i túžbu a obstrihať práva samej láske. Veď i láska, ak považime dobre, hoc je čistá a obetovavá, hovie predsa len nášmu Ja. Práve proti Ja brojí smysel peňazí. Má pred očima veľký celok, širokú obec: nie sladkú ľúbosť roztúžených sŕdc, ale Lásku širokých krýdel, pod ktorými je útulku každému.

Zľakla sa ho. Čo prišiel? Prišiel ju trápiť so smyslom peňazí; cieľa jej priamo na srdce. Či mu ustúpiť a pridúšať svoju ľúbosť? To by bolo vädnúť celé leto v Puntarene. »Ale to bolí!« požalovala sa mu. Veľké, jasné oči sa zamútily. Zaľahol do nich žiaľ.

»Hej bolí, dosť dobre« — prisvedčil jej priduseným hlasom. Vie on ako bolí. Videla by, keby jej ukázal, aké rany ostanú od šľahov. Ale bôľ je bôľ, kým je skrytý. Ukázať ho šťastným, ktorí mu nerozumejú, stane sa len divadlom. Slová, ktoré im ho vyjavia sú im na smiech.

»Nepôjde, nie« — spiera sa. »Ja sama celé leto?« Chytila sa za hlavu a napráva vrkoče okolo nej. Obledla a opadla v tvári.

Uľútilo sa mu jej, hoc sa trápi pre lásku k inému. Hoc ho bolí jej láska, pre ktorú ostal v kúte, jej mu je ľúto, lebo srdce za ňu bije.

»Pravdaže« — prisvedčil jej. »Smysel peňazí, keď bije, nevyberá. Šľahá kde zajde. Kto sa môže, bráni sa mu. I ja brojím preto proti nemu. Načo sa dať od neho biť, keď ma nešťastie dosť bije?«

Vypovedal to už veľmi trpko. Fúzy mu ovisly, v očiach mu zaľahla ťažoba. Predsa vyjavil kúsok bôľu. Tam ukázal svoj žiaľ, obliekol ho do slov. Nesmiala sa im, že sú prázdne; veď vidno, že ich ťahá z hlboka. Ale im nemôže prísť na pôvod. Zkadiaľ vytekajú? Vidí žiaľ, ale od čoho je?

»Zaľahol i na vás smysel peňazí?« riekla ticho. Pozerala naň, ako na novú osobu. Takého, ako dnes, myslí, že ho ešte nevidela.

Bol by sa okúňal podvihnúť rubáš, ktorým bol vtedy prikryl mrtvé nádeje; ale keď i ona cíti, čo vystíha smysel peňazí od nej a trasie sa pred obeťou, osmelil sa. »Sýty neverí hladnému, ani mu nemôže uveriť, kým sa nenaučí, čo je hlad. Ale teraz vám poviem. Raz mi bolo veľmi, veľmi zle. Horšie ako vám teraz. Iným pripadlo hotové, nevedeli ani odkiaľ, čo mňa minulo, hoc som myslel, že ho už mám v ruke. Spýtal som sa vtedy, prečo sa mne vyšmyklo, čo iným prišlo na ľahko: a povedali mi, lebo neznáte smysel peňazi. Šibnul ma nemilosrdne smysel, až krv premokla. Vtedy som sa nahneval naň: i na smysel, i na peniaze . . .«

Pozerala naň skúmave: či ozaj ztadiaľ vyviera jeho žiaľ. Vidí ho pod oblokom, ako po-

zerá na ňu, ako ztratený v temných hĺbkach. Od nej tedy prišly šľahy. Jej veľké oko sa prehĺbilo, videl v ňom utopené svoje bôle, ktoré vytiahol z tajných úkrytov.

»Nuž hej« — priznala sa mu. »Povedala som vám vtedy, čo som vám povedala; lebo ste sa spýtali. Ale sa nehnevajte na smysel peňazí. Nie je na vine, že ste sa neoženili.«

»Naň ste ukázali: ako by nebol na vine?« Zahniezdil sa. Hádam necieľal dobre: neudrelo, kde zamieril. Veď ona o ženbe a on o citoch, ktoré u nej nenašly ozveny. Či nevidí, že vystieral ruky za ňou?

Zasmiala sa. Je vraj ako dieťa, ktoré sa jeduje, že drevený kôň nechce ťahať vozíka, pred ktorý ho priklili. Je hnev smiešny, keď sa chladí, kde sa nemá chladiť: taký smiešny, ako keď by gazda vylial hnev na mníchovi, že doniesol dážď, keď vošiel do búdky. Veď mních neurobil dážď, iba ho predpovedal. Môže ho gazda hodiť do ohňa a dážď bude dažďom, seno na lúkach zmokne. Lepšie by bolo rozohnať chmáry alebo čakať, kým sa vyčasí. Keď bude pekne, mních vyjde z búdy ukazovať zasa pekný čas.

On pokrúca hlavou, že to nebolo v reči.

Pokračovala veľmi vážne, že bola v reči ženba. Ona mu spomenula smysel peňazí, lebo ukazoval, že je ženba nie na čase. Ženiť sa je toľko ako vziať starosť na hlavu o ženu a deti.

»Myslím, že je ženba šťastie, vyplnenie túžob. Ale je i obeť. Vedeli by ste sa obetovať?« Pozerala naň skúmave, ako stál pred ňou nahnevaný na smysel peňazí, ktorý všetko vystíha a nedáva nič.

»Obeť — obeť!« opakoval. »Nepýta obeť ženba, z nej nestučnie. Ženba vidím ja, pýta peniaze. Kto ich nemá, nech sa nežení.«

Zas sa mu zasmiala; mať peniaze tiež je obeť. Každá peča, ktorú sme odložili na budúce zo zárobku, je obeť. Odňali sme ju ústam, alebo telu, ktoré by ju vynaložilo na pôžitok, alebo rozkoš. »Statočne zarobený peniaz je spravodlivý« — riekla mu. »Ale statočný peniaz ak sme ho usporili, je čistý, lebo sme sotreli s neho naše chúťky a pôžitky, daly sme mu smysel aký má peniaz. Preto som povedala vtedy, aby ste hľadali najprv smysel peňazí a nie peniaze. Tie je ľahko najsť, ale najsť im smysel nevie každý.« Zasa mu vysvetlila, čo včera povedal pán Katović Čilenovi, že zavládnuť medzi ľuďmi smysel peňazí, nebolo by pažravosti medzi nimi, každý by mal slobodu pracovať pre seba a byť majetný. Načo by sa dievka spytovala, keď ju pýtajú, či muž má peniaze. Bola by istá, že jej nič nebude chýbať ani deťom, ak muž je hotový stať si medzi ostatných a očistiť svoje peniaze od sebeckých chúťok.

»Ale ktorá má svojho rada, ani dneska nebude sa ho spytovať, či má odložené peniaze« — doložila mu. »Ak je opatrná, spýta sa ho predsa,

či sa chce obetovať. Vtedy keď ste sa ma spýtali, kedy sa budete ženiť, nevedela som, či by ste sa obetovali: preto som vám napomenula smysel peňazí.«

Vytýkajú mu, že sa nevie obetovať! Prvý raz, čo mu dávajú vinu, že slúži sebectvu. Do tých čias mu leteli k hlave, že nemyslí na seba. V slabej chvíli zabudne na všetko a hádže sa do prúdu, nech ho nesie, kde mu ďaka.

Vtedy si myslieval, že márniť peniaze je statočná vec: nech idú zas medzi svet a neplesnejú v truhle. Kto nedržal, čo zarobil, ale pustil medzi ľudí, bol mu človek žičlivý a dobrého srdca. Ale teraz tuší, že keď márnil, nemárnil, aby dával iným svoje peniaze. Márnil ich lebo hovelo telu, jeho surovým pudom. Keď mal peniaze neočistil ich od sebectva, obetoval ich jemu. Nevedel sa obetovať. Nebol by obetoval ani žene a deťom svoje chúťky.

Začal chápať zďaleka, že mrhajúc peniaze chodil po cestách sebectva a nie žičlivosti ku ľuďom. Mať k nim dobré srdce bol by ich daroval chorým a nevládnym, školám, alebo dobrým ustanovizniam, nemocniciam a opatrovniam. Hovel iba sebe, svojmu telu: preto dával ich krčmám, kartám a veselým dievkam. Myslel, že je lepší od druhých, lebo peniaze rozdáva a nerobí s nimi úžeru: a bol horší, lebo ich nevedel zašianať od chúťok svojho tela. Slúžil telu, otročil mu. V jeho putách nemohol siahnuť za čistými pôžitkami lásky. Nemyslel v otroctve, čo bude

z neho zajtra: kde by bol myslel, čo bude zo ženy a detí.

A či iní neotročia telu? Prečo šľahá iba jeho smysel peňazí? Tiež hovia iba sebe, ale čo majú vedia držať. Shŕnajú, čo vidia a čo môžu hrabnúť. Sú ako on, ale vedia držať na úzde chvíľkové ponuky. Drvia ich v sebe, nedajú im dvíhať hlavu. Sbierajú peniaze len na to, aby si mohli dovoliť niečo väčšieho, keď ich budú mať viacej; hoc lásku peknej, čistej ženy. Slúžia sebe ako on, lenže vypočítave. Odhadzujú malé pôžitky, aby za hŕbu malých, obyčajných mohli si nadobudnúť veľký, za ktorým sa už vyplatí ustávať. Jeho chyby boly ako chyby ostatných. Trest ho zašiel nie pre ne, ale preto, že bol ľahký, nepredvídavý, bral a dával telu na skutku, čo prišlo pod ruku. Nikdy mu nesišlo na um za moc malých kúpiť si jeden veľký pôžitok. Mať on tú vypočítavosť, bol by vtedy pod oblokom ukázal, že jej zaopatrí majetnosť a pohodlie: nebola by ho vysmiala a vybila smyslom peňazí.

Smysel peňazí! Peniaze sú peniaze, so smyslom i bez neho. Jemu neurobily krivdu peniaze, na nich nebola vina. Urobil si krivdu sám, že ich nevedel držať na hŕbke, aby boly, keď ich prišlo ukázať, vtedy pod oblokom. Peniaze nerobia ani dobre ani zle. On robil zle s nimi: nevedel ich opatriť. Pochválil sa jej, že už vie, aký je ich smysel. Naučila ho. Nie ho je ľahko zachovať: treba mať vôľu, opatrnosť.

»I čosi viac« — napomenula mu. »Neopatrovať ich sebe. Očistiť ich od svojich chúťok.«

Zas len naňho. Čistiť ich, nedať z nich nič sebe! Hodil na ňu okom, v ňom bol hnev a rozhorčenie. »Každý chce svoj diel z hostiny!« zvolal, v hlase sa mu zatriasol bôľ. »Podajedni zasadli za stôl, narláčajú, že nevedia, kde dievať a iní aby pozerali zďaleka a neokúsili ani omrvinky. Či je to spravedlivosť? Malo byť rovnako všetkým.«

»Veď rovnako!« prisvedčila ona. »Rovnako by nám bolo, keby sme vzali všetci rovnako službu Lásky na seba. Vyrovnala by rozdiely medzi nami: sedeli by sme všetci za stolom a hostili sa. Ale keď je hostina, treba ju pripraviť najprv. Na stôl treba doniesť, každý čo má. Každý jesť a brať s neho, nikto naň nedoniesť, stôl by ostal prázdny.«

Zadíval sa na ňu s hnevom. Ako ho vie odbíjať od stola. Tí, ktorí tam jedia, doniesli od svojho? Našli plný stôl, zasadli zaň chytro. Jeho odsotili.

»Bijeme sa okolo stola, dobíjame sa na hostinu, pozvaní i nepozvaní. Či robíme rovnako, keď sa chceme rovnako hostiť? Vidím najviac pojeme, čo máme. Čo padlo do ruky zjeme sami hocikde v kúte, miesto doniesť na veľký stôl, ako patrilo. Čo ostane na ňom? Či je rovnakosť, keď sa dobíjajú k nemu, ktorí jedli o sebe, dávno pohltali svoj diel: hádam i žalúdok prebrali

od pažravosti. Dobíjajú sa pojesť iným, čo snášali na stôl horko-ťažko. Gazda ich odoženie, lebo chce mať poriadok. Nepozvaným povie: nemáš čo hľadať za stolom, na ktorý si nič nedoniesol...«

Krútil hlavou: neuznáva také poriadky. Hladný chce jesť, keď vidí ako sa hostia iní. Stôl je prikrytý. Chcel sadnúť zaň, odohnali ho. Na jeho miesto sadnul iný. Vypučil prsia a zaťal sa. Ukrivdili mu. Už nepojie po kúskoch, čo mu príde pod ruku; ale odkladá pre seba. Načo by dával na stôl? Bude držať sebe. Trafí sa i jemu veľký pôžitok za kopu malých, ktoré si odoprel. Bude sa potom hostiť sám...

Vyšiel pred dom váhave. Držala ho ďaleko od seba: nechcela mu uznať a pochopiť jeho bôľ. Čo mala krásy a miloty dala inému. Ako ho vyprevadila, hodil okom na ňu ešte raz. Či ju už neuvidí? Bude jej na veky ničím? Tak sa rozídu na vždy: nikdy ani nepomyslí naň. Zaťal zuby. Čo by čo robila, nesprostí sa ho; musí naň aspoň myslieť. Nedá prejsť ponad seba, ako cez hrbu smetí.

Pomedzi šramky videl záhradu. Ohradená je, ale ju neprekopali. Prázdny prieloh, chytá sa už burina.

»Prečo ju neobriadite?« vytýka jej. »Bola by aspoň pod zemiaky, ak nie pod zeleninu.« Usmiala sa, že sú tu na mále, toto leto, hádam i jaseň. Mohli sa pobrať domov, keď prišly listy,

ale Krešimír nechcel. Zapálila sa, zamlčala, že nechcel ísť, lebo ju zašlo materstvo. Žena v jej stave, kto vie ako by prešla veľký oceán na protivnú polovicu zemegule. Ostali na tom, že počkajú v Puntarene, kým bude zas slobodná. Pôjdu domov s dieťaťom. Ale mu vyzradila, že Krešimír má robotu na nákladnom moste; nemá kedy robiť v záhrade.

»Prekopem ju a prečistím ja!« Ponúknul sa, oči mu zasvietily od radosti. Kým bude robiť, bude ju vídať. Keď ho tu nebude, ani vtedy naň nebude môcť zabudnúť. Voľky-nevoľky síde jej na um on, keď pozre na vyriadenú záhradu. Dobre by padlo nechať svoju prácu na pamiatku. Kým bude kopať, nebude aspoň rozvláčať otupnú samotu kde-kade po meste. Keď videl, že rozmýšľa, začal prosiť.

Zasmiala sa na ňom. Divný človek. Prvej sa domáhal za veľký stôl: teraz razom by sa chytil rýľa a motyky. Čo vedela ona, že sa domáha ostať pri nej a nechať jej od seba pamiatku. Povedala mu, nechže sa chytí rýľa a motyky: urobí užitočnú vec.

Krešimíra našiel na nákladnom moste. Vrátil sa s nákladnou bárkou od poštového, kde prevzal tovar, ktorý prišiel do Puntareny. Išli spolu k pánu Flankovi.

Keď ho zavolal na značenie a v lete na strih, Krešimír sa zamračil. Prestaly výlety, roboty na ktoré lipnul. Sľúbil žene, že nepôjde do kampa.

Ale sľúbil ešte väčšmi sebe. Nadišla ho veľká bojazlivosť o ňu, o všetko čo mu je ona. Želel, že Patagonia nie je už jeho, ako bývala, podstrihli mu krýdla, aby neletel. Má putá, priputnali ho k domu. Tiež obetoval hodný kus Ja: veľký, ktorý ho viaže k zemi, štedrej matke. Nebude mu už šepkať nežne, ako vtedy v úbočí, keď ju riadil. Nezažije peknú, veselú robotu, keď sháňajú kŕdle zo zimných pašienkov. Nebude vylučovať jahňatá a vybíjať im gazdov znak na uši a čítať ich, koľko sa ich vyliahlo, keď ich vypúšťajú z cárku...

Nechcelo sa mu priznať sa, prečo nepôjde. Priputnala ho žena, ale sa vyhovoril na robotu na nákladnom moste. Dali mu ju v zime, keď si mohli preberať v robotníkoch. Nemôže ju nechať teraz, keď robtníctvo ťažko dostať, keď sú v kampe väčšie zárobky.

Gazda ho nedochodil, čo ho drží v meste, alebo nedrží. Ale sa mu priznal, že sa tešil celou cestou na roboty na Rie Colorade. Bol by strávil roboty až do jaseni s dobrými priateľmi. Bolo mu clivo, že Petar i Krešimír pôjdu inou cestou, nie na Rio Colorado.

»Vidíte, čo nás kazí. Nieto stálych ľudí. Každý rok prídu noví do roboty: tak nieto ani úprimnosti.

»Ani slobody práce« — prikyvoval Krešimír. »Kto má peniaze, môže si ju vraj zaistiť. Ja by ich mal aspoň toľko, koľko by bolo treba;

ale si ju nemôžem zaistiť. Viažu povinnosti.« V sebe dodal ‚putá lásky.' Nevedel vtedy už ani sám, či mu je ztraty ľúto, alebo nie. Za lásku sa sladí obetovať všeličo i slobodu práce.

»Ja by šiel, keby vedel robiť« — osvedčil sa Petar.

»Naučíte sa« — sľubuje mu gazda.

»Už som pristarý učiť sa. Sám ešte-ešte, naučil by sa ľahko; ale v kamarátstve ťažko sa učiť. Nieto kamarátstva.« Šišlo mu na um, ako sa složili kamaráti proti nemu pri čiare, lebo bol nový medzi nimi. Nevyznať sa v robote hrýzli by ho ešte väčšmi. Vtedy prišiel len o fúzy; teraz by možno prišiel o fúzy i o nos, alebo uši.

Mladá pani pozerala na nich tiež smutne, že nepôjdu na Rio Colorado. S Petra ani nesnímala oka. Obdivovala jeho divnú postavu, divnú tvár a vari najväčšmi čižmiská.

»Ani vy, tedy!« vytýkala mu.

»Keby veďel dobre variť, stal by za kuchára« — odpovedal jej. »Ale okolo statku spolu s inými nejdem. Ja chcem samotný robiť.«

Krešimír zas videl gazdu v tajnej záhrade, kope hlboké garády, že obráti zem čím hore tým dolu: mŕtvicou na vonok. Vyzerá, volá, kto mu príde pomôcť. Volá i ich a hľa, nejde ani jeden.

»Boli by sme šli poľovať« — zvádza ich pán Flank a usmieva sa. »Nie na ošípané, ako sme

sa zastrájali vtedy. Máme levov v bralách.« Ukázal im hosťa, ktorý prišiel schválne z Anglicka. Dal sa sviesť na dlhú cestu poľovačkou na levy. Myslel si iste, lev ako lev: patagonský ako unbijský.

Krešimír sa nemohol dať sviesť. Podobral sa pohľadať poriadnych robotníkov. Bolo mu ľahko preberať sa v nich; shrnulo sa ich mnoho z kampa na slávnosti: mnohí z nich sa ešte nesľúbili nikde.

XI.

Cez sviatky bol zatvorený i obchod v ulici San Martin. Pán Vodopija nemal roboty. V druhý sviatok pred poludním prechádzal sa na námestí. Bol sám. Ak sa sňal so známymi, zastavil sa na pár slov, ale sa hneď odlúčil od nich.

»Spyšnel odkedy prevzal obchodný dom. Dobre sa mu vodí, pýcha rastie. Nepokladá nás za svoju roveň.« Veru tak, začala sa otierať i oňho závisť a pritajená zlosť.

Ale on nebol pyšný. Chcel byť sám pre inú vec. Vyzeral sem tam, ako by hľadal niekoho.

Vyšiel pán Ramos z domu, že pôjde do hotela Central k zaťovi, pánu Flankovi, alebo že sa tiež poprechádza. Pán Vodopija skaroval k nemu, len čo ho zazrel. Podistým i vyzeral jeho, najviac chodil tou stranou, s ktorej prišiel pán Ramos.

Zvítali sa. Pán Vodopija bol uňho v službe, vážil si ho a ctil ako otca. Keď sa ho spýtal, ako sa má, pán Ramos začal sa žalovať.

»Samé starosti. Mešetar ma sviedol do podujatia: keď videl, že sa hatí, nechal ma v kaši:

išiel na Sever pekne. Čo poviete: urobil poriadne?« Pozrel na mladého, čo on na to. Oči hľadely prísne zpod sivých mocných obŕv.

»Nepoviem ani zle, ani dobre« — usmial sa pán Vodopija. »Viem, že nemal úmyslu škodiť nikomu. Mne prepustil práva. Beriem na seba i povinnosti. Tak sme ostali. Čakal som na vás, čo vy poviete?«

Pozrel naň s prekvapením starý pán. Hľa, ako mu narástol hrebenček. Bývalý podriadený a aké sebavedomé reči. »Načo pustiť práva, ak sú dobré? Ak sú na nič, načo ich naškriepiť vám, alebo mne? Vidím jednu vec zo dvoch: alebo je neustálený a vrtkavý, alebo, alebo . . .«

Pokrútil veľmi rozhodne hlavou. »‚Alebo' nechajme tak. Nie je ani taký, ani taký. Vykonal načo sa podujal. Nevypadlo mu, ako si myslel, prestal sa zaoberať vecou, ktorej nemohol pomôcť. Zaujala ho iná myšlienka, pridal sa k nej. Kliesniteľ nových myšlienok nie je obchodník. Šiel za myšlienkou a práva pustil nám, obchodníkom. Boly trochu ťažké mojim pleciam, ale som ich prevzal.«

Pán Ramos bol sivý, ako jabloň, ale bol chlap na mieste. Držal sa rovno, vykračoval mocne ani mládenec, oči pozeraly živo. Jeho podriadený ho pozavracal; trochu sa zadivil, ale si neťažkal. Pozrel naň starostlive a spýtal sa ho, či sa nebojí ztrát.

»Ztraty nebude, ak len budem môcť vydržať. Prídeme na svoje, i zarobíme.«

Pán Ramos sa usmieval. To sa vie: mladí kupci hovoria s istotou: v nich samá smelosť, podujímavosť. Prevezme obchodný dom, nevyplatí ho, už sa pechorí na zlaté bane. Na pleciach veľké zaviazanosti: dokedy ich unesie? Nech sa niekde spráši niečo a vytrčí hlavu znezrady dáka krízička? Banky zavrú truhlu, začnú vystíhať svoje: čím sa pokryje komu je pokryvač prikrátky? Ale čo! Ohnivá mládež nemyslí na nezdar. Všetko vidí v ružových oblakoch. ‚Neškodujeme, prídeme na svoje i zarobíme.' Kto, o kom hovorí?

Pán Vodopija mu vyjavil, že hovorí o nich oboch.

»O mne?« zasmial sa mu. »Mne dajte pokoj.« Ponúknul mu, či by nekúpil radšej i jeho podiely. Dal by mu ich lacno.

»Od vás ani lacno, ani draho, gazda. Ani darmo by ich nevzal ľahko.« Pán Ramos zastal: čo to balamutí. On mu kývnul a doložil: »Povedali by, že sa gazda dal oklamať, kúpil mačku vo vreci od dobrodruha, ktorému neveril. Ja nechcem takých rečí . . .«

»Veril som mu, i dnes mu verím. Viem, neoklamal by ma.«

»Nuž tedy!« zvolal. Začal ho odhovárať ešte väčšmi od predaju podielov. Načo vystrčiť nedôveru k podielom a ich pôvodcovi? Dozvedel by sa, že i sám predseda podujatia mu nedôveroval; mrzelo by ho. Pán Ramos sa smial ako ho nadháňa nepredávať.

»Nútite ma držať od čoho mi chuť odpadla« — doložil.

»Nútiť nie, ale vás prehováram. Ak nemáte vonkoncom vôle, kúpim vám ich. Ale tak by prišiel o spoločníka.«

Pán Ramos zvážnel. Slová mladého človeka trafily na akúsi strunu, ktorá sa ohlásila. Rozhodnul sa razom, nepredať. »A koľko nás je v kamarátstve?« Zľaknul sa, keď zvedel, že sú sami dvaja. Pán Vodopija ho upozornil, že je v prevahe. Má celých deväť dielov a gazda iba jeden. Ale ak by chcel, že by moli ísť na poly. Prepustil by mu zo svojich za tú istú cenu, za ktorú kúpil. »Ďakujem, dosť mi je koľko mám. Budem len s desiatej. Vy povediete predok, ja pokuľhávam za vami...«

Zkúsený kupec robil výpočty. Tu i tu hodil živým okom na mladého. Do akého stromu zaťal sekeru! Má sa čo sošiť veru na toľkú farchu. Veď tým činom ostal bez groša. Potknúť sa v najmenšej veci a búda pôjde na hŕbu. Ach, opovážlivá mládež! Podberá sa na viac, ako vládze. Kde vezme peniaze držať obchod v pohybe? Zďaleka sa vyzvedal, kde vypriadol peňazí na toľké podujatia. Uspokojil sa trochu, že pukly naň peniaze pána Katovića. Ten ho nevyužije ani neohrozí. Ale je tiež prepiatec: vstrčí všetko čo má na bydle do takej neistoty. Ak sa dačo skúri, miesto jedného žobráka budú dvaja.

Prišlo mu ich ľúto oboch. Držia spolu, kto ich vie, prečo. Ale tento sa zachoval k nemu pekne, ukázal i prítulnosti. Riekol mu chladne, ale nie bez citu: »Ak by na to prišlo, že by sme museli predať, myslím, že by ste mne dali prednosť. Ani ja by nechcel kadekoho do kamarátstva.«

Poklonil sa mu na poďakovanie. Hoc nemá dôvery v jeho podujatie, prezradil, že má citu k nemu. Tú kúpu mu núka ako ostatnú pomoc, ak by prišla pohroma.

»Máte moc peňazí vstrčených do toho« — napomenul ho starší. »Čo urobíte?« Pozeral naň už ozaj starostlive.

Pán Vodopija pozrel naň okom plným vďaky. Bolo mu dobre ísť pri jeho boku. Priblížil sa mu k samému boku. »Budeme ich hľadieť dostať zas von« — riekol mu ticho. »Máme hlavné shromaždenie podielnikov. Uzavierajme.« I starší sa usmial, hoc mal starosť, nie o seba, ale o neobozretných. Počali s veľkým buchom, že urobia rozruch na všetkých burzách sveta účastinami a hľa načo spadli. Trochu heglo, a odskočili v strachu, že sa voz vyvalí, aby ich nepripučilo. Boli ako pozreli jeden na druhého radi, že sa otriasli nečistého a pažravého, čo sa bolo shŕklo okolo podielov. Špekulácia sa utiahla, keď videla, že nemôže upiecť pre seba sliepočku, ktorá má niesť zlaté vajíčka. »Podiely máme čisté od zlých prvkov« — dodal mladý.

»Zavoláme si prácu na pomoc: tá im zas podvihne cenu. Bez práce z nich nič, hoc je v nich rýdzeho zlata.«

Tak sa radili ostatní dvaja z podielnikov. Keď zvonilo poludnie, lúčili sa akosi veselo: jeden pri druhom našli viac, ako si mívali do tých čias, že môžu hladať. Tiež medzi zemou a štrkom natrafali na šľachetný kov: na priateľstvo.

»Valné shromaždenie vyhlasujem za skončené« — žartoval pán Ramos. Uzavrelo, že uzavre svojim časom, čo robiť. Vy, čo ako, pôjdete.«

Ešte stály búdy na námestí, ale listie na nich uvädlo, začalo opŕchať. Sviatky sa chýlily ku koncu. Trvať ďalej, boly ta šly vysilením: takto iba čo opľasla veľká veselosť a prikrádala sa už ustatosť. Práca, ktorú boli pohodili v pitvoroch slávnosti začala pretierať oči z driemot a chystala sa zas vodiť ľudí na kratšej vodzke.

Na druhý deň hneď za rána dostavil sa Petar do veselého domca. »Nemám roboty, Kreše. Takto mi je otupno. Prekopem ti záhradu, skôr sa mi čas minie.«

Nevyjavil mu, že ho nepritiahla zanedbaná záhrada, ale túžba aspoň byť tam, kde je ona, hoc by neprehovorila k nemu. Hoc ho pohodila pre smysel peňazí, on jej nadstrčí svoju prácu. Keď jej padnú oči na ňu, bárs ho pri nej nebude, musí naň pomyslieť. Keď ho vysúdila zo

svojho srdca, vplichtí sa jej aspoň do mysli. Nech i nemá pekné predstavy o ňom, len nech myslí naň. I on nosí sebou veľkú kopu myšlienok o nej. Sbieral ich do hŕby a nosil sebou pri túlaní po kampe. Mal ich väčšiu kopu, ako kožiek. Tu ostanú, v záhrade, vtelené do jeho roboty. Utaja sa a keď ona príde pozrieť jeho dielo a na ňom úrodu, nech ju obletujú a šepocú jej o ňom.

Krešimír mu ďakoval za toľké priateľstvo. Ľúto mu je vraj, že mu nemôže pomáhať. Musí pozrieť na nákladný most. Po poludní, keď vyjdu z brlohov, pôjde shľadávať robotníkov. Slávnosti ich držia tuho, ťažko sa s nimi shovárať o iných veciach.

Petar sobral riad, zavesil kabát na plot a vysúkal rukávy. Bolo mu divne, keď sa chytil rýľa a tu i tu čakana: ako by sa dobíjal motykou do zahájeného, kde nemá stúpiť jeho noha. Šiel do hlboka, až pokiaľ zašly korene buriny, obíja ich, keď ich vykope, o porisko, aby prsť odpadla. Na medzičke pri plote sú ich celé hŕby. Robil tuho, zo štice sa pará, zabíja v sebe túžbu, ale tá sa nedá zabiť. Pred poludním kedysi prišla k nemu.

Ako pekne vyčistil ten kus! Za ním sa černie kus prekopaného. Zo zeme sa pará.

»Tento kus bude pod zeleninu: iba ho prehriebsť a deliť na hriadky« — poučoval ju. »Tento tu by už nebol súci, zem je priťažká: ale bude pod zemiaky.

Počúvala ho pilne. Prvý raz, čo ho vidí v robote. Jeho podoba sa v nej premiešala: spadlo s nej, čo na nej viselo smiešneho. Aký mocný, pekný človek, keď sa okrášli takou ťažkou, vydarenou robotou. Oči mu svieťa, tvár sa zapálila chtivosťou k práci. Hotový hrdina! »Svedčí vám robota« — pochválila ho.

Oprel sa na porisko, utrel čelo spak ruky: perlil sa znoj na ňom. Jej slová ho udrely rovno do srdca. Oči mu zasvietily, ani máčikovi v tme.

»Aspoň vidno, v čom sa zrodil a rástol!« riekol hrdo. »Každá žila pýta robotu. Kto chce stať do roboty, nech má na čom stáť. Pozrite.« Utrčil jej čižmiská, na ktorých zem lipla, prilepená o suché blato. »Máme sa načo soprieť. A tuto!« Ukázal jej ručiská ani hrable. »Nezľaknú sa motyky ani čakana.«

Obdivovala ho, dlháňa. Keď sa rozkročil, pol záhrady mohol zajať motykou.

»Nie ako vaše pačky a nožičky.« Zasmial sa so znevážením. »Načo je to? Perly preberať? Mak lúčiť od prosa? Kde zajde poriadna gazdina na takých nožičkách? Do maštale azda, podojiť kravy? Ruky nohy ukradnuté kdesi, od dieťaťa.«

Zahanbila sa skoro, keď pozrela na ruky a nohy. Boly primalé, musela uznať. Ale pohodila hlavou. »I ja viem robiť, nebojím sa.«

»Veru, keď ju zdrapíte tou rukou, robota zjajčí. Ovalíte ju, že sa hneď vykoprcne.« Smial

sa a pozeral na ňu ako na zore. S jej žiare mu padalo svetlo na tvár i do očú. »Aspoň muža ste si mali pohľadať súceho. Kreše o rechtorských rukách. Razia psotou na strelenie. Umrete pri ňom od hladu.«

Zapálila sa. Popchlo ju, že ho pohanil. »A predsa vie robiť, i stačí. Zastane za seba!« Veľké, čierne oči sypaly naň iskry. Keď on tak naňho, veď mu ona dá. Klepne mu rovno po hlave, aby ju nedvíhal privysoko. »Nie ako vy, bludáriť, ako vtedy...« Zajakla sa od rozčulenia. Kývnul na ňu: nech len povie do prosta, načo prehrýzať slová? »Nuž v ten večer na námestí...«

Začervenal sa, utrel si tvár. »Nuž čože bolo? Kabát naopak, pokrkvaný klobúk.« Bolo mu smutne: sišlo mu na um v čom je. »Poviem vám« — riekol jej tichšie — »všeličo sa prilepí na nás. I starosti, i žiale. Síde sa tancovať, skákať v taký čas; skrútime sa tuho, odpadne z nás nekľud. Aspoň odľahne...«

»V robote skôr odpadne« — istí ona. »Pri nej sa nelepí nečin. Robota ho očistí, alebo prepáli.«

Myknul plecom. Môž' byť, ale môže i nebyť. Čo on vie? Nebol dosiaľ prívržencom práce. Veď je vlastne vývrheľ. Hádzal jej spurné slová do tváre, pozeral smutne a len ďalej kydal na seba. Pri ničom sa neosedlačil: nemohol zapustiť korene. Všade mihnul ako hosť, privoňal ku všetkému: i do roboty len hosťom. Dneska

si stal tiež k robote, má sa u nej dobre; ale dokedy utkvie pri nej? Možno ju dokončí, ale dosť ľahko nechá ju v polovici...

Vypočúvala jeho výbuch. Bolo jej ho ľúto. Jemu sa stislo srdce. Čo má z jej ľútosti?

»Škoda byť« — riekla s ľútosťou. »Hovoria, že práca je vraj bohatstvo.«

»Svätá pravda!« z oka mu šľahaly blesky. »Bohatstvo je robota. Ale či pripadne vždy tomu, kto robí? Netučnejú z bohatstva i tí, ktorí nepreložia krížom slamy? Alebo si myslíte, že sú všetci gazdovia ako pán Flank? Nie ich je mnoho! Preto je nás toľko, ktorí nelipneme na robotu, len privoniavame k nej. Keď budú dobrí gazdovia, bude i robota dobrá. Do tých čias budeme jej iba hostia.«

Pokrúcala hlavou: ako sa pokazil. Silená robota nebýva dobrá, okríkla ho. Komu osoží: gazdovi? alebo vytrhne robotníka? Nehľaď komu robíš, ale rob. Zkazená robota je ztratené bohatstvo. Neublížiš gazdovi, keď ju kazíš, ale iným, ktorí sú nie na vine.

Pozrel na ňu v hneve. Pekná nádobka: nalieva sa sporiadanosťou a poriadkom. Čula kdesi čosi, opakuje ako kavka. Jeho sa tie zásady nechytajú, ako ani husi voda. Vymysleli ich tí, ktorí do svojej geletky žmýkajú bohatstvo z roboty a ju hodia do kúta, ako vecheť. Jej muž a pán Katović omáľajú a prežúvajú všade tie isté veci. Žuj ich žuj, ako smolu. Slinky tečú, prežieraj ich, ale sa z nich nenaješ...

»Smysel peňazí!« Porúhal sa jej a smial sa, nie od srdca, ale od jedu. »Zavesili vám ho, ten špiežovček. Keď sa pohnete, cvendží pekne o bohatstve, spokojnosti, šťastí. Nauky pána Katovića! Poznať ich po vôni.« Pozrel na ňu akosi divne. Zahanbila sa, ako by ju sobliekal do naha. »Myslíte, pán Katović držal vždy ich smysel za pačesy a-a za ním druhí...«

Zarazila sa, čosi stutlal za slová, ktoré pred ňou rozostiera ako nečisté handry. »Čo nedopoviete? Ak je dačo v piesni vyspievajte, hoc nebude pekná...«

»Veru i Kreše« — dopovedal. Popľul dlane a začal sa mať do kopačky. Zľaknul sa, že vybúšilo z neho, načo nemyslel veľmi naozaj. Videl, že zbledla, keď doložil Krešimíra. I oči sa jej rozšírily od strachu.

»Ako že je to?« Nadhodí a prehryzne slovo v polovici? »Čo viete do nich?« Rozbúrila sa, oči sa jej zaborily doň, ako by chcely nazrieť do temnej hĺbky.

»Dopovedať!« začal ju tíšiť. »A keď neviete počúvať! Hneď blčíte ako slama! Zasmejte sa a vyzviete, čo chcete.«

Smiať sa, keď sa srdce v nej trasie, besnie búrka. Nebola nikdy v takých trapiech. Ale zvedieť musí. Sobrala sa do kôpky, prevládala búrku i usmiala sa. Čo ako musí nakuknúť do kútika, ktorý jej neukázal Krešimír. Čo bude v ňom?

Zas podvihla tedy pred ním hlavu. Počkaj dokedy! Najedoval sa, že ju nesložil na zem prvým razom. Smial sa a zas ten divý pozor, ktorý duluje po nej. »Hľadali sme smysel, môžete vedieť nie len v samých peniazoch: ja, ale i pán Katović, trochu i Kreško. Pán Zenobio z Čiloé tam pod horou má dielik. Držal kone, i kravy i sliepky... Pán Katović vie čosi o Dorinke. Rozprával vám o nej dačo?«

Pozerala naň, ako by jej bol ukázal vretenicu. Nemohla vypustiť slova. Vyrozprával jej dosť obšírne hlavné veci o pánu Katovićovi a Dorinke. Ach, chudák, túťor, ako sa srútil s podstavca! Ležal v blate i smiešny i zababrený. Nemohla sa mu priznať. Ale či mu môže pomôcť? Čistiť ho, dvíhať? »A čo o Krešovi? Ja chcem o ňom, o ňom.« Oborila sa naň. »Čo ma do iných?« V tie časy ako by nebolo túťora ani nikoho na svete. »Povedzte takoj!«

»Pán Zenobio mal i kozy...«

Hodila rukou. Čo má vyratovať, čo mal pán Zenobio vo dvore?

»Pani sa volala Fructuosa...« (čítaj Fruktuoza).

»Aké mená!« zvolala. Okolo úst jej potrhávalo: v strachu by sa bola rozosmiala.

»Divné — nie?« usmieval sa i on. »Ale sme privykli na ne. Seba kladiem na predok, ale sa pýta i Dargaš i pán Andrija Gojčević a veru i on.«

»Môj!« Ledva pretisla to slovíčko, hoc nevedela, čo ešte vyjde na javo.

»I on, ale len so strany: uznám i ja. My traja sme viedli predok.

Zasmiala sa akosi sypľave. Na ústach mala smiech a tam dnu strach a úzkosť. »Už je v mláke: načo ho vynímať.«

»Nevynímam. Bol trochu so strany, ale býval i on. Čo by mal z toho, keby ho vynímal?«

»A čo bolo? Nepoviete? Vari okolo nej? Fruktuozy?«

Položil dlaň na prsia: bola statočná žena. Vyprážala chýrne empanady: ako pražené pirohy. V nich bolo sekanej baraniny, šunky, olív, cibule a také večičky. Chutne si zajedli neraz. Ale bolo najkrajšie, keď pribehla Pepita, Anita a Rosita...

»Mali tri« — pozerala naň. Prisvedčil jej. »Pekné?«

»Nie najhoršie. Radosť bola pozrieť na ne.«

Pozerala do zeme. Stisla zuby kŕčovite, aby zadržala výbuch plaču. Veľký bôľ jej stisnul srdce, sťa by ho trhali na kusy. Veď i trhali s neho, čo naň prirástlo.

»Chodievali i iní dívať sa...«

»Dosť už!« zahriakla ho. »Netreba. Načo bolo i toľko? Načo bolo spomínať?«

»Vystíhali ste, tak čo: mal som mlčať?«

»Nemali ste hovoriť, nie — nie. Načo?« Pozrela naň smutne. Kde je jej sloboda? Viazaná je už k nemu: nemôže sa od neho odlúčiť, keď sú už jedna duša, jedno telo. »Veľmi zle od vás, veľmi zle. Nebolo vám ľúto?« Pozrela zasa naň, s takou výčitkou, že nemohol vydržať. Začal kopať veľmi tuho, zem letela okolo neho. Postála ešte trochu, nepovedala slova, vošla do domu.

Krešimír prišiel na obed. Mal roboty i na moste, shľadával i robotníkov, ktorí ešte sviatkovali. Nemal sa kedy obzerať: nezbadal, že je žena veľmi smutná. Ledva složil lyžku poberal sa zasa. Petar sa odpratal do záhrady, kopal tuho. Pozdejšie prišiel pán Simon, pozeral hodnú chvíľu ponad plot, ako chutne robí. Na olovrant prišiel i Krešimír. Obriadil sa na moste i robotníkov doviedol pánu Flankovi.

Zavolali i Petra do jedálne. Bolo mu smutne. Pri obede neprehovorila slova, nepozrela na nikoho. Po poludní jej už nevidel v záhrade. Keď vošiel do jedálne, videl ju pri obloku pozerať na prázdnu tichú ulicu. Pozrela naň, ale oko bolo smutné, sťa by bol prestrel naň závoj. Okolo úst nehraly jamôčky. Naprávala oboma rukami vrkoče. Ruky sa jej triasly. Pán Katović šiel živo proti nemu, stisnul mu ruku.

»Pred chvíľou som sa kochal, ako schuti robíte. Závidel som vám.«

Myknul plecom: čo na tom, že robil? Roboty všade dosť, len ju nemá kto dávať. Nieto

Flankovcov. Robiť môže každý, len chcieť. Ale ľahšie hovoriť o robote, ako priložiť k nej ruky. Premeral si ho očima; bolo v nich jedu i závisti. Mocný, zažitý chlap. Mohol by pohnúť robotou. Ale čo: nemá zákalu v tvári, ktorý dodáva práca zdravým ľuďom. Zmľandravel i on od pohodlia. Chlap ako buk a hodiť ho o zem, kto vie či by sa srepetil dovedna. Nemá ho rád. Kedysi mu prisviedčal tuho o smysle peňazí: ale od tých čias bol pod oblokom. Smysel a jeho výmysel o peniazoch podrazil mu nohy.

Pán Simon nebadal, že Petar sa vadí s ním. Mal ho pred očima, ako sa pasuje so zemou, prevracia ju vo veľkých kavaloch, rozbíja hrudy okolo koreňov o porisko. »Viete, čo som zbadal?« spýtal sa ho pán Katović. Petar pozrel naň nesmele. Pred poludním ho ohovoril pred ňou a po poludní počúva chvály od neho. Nebolo mu dobre. I ona pozerala naň smutným okom. Jej pozor bol ako cudzí, nebolo v ňom veselej teploty. »Videl som, ako vás púta robota. Poznať, ako ju radi: hádam lebo vám dáva spokojnosť, veselosť ducha a bohatstvo.« Hovoril s presvedčením: Petar sa zapálil. Samé chvály, ktoré nezaslúži. Robotu neľúbi; spokojnosti a veselosti nemá a kde je bohatstvo? Pozrel do hora, zachytil pozor Krešimírov. Bolo v ňom výsmechu a pochybnosti.

Aké ozaj slová hádže naň? Veď padajú ako kamenie na hlavu. I z jej oka padnul naň ťažký kameň. Ľúbi vraj robotu, má spokojnosť a ve-

selosť! Nemohol vydržať, chcel odhrnúť od seba chvály. »Poviem vám, ako bolo, pán Katović« — začal mu vysvetľovať. »Robota ma neťahala veľmi a lásku neviem, koľkú mám k nej. Ale som videl záhradu, že ju treba prekopať. Čas je dobrý, tak ju prekopávam.«

Tak sa oslobodil jeho chvály. Vydýchnul si. Každej veci spôsob, i ľudí ľahko povodiť za nos. Predsa im nerozpovie, že ho privábila do záhrady nie robota, ale žena milým úsmevom a jamôčkami okolo úst: ktorej sa chce natisnúť, aby musela naň myslieť. A myslí, nezabudne naň tak chytro: pozrieť len na záhradu, už ho bude mať pred sebou, keď kopal a rozprával. Tam v zemi je podozrenie, strach: on ho zasial. Vôjsť jej do záhrady a už vytrčí hlavu jeho siatina; pri nej zazre rozsievača.

»Práve to je divné« — vysvetľoval pán Simon — »aký mocný je popud v našom ľude ku robote. Srástol sa s ním, že tvorí krásny celok s jeho bytosťou. Náš človek ho už nebadá, iba ide za ním, kde ho vedie. Vidí neurobenú robotu, hodí sa na ňu. Nemôže pozerať na ňu bez účasti, musí k nej priložiť ruky.«

Padaly naň kamene: boly ešte ťažšie. Sklopil oči na obrus a shŕnal omrviny prstom. Čudné slová! Podkiadzajú ale i pália ako žeravé uhlie, dvíhajú krv do tváre. Keď zodvihol oči a pozrel na nich, z ich očí ako by sa lialo naň roztopené olovo. Jej veľké oči sa tiež zavesily

naň. Na nich leží hlboký žiaľ. »Láska k robote!« Kričia naňho. »Aká hnusná robota! Zakopať do zeme moju radosť a spokojnosť . . .«

»Nebol by sa hodil na ňu, hoc som ju videl« — začal sa s ním dohadovať znovu. Jej oči ho prenasledujú, nemá sa kde podieť pred nimi. »Potiahlo ma do roboty, lebo je Krešimírova. Nebyť jeho, nebol by sa jej dotknul.« Pozrel už smele na ňu. Neprivlastnil si pochvalu: vyjavil, že prišiel pre inú vec, nie pre robotu. Ona už vie, pre akú . . .

»Ďakujem ti, kamarát« — ozval sa Krešimír. V hlase mu zazunel akýsi teplý odraz. »Nepotiahla ťa robota, ale priateľstvo: tým krajšie od teba.«

»Veru, pekné sú u nás obyčaje!« zastarel sa pán Katović. »Keď v daktorom dome zaostanú v robote, prídu im pomáhať. Či môže byť krajšieho daru, čo zavďačiť sa priateľovi robotou? Čo poviete na to?«

»I mám ho za mnoho, ten dar« — potrvdil Krešimír. »Iný dar môžu urobiť i z falše alebo líškania: ale kto daruje svoju robotu, akoby doniesol na dlani lásku a úprimnosť.«

Petar pozeral na stôl, ale nemohol obstáť; musel pozrieť naň. Z jeho oka žiarila naň nie len povďačnosť, ale i oddanosť. Musel pozrieť na ňu. Jej veľké oči ho volaly, volaly. Hľadely naň cudze a s hnusom. Zamiešal sa tu zababrený, ranavý medzi čistých, úprimných. Nemohol

vydržať. Zas shodil oči na stôl. Ale v ňom sa strhla búrka. Sám na seba dvíha kamenie. Keby sa bolo zahrabať podeň! Zdvihnul k nej oči, prosí o milosť. Podkľakla v ňom spurnosť: čaká, čo mu povie.

Jej oko ako by bolo zmäklo, ale sa neusmialo. Sviezlo sa kdesi na stranu. Do tvári mu udrela páľa, dúcha do nej z akejsi horúcej peci. Leje sa mu pot tvárou, väčšmi ako v záhrade, keď hlušil najväčšmi. Bolo mu zle. »Lapajte ho! Zlodej, zlodej!« volalo naň zkadiaľsi.

Nastala tichosť. Mohol si v nej sčítať vlasy na hlave, vlas za vlasom, tak dlho mu trvala. Na šťastie zazvonilo na vonkajších dverách. Pani Tereza vyšla, shovárala sa s kýmsi v pitvoriku. Tu vošiel pán Vodopija. Petrovi nebol nikdy taký pekný a milý. S jeho tváre ako by naň svietilo slniečko po dlhých, dlhých slotách. I ostatným bolo akosi ľahšie. Spoločnosť cítila, že zaviazla kdesi v trasovisku. S ním vtiahlo do domu čosi veselého, bystrého.

»Drží sa ma šťastie« — trel si dlane v radosti, keď sadal k ním. »Prišiel som vás hľadať, gazda: a tu i iní priatelia!«

»Čo takého?« začudoval sa pán Katović.

»Sberám sa na dakoľko dní: či by ste mi nedozerali v dome, kým prídem.«

Pán Katović sa zaradoval, ožil. Zas bude mať čo robiť. I on môže darovať iným, v čom sa skrýva úprimnosť a láska: prácu! Skoro by mu bol ďakoval, že nezabudol naň. Pán Vodo-

pija vydýchol. Sberá sa do Ohnivej Zeme, pozrieť pozemky v Caňadóne Arriagadovom. Zabaví sa tam za dakoľko dní a zas cesta sem a tam jedno päť dní.

»Nenáhlite sa, priateľ; poprezerajte si, čo vám treba. My vám už tu opatríme!« Pred nedávnom túžil sa sprostiť obchodu, dusil ho ako mora, dnes sa raduje, že mu ho sveril na čas.

Pán Vodopija sa radoval. Naháňa ho šťastie vo všetkom: do čoho sa chytá samo sa mu podáva. Gazda pristal hneď a ako vďačne! Obrátil sa k Petrovi. »I vás som hľadal, majster. Nešli by ste so mnou do Caňadóna? Samému mi bude otupne. Len na dakoľko dní.«

»Do Ohnivej Zeme!« vykríknul, oči mu zaiskrily. »Veľmi vďačne — hoc zaraz!«

»Pozajtre ráno o siedmej na parníku, ktorý sa hýbe do Porvenira. Pokrývka, plášť od dažďa, sedlo a iné veci . . .«

Petar nevedel, čo robiť od radosti. Oslobodilo ho razom od tlaku, ukamenovaná hlava nebolela. Vyšumela z nej zlosť pre smysel peňazí i závisť. Len dakoľko dní pobudol v meste a už začal zabárať do akéhosi trasoviska. Kto vie, kde by bol zasa zapadnul. Po Ohnivej Zemi roztratí mrzké myšlienky.

Ale mu zapadla veselosť. Všetci boli rozkochaní, ale ona, ona . . . Sedela na strane, von z radostného kruhu. Pozerala na nich starostlive, oči blúdily s jedného na druhého. Nemala úča-

sti v ich radosti. Jej oči v blúdení stretly sa s jeho pozorom: pozeraly naň zas cudze, akosi placho.

Keď odchodil uhľadel si chvíľu: priblížil sa k nej. »Zas bude všetko dobre« — nadhodil jej. Pohodila hlavou, odvrátila sa od neho. Čo sa jej stalo, že sa nedá presvedčiť? Teraz je nie, čo bolo dneska ráno. Veď od tých čias sa všetko premenilo. »Zajtra prídem dokončiť záhradu!« riekol jej ticho.

Pozrela naň cudze, ako by sa videli prvý raz. Pohla plecom, ale tak, že to len on sám pozoroval. Videl, čo je v nej: myslí si teraz: ‚Príď, ak chceš: ale ak neprídeš, sotva pôjdem vyzerať predo dvere, či ideš.'

»Nehnevajte sa už« — riekol jej. A či jej ani nepovedal? Musel povedať, keď ona pozrela naň ako z veľkej diaľky. V jej oku nebolo ničoho, čo v ňom vídaval. Bolo prázdne; keď nazrel doň, videl iba tmu.

»Hnevať sa? Niet prečo. Mne preto ani osoh, ani škoda...«

Keď šiel popri šramkách pozrel do záhrady. Polovicu jej prekopal. Že zakope do nej pokoj a bezpečnosť ženy, prinúti ju myslieť naň: pokoj a bezpečnosť jej srútil, ale si ju odohnal. Pozerá naň cudze, ako na neznámeho. Čo zvíťazil? Urobil zle jej i sebe. Nebude myslieť naň.

Hnev sa v ňom vzbúril. Ešte má jeden deň: zajtra. Predsa zaženie cudzotu z jej oka. Musí

naň myslieť, musí, čoby čo bolo, keď pozre na záhradu.

Ona ostala v jedálni, sedela pri nich, ale nepočúvala. Tútor chudák padnul do blata. Zababril sa, blato prischlo na ňom. Smysel peňazí prilepil sa od vrchu, ale neposotieral nečistotu. Ona ju vidí pod nálepkou. Krešimíra tiež socal do blata: narútil ho dobre. Len-len že sa neprestrel i on. Ona ho nedala, zadržala ho trochu. Pepita, Anita a Rosita boly tri: chodil za nimi Petar Gojčević, Dargaš a vraj i Krešimír. Štyria ku trom dievkam. Jej Krešimír vraj len s boku. A ak bolo tak s boku, ako vtedy, keď pozerala z obloka u pani Flory, ako šiel s Ramosovou dievkou? Tiež ho posotila do blata, sama ho zapáckala: a na druhý deň stál pred ňou, musela ho sama očistiť znovu.

Na druhý deň ráno prišiel Petar zavčasu, Krešimír bol ešte doma. »Čo máš v tej záhrade, Petar? Bol by ju večermi prekopal sám. Netráp sa. Dneska by ti bol pomohol, ale nemám kedy. Čaká ma robota na moste.«

Vyhovoril sa, že ju dnes dokončí sám. Bez toho nerád kamarátstvo, najmä pri robote. Krešimír ho vysmial: práve v kamarátstve sa robota míňa lepšie. Ale Petar, že sa nemíňa. Dvaja dovedna neprekopú nikdy dva razy toľko, ako jeden. Na pol chlapa roboty vyničie pri dvoch. Pri štyroch na celého chlapa: spoliehajú sa jeden na druhého a každý by ťahal za tenší

koniec. »Keď som sám, urobím za poldruha chlapa!« pechoril sa.

»Tak nič zo spoločnosti!« ľutoval Krešimír.

»Spoločnosť rád v kupectve. Ak chceš, mohol by v Ohnivej Zemi pohľadať smysel peňazí, keď ta pôjdem. Bude i tam kožiek. Líška na tých stranách je nie malá, ako patagonská. Zarobili by sme viac na nej.«

Ostali na tom, že kupectvo rozšíria i na Ohnivú Zem. Krešimír sa podobral zaopatriť peňazí, koľko bude treba.

Petar kopal za dvoch chlapov. Šiel do hlboka, sťa by tam dnu kutal, čo mu tu uniklo. Keď sa vystrel, utrieť znoj a vydýchnuť, pozrel do oblokov, či ju nezazre v daktorom. Hľadely naň prázdne, škúlila z nich hluchá tma naňho.

O olovrante skončil robotu. Poobzeral sa zas, dom bol ako vymretý. Šiel do kúta v záhrade, vypkopal jamu do kolena. Na vŕbe odrezal mocný dlhý mládnik a zasadil ho do jamy. Zem poutláčal okolo neho do tuha čižmiskami.

Poobzeral sa v kúte, ako bude v ňom vŕbke. Bude jej dobre, podmokne od spodku, keď príde dažde. Ale v lete ich bude málo. Treba ho polievať zprvoti, kým sa príjme. Vošiel do kuchyne po pľachové vedierko a natočil doň vody. Pozeraly naň ženy, na čo mu je voda. »Mám čosi tam poliať« — oznámil im. »Vám« — obrátil sa k nej — »rád by povedať, kde bude čo. Ak chcete, poďte; ukážem vám.«

Váhala trochu: čo má ísť s ním? Ale ju čakal, pozeral zasa nesmele, v očiach mu bola nemá prosba. Stál pred ňou ako pes, keď nevie, či ho vybijú, alebo pohladia. Pobrala sa za ním smele. Nebála sa ho.

»Neprišli ste pozrieť, čo robím« — vyhodil jej na oči, keď vošli do záhrady.

»Včera sa mi zle vyplatilo« — odpovedala mu vážne. »Nebolo hodno.«

»Nebojte sa« — prosil ju a položil dlaň na prsia. »Čo vám ublížilo, je tu« — ukázal na prekopanú zem. »Zakopal som záškodníka.«

Poukazoval jej, kde môžu sadiť zeleninu, ešte i kvieťa. Bolo by treba vyviezť trochu prehnitými pilinami pod kvieťa. Na ostatný kus ukázal, že je súci na zemiaky. Doviedol ju do kúta, ukázal jej kde vykopal jamu a zasadil do nej mládnik. Z vedierka polieval pomaly okolo neho.

»V kúte som vykopal jamu. V našich cmiteroch do kúta, alebo za plot pochovávajú tulákov a samovrahov. Ja som tiež tu pochoval, neviem či bol samovrah, alebo tulák.« Pozrel na ňu, z jeho očú nehľadela naň prázdna tma. Vošlo do nich očakávanie, čo chce od nej. »Na hrobe mu porastie vŕbka. Príjme sa i narastie: bude mať z čoho dužieť, kým stroví zdochlinu...«

»Zdochlinu? Kde sa vzala?« Vyšla celkom zo zatvorenej komôrky. Oči jej zažiarily, hádam od zvedavosti.

»V sebe som ju mal« — priznal sa jej ticho. »Ledva som ju vytrhnul. Bola tuho prirástla, i korene pustila hlboko. Bolelo, ale som ju vytrhol. Tu leží závisť a zlosť proti iným, ktorých vy radi.« Sklonil hlavu, polieval pomaly a doplnil pre seba: zlosť a závisť proti Krešimírovi; ale i nedorozumenie, to zpod obloka. Vytrhol ho tiež, držalo sa mocne, bolelo; ale tu leží pri mrcine. »Kde bola divá šelma, aby neostala prázdnota« — vysvetľoval jej ďalej — »zasadil som žičlivosť. Priesada je trochu mľandravá ešte. Neviem ako sa príjme. Bude ju treba opatrovať veľmi.«

Zadívala sa naň: stál so sklonenou hlavou. Prečo smúti nad mrtvým, keď bol mrcha záškodník? Zlosť a závisť proti mužovi: prečo sa naň hnevá, čo mu závidí? A tu skočil jej pred oči obraz všetkého, čo bolo vtedy pod oblokom. Vidí ho, ako stál odsúdený jej výrokom, keď mu dala balík na Rio Colorado. Ledva ho mohol vziať do ruky. Zahrúžilo ho, že obecala inému, čo myslel, že je už jeho. Muselo ho zaboleť, keď mu napomenula smysel peňazí. Preto ho toľko spomínal.

»Prečo ste nepochovali mrtvého zaraz?« vytýka mu. »Nebol by vás trápil. I mňa nastrašil včera ...«

»Nechcel umrieť« — žaloval sa jej. »Musel som ho zabiť. Ale už neožije!« Pozrel na ňu, v očiach mu žiarila spokojnosť. »I vy pochovajte strach. Nemá čo hľadať u vás.«

Pokrúcala hlavou. Nemôže ho pochovať; neumrel celkom.

Zasmial sa, pozrel na ňu veselo. »Tak uteče, keď ešte žije. Vyženiete ho ľahko. Choďte k Zenobiovi: uvidíte, ako utečie.«

Pozrela naň skúmave, trochu nedôverive. Keď je v ňom taká miešanina! Najde sa hodnôt, ale po kútoch i zlých usadlín a nečinu. Nevedieť nikdy, čím ťa zatne: mládnikom rozmajrina, alebo ostrým tŕňom. Napomenula ho, načo to vláči so sebou. Prečo nevyhádzal mrcha nečin a nezariadil sa na novo? Bol by už čas stať sa novým človekom.

Poškrabal sa za uchom: že je to veľké podujatie. Noví ľudia nerastú: treba ich prerábať z vyplanených. Mal dosť z toho, čo bolo treba vyhadzovať a pochovať. Keď ochorel a prišiel k pani Tereze, nechal u nej jeden smradľavý hrob. Na Rie Colorade nechal druhý, ale menší. Tu v záhrade vykopal tretí. Či príde i na Ohnivej Zemi pochovávať? Odrazu vyhádzať nečin? Ťažko, veľmi ťažko. Oliva keď oranavie veľmi a zajie sa do nej bútľavina prihlboko, vyvrátila by sa, nech ju očistia razom. Vyrežú, vyškriabu krivákmi nečin čo zväčšieho, rany zatrú vápnom a hlinou. Strom ak má v sebe moci, zaleje zdravými miadzgami veľké diery a rany. Druhým razom zas očistia, čo priškrelo priveľmi. »Odrazu nie« — krútil hlavou. »Nezdolal by možno. Čím zatrieť rany? Neraz bo-

lia, bolia.« Keď pozrela naň, z oka hľadel na ňu žiaľ.

Uľútilo sa jej ho. Pozerala na okolo, či najde čím mu opatriť rany. »Mali by ste pohľadať dakde trochu vápna a hliny na ne.«

»Prvej sa vám aspoň oči smialy« — žaloval sa. »V nich bolo tiež lieku. Teraz sú zamyslené. I utekajú, nechcú sa vrátiť.«

»Prestrašili ste ich včera.« Pohrozila mu. V očiach sa zas ukázal úsmev a okolo úst zahraly jamôčky.

XII.

V to ráno tiež bol v robote na nákladnom moste: ukladal vrecia s múkou z vagončekov do stôsov.

Pán Ipolito zakýval naň napaprčený.

»Spýtajte sa ho, bibasa, čo chce.« Ukázal na chlapca, ktorý sa triasol pred ním. Bol ozaj nepatrnosť, zakrpatený chlapec, keď stal pred ozorného pána Ipolita. Dnes bol veľmi vážny, až prísny. Nikto by neuveril, že len pred dvoma týždňami sedel v búde, mal klobúk na hlave po napoleonovsky a plieskal dlaňami pri výskočnej kveke.

Krešimír sa začal vypytovať chlapca trpelive, čo chce. Vyrozprával mu horko-ťažko, fikajúc, že ho poslala mama. ‚Pán' vraj ochorel.

»Ktorý pán?« vyzvedal sa Krešimír. Chlapec sa bál i jeho, nevedel sa vysloviť. Ukázal zasa len na pána Ipolita, že ho zná.

»Viem toľko, že u nich býva pán Simon. Bol som u nich dakoľko ráz. Čo nepovie zaraz, čo chce?« Skríknul a vytreštil naň hrozné oči. »Čo je? Spievaj!«

Chlapec sa naľakal celkom: začal sa pratať s mosta. »Ja nemôžem pre robotu. Som ako prikovaný. Vyspýtajte sa ho rúče!«

Krešimír dohonil chlapca, ktorý už utekal. Keď urobili jedno dvadsať krokov, vyzvedel, že pán Simon je chorý. Pobral sa s ním tedy.

Našiel ho skutočne v posteli, polosediac. Pozeral netrpelive ku dverám.

»Ďakujem, priateľ!« vyriekol trhane, s úzkosťou. Hlas mal premenený: ako by nešiel z pŕs, ale len z hrdla. Slová netiekly, socal ich ako v kúskoch; musel čakať, kým soberie dúšku na ne. Oči mu behajú nepokojne sem a tam.

Krešimírovi uletel úsmev s tvári. Stŕpal, čo sa stalo. Chcel sa ho spýtať, ale videl, že nemôže hovoriť. Ako sa mu to stalo? Chorý pohnul plecom, že sám nevie.

»Neviem — neviem« — opakoval tým hlasom, ktorý bol ako vypožičaný. Hádam ani sám sa mu nemôže priznať. Pozerá v zmätku na Krešimíra, či on nevie dačo.

»Kedy vám prišlo?«

»Do dňa — v noci. Včera večer trochu. Ráno tuho. Tak po Ipolita... Tu nevedia, kde bývate... Poslali k nemu...« Zadychčal sa, ledva oddychoval. Keď sa stíšil trochu, schytil ho za ruku. Stisnul mu prsty tuho. Pozerá naň pomýlený: chcel by mu vyčítať z tváre, čo je toto.

Krešimír sa hneval, že neposlali prvej. Pán Ipolito sa vraj veľmi hnevá, že nemôže prísť.

Má moc roboty. Zakázal mu i hovoriť. Videl, ako ťažko dýcha. Hovoril radšej on, čo mu prišlo na um, len aby zatušil, ako sa ho veľmi dotklo, čo tu našiel. Najhoršie bolo, že oko chorého uprelo sa naň. Stopovalo ho pozorne. Kde sa obrátil, všade sa stretal s ním. Naostatok sa ho až bál. Cítil, že sa nedá skryť pred ním ani najtajnejšia myšlienka.

»Najprv dovoľte, pôjdem po doktora.«

Pristal veľmi ochotne. Potešilo ho, že uhádli, čo si sám žiadal.

V pitvore ho čakala domáca pani ustrašená. Mnoho podstúpila. Zbadala na svitanie, že sa čosi robí v izbe. Nevedela, čo urobiť: vôjsť k nemu, alebo nie. Načúvala, či nebude volať; mohol zabúchať na stenu, bola by pribehla. Keď nedal znaku, čakala kým sa nerozvidnilo.

»Hlavatý je, nedá si povedať« — žalovala sa. »Okúňal sa vraj. A ja som sa neopovážila vôjsť. Bála som sa. Nesišlo mi v strachu na um ísť po pána Ipolita: ten by sa nebol bál vôjsť. Rozum sa podie kdesi, keď ho najväčšmi treba.« Nevedela koho ľutovať väčšmi, chorého či seba. Čo by zvedel od nej? Počúvať ju, ako božeká?

Hnalo ho nemárniť čas: ponáhľal sa po doktora. Ešte bol doma; bez vypytovania pobral sa naskutku k chorému. Poprezeral ho bedlive, zakázal mu hovoriť. Dal im hneď prvé rozkazy: pokoj a tichosť. Pobral sa domov vyšetriť, čo zbývalo, sľúbil sa hneď vrátiť.

Pán Simon prikývnul hlavou na rozkazy. Pokoj a tichosť — hoc i veselosť, neškodily by. On by si ich tiež žiadal. Ale tam dnu čosi rozkazuje, nechce slýchať o pokoji a veselosti. Na prsiach ležia ťažké centy, ako ich dvíhať?

Krešimír niesol za doktorom, čo zostalo vyšetriť. I v jeho izbe čakal, kým doktor vyšetroval a robil zkúšky. Bol ako na tŕni, ale bál sa ho spýtať. Keď sa konečne odbavil, obrátil sa k nemu.

»Ste v rodine s ním?« spýtal sa ho lekár prísne. Aspoň on badal veľkú prísnosť pri ňom. Zastrašila ho. Odpovedal, že sú priatelia: skoro ako rodina. »Mne môžete vyjaviť všetko« — posmeľoval ho.

»Dobre, poviem vám. Máme dočinenia so srdcovou chorobou.«

»Tak znezrady?« pochyboval Krešimír.

Znezrady ako znezrady. Mohol ju vraj nosiť v sebe od dávna. Ale Krešimír neuznal. Mať ju v sebe, bol by sa žaloval: a nežaloval sa nikdy dosiaľ. Doktor sa usmieval na jeho odpor. Povedal mu, že veď sa počal žalovať i dosť naliehave.

»Nebolo mu nikdy nič!« istil Krešimír.

»Verím« — uznal mu. »Netušil sám, že má chybu v sebe.«

»Zdravý, mocný chlap« — protivil sa. Keby nebola vec taká smutná, bol by sa smial. Aká mohla byť chyba v ňom, keď o nej nechyroval ani neprechorel nikdy.

Ale načo sa dohadovať? Doktor sobral, čo mu bolo treba, šiel zasa ku chorému. Dal mu i predpis na liek. Chorému trochu odľahlo. Zas mu dal napomenutie: mier, pokoj, nemať zbytočných starostí. Pred večerom ho príde pozrieť.

Krešimír šiel domov veľmi zamyslený. Vyrozprával ženám, hoc len zďaleka, čo sa stalo. Neverily vlastným ušiam. Veď v nedeľu bol u nich, veselý, shovorčivý, ako obyčajne. Bolo vidno, že sa cíti dobre.

»Bude chorieť dlho?« spýtala sa ho žena.

»Nevieme ešte.«

Zadivila sa mu, čo hovorí. Načo je doktor? Nemôže sa ho spýtať?

Stál pred ňou ako vo vine. Dokázala mu presvedčive, že doktor, ak vie čo je chorému, mal by i vedieť, dokedy mu potrvá choroba. Ako sa neobhodil okolo neho? Skôr by sa vynašiel pri Pepite a Rosite — pomyslela si hneď — ako pri doktorovi. Usmiala sa vtedy Petrovi, ale tŕň ostal v prsiach. Neodpustila mužovi. Vykrúcal sa v trapiech, ledva sa dotknul obeda. Bál sa jej vyjaviť, čo zvedel: vie, že má rada tútora, hoc v ostatné časy bočila čosi od neho. Ešte sa jej dačo stane od ľaku ak zvie, že je s ním nie dobre.

Pani Tereza poznala na ňom, že nechce povedať, čo vie; i vedela prečo. Má na zreteli ženu; dáva pozor i na potomstvo, ako patrí dobrému mužovi. Priskočila mu i ona na pomoc.

že nebodaj sám doktor nevie ešte, čo mu je. Príde prvým razom, poprezerá, ale nemôže hneď ustáliť, čo je vo veci. Spytuj sa ich, vykrúcajú. Jej mužovi tiež nepovedali zaraz, čo mu je. Hádam čakali ako sa choroba obráti: na tú či na inú stranu...

Pohádali sa. V ostatné časy bola veľmi zádrapčivá. Samodruhé ženy majú vrtochy, zlé vnuknutia: ťažko im uhovieť. Treba moc trpelivosti. Krešimír to už zkúsil neraz. Nebol by sa nazdal kedysi, že ho Jelka bude cúdiť ako ho cúdieva. I teraz doň, že chorému nepovie, čo mu je. Vysvetliť mu aspoň, čo z väčšieho: neistota vraj trápi horšie, ako najhoršia pravda. Ale vraj poniektorí vstrčia pravdu pod nádobu a nadstrčia si nevinnú tvár, ako by nevedeli vody zamútiť.

Krešimír cítil, že padajú naň akési žaloby, ale nemohol si vybrať, odkiaľ ich vyťahuje. Bol by ju už dávno poskrúcal, kým by mu nevyjavila, čo má proti nemu: ale vidí, že je trochu prudká. Kto vie čo by nezkrslo z takých priekov. Kým je v tom v čom je, musí mať trpelivosť a nedať poznať na sebe, že sa cíti ako pod obžalobou.

»Vieme, že ochorel« — rozhodla hádku pani Tereza. »Ochorieť v cudzom svete samotnému, je ako mať dve choroby. Choroba zjedá, siroba jej pomáha. Aspoň sirobu treba odohnať, keď nemôžeme chorobu. Pôjdem ho ja opatriť, aby nebol sám.

Krešimír sa zaradoval. Ako sa hneď vynašla! Ale mladá sa sprotivila. Neostane sama v dome ani za svet: zhrýzala by sa nič po nič, keď by nevedela, čo sa robí. »Pôjdem i ja, aspoň pozrieť!« oznámila im veľmi rozhodne.

Ach, čiže je ťažko vyjsť s hlavatou ženou! Ani sa jej neopovážil sprotiviť. Zas by sa na ňom skúrilo. Za to pani Tereza sa nadurila. Nakričala na ňu, či nevie v čom je; či sa nevie mať na pozore? Či takáto pôjde okolo chorých? Alebo sa chce preľaknúť a obľahnúť i ona? Tak budú mať v posteli dvoch miesto jedného.

Urazila sa veľmi, za akú ju majú. Či je z púpavy? Prečo by sa ľakala, keby zvedela čo mu je? Storáz je horšie nevedieť. Ak pôjdu iní k nemu, pôjde i ona.

»Viete čo!« začal ich prehovárať. »Pôjdem najprv sám. Uvidíme ako sa má. Prídem povedať, ak by mu nebolo lepšie.«

Pani Tereze sa nepáčila jeho rada, ale musela pristať. Vysvetlil jej, že je izba neveľká: kde sa popracú toľkí odrazu a ešte v cudzom dome?

Tak ostaly obe doma, on odišiel sám. Na ulici začal váhať. Predsa sa im mal sveriť, čo je vo veci. I tak im musí raz vyjaviť, čo je: ak nie dneska, tedy zajtra. Starej by mal povedať pravdu: hádam by našla rady a skôr nakriatla ju. On si nevie s ňou rady. Čo má odrazu proti nemu. Citi, že zadiera doň, najde vždy zádrapku,

neraz ho i ujie, že zabolí, veru zabolí. Čo to ide byť? Kochal anjela a koho si vzal? Obzeral sa k domcu, či nezazre hádam staršiu dakde v obloku alebo vo dvore; ale jej nebolo vídať nikde. Pohnul sa znovu v starosti čo robiť. Nezaslúži, ale k vôli potomstvu musí jej voľkať a chrániť ju od škodných otrasov a strachu. Či by sa mu sladilo mať syna so zrádnikom (božechráň), alebo dievku, ktorej sa podhadzuje plece a poškubuje kútik na ústach? Zazrel na šťastie vdovu Grgovu s košom zeleniny, ako išla proti nemu.

»A vy už máte šalát?« shíknul. »Ako ho ja rád!« kúpil viazanicu. »Doneste do nás. Povedzte pani Tereze, ale iba ak by bola sama, že jej mám čosi povedať. Počkám ju tu. Ale iba ak bude sama!«

Uškerila sa mu, čo kuje za chrbtom ženy s vdovami. Ale jej smiech prešiel, keď jej ukázal tvár veľmi vážnu. Oznámil jej, že pán Katović ochorel veľmi vážne. Chcel by sa o ňom poshovárať s gazdinou, aby žena nevedela.

»Veď ju ja zahovorím, nebojte sa« — sľubovala mu. »Môžete sa shovárať. Zavčerom som videla pána Simona. Ešte sa ma spýtal, či som dobre spala!«

O chvíľu prikvitla pani Tereza. Tvár mala nahnevanú, ako by zanovitú, ako málokedy. »Hneď som si myslela, že je zle« — prehovorila, keď prišla. »I ona šípi čosi. Nedá sa oklamať.

Bola by som sa hneď vykradla, ale ma strežie. Bože môj, aký je s ňou kríž.«

Prikývnul i on. Netušil veru, že tak chytro po svadbe musí prekladať kríže. Prvej strach, že prischne v Puntarene do smrti, teraz súžba, lebo zadiera doň prečosi. Ale čo by to bolo ešte, keby nie tento pád! »Zle je s ním, zle« — potvrdil jej. »Doktor dal znať, že mu nevoňajú prsty od neho. Nepovedal doprosta, ako ja teraz, ale chodil okolo toho. Pochybuje.«

Pozerali si do očú, hľadali radu. Najhoršie, že sa ona dovtípi. Čo to bude, čo to len bude! On rozšíril ruky bez pomoci. Nešťastie prišlo, i hneď vo veľkom kamarátstve. On chorý, ona v takom stave, že by nemal zlý vetrík fúknuť na ňu: k tomu zlá naňho, hryzie ho vo dne v noci. Čo urobiť s ním? Nechať ho kde je, samotného? Ako ho opustiť? Dať ho do nemocnice? Tam by mu bolo hádam najlepšie . . .

»Nie do nemocnice!« sprotivila sa. Má síce pekné chodby, vo dvoroch kvieťa, obetovavé panny v bielom: ale má izby s chorými a tam v zadnom dvore kdesi studenú komoru, do ktorej vynášajú na nosidlách pod bielou plachtou tých, ktorým už ani v nemocnici nieto miesta.

»A kde — kde?«

Lámali si hlavu, hádali sa. A práve vtedy ukázala sa Jelkina tvár zpoza roha domu, za ktorý zašli. Hľa, čo urobila! Prišla si po dielik nešťastia a žiaľu, keď ho on chcel vziať na plecia za

ňu, nie pre ňu, ale pre potomkov. Ona nezaslúži. Stíha ho ako najhoršieho. Za ňou dociepkala vdova Grgová. Krútila hlavou, ako ju nemohla prekabátiť. Prešla jej cez rozum, hoc je mladšia.

»Nebolo sa vám lepšie poradiť doma, ako po uliciach?« oborila sa na nich. »Jednostaj pritajovať, mudráci! Nieto tajomstva, aby nevyšlo na javo; zachovaj si« — hodila mu do očú a odvrátila sa. »Nevieš, že sa vie, o čom myslia opatrní, že je pod pokrývkou?«

Tu máš zasa! Na ňom sa skúrilo všetko! Len čo zadiera: či je on na vine, že ochorel pán Katović a nieto sa kde podieť s ním?

»Veď je len kríž s tebou, stvorička!« zafala ju pani Tereza. »Pasieš sama za nešťastím, kým ťa nevezme do tanca. I bez toho nám je hlava ako šop. Treba ho opatriť a nieto ako v cudzom dome.«

Zas len doňho, že utajuje. Ale kto sa naučí skrývať zlé chodníky, zakráda sa i na dobrých. Ale sa im ona bude tisnúť, kde nevolajú? Nech ho opatria, ako vedia, len by chcela vedieť, čo sa robí. Prečo by nemohol byť u nich? Majú miesta: komu by zavadzal? Nebolo by mu lepšie ako po všakových kuticiach?

»Báli sme sa o teba!« priznal sa jej.

I ju prejalo, ako to povedal. Vidí mu na očiach, že sa trasie: ak nie o chorého, hádam pre ňu, alebo pre dieťa? Ukazuje, že stojí o ňu,

i veľmi, keď sa bojí toľme o ňu. Vďačne by zabudla na Pepitu, Anitu a Rositu; možno i on zabudol na ne pri nej. Bol by sa jej zas zapálil ohník lásky, ktorý bol Petar prihasil, keď nahádzal naň toľko mokrej zeme vtedy v záhrade. Ale nie, nemôže mu zabudnúť. Je tichá voda, podmýva brehy; potmehúd, má zákruty a skryté chodníky.

Tútorovi dávno prehliadla Dorinku. Neutajoval sa, šiel rovno na Sever na oči celému svetu: lebo nechce mať tajných chodníkov. A kto vie, kde je už Dorinka! Ale Pepita, Anita a Rosita je tu.

Tu už i on prevládal strach v sebe a oznámil jej, že keď je raz tak, musí jej povedať, čo je vo veci. Rozpovedal jej všetko, ako pred chvíľou pani Tereze.

Rozžialil sa, hlas sa mu zatriasol, hoci sa premáhal. Zahraly i jej slzy v očiach. Žmurkala tuho, že ich pošle odkiaľ prišly. Slnce ju oslepovalo, keď musela pozerať cez ne. Ale sa sobrala dovedna. Zaplakať pred ním od srdca, namyslel by si, že plače preňho, falošníka. Nie, neopustí preň slzy, kým bude Pepita, Anita a Rosita a čo by hneď puklo hlúpe, oklamané srdce. Povedala im cele pokojne, že nepôjde, kde ju nebudú volať. Ale samotného nech neopustia. Bude mu ľahšie pri nich. Ak je celkom zle, nemajú sa prečo ľakať: vie, že choroba nevyberá. Keď udre hodina, musíme i umrieť.

»Má pravdu, dieťatko« — prisvedčila i vdova Grgurová. »Všetci sme smrteľní. Čo vidíš na druhom, čakaj na sebe.«

»Nikoho neminie« — potvrdila mladá. »Vysvieti sa každému, aké mu boly cestičky.« Pozrela naň ostro.

Nuž boli by sa potešili: mohli najsť útechy jeden pri druhom. Bol by sa pobral veselšie ku chorému: ale ako sa mu môže kráčať ľahšie, keď ho zatne raz s tej, raz s inej strany. Ako by sa bola sišla, taká ostrá sekerka na brata! Bola by mu nebodaj okresala hrče i všakové jalové mládniky, ktoré vyhučaly rovno zo pňa. Má ju rád, lebo bola milá a ľúbezná: ale keď takto zatína, dožičil by ju bratovi. Pán účtovník vtedy tiež sa spýtal s polovice do obchodu: bol mu povedal, že nemá miesta tretí pri ňom. Dnes by to už sotva povedal. Prepustil by mu vďačne polovicu, hoďas i dve tretiny tejto objedze.

Čo ako chorému odľahne, keď bude u nich. A kto vie, či sa neschápe? Ochorejú neraz i na smrť a prídu k sebe.

Keď prišiel k nemu, nemohol na ňom pobadať, že mu je o moc ľahšie. Sám lekár pred večerom poradil im zavolať i druhých lekárov. Sozvali ich na poradu, bolo vyšetrovania, vstrekovali lieky; urobili, čo by bol urobil i Bekavac, byť pri chorom. Keď bola temná krv na miske, odľahlo všetkým, divákom i chorému. Krv má veľkú moc nad ľuďmi. V iných príhodách predesí, v týchto poteší.

»Dajte sa preniesť do nemocnice« — poradili mu naostatok doktori. »Budete mať opateru i väčšiu izbu.«

Pán Ipolito stál kdesi v kúte, aby nezaberal toľké miesto svojou ozrutnou postavou. Keď spomenuli nemocnicu, zmrklo sa mu pod očima. Ale sa vtedy nazdal, že bude taký dobrý prorok, keď spomínal špitál? Oprel sa o stenu. Inak by sa bol hádam svalil na zem ako klát. Ľútosť sa mu tisla kdesi do hrdla; chcela by ho zahrdúsiť. Taký človek a špitál! Taký znamenitý chlap...

Keď lekári odchodili, Krešimír ich zastavil pod stenou. Ponúknul im veľkú čistú izbu v svojom dome: či by ju neprijali. Nemalj nič proti nej, ak bude opatera a nadovšetko pokoj.

Na mrkaní, keď ulice zatíchly, zatiahol Vid Dargaš so svojou viktoriou pred dom, v ktorom bol chorý. Pri chorom bol pán Ipolito i Nikola. Najprv, že ho ponesú medzi sebou do koča. Ale Nikola sa sprotivil. Vynesie ho sám. Toľko si ešte trúfa, ďakovať Bohu!

»Ani ja by sa nezľaknul!« postavil sa pán Ipolito.

Pán Simon sa mu vtedy usmial a kývnul mu. »Vyplnilo sa. Špitál ma neminul. A naostatok čo? Hoc i špitál.«

»Kto vám to naklebetil, pán Simon« — rozhorčil sa, očervenel ani moriak. Je pravda, uznáva, hromžil, hrozil mu i špitálom. »Ale to

nepadalo na vás. Môžete mať inú opateru. Máte priateľov.« Pozrel na Krešimíra, ako nikdy dosiaľ. Ratoval česť všetkým priateľom. Neradil sa dlho, ani sa nevyhováral: otvoril do korán dom i priateľské srdce. »Dobre, veľmi dobre!« prisviedčal myšlienke, o ktorej všetci vedeli, iba chorý nie. »Azda ani to nepotrvá týždeň, alebo dva. Ako prišlo, pôjde. Nemáme sa na pozore. Tiež nehľadím, či prší alebo duje. Nadužívame a nešianame zdravia. Pán Simon je už hotové dieťa v tej veci. Dá sa oklamať od kade čoho, i od vetra: sadne na prievan a teraz má.« Najedoval sa na našu krehkosť a neopatrnosť. Kto si dáva pozor, neochorie. Kto ochorie, vylíže sa, ak sa nepoddá: ale hľa on hneď ukazuje, že podľahnul.

Nikola ho zakrútil do pokrývok, ako ležal, vzal ho na ruky ako varovkyňa dieťa. Pán Ipolito sa poberal za nimi. Tesným pitvorom šli poľahky, aby nebúšili do náradia. Pán Ipolito robil malé krôčky za nimi. Pridŕžal čiapku chorému, aby nepadla. Od holej hlavy mohol by prechladnúť ešte väčšmi. V tichosti jarného večera prešiel pán Simon hodný kus mesta vo viktorii. Vdychoval s pôžitkom povetrie, v ktorom cítiť vôňu jara. Myslel, že sa vezie do nemocnice. Spamätal sa, keď zastali pred domom, okolo ktorého sa belejú šramky.

»Nie — nie! To už nie« — spieral sa tuho, keď ho snímal Nikola. Či má nadužiť najlepších priateľov? »Do nemocnice — nie sem!«

Nikola nepočúval. Vniesol ho do domu. Obe krýdla boly otvorené, pri nich pani Tereza, za ňou bola ona, mala tvár trochu bledú. Jej veľké oči sa rozšírily a sliedily za chorým. Počula, ako sa prvej spieral.

»Čo sa hneváte, tútor?« položila mu ruku na plece.

Kývnul jej hlavou. Keď počul jej hlas, stisla sa mu hrdlo. Neprotivil sa už a pozoroval ako si starostlive, kde ho nesú. Položili ho na posteľ. Oblokom rozoznať drevá vo dvore; druhým, ktoré je na štíte, vŕby a rakyty vo večernom mraku.

Pritvoril oči. Do nich zavrel obraz veľkej izby, okolo postele tváre najlepších priateľov. Sladilo by sa medzi nimi, nebyť výčitky, že im vniesol starosť a nepokoj do domu.

Pani Tereza ho opatrila ako vlastná mati. Napravila hlavnice, aby hlava ostala vyššie, pokryla ho. Obzeral sa na ňu, ako sa má okolo neho. Zamračil sa. Na Krešimíra pozrel s výčitkou. Trápilo ho, že ho sem doniesli.

Mal dobrý rozsudok, hádam lepší, ako keď bol zdravý. Šípil, že mu je veľmi zle. Sám nevie od čoho, ako mu to prišlo: neznáma, zriedkavá akási choroba. Takej nevidel pri nikom, koho navštívil v chorobe. Veď je pri sebe, má vlády: a predsa sa nemôže hnúť. Že je nie obyčajná, uznal i doktor, keď dal na ňu zavolať ostatných

lekárov. Poznal na nich, že ju majú za zlú. Usmievali sa, tešili ho: ale cítil, že by sa neopovážili predpovedať koľko potrvá a ako skončí. S takou chorobou vtiahnuť do cudzieho domu, kde je mladá žena neprivyknutá chorobám, ktorú treba držať ďaleko od nepokoja.

»Ľutujem. Nesúhlasím. Mňa do nemocnice« — odvrával ticho, trhane. Ešte nevýhoda k tomu, že nemôže hovoriť ani sa spierať. Slová musí merať na krátko, ako mu vynáša dúšok.

»Čo sa ťaháte do nemocnice?« dohovára mu pani Tereza. Tvár jej je zanovitá, on ale v hlase cíti materské odzyvy. Ako lahodia srdcu! Pozrel na ňu okom, v ktorom bola horúca uznanlivosť. »Opatríme vás ako tam. Ale u nás musíte slúchať. Opatera zmôže niečo, ale viacej posluch a rozvaha pri chorom.«

»Máte pravdu« — odobroval pán Ipolito. Nerozumel, čo hovorí, lebo mu dovrávala v našej reči. Vybral si iba toľko, že mu dovráva. »Vyhrešte ho poriadne, pána Simona. Ja som mu tiež neprehliadal, hoc som mu priateľ a mal česť honosiť sa jeho priateľstvom. Musím vás upozorniť, že má čudné spády a náhľady. V obchode pestoval mrcha zásady. Odpusťte, pán Simon ale veci beriete, ako ich nikto neberie. Vaše zásady trčia na všetky strany, zadrapujú sa pri každom kroku do prijatých obyčajov. V nich sú samé výstrednosti. Tak hneď tá, pýtať sa do špitála, keď vás chcú opatrovať inde.«

Pán Simon sa usmieval a prisviedčal mu hlavou. Mne špitál — mládenec bez rodiny . . .«

Pán Ipolito nachýlil hlavu, aby vynašiel, čo chcel chorý povedať. Hodil myšlienku obkliesnenú, bolo ju treba doplniť a zaokrúhliť. Ale doplnená sa mu tiež nepáčila. »Prepáčte, nie ste hocikto bez rodiny, alebo neznámy pocestný, ktorého choroba schytila v ceste.«

»Ba práve!« prikývnul hlavou. »Pocestný, v ceste, bez domu . . .« Pohol plecom netrpelive, že nemôže vysloviť všetko ako by patrilo. »Všetci sme pocestní: do jedného. Ja viac od iných . . .«

»Nemali by ste už hovoriť« — napomenula ho pani Tereza. Videla ako ho trápi, že sa nemôže vysloviť.

»Veľmi dobre — veľmi dobre!« pochválil ju pán Ipolito. »Načo mrhať slová a sily na také náhľady? Odpustťe, že ich musím označiť za neužitočné a mylné. Usadený toľké roky v meste, vážený a ctený, hoc má chyby, ktoré som si dovolil pokarhať: taký muž, pani, považuje sa za pocestného!«

»Všetci sme, všetci!« pokýval naň hlavou. Pán Ipolito sa zadíval naň, čo balamutí. »Život je cesta . . . Nič stáleho v ňom . . .«

Bol by mu osvietil svoje stanovisko, ale žiaľ nebolo dúšku. Zdrapy myšlienok hádže trhane, keď môže akoby oklamať chorobu. Sputnala

ho, stisla mu hrdlo. Nedá sa mu venovať priateľom a vyšším záujmom. Dotknul sa veľkej otázky a koľké iné sú pri nej! Nevládze prerieť slova, keď sú na riečici veľké pravdy a padajú zlaté zrná! Odsotilo ho razom na strasodpracú, čo nemôže pokončiť. Dajú si ľahko nu, že nemá čo hovoriť. Iní prevezmú alebo rady i bez neho. Zamĺkol, poddal sa výroku.

Pán Ipolito ho počúval pilne. Rozbrieždilo sa mu, načo naráža.

»V tom smysle pocestný — áno!« pristal veľmi ochotne. »Neodporujem. Videl som neraz kus papieru poletovať. Vietor ho schytí na moste, mece a hádže, podnesie, znovu šmarí, zametá ním nečisté dyliny. Naostatok predsa ho len zmetie do mora. Z neho už nevyjde. I my padneme, ostaneme v ňom na veky: lebo čo sme vlastne? Mocnári a veční? Ale sa nestariem do tých vecí. Myslím ten tovar patrí na policu, ktorá je trochu na strane, akoby zahájená. Nepatrí do všakových rúk, hádam i neumytých...«

»Snímte tovar, snímte!« posmeľuje ho pán Simon. »Prizrite sa mu.« Pozeral naň s úsmevom, čo povie. »Bojíte sa ho? Nebojte!« Zaujalo ho veľmi, čoho sa dotknul pán Ipolito. Bol by ho nedbal prinútiť, aby šiel trochu ďalej a neodskočil.

Začervenal sa. Potvárajú ho, že sa bojí. Ostatní pozerajú naň; chcú vedieť, či sa vyseká.

»Tisnete ma ísť doňho týmito rukami a hádam sa lepia od dechťa alebo kolomaže. Ale mám urobiť ako všetečné osoby, ktoré majú vrecká prázdne, alebo len s červencami, idú po sklepoch s drahými látkami, vedú si, ako by mali tobolky nabité veľkými bankovkami? Dajú bale snímať, porozkladať, týču jemnú tkaninu, mädlia a hladkajú. Keď sa jej naobzerali a nahladkali, pohodia ju, že vyplavie, nesnesie svetla, že vyšla z módy. Je i pridrahá na odev, najviac ak by vraj na výložky, alebo okrasy zaslepiť oči svetu. Vynájdu výhovoriek, koľko chcete, len aby sa nemuseli priznať, že sú chudobní ako kto iný, ktorý prichádza kúpiť za šesták octu, alebo korenia za dva groše. Ja veru nie!« osvedčil sa a šiel bližšie k nemu, aby dôvody mali menej cesty robiť. »Radšej netýčem tovar, ak ho nekúpim. Prídu iní, s peniazmi, budú sa doň hádam i rozumieť lepšie ako ja: ale si odnesiem látku súcu do roboty na každý deň. Pán Simon zas keď vníde, nevyberie po móde; pochytí najskôr čo nik nechce. Oklame sa raz, nenapraví chybu; keď príde druhým razom, zasa len vezme čudnú látku, ako nikto. Mrcha zásady! Ako ich vláči sebou, vidíte; ako dusia, keď doťahnú! Kto by ich vliekol!«

Nuž i ostatní vedeli, že nehľadal veľmi svojho prospechu. Divne sa skrúcal sem tam, všade nechával peria po troche. Ísť ďalej, boli by ho oškubali takým činom. Mal v celku pravdu pán Ipolito, hoc neradi ukážeme, že najradšej drží-

me s ním. Ale pán Simon sa nedal. Nemohol hovoriť. Ukázal mu do hora prstom.

»Hľadieť na dušu, nie módu.« Rukami všakovak krútil, hádam označiť, keď sa prehŕnajú v tovare. »Hriechy nás dusia, vlastná vina — nie zásada. Hľadať smysel peňazí — bude priestora — voľne všetkým...«

Nikola sa zahniezdil. Zasa len smysel peňazí! Bude voľne, ale nie od smyslu. Musí puška prehovoriť...

»Pravdaže smysel!« nahneval sa pán Ipolito. »Bedliť na peniaze, neotvárať veľmi ruku.« Pozbzeral sa na okolo, oči mu iskrily od jedu. Čo myslia ostatní? Nevidia, že je v blude a nejedujú sa, že sa ho drží i v chorobe? Chce zavádzať ešte pred smrťou neopatrných? On sa nedá. Kým bol uňho, dosť sa nateperil ťažkého jarma jeho zásad! Shodil ho a rád by ho sniať i jemu aspoň teraz. Chcel mu vyhodiť na oči kukuricu i zanedbané dlhy, širokú dôveru k ľuďom, ktorí jej nezasluhujú, alebo nadužívajú. Ale mu žmurkla pani Tereza, aby mu dal už pokoj. Veď i sám badá, že sú slová daromný hrach na stenu. Potom protivník je v nevýhode: vedel by sa brániť, vedel; ale nevládze, nemá dúšku. Načo sa hádať, keď by sotva vyhral? Je v nevýhode pred chorým: musí mať na zreteli jeho slabosť: hoc v držaní zásad neukazuje slabosti. Ako mu podrazil nohy, bárs nevládny, keď narážal na dušu. Zbadal, že je s ním zle a myslí

na posledné veci? Prišlo zle pánu Ipolitovi, veľmi zle. Utiahol sa do kúta.

Ona počúvala pilne, ako sa dohadujú. Pri hádkach jej zavadzala Dorinka. Jeho nauky sa odbíjaly najviac od jej srdca, lebo sa bolo zatvorilo pre ňu jeho slovám. Ale dneska sa otvorilo znovu do korán. Dorinka nezavadzala: utiekla kdesi pred chorobou. Videla iba jeho nevládneho, ako nesie v náručí drahocennú nádobu so vzácnymi masťami. Ustal ju niesť; ale keď sa potknul a padnul, radšej prebil hlavu, ako vypustiť nádobu a soprieť sa rukami. Hoc leží nevládny, drží ju plnú, nedotknutú vysoko nad hlavou, bedlí najväčšmi, aby z nej nič nevyšlo na zmar...

XIII.

Potom sa rozišli. Nikola šiel na strážu, pán Ipolito ostal dlhšie, ale ako sa polnoc blížila, začalo sa mu driemať. Pri chorom ostal sám Krešimír.

Pán Simon bol nepokojný celú noc; bol v boji, v ktorom chorý vždy ťahá za kratšie. Minulej noci ustal, i cez deň. Žiadalo sa mu oprieť hlavu a zdriemnuť, ale sa mu nedali vkradnúť do zakliateho zámku, kde vládne pokoj a sen. Prišiel ku bráne viac ráz, zaklepal, ale keď ho zazreli, že je on, pričapili mu dvere pred nosom, ako žobrákovi.

V noci sa mu nalomila trochu duševná sila a viera na obrat. Vážky prevažovaly na strane, kde naľahla choroba. Do srdca sa vkrádala predtucha, že sa blíži koniec. A práve v tie časy rozožalo sa divné svetlo. Pri ňom videl a spoznával veľmi jasne, čo indy bolo mutné. Potom i palác myslí zotváral mu nové svetlice, do ktorých nebol nazrel nikda do týchto čias.

Za rána odľahlo všetkým, keď prišiel doktor. Hľadal, kutal, usiloval sa. Pozerali naň v dive,

ako mu nič neujde. Len nech zasiahne vedou do behu vecí a rozotne veľký, zadrhnutý uzol. Ale i v ňom sa nalomila viera, pokúša myšlienka, že pasy hádam idú byť daromné. Hľadá lepšie podklady a opory podlomenej viere.

»Tak teda« — preriekol naostatok, keď čakali mocné slovo — »drží vás ešte tuho. Nepopúšťa.«

Chorý neodpovedal, ale v oku mu čítať: »A nepopustí.«

Postriehol ten pohľad a usmial sa. »Vám sa bude ukazovať i horšie, ako je. Ste pod kladivom. Nedajte si vziať odvahu.«

»Čo je z odvahy, keď je zle?«

Lekár počul, čo hovoria oči, ale sa staval, že nepočuje. »Obrat neprichádza razom. Dáva obyčajne čakať na seba, dakedy i dosť dlho.«

»Neraz zabudne i prísť« — nadhodil mu v sebe.

»Nuž i vystane dakedy« — priznal sa i on. »Ale pri vás nie. Máte priaznivcov. Už ho dovedú, nebojte sa.«

»Kde sú?« spýtal sa už hlasne. Nevedel o nich, chcel by ich vidieť.

»Mladosť« — predstavil mu lekár prvého. »Mocná, zdravá sústava. Zaopatriť si len dobrú myseľ a dôveru.« Potľapkal ho po pleci a usmial sa. Napravil mu hlavnicu, na ktorej nebolo čo naprávať. »Príroda robí divy, má divné obraty, akým sa nenazdávame. Netratiť nádeje.«

Pekné reči a zvraty okrášliť smutný ústup. Na mrtvé telo prestrú rubáš s okrasami, nasypú kvieťa, aby zatušili, že čo je pod ním už berie porušenie.

V liečení budú pokračovať, ako ustálili včera. Smer je dobrý: ale by rád počuť i dneska, čo myslia iní. Hodil im naostatok zrnko a ukázal, že má i jadierko, hoc nie sladké. Spomenul, že zodpovednosť je priťažká, keď zaľahne na jednotlivca. Dobre je mať spoločníkov. Každý prevezme kúsok.

Na konci puklo najväčšmi, skoro hrozbou. Zlý znak, že sa chce deliť s ostatnými. Keby čakal na uznanlivosť a slávu, či by ich hľadal do spolku? Ale čo, keď ani jemu nekvitnú ruže. Nepovedať nič, bolo by zle, nadhodiť niečo, hoc len zďaleka, tiež nepríjmu s poďakovaním. Tak či tak, na ňom sa skúri, ak je nezdar. Jeho vina, že nemôže urobiť div, ktorý čakajú od neho...

Myslel, že povedal dosť, koľko mohol. Ale im nebolo dosť. Vyšli za ním predo dvere Krešimír a Nikola. Chcú vedieť všetko; nakuknúť do komôr, v ktorých vyrába úsudky, poobzerať si formy, do ktorých ich leje. Načo pohadzovať po zrnku? Nech vyklopí všetko odrazu.

Z izby číhala ona. Šmykla za záclonu ku obloku, pod ním sa shovárajú. Keby ho bola nechala otvorený, mohla vypočúvať, čo budú hovoriť. Takto počuje iba, hu-hu-hu. I pridúšajú

hlas, aby ich nebolo počuť. Podistým zlé noviny. Krešimír hľadí do zeme veľmi zamračený; hladí sa rukou po tyle. Nikola chytá každé slovo. Na tvári mu je hnev a rozhorčenie. Na doktora zazerá s boku; zas ho tíši, rozkladá rukami, ako by ho prehováral. Pletená košeľa sa rozťahuje i litery P. S. N. C. na prsiach sa vykrivujú. Nevedela koho ľutovať väčšmi: toho v posteli, alebo tohto, ktorý sa skrúca ako had v rozštepe. Kladie počty: ale čo, nechcú mu uznať položky.

Na veľa sa rozišli. Doktor sa odobral; iste mu odľahlo, že shodil batoh, ktorý vyvliekol z domu. Kde by nosil takú obnôžku celý deň po meste! Najmä ak by všade musel priložiť k nej po troške. Tí dvaja sa vrátili do domu, nesú batoh, ktorý shodil doktor. Odbehla od obloka; motala sa po kuchyni, že pomáhať pani Tereze. Nevedela sama, čo berie do ruky.

Krešimír a Nikola vrátili sa ku chorému. Nikola si šuchal ruky natešený. Slúchnuť vraj dobrú radu. Chce poradu znovu, nebodaj dačo vie. Choroba sa tiež zvrtne, pôjde zkadiaľ prišla. I zasmial sa chripľave.

»Veríte?« Pozeral na nich zadivený. Prišiel kdesi z ďaleka a tu mu ukazujú veci, ktorých nevidno nikde. »Veríte naozaj?« Uprel oči na Krešimíra, akýsi pozor hlboký, veľmi jasný. Krešimír stŕpal. Tam mu chodil okolo skrytých zákutí. Ešte sa mu nanosí do batoha a vynajde, čo doň naukladal doktor.

Bolo mu zle, že ak nakukne dnuka. Zakríknul ho. »Musíte hľadieť ozdravieť« — napomenul hol vážne, kým utískal čo trčalo zpomedzi rožkov na batohu. »Iným otázkam pokoj. Načo odhadzovať vieru? Ale zavadzia? Načo sú pochyby?«

»Neprotivím sa. Cítim povďačnosť.« Schytil ho za ruku a stisnul ju tuho. Pozrel na Nikolu akosi mäkko, ako stál obďaleč, keď už nevedel povedať viacej, nemal odkiaľ ťahať nepravdu. »Nikola, starý priateľ!« Vylial naň z oka a v hlase toľko citu, že sa mocný chlap sklátil. Odvrátil sa prudko; ale nevydržal ani tak. Vyšiel do pitvora, sadnul na stoličku. Bolo mu v prsiach, ako by mu obracali horúci nôž.

Pocítil ruku na vrch hlavy, podvihnul tvár a hľadí, kto je. Bola ona, ale ju nevidel, iba ako vo hmle. »Kto by vydržal? Ja nie. Prichodilo utiecť.« Zapadnul do krútňavy boľu a žiaľu, schytil i ju sebou. Pozerá spurne, do očú mu naskočila pravda, ktorú mu zjavil doktor. Nemôže ju uniesť. »Nemôžem. Prevládala by vola.«

»Tak nieto pomoci?« pozerá naň ona, brodiac pri ňom cez bôľ.

»Keby bolo, či by som bol takto? Vidíš, kde som.« Nadvihol sa, šepnul jej skoro do samého ucha: »Ani on nemá úfnosti. Keď jej nemá chorý, čo mu ostane, povedz?«

I jej už bolo ako v studni. Hore je srubík, ktorým pozerá dolu kúsok neba na nich. Čo,

nieto iného výhľadu? Ostane miesto prázdné, ktoré zaberal u nej? Veď v tie časy, keď ju schytil strach, že neuvidí domu, našla pri ňom ústrešie. On bol vtedy rodina i dom. Ponad srub zazrela posmešnú, peknú tvár. Čierne oči jej žmurkaly. Za nimi vraj blúdil tiež dlho, zmieral túžbou. Pozrela do nich s hnevom, opovržením. Čo hľadá tu, Dorinka? Nech ide svojou cestou. Nie je tu jej svet.

Zodvihnul sa ťažkopádne so stoličky, ako by mal centy na sebe. »Pôjdem. Večerom nakuknem« — riekol jej. »Načo som ti kálal srdce? Nevieme, čo je s ním — nik nevie. Doktori ak vedia, nevyjavia: držia nás ako na vodzke. Uvidíme, čo povedia, keď sa sídu zasa. Len aby nebola straka na kole. Ale pravda vyjde na vrch, ako práchno na vode.«

Vyhrnul sa z pitvora, ako ťažká fúra. Idúcky udrel plecom o zatvorené krýdlo, že zdrnčal celý domec.

Porada lekárov nedoniesla, čo čakali od nej: rozsudok, či ozdravie alebo nie. Potvrdili doterajší smer liečenia, radili čakať a čakať. Choroba vraj prevláda trpelivosť. Otázku otázok, či bude život alebo smrť, radili ponechať budúcnosti. Ona ukáže chodníky, ktorými skaruje choroba. Má vraj veľmi sprepletené cesty, na nich život a smrť sa hrá na schovávačku. Im vraj tiež leží na srdci hlavná otázka; vedia, rodine a priateľom by hneď odľahlo, keby ju mo-

hli zodpovedať. Ale ako pristúpiť k nej na tento čas? Kde je istota? Ani istoty, ani znakov, kde leží, nevidia ešte. Tedy čakať.

Čakali tedy dakoľko dní. V dome začali privykať, že majú na smrť chorého, pomaly privyknul i chorý na posteľ, na chorobu, na tarchu na prsiach i na priateľské tváre, ktoré má okolo seba vo dne, v noci. Naučil sa čakať, trpieť a nežalovať sa veľmi, aby neľakal darmo ľudí, ktorým vniesol i tak len nepokoj do domu.

I v ten deň po obede prišiel k nemu Krešimír a sadnul si k posteli do dreveného kresla. Chorý už privyknul vidieť v ňom ustavične dakoho z domácich. Opatrovali ho tak svedomite, že ho nenechávali samého ani na chvíľku. Vyrozprával mu, čo dnes ráno robili v obchode. Pán Vodopija sa nevrátil ešte z Ohnivej Zeme. Aby obchod neostal bez gazdu, keď pán Simon ochorel, Krešimír sa vypýtal od pána Ipolita na ten čas a prešiel do obchodu. V pisárni sa nevyznal síce, ale dozeral dosť dobre na ľudí, na dom i na skladiská. Vydával tovar a zapisoval bedlive, čo vydal a čo prijal. Na poludnie a večer rozprával, čo vykonal a dostával od pána Simona pokyny a úpravy, čo robiť. Takým činom obchod išiel v poriadku, nič nezhynulo. Keď sa vráti gazda, spruha celého stroja, pohne ho už zasa, aby nezaspal. Lebo Krešimír a pán Simon mohli vykonať, čo bolo treba: ale gazda mohol poháňať a hýbať.

V tieto dni čakania, keď choroba neukazovala veľkých premien, návštevy lekára za rána a pred večerom, boly akoby stanice, kde sa schádzali domáci a priatelia počíhať, či konečne neprehovorí veda. Deň za dňom sa míňal, návštevy sovšednely, sovšednel i doktor. Pomaly soznámili sa s ním, nastala medzi nimi dôvernosť. Vedeli mu už i obyčaje. Pred návštevou vedeli skoro dopodrobna, ako ho bude prezerať, i čo povie. Keď odchádzal z návštevy, vychádzali za ním vypytovať sa, či konečne nenašiel niečo nového, čo by mohlo poukazovať na obrat. Ale ani z tých rozhovorov nevychádzalo nového svetla. Opakovalo sa temer vždy to isté slovo: trpelivosť, čakať čo donesie čas.

Pani Terezu hádam najväčšmi zpomedzi všetkých, trápila otázka otázok. Mali ho všetci radi, ale ani jeden ho nevzýval ako ona. U mladej mu padla trochu sláva pre Dorinku, bárs ju bola zahnala; u Krešimíra a Nikolu, že nečaká deň slávy od meča a krvi ale od smyslu peňazí. Tiež je ako doktor, čakať a čakať, trpelivosť vtedy, keď národ chorie, chradne, hádam sa blíži hrobu. Smysel peňazí môže ho omladiť, okrášliť a sošľachtiť, ale vyslobodiť z okovov iba meč a krv.

Pani Tereze bol každý deň čakania večnosť: myslela, že takto žiť je horšie, než umrieť. Ako jej bolo dobre v novom domci! Po starostiach a otrasoch, ktoré preniesla pred sm-

fou muža, prišla k pokoju; myseľ sa jej vyjasnila. Krka tečie tak pokojne a dôstojne, keď sa po veľkom páde a zbúrení srúti do šibenských nížin. Do toho ticha a pokoja srútila sa razom choroba pána Simona ani balvan, ktorý zahatil tichý tok, vyraziac ho z tichého koryta. Prečo vtrhla k nim? Čo doniesla: smrť, alebo život? Ani to im už nechce vyjaviť. Život i smrť visí na akejsi nitke. Čo by složili všetky rozumy dovedna, nevynašli by, kde sa pretrhne a kde vydrží. Ale dakto už len bude vedieť čosi. Načo čakať ešte? Pôjde zaklopať pravde rovno na dvere.

Umývala riad s mladou, kým Krešimír mal tam dnu poradu s chorým. Jelka utierala taniere a kládla na miesto. Vtedy si rozmyslela, čo urobí. Nesverila sa nikomu; nemusí nik vedieť, čo má pred sebou.

»Neostala by si pri ňom, dievka moja, odpoludnia?« spýtala sa mladej. Tá vďačne prisvedčila. V ostatné časy ju začali šianať, nechcú jej dať robiť ako prvej, hoc by vládala. Po obede ju nútia poležať si trochu do olovrantu. Pokazili ju, keď leží sama v izbe, prídu na ňu driemoty. Pomaly na ne privykla, takže popoludní začala ju posteľ vábiť. »Akosi ma kole v boku: idem sa poradiť doktora, či by mi nedal dačo.«

»Hádam ste pohli úsad« — háda mladá.

»Bude čosi. Idem za horúca. Vidíme, kto sa nelieči za horúca, ani ožiť, ani umrieť.« Utrela

slzy, odvrátila sa a siakala sa s takým jedom, že sa kohút ozval vo dvore.

Predstavila sa u doktora, keď prijímal. Čakala v predizbe, kým sa premelú všetci. Chcela ostať na ostatok, nebude sa s ňou azda náhliť toľme, keď v predizbe nebude ľudí. Bude sa môcť s ním skôr poshovárať.

Pozrel na ňu skúmave. Nebolo jej poznať choroby z videnia: spýtal sa jej teda, čo jej chybí.

Vyrozprávala mu, že ju dusí na prsiach. Zabudla, že pred mladou ju klalo v boku.

Musel hľadať, načúvať, kde je nepriateľ: či sa nehýbe niekde, alebo nehudie. Trápil sa a bedlil, ale darmo kutal, stroj pracuje v poriadku. Trvalo hádam pol hodiny, kým ju vyšetril. Nemohol vynajsť nikde nič.

„Mám že sa zas navyšetrovať nič po nič srdc a pľúc, kým sa premelú u mňa bojkovia z celého mesta" — horekuje sám pre seba. Stávalo sa i v tom meste, že po náramnej smrti poprednejšej osoby ako od porážky, alebo srdcovej choroby, naľakali sa i tí, ktorým nič nebolo a bežali k doktorovi. „I táto má v sebe »morbus Katovićii.«" Skrúcajúc gumové cievočky sluchadla osvedčil sa na krátko: »Nenachodím vám choroby.«

»Teda nemám choroby!« urazila sa. Pravdaže, neusiloval sa hľadať ako svedčí. Lepšie by sa bol obhodil, nech má na košeli čipky a belasé alebo ružové stužičky.

»Ani stopy«, potvrdil vážne. »Môžete zdravie predávať. Vďačne by čaroval s vami pľúca a srdce.« Myslel, že jej ulahodí takou poznámkou.

»Prepáčte, neprišla som kupčiť« — odsekla mu. »Kto je zdravý, má zdravie sebe. Nepôjde ho predávať.«

I jeho pohlo, že sa urazila bez príčiny. Dal jej znať, že jej nechcel ublížiť. Povedal jej, že je zdravá, iba hádam inými slovami.

»Už je raz tak s nami« — nadhodila mu pri obliekaní. »Raz nám je ničoho nič, druhý raz nám je zasa vonkoncom zle, že nieto pomoci, ako neborákovi pánu Simonovi.« Prišlo jej ho ľúto, zas sa musela siakať. Kým bola v tej robote, doktor jej závidel. »Pane Bože, to sú pľúca! Mohly by hnať to koleso na vietor, ktoré dvíha v kampe vodu z hlbokých studní.«

»Tak mu nieto pomoci?« vyzvedala sa, keď sa obliekla.

Pozrel kdesi do kúta, rozložil ruky, že nemôže povedať nič určitého.

»Bude sa dlho takto trápiť?« ďobla zas doňho.

»Kto môže predpovedať, čo bude, ako?« Usmial sa, ale mu začínalo byť dosť prezvedania. Dnes ráno ho zas vyobracali chlapi pred domom. Táto už prišla priamo do domu domŕzať.

»Čosi len budete šípiť, alebo si myslieť« — začala už s prosbou. »Vidíte, v akých sme trapiech! Mne ste zaraz vynašli, že mi zdravie dušu honilo. Hádam i o ňom budete vedieť dačo!«

Začervenal sa od jedu. Neprišla teda pre chorobu. Dojedá, ako mucha. Nesprostí sa jej už dnes. Pozeral oblokom. Výhľad je na dvorky a zahrádky. Ako ju odpraviť?

Zakýval jej, aby šla k nemu. »Tak vy, čo ja myslím?« spýtal sa jej a oči mu iskrily. »Chcete vedieť začiatok a koniec?« okríknul ju. »To je šteklivá otázka: pred odpoveďou je hádanka. Len ju rozlúštiť a budeme vedieť zaraz, čo sa spytujete. Či vidíte tam ten plot? Čo poviete o ňom?«

»Nuž ako plot«, mykla plecom. »Nie je moc hoden.«

»Čo mu je?« zkúša ju veľmi prísne. »Prizrite sa, pani!«

»Stojí na krivo« — odpovedala mrzute.

»Nuž vidíte« — začal jej rozprávať vľúdne. »Minulý týždeň by bol povedal, kto ho videl, že je mocný. Stál do rovna; nebolo mu nič, iba čo prehnily kolíky. V nedeľu bol víchor, nalomil kolíky. Plot vidíte, teraz visí. Nestojí ani nepadá. Vidíme, že sa vyvalí. Povedzte mi teda, kedy spadne?« Kutal jej v tvári skoro tak, ako jemu kutávajú pod chvíľou.

Zbledla a pozrela naň v strachu. Hnev opľasnul v nej; nevedela, čo sa robí s ňou.

»Viete povedať, kedy spadne?« trápi ju ukrutne. »Ja, vyznám úprimne, neviem. Vidím iba, že je na spadnutí.«

»Nuž dobre« — trhla sa. Neopovážila sa už pozrieť naňho.

»Plot na spadnutí, nalomený konár, podťatý strom: to všetko je v tom istom priečinku, kde váš chorý. Povedať kedy, neviem veru. Vedomosti sú vedomosti; chyba, že majú medze. Nechcú si ich dať preskočiť.«

Prevládal ju, znosil i ústa jej zatvoril. Srdce sa preplnilo, žiaľ ju dusil. Žiadalo sa jej vyplakať sa do chuti. Ako ju strhal! Ešte jej dokázal, ako mu krivdila.

Vkradla sa tichúčko do domu, aby ju nezastihli takto. Domŕzali by jej, čo sa jej stalo. Svliekla kepeň o širokom golieri a blúzu. V pomútenosti zabudla sa preobliecť do starej sukne. V starej blúze a novej sukni vyšla na dvor. Chcela sa poprechodiť, že jej svitne v hlave. Shŕkly sa okolo nej sliepky i obe kačice. Sletely i holuby odkiaľsi. Nazdaly sa, že ide byť hostina keď vyšla gazdiná, ktorá pohadzuje. Najedovala sa. Protivná háveď, neprestajne natláča hrvoľ a vždy je prázdny. Boly drevá hore koncom. Vytiahla poleno z kopy, ktoré nebolo veľmi hrčavé; začala ho kálať a sekať na triesky. Bola rada, že si našla robotu.

Porúbala tri-štyri polená. Pred klátikom sa nasbierala hodná kôpka triesok. Uspokojila sa.

Pohodila sekeru, že pôjde do kuchyne. Za ňou sa hrnie kŕdeľ hydiny; holuby poletujú za kŕdľom, zahrkútajúc tu i tu. Opovážlivá sliepka podskakuje popri nej a škube ju za sukňu. Najedovala sa, odkopla ju, aby raz dala pokoj.

V kuchyni nevydržala, ťahalo ju k nemu, pozrieť čo nového tam. Odchýlila dvere. V kresle sedí Jelka so sklonenou hlavou na operadlo. Stíšila kroky, zaradovala sa, že i on spí, lebo ležal na boku.

Ale nespal, keď ju zazrel podvihnul prst na výstrahu, aby neprebudila mladú.

Keď vošla k nemu pastorka miesto pani Terezy, zadivil sa, čo znamená tá premena. Oznámila mu, že pani Tereza musela ísť k doktorovi, lebo ochorela.

»Veľmi?« zarazil sa.

»Že ju kole v boku.«

Bolo mu ľúto. I tej chorobe je najskôr on na vine. Domáci musia tráviť pri ňom dni a noci, najmä Krešimír a pani Tereza. Prosil ich toľko ráz, aby si šli ťahnúť. Mohol by ostať i sám. Má zvonec, ak by potreboval niečo. Darmo ich prehováral, nechceli ho nechať samého.

I teraz ju prosil, že nepotrebuje ničoho, aby sa neustávala.

»Tútor ma nerád« — zažartovala pastorka — »ale sa ma nestrasie.« Sadla do kresla veľmi vážne, robila si pohodlné miestko, že ostane pri ňom za dlhší čas. Neodporoval. Usmial sa jej, kývnul hlavou a obrátil sa trochu na bok. O

chvíľu začal zatvárať oko, ktoré mu mohla vidieť. Začal ju podvádzať, že drieme. Vedel, ako by sa radovala keby zaspal pod jej strážou. Smial sa, ako sa mu dala chytro oklamať, lebo zanedlho oprela sa jej hlávka. Zaspala v kresle v odpoludňajšom tichu.

Rozkázali mu ležať, neprehadzovať sa veľmi, nesmel sa ani shovárať. Nielen že mu zakázali, ale i dýchavičnosť ho napomenula zaraz, keď zabudol na zákaz. Bolo by mu zle bez pohybu a slova, hádam by bol ochorel ešte väčšmi od dlhej chvíle, ako od choroby, keby si nebol zadovážil kratochvíle. Zabával sa na doktorovi, že mu odpovedal na pekné sľuby a proroctvá v sebe a dakedy i na hlas. Doktor na jeho poznámky hľadal výhovorky a obyčajne sa dosť natrápil, aby sa nedal nahnať do kúta. Zabával sa na domácich a priateľoch: ako sa držia, keď prídu k nemu. Ukazujú samú radosť a spokojnosť. Pod zásteru radosti poukrývajú pilne starosť, neraz žiaľ. Krešimír a pastorka držali sa dobre, vedeli sa prevládať; ale Nikola bol mäkkého srdca. Neraz utiekol z izby, aby tam von stíšil pohnutie. Pani Tereza sa pretvarovala veľmi zle. Keď mala tvár zanovitú, vedel, že počula o ňom veľmi mrcha chýry. Divné bolo divadlo, keď sa pred ním smiali, radovali a v očiach mali žiaľ. Prišiel veľmi chytro na to, že čím väčší strach dusia v sebe, tým väčšiu spokojnosť vytŕčajú pred ním. Pozoroval od prvého dňa, že sa vykrádali z domu za doktorom; vedel, že sa

s ním radia pred domom. V zlé dni po tých tajných rozhovoroch ukazovali pred ním najväčšiu radosť. Pretvárali sa, podvádzali ho. Bola mu kratochvíľa, ako sa i on priučil pretvárke. Staväl sa pred nimi, že im verí každé slovo, že o ich šaľbiarení a klamstvách nemá ani tušenia. Dnes hľa oklamal pastorku, že pod jej strážou zaspal, kým nezaspala ona pred ním.

Keď sa nehrá s priateľmi na schovávačku, má iné zábavy. Pozerá oblokom tu do hora alebo pomedzi konáre vŕb do záhrady. Vŕby sa už rozvily; odely sa jemnou žltkastou zeleňou. Vo dvore sú sliepky a dve kačky pani Terezy. Naučil sa ich už rozoznávať jednu od druhej. Vie, kedy im pohadzuje gazdiná. Prišiel na to, že pri hydine, keď zobe, veci stoja práve tak, ako pri ľuďoch, keď sa domáhajú ku kreptúchu. Kačka škube sliepku, sliepka ďobne holuba, holub sa zaženie na vrabca. Ale sliepka sa hneď vráti a kradne zpoza kačky: holub podletí za sliepku a chytá jej zpoza chrbta a vrabec prevedie i holuba i ostatných. Mocný sa chytá sily, slabší sa drží lsti: každý chváce čím viac môže. Lámal si hlavu, kto prevzal od koho tieto spády, keď ide o brucho, či človek od sliepky, alebo sliepka od človeka? Divil sa, že urobil veľké pokroky vo vedách a umení, ale pri jedení ostal tam, kde je kačka a sliepka.

Keď sa pani Tereza vrátila a vyšla do dvora, zazrel ju zaraz. Nebolo jej poznať na chôdzi chorobu ani veľkú slabosť; kráčala dobre ako

iné razy; ale čosi sa jej muselo stať. Prečo vyšla v sviatočnej sukni a robotnej blúze? Smial by sa, že je do pása oblečená sviatočne a od pása do robotných šiat. I sliepky rozháňa, keď iné razy ich volá a prizerá sa, ako zručne chytajú z vahanca zpoza nezmestných kačiek. Pozastavil sa, keď sa chytila sekery a začala kálať polená, ako chlap. Narábala mocne ťažkou tešlicou; stvora, ktorú kole v boku, že sa musela ísť radiť ku doktorovi! Aká divná choroba, keď on sa nemôže tiež pre klanie v prsiach skoro ani pohnúť. Išla rúbať, keď Krešimír narúbe každý deň koľko treba, prídúc z roboty. Taká šanovlivá stvora rúbe v sviatočnej sukni! Čo sa jej stalo?

Lámal si hlavu, stopoval ju, kde sa pohla. Najväčšmi ho pomýlilo, keď kopla mrzute sliepku. Na tvári jej poznal, že sa hnevá. Iste nepochodila dobre, kde bola. Vypadnul z veľkého sveta, ostal trčať v malom. Výjavy malého sveta ho tak chytily, ako ho držaly prvej veľké zájujmy: v malej veci hľadá význam, ako ho indy vždy nachádzal vo veľkých udalostiach.

Načúval, čo robí po dome. Čosi mu hovorilo, že príde k nemu. Odľahlo mu, že sa neklamal, lebo skoro zápät sa odchýlily dvere, v nich sa ukázala jej tvár.

Zastála pri dverách nerozhodne, či sa nevrátiť. Podvihnul prst na výstrahu, aby nebuchla; ukázal jej na mladú na stoličke. Priblížila sa k nej. Zadívala sa na ňu, ako jej je hlava na bok, tvár

akási veľmi vážna, stužka na hrdle s medajlou natiahnutá. Potrháva sa rytmicky, kde bije pod ňou veľká žila. Ľavá ruka sošmykla sa s operadla, visí jej popri boku. V prstoch jej potrhne tu i tu.

Ako boly pred ním, mimovoľne ich porovnával. Jedna mladá, veľmi driečna, druhá v rokoch so zanovitou, všednou tvárou. Obe sú mu pekné. Zaujaly sa za smysel peňazí, držia ho pred očima. Budú iste poukazovať ľuďom na lepšiu stranu peňazí. Staly si do služby vyššej myšlienky. Zpoza nich ako, ako nie, kuká naň tvárička zjašenej Dorinky: ohnivé, hlboké oko zaborilo sa mu do očú ako vtedy. Tváre tých dvoch ako by boly pod závojom: vidí oko, z ktorého blčí oheň. Srdce v ňom strepotalo neporiadne, zabolelo. Hádže sa ako pred utopením a predsa sa dvíha až kdesi do samého hrdla. Tie ohnivé oči! ako zaslepujú. Pre ne všetko akoby sa krylo za závoj, i milé, dobré tváre. Posošil sa, prevládal ich moc a odhodil závoj. Má ich všetky tri razom pred sebou: všetky tri pekné. Vo všetkých horí, ibaže jej oheň nehreje, páli všetko, čoho sa dotkne na popol. Či pochopí dakedy smysel peňazí? Vtedy jej ho nenapomenul, nemal kedy, zabudnul. Blčal i on...

Dorinka sa zas skryla; hľadí naň gazdiná. Na tvári by chcela držať úsmev, ale sa ztratil, ostala len zanovitosť. Ale v oku sa rozmohla úzkosť. Keď pristúpila k posteli chytil ju za ru-

ku. Stisnul ju mocne, pozerá jej do tváre svojím jasným okom, pred ktorým sa otvárajú i dvere záhad. Vidí i kde je mutno.

»Čo sa stalo?« spytuje sa.

Hľadí mu utiecť, schovať aspoň svoje tajomstvo, ale ho nemá kde podieť. Tam je v očiach, v tvári. Schytil jej ho hneď a zabral.

»Čo vám je? Hneváte sa?« naliehal.

Nuž hnevá sa na seba samú. Vie, že má nešťastnú tvár, akoby zanovitú, keď je dačo zle. Hľadí sa usmievať, ale pokus vypadnul veľmi smutne. Do očú sa nasilu tisnú slzy. Že sa hnevá? Pokrútila hlavou. »A prečo?« vyriekla ťažko, lebo sa hrdlo stislo.

Začal ju trápiť. Že jesto prečo. Hneď preňho. Zaľahnul v dome, obrátil im ho čím hore tým dolu. Vedel, že ju také slová vyhodia z koľaje. Vzala ich na naozaj a zmiatla sa. Predesilo ju, že sa trápi preto, že je tu. Možno sa bojí, že im zavadzia a začnú šomrať naňho za chrbtom. Vyjavila mu, že sa ozaj hnevá, ale nie naň: na doktorov. »Oni sú na vine. Neusilujú sa.«

On istil, že sa usilujú, nieto prečo ťažkať si na nich. Nemôžu nič urobiť, lebo choroba je mocnejšia od nich. »Išla na samý koreň. Podjedá strom.«

Pozrela naň skoro v strachu. Tie isté slová počúva od neho ako od doktora. »Neopúšťajte sa!« dohovára mu ticho ale naliehave. »I vy idete dávať vinu azda plotom a konárom?«

Aké ploty a konáre, začal ju dochodiť. Kto dával vinu plotom a konárom? Vedel kde bola, prišla nahnevaná. Iste u doktora spomínali ploty a konáre. Ak ich spomenuli v súvise s jeho chorobou, boly iste rozhradené ploty, suché konáre. Keď jej ich spomenul aké boly, opravila ho:

»Nachýlené, nalomené.«

Bolo jej zasa ťažko; horšie, ako u doktora. Drží ju mocne za ruku, stíha ju očima; ledva mu môže uhnúť. Povedala čo jej sverili o plotoch a konároch: ale nevyjaví, kto ich spomenul a o kom. Nie, nevyjaví. Nezvie nikdy, že bola u doktora.

»Nachýlený plot — nalomený konár« — opakoval ticho.

Zľakla sa, že sa mu vyzradí so všetkým, vytrhla ruku z jeho a skoro zutekala z izby. Keď sa prichýlily dvere, mladá sa strhla. Poobzerala sa v izbe, nemohla sa zprvoti vynajsť, kde je. On sa usmial a pokýval hlavou.

»I ja zaspal« — pochválil sa jej. »Prebudil sa teraz . . .«

Zaradovala sa, že zdriemnul pod jej strážou. Iba sa zahanbila, že sa nevedela prevládať a zaspala tiež. Vyrovnala sa v kresle, že sa už nedá sviesť druhý raz. Ale on zasa zatvoril oči akoby driemal. Hľa, ako pri nej odpočíva, raduje sa ako pokojne spí. Dobrý znak! Ostala ticho na mieste, vypustila myšlienky, kde ich drží starosť oňho pod klonkou. Dorinku mu odpustila,

zahnala ju hneď, keď vtiahol do domu. Myšienky sa rozbehly sťa ovce, keď ich vypustia jarou na okopané kopce. Povodily ju sem tam, kým ju neprivábily do Širokého Dolca. Ako by sa prechodila veselo, keby sa nezakrádaly za ňou Pepita, Anita a Rosita! Kde sa pohne, idú jej za pätami. Šepcú medzi sebou, udre lakťom jedna druhú, chichocú sa potajomne. Jej sa posmievajú, jej, lebo si mívala, že nepovedal nikdy ani jednej, čo povedal jej pred kôlničkou, keď gazdiná riadila kvieťa v izbách pána Andriju.

Keď pán Simon zatvoril znovu oči, nedriemal. Začal rozvažovať rad radom, ako bolo. Choroba ho zaskočila znezrady, hodila razom o zem. Priatelia ho, samotára, pritúlili. Prišli lekári, hovorili opatrne a zdržanlive, tešili a tíšili, holú pravdu zastierali pestrými handričkami. Nahádal sa, hoc tušil, že pravdu pritajili. Pani Tereza išla k nim; domŕzala, kým jej neukázali nachýlený plot a nalomený konár.

Rozvážil si dobre, čo je s ním a skutočnosť stojí pred ním bez okrás. Je naozaj tak pevný a stály ako nachýlený plot, alebo nalomený konár.

Ani sa nepredesil veľmi, keď sa jej prizrel z blízka. Od dávna už začal ísť dolu vŕškom. Neúprosný poriadok ho prinútil prepustiť miesto iným, lebo ho nevedel zaplniť. Chytil sa bol do jedného i druhého. Načal trochu roboty na postati, ale nedokončil nikde nič. Bol neschopný

robotník: necháva samé začiatky všade. Jeho nástupcovia urobia z nich dačo, keď on nevedel z nich urobiť nič? Čo by bol urobil z nich, keď mu opadly sily odrazu? Že ho choroba zaskočila znezrady? Vari uškodila jeho dielu? Veď prv ako prišla, dielo bol poručil súcejším od seba. Že umre prvej ako ho skončia? Vedel i tak dávno, že kto sa doň chytí, sotva mu okúsi ovocie. Ani kvetu sa mu nedočká. Veľké diela sú také: žijú a prežijú robotníkov. Pracovníci ducha nežnú nikdy zo svojej siatby. Ale či zato prichodí sa zrieť sejby, nechať toľké krásne polia prielohom? Čo preto, že ľudia umierajú, keď len dielo žije a pretrvá i ich pamiatku? Život ľudský je len krátke obdobie vo vývine a živote veľkej myšlienky.

Keď mu nieto stania tuná, síde sa poprezerať dom pred veľkou cestou, či je všetko na mieste: či neostaly veci porozhadzované po kútoch. Vzaly by ľahko zkazu, ak by pozabudli na ne.

Ba či má všetko, čo treba do cesty: či nejde nezaopatrený! Začal prezerať pokladnicu, preratovať a zdúpnul. »Po chudopánsky sa pohýňam. Neviem, či mi vystačí . . .«

Poprehliadal, čo necháva, upratoval po izbách, stajniach po dvore a kôlniach. Odoberá sa od živých bytostí a vecí. V bráne sa ešte obzrie, či nezabudol na dačo. Zle sa vracať po zabudnutú vec, keď sa vyberáš do cesty: kto sa vráti, nedobre sa mu vodí v ceste.

Prv akoby vykročil, podvihol zrak k nebesám. Darca všetkého dobrého neodvrhol ho. Bárs nebol hoden, obsypal ho požehnaním. Nadeľoval na každom kroku. A on prijímal často neuznanlive, pohadzoval nedbale veľké dary! A koľme by mal ďakovať za veľkú milosť, že v najvyšší čas mohol dať svoje manie do poriadku, vyplatiť dlhy a závislosti, aby mu meno nik nespomenul s hanou a opovržením. Jemu, veľkému Darcovi má čo ďakovať, ak ho nebudú preklínať oškodení a ak ho hádam spomenú, ktorým mohol preukázať dobrodenie. Nerozdal všetko, čo mal najlepšieho, nie: odťahoval sa rozdávať. Neraz sial i zlé semä. Ale zas je len útecha, keď sa môže vyhovoriť, že aspoň kde tu hľadel urobiť čo to dobrého.

Pri tej myšlienke i ležanie, na ktorom znáša telesné útrapy je mäkké a pohodlné ...

XIV.

V tie dni sa vrátil konečne pán Vodopija z Ohnivej Zeme. Zadivil sa, keď našiel v obchode Krešimíra Zaradu miesto pána Katovića.

— Povedali mu, že pán Katović ochorel a nebezpečne. Pán Vodopija bol síce smelý obchodník, ale stŕpnul. Smrť gazdu znamená preňho veľkú ztratu, ale i nebezpečie. Čo bude z podujatí, ak príde vyplatiť dedičom peniaze, ktoré vstrčil do nich? Budú ich iste vystíhať od neho alebo uvalia naň veľké úroky. Bol ustatý, ale nemohol ostať na mieste. Pochodil sem tam rozčulene po obchode, či nieto nič nového a pobral sa hneď k nemu.

Pánu Katovićovi zasvietilo oko od radosti, keď zazrel nástupcu. Chvalabohu! Zarada nemusí chodiť do obchodu. Odpadla aspoň jedna starosť. Prvá otázka mu bola: čo nového v obchode, či je všetko na mieste?

Ukázal na seba, že prišiel, ako sa vrátil; ani sa nepreobliekol zo sivých šiat. Ale sa nebojí, obchod bude iste v poriadku. Pozeral starostlive naňho, či je ozaj tak zle s ním, ako ho Krešimír predesil.

Chorý zachytil jeho ustarostený pozor. Stisnul mu ruku s horúcim citom. Priateľstvo mu je teda viacej, ako sám obchod. Pozeral naň s úľubou. Padlo mu do oka, aký je mocný, zdravý. Tvár mu ohorela na pampe; nie tak od slnca, ako od vetra. Akoby mu bol doniesol k posteli jej mocný, svieži dych.

»Ako tam? Čo nového?«

»Kopali sme na troch-štyroch miestach« — rozprával mu hosť naradovaný. »Za každým sme našli zlata. Pod jaseň začnú robiť.«

»Kto?«

»Robotný ľud. Najskôr naši. Vydelili sme kúsok, ktorý pôjde najprv pod motyku. Už si tvoria spoločnosti medzi sebou. Vezmú si po kúsku do prenájmu.«

»Po čom budú platiť?«

»Uvidíme, keď začnú robiť. Ustálime cenu dľa toho, ako bude vynášať robota, aby nikto nemal krivdy. Na takto rok myslím, budeme mať peniaze doma, ktoré sme vyplatili za podiely.«

»Kto opatrí vaše?« Chorý zabudnul na nachýlené ploty a nalomené konáre. Noviny pána Vodopiju ho zaujaly. Čakal napnute, čo mu povie.

»Tu si opatrím sám; tam som nechal majstra Petra. Teraz nemá roboty, vybral sa po podnikoch za kožkami. Pod jaseň prevezme hostinec a obchod neďaleko Caňadóna, na »Tres

Caminos« (tri cesty). Do obchodu a hostinca budeme mu dodávať tovar ztadiaľto. Spravili sme sa s ním na polovicu. Za dozor nad robotami v bani dáme mu diel z nájomného. Neukrivdíme ani jemu. Za pár rokov bude majetný človek z neho.«

Pán Katović sa zamyslel. Podujatie sa ukazuje výnosné. Ak do roka myslí dostať len z kúska celú predajnú cenu: za celý pozemok sa mu dostane hádam i desať ráz toľko. Ako divne idú veci na svete! Jeden vynašiel bohatstvo a dal ho iným, a sám ostane chudobný. Nejde sa mu nič z neho. »Chudák, náš Srećko: čo bude z neho?« požaloval sa.

»Bude hľadať nové cesty!« sľuboval mu pán Vodopija. »Nebude zaháľať. Ak sa mu nový obchod nevydarí, najde niečo iného. Z nášho podujatia, ak pôjde ako myslíme, pripadne i jemu podiel. Hoc prepustil svoje právo, majiteľ je predsa i on, patrí i jemu čiastka z čistého.« Zamĺknul, poobzeral sa a doložil: »Nie sme účastinársky spolok, ale by sme radi dať každému z účastníkov svoje, čo mu prislúcha. On je hlavný zo všetkých, hoc prepustil svoje práva.«

»Veľmi dobre, priateľ!« Schytil mu ruku a potriasol mu ju mocne. Oči mu zažiarily veselo, ako kým bol zdravý. Pozeral s hrdosťou na mladého nástupca.

»Bolo by veľmi dobre« — prisvedčil mu — »len sa neopúšťať a ozdravieť čím skorej.« Po-

zrel naň akosi veselo. Z jeho oka naň išla mocná vlna istoty a bezpečia. »Nádeju máme. Nie je tak zle, aby nemohlo byť lepšie. A bude lepšie. Ozdravte!« dohováral mu.

Pán Simon pozeral naň, ako na čudný zjav. Načo vystíha od neho, čoho nemá v moci? V očiach sa mu ukázala pochyba. Človek má toľko moci, koľko uvládze mať a on je nachýlený plot, na spadnutí.

On nedal moc na pochyby, hodil rukou a riekol nakloniac sa k nemu. »Ja mám nádeju. Dôverujem, že sa schápate. Je tak mnoho práce, skoro sme ju ani nenačali. Nebudeme sa ešte lúčiť.«

Chorý pocítil vtedy ako nikdy, aké tuhé sú sväzky medzi nimi. I dielo ho viazalo tuho a volalo. Keď sa mu prizrel, samé nábehy, viac len snahy, ako začiatky. Neusiloval sa, ako bolo treba. Jedno-druhé i pokazil. Poddával sa chybám i zlým chúťkam. Koľko vecí mohol vykonať i lepšie, i svedomitejšie. Ba či nebolo hádam chýb a omylov viacej, ako dobrých snáh? Chybičky a hriechy volajú za ním: »Naprav, naprav! Ako by rád naprávať, keby bolo stihu. Ťažko, veľmi ťažko, že dobrý náhľad a chuť ku poprávke nepríde zavčasu. Skoro vždy, keď je pozde...

Po poludní rozrušilo všetkých, keď rozkázal Krešimírovi zavolať verejného notára.

»Netreba ho, netreba« — protivil sa mu.

Stál na svojom. Bál sa, že i tam zmešká. Podlomený konár ľahko dolomiť: stačí malý vetrík. S notárom boli pán Vodopija, pán Ipolito i Nikola. Spis bol veľmi krátky. Neostalo po ňom majetkov, iba čosi peňazí u pána Vodopiju. Poručil ich bratom, ale tak, že ostanú u pána Vodopiju za dva roky odo dneška rátajúc na úrokoch, aké dával dosiaľ.

Pán Vodopija počúval s pohnutím toto ustanovenie. Čiže by mu bolo ťažko dávať úroky do rúk dedičov. V srdci chorého on, kliesniteľ a pán Ramos zaujali miesto hneď po bratoch.

Keď listinu podpísali a notár vyšiel, pristúpil k posteli a osvedčil sa: »Nepristanem, gazda! Vyberajte si vy sami úroky.« Začal mu prorokovať s veľkou istotou, že si ich sám vyzdvihne i stroví. I kapitál chce vrátiť do jeho rúk.

Postavil ich všetkých na nohy, vlial do nich novej nádeje. Chorý sa tiež usmieval. Rád by bol otvoriť srdce nádeji, ale cítil, že ploty a konáre nemôžu ujsť osudu, ktorý zavisnul raz nad nimi. Mal v úzadí povedomie, že sa vlastne už lúči s nimi.

»Na vás prešla práca i zodpovednosť« — osvedčil sa nástupcovi. »Nezabudnite na vnútorné účtovníctvo!«

»Ja zas len opakujem« — zvolal nástupca akosi slávnostne — »že vám Boh dopraje presvedčiť sa, že čo je v skrini, boly úprimné snahy, nie prázdne slová.«

Urobil vyhýbavý pohyb. Nie je istý, či sa bude môcť presvedčiť o nich. »Ale i tak verím. Nepochybujem.«

Keď ostatní odišli, ostal pri ňom Krešimír. Zavolal ho k sebe. »Vám len ústne, čo si žiadam.« Chytil ho za ruku a riekol mu citne: »Moje osobné veci rozdáte priateľom. Vám budú hodinky a retiazka. Mojej pastorke spinka. Bol som ju kúpil k inej príhode: ku radosti, ktorá vás čaká. Ak sa jej nedočkám, oddáte jej vy, ako môj darček. V stolíku sú v obálke peniaze, na obálke meno pani Terezy. Peniaze patria jej. Utŕžila ich za veci, ktoré ostaly po jej mužovi.«

Krešimírovi sa stislo srdce. Prevládal bôľ, ktorý sa naň rútil a proboval žartovať. »Vaše hodinky, úfam sa, nebudem nosiť tak chytro. Mojej žene dáte si sami, čo ste jej obecali, keď príde hodina. Pani Tereze môžete sami oddať, keď vravíte, že je to jej.«

»Teraz nie. Iným razom.« Pozrel naň horúcim okom, pritiahol ho k sebe. Musel si sadnúť k nemu na posteľ. »Koľko bolo u vás lásky a dobroty! U všetkých. Kesicova vdova žiali, vidím, plače . . .« Sklonil hlavu, ale mu nevypustil ruku. »Rayosovi všetok fajčiarsky riad a fajčivo. Pero ho oklamalo, fajčivo neklame.« Usmial sa, keď mu sišlo na um, ako sa bol vtedy nahneval pán Ipolito. »V stole je knižočka z banky na neveľký obnos. Keď pôjdete domov, dáte ju Nikolovi.«

»Pôjdeme!« opravil ho a stisnul mu ruku.

»Aká ho zajde staroba! Chudák, ostane sám . . .«

Krešimír počúval, nemal odvahy pozrieť mu do očú. Z jeho slov viala mocná predtucha smrti.

»Mal som priateľov, mal« — hovoril tíško. »Kto ich mal takých? I hrdý som, i bohatý. Ty, ako vlastný brat; tvoji, ako pravá rodinka. Povedz im, povedz, nie dnes — potom, doma, keď budete spomínať tieto časy, povedz im moje slová . . .« Zahraly mu slzy v očiach. Skočily pred neho nádherné svetlá, izba akoby bola vyložená drahými kameňmi, zajagala sa.

»Utíš sa brat, utíš!« Prosil ho. Oddychoval skoro tak ťažko, ako sám chorý.

»Už nemám čo poručiť, iba jednu vec.« Dal si doniesť kabát, vyňal účet nebohého pána Martina. »To vdove. Nie ako dar: ako spravedlivosť.«

»Hneď teraz?« spýtal sa Krešimír.

»Nech má istotu. Daj jej. Nevyjav, koľko je.«

Obledla a zapálila sa, keď jej ho oddal. Prevracala ho v rukách; prizerala sa, ale nevedela, čo v ňom stojí. »A na koľko?«

»Na koľko?« Prizeral sa i on. »Nestojí, na koľko je, iba že je vyplatený. Odložte si a opatrite. Máte výkaz v ruke, ak by vám pýtali dakedy.«

Odpustili mi!« zvolala.

»Tu stojí, že ste vyplatili.« Ukázal jej podpis i pečať.

»A nestojí koľko!« Chcela vbehnúť ku chorému, ďakovať mu, ale ju nepustili, kým sa neutíšila trochu. Keď vošla do izby, vybozkávala mu ruku i skropila horúcimi slzami. »Ani nechcete povedať, koľko bolo!« vytýka mu.

»A Boh ráta, koľko nám odpúšťa?« zavrátil ju. »Dlh nie je váš, nebolo čo odpustiť. Pre istotu majte poistenku.«

Bola ako zahanbená. Viac už ani nehovorila, len ticho plakala.

Zatvoril oči: nie spať, ale poshovárať sa so sebou. Im nemal čo povedať, ale sebe mu vždy ostávalo čo povedať. Choroba ho nepritískala ako v prvé dni. Možno telo sa jej priučilo trochu a začalo sa jej dávať do priateľstva.

Odľahlo mu, že i tie veci odbavil; rozpovedal im, čo mal. Obchodná osobnosť ustúpila z neho, sťa by bola umrela, keď predal obchod a podpísal smluvu. Do tých čias ho zaplňovala a razom zmizla: sväzok s obchodným svetom pretrhol. Predstúpiť na banke alebo v obchodných domoch v Europe, nebol by už ten istý Simon Katović ako prvej. Bez tej osobnosti v sebe, hľadel i na život rozdielne. Predsa ho zahrievalo čosi, že hádam nežije na darmo, hoc je veľmi mrcha obchodník.

Ako sa vytratila z neho obchodná osobnosť, tak dnes odložil i ostatok, čo ho viaže k rodine a spoločnosti.

Pred večerom si dal zavolať i kňaza a hľadel sa smieriť s Bohom. Keď ostal sám, bolo mu akosi, ako by nemal už čo robiť tuná. Neputoval dlho, ale ustal dosť dobre. Cesta bola i hrobľavá, často i tŕnistá. Síde sa oddýchnuť. Uložia i jeho, kde odpočívajú utrmácaní. O koľko ich je viac tam, ako tých, ktorí ešte chodia v tele? Belejú sa cez parkan tenké štebliny plôtkov, ohrádzajú hroby, hoc nejeden sa už dávno vrútil a srovnal so zemou. Dvíhajú sa kupoly, kapličky a hrobky o sklepeniach, pod ktorými sú už celé rodiny alebo spolky. Mesto mrtvých bolo ďaleko od mesta živých: ale živí sa rozpínajú, domy pomkli až k nemu, kde majú svojich mrtvých. Za ním sa začína pampa: zprvoti úzkymi pásmi, ale za prvými vrchmi, leží už celá, bez konca-kraja. Prikráda sa pomedzi kopce a vrchy, údoliami k samému mestu. Chce hádam pozrieť, čo v ňom porábajú, ako sa majú.

Z nej vtrhnú do mesta mrtvých patagonské vetry, zahudú mu nad stánkom, indy zastenajú, hádam i skvília; donesú mu mohutný dych starostlivej matky pampy. Na krýdlach vetrov priletí semiačko, padne na čerstvý hrob a síde. Starostlivá matka prestre mu na hrob kúsok svojho plášťa, aby nekrehnul. Od mora s druhej strany so sviežim závanom priletí pozdrav

až hen od utešených zátok Jadrana, kde mu je kolíska nad borovým hájom.

Brat kúpi kúsok zeme. Pri hlave mu zasadí kríž; ohradí ho železnými šramkami. Bude majiteľom pozemku v Magallanesi na večné časy. V pekný slnečný deň možno sa zatúlajú deti i k nemu, hrať sa a pokrikovať okolo neho.

Kľúč od záhradky vezme brat k sebe. Keď pôjde domov, dá ho daktorému krajanovi. Tak pôjde kľúč z ruky do ruky, až sa zapatroší niekde. Nebude už nik pamätať, kto odpočíva v záhradke: ostane tam ako iní, neznámy medzi neznámymi. Rovný ostatným.

V ten deň bola večera čosi živšia, ako po iné dni. Zavolali pána Vodopiju; i pán Ipolito dal sa nahovoriť a prišiel. Vyumýval sa a vyhladil. Na hlavu tiež nalial tuším vodičiek; ťahala sa za ním tuhá vôňa. Preobliekol sa sviatočne, do jedálne vstúpil veľmi okúňave. Pokloníl sa mnoho ráz: priateľom, neprivyknutým na toľké poklony bolo ich až primoc. Pani Tereza nevedela, kde sa podieť. Poklonil sa jej za každým, keď vošla do jedálne s misou. Keď vošla mladá gazdina, krútil veľký prsteň v rozpakoch, raz širokou plochou k dlani, raz von. Postavou je temer ako Nikola, iba že je svižnejší; neškrípe pod ním stolička, ako by si ťažkala.

Pani Tereza bola, ako indy po tieto dni smutná. Mala zasa zanovitú tvár. Namyslel si,

že sa jej nepáči cudzí človek v dome. Pod chvíľou hodí k nej okom, či sa už raz neudobrí.

Večera bola jednoduchá a krátka, hoc bolo všetkého dosť. Pani Tereza i v tomto trápení dala si na nej záležať. Pán Ipolito sa oklamal. Nazdával sa, že jedál bude mnoho premien, ako u Čilenov; bral si z prvých po troche, aby sa ušlo miesta i ostatným. Keď zbadal, že už nič nepríde, musel nahrádzať pečienkou. Nikola mal oň veľkú starosť: vynukoval ho jedlami, i nalieval dobrého čilského. Pán Ipolito keď vzal pohár do ruky, nezabudnul ho nadvihnúť pred každým za stolom a pokloniť sa so slovom: »Salud« (Na zdravie). Po troche sa i jazyky rozviazaly, bárs príhoda nebola veľmi veselá. I pán Ipolito oslobodil sa pomaly okúňavosti, najmä keď pani Tereza zaviazla v kuchyni, umývajúc riad.

»Pán Simon sa prenáhlil s ostatnými poriadkami« — osvedčil sa pri čilských zavarených broskyniach, ktorých mu práve nadelili na tanier so šťavou. »Nie som v tej veci znalec, ale by sa opovážil istiť, že sa prenáhlil. Nie je ešte tam, ďakovať Bohu, aby boly na čase súrne poriadky.«

»Nerozvážil si« — prisvedčil mu Nikola. »Boly súrne a nerozmyslené. Zabudnul pri nich, čo hlásal v živote.«

Sobzerali sa zarazení. Do čoho pchá nemotorné prsty starý medveď! Posledná vôľa člo-

veka je predsa vec svedomia. Čo si dovoľuje o nej poznámky?

»Áno, zabudnul na národné ciele a potreby« — potvrdil Nikola a pritisnul päsť na stôl. Pozrel vyzývave na ostatných. Čo ho majú zahrakovať?

»Hm« — zastarel sa pán Ipolito. »Na tie veci nech myslí nie jednotlivec pri smrti, ale celý národ pri dobrom rozume. Na to má komoru, poslancov a senátorov. Občan platí daň dľa kľúča, štát nech sa stará o národné ustanovizne. Načo mu predchytávať? Najviac ak by poručil, keby mal moc peňazí, na noviny, ktoré zastupujú moje politické náhľady.«

Pozreli jeden na druhého. Oni o koze a pán Ipolito o voze. Museli mu vysvetliť, že ich štát nie je národný. Daň občanov ide na iné veci, nie na rozkvet reči a národnej kultúry.

Pozeral na nich cele zmútený. Aký môže byť štát, keď nemá byť národný? »Ak je tak, osmelil by sa podotknúť, že nepomôžu ani testamenty. Môže pomôcť iba ak premeníte ľudí, ktorí idú do kongresu a či ako voláte tam parlament. Pošlite takých, ktorí budú lepšie zastupovať národ. Pán Simon urobil dobre, ale ak má peňazí, mohol ich dať na dobré noviny. Poučujte si občanov, aby vedeli, čo majú chcieť.« Trochu mu i uznali, že má pravdu. Keď videl, že zvíťazil, doložil: »O tých veciach som nerozvažoval mnoho, ale by sa opovážil tvrdiť,

akí sú občania, takí sú im zástupci, takí sú i mužovia pri vesle. Akí občania, takí im je štát a taká obsluha. Na divej plánke nenarastú sladké fígy, ani len cisárske hrušky. Kto chce napravať vládné poriadky a smery, mal by sa chytiť napraviť hlavu občanovi. Ak sú v nej otruby, potrúsia sa z nej otruby a nie štátnické múdrosti.«

Prisvedčili mu, že udrel klinec na hlavu. Naprávať tých, ktorí nesú na pleciach štát i všetky jeho poriadky. Pán Vodopija doložil: »Spomínali sme neraz smysel peňazí. Ja im nachodím iba ten smysel: vynakladať ich aby ľudí viedly k dobru a nie k väčšej zkazenosti. Koho pomýlia peniaze, neúfaj sa mu ani v domácnosti ani v obci a ešte menej na vyššom mieste. Peniaze sú blaho a šťastie ľudstva, ale i jeho kliatba a zhuba. Pán Simon má pravdu, že im našiel líce a opak: chcel hľadať dobrú podstatu peniazom. Vidíme príklady všade, ak chceme vidieť, že šťastie a blaho ľudu nie je na tom či má moc peňazí, ale na tom, ako vie využívať to čo má, hoc ho je i málo . . .«

Nikola sa zahniezdil. Vynakladať peniaze! Pre tú vec sa hádal s pánom Simonom, keď sedeli na vreciach. Badlo ho zas, ako výčitka. Keby ich bol vynakladal, ako patrí od mladi — hoc nezarábal mnoho — bol by dnes majetný človek, sám sebe gazda: nie nočný strážnik na kmínov. Ale pán Simon, ktorý učí iných vynaložiť dobre svoje, poručiac ich bratovi?

»Osmelil by sa tvrdiť« — ozval sa pán Ipolito — »že je veľká nespravedlivosť, keď nemôžeš naložiť sám so svojimi peniazmi. Shonobiť niečo horko-ťažko v práci a sporení celým životom a musieť odrazu nechať všetko na iných, keď ťa zaskočí smrť, myslím, že je nie po pravde. Zlá je zásada, že má žať kto neoral a nesial. Berie ľuďom chuť sháňať a sporiť a berie i peniazom hodnotu. Kto sa na ne netrápil, nevie ich ani oceniť, ak prišiel k ním v dedictve, ako slepé kura ku zrnu.«

Uznali mu, že má pravdu, ale kde je odpomoc? I Nikola uviedol príklady, kde peniaze prišly do neporiadnych rúk a vzaly zkazu. Pán Vodopija videl iba jednu odpomoc: učiť ľudí od malička hľadať smysel peniazom, čo je toľko ako popraviť vnútorného človeka. Pán Ipolito zasa snoval svoje vlastné pradivo. Bol spokojný so svojimi zásadami. Sú jednoduché a jasné. Maj v ruke, koľko treba, aby si nemusel ísť umrieť do špitála. Čo ti zvýši, vynalož sám, ako vieš: neporuč iným, ktorí sú hádam horší od teba.

Mladá bola hodnú chvíľu pri chorom a vrátila sa zasa do jedálne. Pán Ipolito sa prebral z dúm a začal sa sberať.

»Myslím, že sa panej zíde oddychu, ako vyhľadávajú neúprosné zákony prírody od všetkých, a najmä od príslušníc pekného pohlavia, tobôž keď pri útlej sústave sú v šťastnom, požehnanom stave . . .« Tu sa trochu zastavil, či

nezabŕdnul hádam, kde nemal on, starý mládenec, v rozhovore s mladou, peknou paňou. Ale sa vystrel, že čo ako neprehryzne peknú myšlienku na poly, ale ju zaokrúhli, ako patrí: »a nosia pod srdcom záloh lepšej, sľubnej budúcnosti. Tak sa mám česť porúčať, iba pôjdem na chvíľku pozrieť, či pán Simon nepotrebuje niečo. Ak Prozreteľnosť v nevyspytateľnej rade uložila, že nemá byť na dlho medzi priateľmi, uchádzal by sa i ja o môj podiel, môcť mu venovať pár chvíľ a ak by nastala potreba, vďačne by vzal na seba i celú noc.«

Nikola si ho obzrel a pokrúcal hlavou. Celú noc vziať na seba bolo by predsa len primoc. I teraz sa mu víčka lepia.

Pán Ipolito sa urazil, že Nikola pochybuje o ňom. »Žeby nevydržal!« Položil dlaň na prsia. »Hoc môžem sa pochváliť, že keď ľahnem, zaspím snom spravedlivých. Spím, ďakovať Bohu dobre, najmä od tých čias, čo som si odložil kapitálik, takže sa nemusím báť špitála, ak by ma zašla choroba.«

Na prstoch sa sobral z jedálne a vkradnul sa do izby chorého.

»Zobudí ho ešte, ak spí!« hnevala sa pani Tereza. Nemôže sa s ním spriateliť, hoc sa jej klania. Nebohý Martin — Pánboh mu daj slávu večnú! dosť sa naň nažaloval, že striehol pred skladiskom ako šarkan; tovar vydával veľmi ťažko, ako by mu išlo ďať z ňaňovho.

»Bolo by škoda« — ľutuje mladá. »Dneska mu je lepšie. Kým som bola pri ňom, odpočinul si.« Bola hrdá, že skoro ustavične spí, keď je pri ňom. Tu sa zadívala na nich v dive. Sišla jej na um neobyčajná vec. »A keby mu nebolo nič?«

»Chorejú horšie, ozdravejú« — potvrdila pani Tereza. »Len by tu bol Bekavac! Namiešal by smoly a všakových zelín na fľajster. Prilepiť mu ho proti srdcu, vyňal by chorobu. Nevyhovára sa Bekavac na ploty, že sa nachýlily! Vzal by rúče dobrý kolík, podoprieť aby sa nesrútily...« Keď im vysvetlila, čo je nachýlený plot a nalomený konár, všetci s ňou držali.

Pán Vodopija ešte podotknul, že videl i nalomené konáre od veľkej úrody tam doma, keď obrodily priveľmi olivy. A nedolomily sa. Podvihli ich a priviazali povrieslom. Vydržaly aspoň kým sňali s nich veľkú úrodu.

XV.

I cez noc rozmýšľal, aké si porobí poriadky. Nedá sa hýbať po smrti z územia Magallanesa. Najlepšie na pampe. Lepšie ako sa dať prenášať na druhú pologuľu; i to na dvojnásobný spôsob, z južnej na severnú, zo západnej na východnú. Truhla s ním prišla by do prístavu: kým by ju doniesli do dediny, ubohý ľud by podstúpil daromný strach, že príde kamenec na chotár a vybije kadiaľ niesli mrtvého.

Ak sa pohnul alebo zakašľal, Nikola, ktorý bol pri ňom, dal mu lieka na lyžke, ako ho naučili. Nemotornou rukou lial; triasol sa, aby neprelial. »Užite, pán Simon, užite« — zahundral chripľavým hlasom, ktorý predsa chorému znel veľmi nežne, ako by ho hladil. »Spali ste celú noc. Chorobe sme vytreli zuby, ďakovať Bohu. Čert je nie taký čierny, ako ho maľujú...«

Kývnul mu hlavou, že tak bude podistým, poťahnul si pohodlnejšie a zatvoril oči. Tu i tu pozrel ukradomky, ako sedí rovno zprvoti, ale o nedlho sa ohne v chrbte, akoby bolo v ňom podkľaklo čosi, hlava mu ovisne na prsia. Ča-

som sa strhne z pozabudnutia; poobzerá sa, či ho nevolali. Vidí chorého driemať, vykráda sa do jedálne vypiť glg čiernej kávy a zapáliť si cigarôčku. Je ohorkov dosť hodná kôpka v popolničke.

Svitlo utešené ráno, slnce vyskočilo. Pani Tereza sa vkradla do izby. Chorý spí, hlava mu je trochu na bok, oddychuje zľahka. Posteľ je temer, ako ju nechala v noci, keď si šla ľahnúť; vidno, že sa neprehadzoval veľmi. Možno ho zvábil príklad Nikolov. Sedí zasa len nahrbený v kresle, hlavu položil na operadlo. Pochrapkáva pomaly, ako by pre seba.

Keď sa mu dotkla pleca, strhnul sa prudko, len toľko, že sa neprekotil s kreslom. Vytreštil oči, húta: »Kého čerta hľadá gazdiná na nákladnom moste!« Zahanbil sa, zrepetil sa chytro, keď videl, že zaspal pri chorom.

V jedálni našiel raňajky. Posedel si chvíľu pri nich a pri cigarke. Vstrčil hlavu medzi dvere, čo sa robí. Gazdiná sedela, kde on strávil kus noci. Pokývala mu hlavou, že môže ísť.

Obrátil sa na nákladný most. Zástupcu našiel chrápať v člne, akoby pílil. Nohy zakrútil do kepeňa, čiapku stiahol na uši a vyvalil sa na dno. More ho kolísalo, húdlo mu pieseň, sťa mater decku v kolíske.

»Čo nového?« húknul naň Nikola a zdrmal ho za plece.

Strhol sa a poobzeral. »A nič takého« — doložil chytro.

»Šťastie, kamarát! Nebyť zlodeji leniví, mohli ťa odniesť i s nákladným mostom i člnom.« Zľaknul sa zástupca, čo sa mu mohlo stať. Začal sa repetiť. »No, nič to. Neboj sa« — upokojoval ho Nikola. »Ľudia začínajú vychodiť. Vidíš tam i Rosita dymí z komína, čaká nebodaj na poštový. A tam ťaťa veslujú. Naši rybári sa vracajú s lovu. Pekný čas, iste ulovili. A možno ani nelovili, loptoši; boli po ryby, ktoré prekryly od včerajška, aby ich neodniesli primoc odrazu.«

»A nemuseli predávať lacnejšie« — doplnil nástupca.

»Uhádnul si, kamarát. Každé hrable k sebe hrabú. A ty choď, žena ťa nachová. Môžeš potiahnuť veršík, dva. Máš kedy. Nedeľa je.«

*

Mladá sa prebudila akosi veľmi veselá v to ráno. Slnce zasvietilo priam do obloka: hádzalo cez riedke záclony peknú kresbu čipkového pletiva po stene. Skočila s postele a zdurila i Krešimíra.

Vošli do jedálne, pozreli oblokom: tam vonku sa usmieva krásné ráno. Usmiala sa mu, žmurkla naň. »Pôjdeme?«

»Poďme, ale ticho-ticho« — šepnul jej, zakrádajú sa k dverám. Ťa detváky pri dákom výčine vykradli sa na prstoch. Zatvárali opatrne dvere, aby nešťuklo alebo nebuchlo.

Ulicu zalial slnečný jas. Domy sú pozamykané, šalogatre pospúšťané ešte. Leniví Puntarenci robia noc z krásného rána. Boli sami, ako pobludení v zakliatom meste. Chytili sa za ruku, obrátili sa dolu ulicou.

»Ale je nie hanba?« zasmiala sa mu, keď podišli. »Starý pár a viesť sa za ruku ako zaľúbení?«

»Ozaj, dávno už, čo sme sa sobrali! Skoro nepamätať kedy!« blúznil od radosti, že je zas veselá, milá k nemu, ako vtedy, vtedy. Iste sa dobre vyspala. »Ale hm, vyznám môj hriech, ešte som buchnutý, a dosť poriadne. Tej noci som sa pobil s pánom Andrijom Gojčevićom. Obháňali sme sa po vinici tými vidlicami, ktorými podopierajú hlavy. Medzi nami bola veľká hŕba skália. Len dobre, že nezodvihnul zvariak na mňa. Mohol ma zabiť do smrti.« Pozrel na ňu ako kráča pri ňom prítulne. Nesie so sebou celú nádheru rána.

Pozrela naň veľkým jasným okom. Stisla mu ruku; z jej oka hľadelo naň čisté šťastie, do ktorého sa nemieša nič trpkého. Ako dávno, čo ju nevidel takto! »Ba čo robí náš pán Andrija Gojčević?« Zasmiala sa. Začala vykračovať pri ňom mocne i vystrela sa tuho, ako pán Andrija chodieval.

Smiali sa ako deti.

Sišli na samý breh mora. »My sami ešte!« zvolali, keď zastali v mäkkom piesku temer na samej čiare, po ktorú dôjde more, keď vysadne

naň väčšia vlna, doharcuje až sem a rozsype sa akoby jej boly opukly obruče. »Vidíš, dívajú sa predsa na nás. Čajky!«

Tam mu ich ukázala, ako sa hojdajú s čiernym kusom na krýdle. Podhadzuje ich hore-dolu, ako by sa vážily. More ich nesie ku brehu. Keď ich donesie blízko, spamätajú sa, že je už dosť. Vezmú sa na krýdla a poodletia, ale zas iba kúsok. Zadívali sa na ne. Oprela sa zasa o jeho plece, skoro naľahla naň, ako v časoch prvej lásky. Vetrík si pohráva bielym závojom, ktorým si oviazala hlavu naponáhle. Dlhé rožky poletujú okolo nich.

Bolo im ako by sa dívali ponad kanál niekde na Brač. Za pásom mora plávaly vrchy Ohnivej Zeme v ružovj záplave ako na Jadrane. Iba v pravo divoké braliská Muñoz Gamera nepatria do tichého obrazu. Blyštia sa tuho pod slncom v bielom rubáši.

Ta ďalej od zeme more sa nehýbe. Hovie si v pokoji a robí jasné a tmavé pásy. Je ako veľký lán s radkami složeného zbožia, ktoré sa suší, kým prídu spevavé hrabáčky.

»Ako je ľúbezne!« šepla pri ňom. »Nikdy mi nebolo tak pekne v tomto kraji. Milota!«

»Vie byť pekne, vie . . .«

A odrazu hudba. Mocný hlboký hlas zvonov nesie sa tichým krajom. Mohutný súzvuk ohláša sa nad mestom, pláva do nekonečných diaľok. Zvonia všetkými zvonami ranný pozdrav Marie. Nedeľa je. Zanemeli pred velebnou hud-

bou, myseľ sa dvíha až ta pod báň neba s horúcou vďakou nad krásou dňa a čistým šťastím žitia.

Krátky puls zatíchnul: ostali zasa len sami. Opierala sa oň dôverne, zadivená, či je toto všetko skutočnosť alebo len sen. Skutočnosť, odporná skutočnosť. Všetko sa prevrátilo razom, sláva uletela kdesi. Neboli sami. Prišli cudzí: Pepita, Anita a Rosita stoja už pri nich. Horky stoja, tisnú sa medzi nich ...

Zmrknul sa kraj, osmutnel. Odtiahla sa od neho. Odtisly ju tie tri bezočivé, nehanblivé. Kde je čisté šťastie? Čiže sa jej bridí: veď doň namiešali jedu. Ach, čo urobil, čo urobil! Otrávil šťastie celého života toľkou horkosťou a bôľom. Keď pozrel na ňu, stála zachmúrená, ďaleko od neho, čierny mrak na čele.

Kde sa podela jeho milá, veselá žena? Pristúpil k nej, chytil ju za ruku. Vytrhla mu ju, pozrela naň s hnevom. Z jej očú, ktoré pred chvíľou odrážaly šťastie a veselosť šibajú doň strely hnevu. Odvrátila sa. »Čo ti je, Jelka?« Mykla prudko plecom. »Hneváš sa? Čo som ti urobil?« Čušala, pozerala zanovite na stranu. Stisla zuby, aby nemusela vykríknuť od bôľu pred krajom, ktorý prvej jej pohnul srdce skoro k slzám od miloty. Nohou rozhŕnala piesok od rozčulenia. Nemohla obstáť na mieste. »Dakedy si milá, prítulná, ako si bola prvej. A zas odrazu takáto. Vidím, hneváš sa ...«

Nemá sa hnevať! Nie hnev, bôľ ju zjedá nad tým, že je nie taký, za akého sa jej ukazoval. Prišiel k nej s láskou, ktorá už nebola jej, lebo ju hodil Pepite alebo Anite. Sama nevie ktorej; hádam nevie ani sám. Z lásky, ktorá bola jej, dal kus alebo všetku, iným. Jej doniesol oprsky; oklamal ju, že je to jeho láska. Milá je, lebo ho ľúbi. Zabudne časom, čo urobil a celá sa túli k nemu so svojou celou čistou láskou. Neodtrhla jej ani omrviny, doniesla ju jemu celú. Ale keď príde medzi nich Pepita, Anita a Rosita, jej láska sa ide schovať od hanby. Nechá jej iba žravý bôľ a hnev. V ostatné časy veľká choroba tútora zahnala Dorinku i tri nehanblivé sestry. Dnes, keď skočila s postele, bolo jej sladko a milo, ako by ich nikdy nebolo bývalo. Ale sotva sa pokochala v šťastí, keď sa v ňom akoby utopila, prikradly sa votrelkyne, vyhnaly ju z raja. Tak jej je už súdené; nebude viac užívať raja. Keď doň vôjdu, číhajú závistne na prahu a prikradnú sa medzi nich. Nikdy už nebude môcť byť s ním sama.

»Povedz, čo ti je, čo ťa trápi?« Zasa pristúpil k nej, skúša ju. Ona čuší. Radšej umrieť ako ukázať mu hryzovisko: aké je, prečo je. Neuvedie ho do svojej mučiarne. »Čo to bude s nami, Jelka?« prosí ju. »Ledva sme sa pokochali, hneď ma odháňaš. Prečo si teraz inakšia, ako pred chvíľou?« Pozrela naň hrdo, pohodila hlavou ako by povedala: „Moja vec. Nezvieš nikdy!" Postál, popozeral na ňu: čakal, že mu uká-

že, čo je medzi nimi. Nechala ho stáť predo dvermi záhady, neodchýlila ich. Sklonil hlavu, blúdil v divnom svete obáv, pochýb, predpokladov. Po svadbe sa premenila o krátky čas. Ukázala mu druhú tvár, ktorú pritajovala pred svadbou. Má teda dve tváre, ako peniaze? Sotva sa pokochal chvíľku v dobrej, príde zlý duch, striga a či čo — ukradne ju a postrčí túto. Nuž či nieto stáleho šťastia ani v láske? I v jej sieňach rozkazujú zlí duchovia; sejú otravu, kvapkajú horčinu do jej sladkosti? Kochal anjela, dostal ukrutnú, ktorá má krátochvíľu na jeho trapiech.

Obrátila sa k mestu, pozrela ešte raz ako s výčitkou na ľúbezný obraz, v ktorom sa prvej tešila. Pobral sa za ňou zahanbený, že nevie, čo sa s ňou urobí, ani nebude už vedieť. Nie je istý kedy mu ukáže ktorú tvár: či tú, ktorú on ľúbi alebo ktorej sa bojí, lebo pred ňou láska uteká, akoby ju boli vyšľahali korbáčom.

Prevládala sa za ten čas. Odrazu zastala a riekla mu: »Pôjdeme do Zenobiov.«

»Do Zenobiov!« Ostal zarazený. Čo jej sišlo na um? Čo vie o Zenobiovi? Nikdy sa nehovorilo o ňom v dome. Prikývla hlavou. Hľa, ako sa zľaknul, ako by hrom udrel s čistého neba. »Po čo k Zenobiovi?« vypytoval sa jej.

»Len tak!« usmiala sa v sebe, ako ho chytila.

»Ďaleko je, Jelka!« začal ju prehovárať. »Najprv hore mostom na samý vrch, potom pampou pod samú horu.«

»Nech!« Stála na svojom. »Uvládzem.«

»Cez pampu je močarno. Premoká voda. Nemalo kedy obschnúť. Bude treba obísť. Ďaleko je...«

»Prejdeme!« odsekla mu. A čo by bolo ísť v bahne a trasovisku do kolien; pôjde. Musí ich raz vidieť nehanblivé. Uvidí hneď, čo bolo medzi ním a nimi. Oj, neoklamú ju ľahko! Nedá sa odhovoriť, márna robota. Smiala sa v sebe, ako nechutne sa mu ide, akoby mal centy na nohách. Iste sa bojí.

»Budú ešte spať. Zavčasu je.«

»Vstanú azda, kým prídeme. Hovoríš, že treba obchodiť močiare: potrvá nám cesta..« Ako vykrúca, hľadá výhovorky. Nech počká, neodstraší ju.

»Dobre!« pristal, pohnul plecom. Nuž zas vrtoch, chvíľkový nápad. Kto by sa im staval; nech sa splnia. Iste celý život sa mu bude míňať: bude ho trápiť vrtochmi; ona ich natískať jemu, on sa im spierať a vždy ustupovať.

Popri potoku, potom na bok, do vrchu. Široké ulice, ale malé domky. Kde tu rohový je na poschodie. Ulice prázdne, ako vymreté. Na prázdnych pozemkoch ak vidno pásť sa ovcu alebo kozu obhrýzať kriaky. Zpoza každej ohrady skoro breše pes. Beží popri nej, akoby ich

doprevádzal. Hľadá šparu, prejsť a hodiť sa na nich.

Na vrchu domy zredly. Za vrchom sú krátke ulice, mnoho prázdnych pozemkov, čosi i záhrád. Ta ďalej sa spúšťa cesta do údolia, za ním úboče, akési pažite, rúbaniská hádam až do hora, kde počína riedka, buková hora.

Obrátili sa na vrchu. Pod nimi je Punta Arenas. Ukazuje im skoro samé sivé krovy. Okolo námestia akoby bola zbujnela, tam sa pýši najväčšími, výstavnými domami. Niektorý si dá s vrchu nazrieť do samého dvora. V málokotorom badať, aby sa čo pohlo.

Boli by sami, keby sa nebola vplichtila medzi nich Pepita, Anita a Rosita. Aký pokoj by sa lial do srdca z tichého mesta, keby v ňom nebúril nepokoj a nehrýzol bôľ. Samý jas a ligot od ulíc, od oblokov cez hmličku, ktorá akoby visela riedkym závojom nad mestom. A more dosiaľ leňoší, bájny jeho lán s riadkami ide pod dumné hory Ohnivej Zeme.

V očiach ostala krása a milota kraja, ale v duši trčal ôsť. Jeho bádalo, že sa dala vymeniť za inú, za ktorou nechodil a netúžil: ju že sa delil, prv ako ju spoznal, medzi iné. Čo ona vie, či sa nedelil i potom? Myslela, že ho bude mať celého; teraz sa musí uspokojiť len so zdrapmi...

Spustili sa pomaly do údolia. Na nízkych miestach čvŕkalo im pod nohami: voda sa žmýkala pod stupäjou. V iné časy bol by ju schy-

til okolo pása a preniesol ako snôpok cez mokraď: dnes sa okúňa ponúknuť jej pomoc. Kráča pred ním zamyslená, čierne mraky na čele.

Dali sa do úboče mäkkým chodníkom. Všade pažiť, kde-tu čierny, bútľavý peň a objedené kriaky kalafatov, patagonských hafúr. Pod bučkami hore vyššie učupil sa nízky domec o úložitom krove. Ústrešie mu podopreli stĺpikmi. Dom má akoby dve krýdelká, medzi nimi verandička za stĺpikmi.

Na verande sa im kroky ozývaly dute po doskách. Nakukli dvermi do chyže, nebolo v nej nikoho. Zaklopali na odchýlené dvere. Vnútornými dvermi, iste z kuchyne vošiel do izby sám pán Zenobio, gazda. Oblečený je sviatočne; plecitý, územčistý chlap, vykračuje mocne na nohách čosi krátkych, ktoré nezodpovedajú mocnému vyvinutému drieku. Rukávy košele sa belejú v izbe, ktorá im je trochu tmavá, keď tam vonku sa blyští všetko od slnca.

»Boli sme na prechádzke« — vyhovára sa Krešimír. »Ohlásili sme sa, ako sa má pán Zenobio a pani Fructuosa.«

»Ďakujeme. Ta ešte. A vaše milosti?« Pozerá na mladý pár prívetive, veľkými, čiernymi očima o širokej, vysmiatej tvári. Černejú sa riedke fúzy na nej. Zato vlasy, čierne ako žúžoľ sú husté a rovné. Ligocú sa prihladené pečlive.

Vošla i pani Fructuosa, prívetivá, mocná ako manžel. Sedeli družne na lavici o operadle, na ktorej sa menil dlhý pokrovček složený z pe-

strých handričiek. Kto by vedel povedať, či sú starí, alebo v najlepších rokoch? Nemajú šedín, ani vrások, ale nieto v tvári a očiach nežného pelu prvej mladosti.

Núkali ich mliekom a chlebom. Vyhovorili sa, že je ešte zavčasu. Ona nehovorila, iba čo prisvedčila na dve-tri otázky gazdinej. Obzerá sa po chyži. Na stenách je obraz veľkej bitky na Maipň, obrazy národných hrdinov, vojvodcov za bojov o samostatnosť krajiny. Na štíte je už novší obraz Artura Prata, obožiavaného v Čiliach od národa, že položil život v morskej bitke pred Iquique. Pod obrazmi a zrkadlami visia rady nastýbaných pštrosových vajec. Pštrosové kože sú prehodené po nízkych kreslách na štíte.

Posedeli si, potom sa začali poberať. Obzerala sa, kde sú ostatní? Hľa, keď je ona s ním, neukázaly sa nehanblivé! Hádam sa boja. Triasla sa od rozhorčenia. Keď sa odberala od starej, spýtala sa jej: ako sa majú Pepita, Anita a Rosita?

Zasmiala sa pania Fructuosa, či i ona, cudzia žena, slýchala o nich. Bola hrdá, že i cudzie ženy počuly o nich.

»Zavolajte ich« — kývla mužovi.

»Pepita, Anita, Rosi-ita!« vyspevoval vo dvarách od verandičky mohutný pán Zenobio akosi tenko. I zahvízdal dva-tri razy. Zadupkalo popri dome, doskákaly na verandu tri kozy,

biele ako labuť. Pozerali veľmi pozorne po hosťoch. Jedna s krivými rožkami ňuchala okolo mladej. Hľadala iste paškrty. Dve malý blizny, za treťou poskakovalo iba jedno kozľa, nadhadzujúc sa bokom.

Zapálila sa ako fakla. Pozerala na kozy, sťa by nikdy nebola videla kozu. Krešimír vzal prút do ruky a podržal ho nad zemou. »Pepita — hop!« zaspieval. Biela koza sa rozbehla, preskočila prút za ňou blizňatá. Za prvou sa predstavila druhá i tretia s mladými. Preukázaly sa ako skáču ponad prút i s mladňou.

»U vás všetky skáču!« zasmial sa Krešimír.

»Mladé sa učia od matier« — prisvedčil pán Zenobio.

Zabavili sa s kozami; mladá sa smiala, ako dieťa, častovala ich chlebom. Keď vyšli pred domec, pažite sa zeleňaly, slnce sa skvelo, celý kraj sa smial. Bolo jej veselo a voľno. Pritierala sa k nemu. Bola by ho rada oblapiť a ísť dolu úbočou, opretá oň. Ale on ako by jej nevidel. Sotva poodišli od domu, sadla mu na tvár smutná duma. Keď ju mal pri sebe, nepritúlil ju. Pozrel na ňu s boku. Zasa iná — veselá, milá, prítulná. Do kedy? Čo ju zas nadišlo? Či už nikdy nepríde na dno záhade? Čo sa to s ňou robí?

Videla ho smutného, utiahla sa. Uzavrel sa pred ňou; nechce ju pri sebe, tak jej treba. Začal bočiť od nej, lebo zahnala dôveru, hádam i lásku. Kedy ju zas dovábi? A ak utiekla na vždy?

Ciepkala ťažkým krokom popri ňom. Na mokradi zabáraly sa nohy do mäkkého. Ako sa jej žiadalo oprieť sa oňho! Horko-ťažko vyšla úbočou do vŕšku. Pri prvých domoch oťažely nohy. A on len ide bez záujmu, ako by jej nemal pri sebe. Zabolelo ju, kdesi hlboko, v samom živote. Čosi v živote sa pohýbalo mocne... Zastenala...

»Čo je?« obrátil sa k nej. Vystrel ruky a schytil ju. Ovisla mu na nich. Nech ju nechytí, bola by padla na zem. »Čo ti je, Jelka? Nevládzeš?« Odniesol ju ku podstene domca, usadil ju, sadol si k nej; drží ju oblapenú. Bola bledá, ako stena. »Bolí ťa?«

»Už nie« — vydýchla. »Už je lepšie...«

»Vidíš, hneď som povedal; ďaleko je. Zle sa ide, kde premoká. Mohol som ťa preniesť aspoň. Nemal som ťa viesť tak ďaleko.«

Vyhadzoval si na oči, že ju nevzal k sebe, hneď ako vyšli z domu, keď sa mu pripojila. Chcel byť ľahostajný, nevšímať si jej. Prišla ťažoba na ňu, zabolelo ju. Ale i v ňom sa pohýbalo srdce, zabolelo ho krute, keď mu klesla do náručia.

Na uliciach badať života. Vetrík povieva od hôr, radky na divnom láne sa spremiešaly, ako keď rozhodia skosenú trávu sušiť. Od divokých vrchov polostrova Muñoz—Gamera poberá sa poštový. Za ním sa ťahá dlhý pásik tmavého dymu. Prichodí z Valparaisa. Dívali sa na ruch

v prístave; smiali sa na kozách; radovali sa pre čosi, nevedia sami prečo.

»Čiže vám je tri svety, deti!« Počuli čísi hlas s boku. Prišla k nim kdesi z bočnej ulice vdova Grgúrová s košom zeleniny. »Sadli ste si ani lastovičky pod odkap. I štebocete...«

Nesadli veru zo samopaše. Vyrozprávali jej, aký ľak prestáli. Akýsi divný bôľ odrazu, mocný pohyb v živote, v neznámych hĺbkach a úzkosť, nevládnosť.

Vdova sa smiala. »Privykneš, neboj sa, privykneš: nebudeš sa ľakať. Neborka, prvôstka, nevieš ešte nič.« Vysvetlila jej, že v jej živote sa hýbe nový život. Začal sa hlásiť, že je tu: chystá sa žiť. »Ešte vás je iba dvoje« — smiala sa. »Myslíte si, že ste v páre: ale keď sedíte tak jedno pri druhom s vami je tretie. Či je to nie div nad divy? Vidieť vás dvoje a predsa vás je troje.« Pokývala im hlavou a doložila: »Nebojte sa už! A nech vám Boh dá šťastia...«

Ostali na podstení, zadivení. Naozaj div sa stal s nimi. Pritúlili sa jedno k druhému. Patria spolu od dávna; ale iba teraz cítia, že sú jedno. A on prvej sa chcel odtiahnuť od nej, oddeliť sa. Ako? Ich životy sa premiešaly, slialy do jednej celiny. Ako sa deliť na čiastky, keď už nevedia sami ani čo je čie...

Mysleli si, že sa napili zo všetkých žriedel blaha: a tu pred nimi jedno nové, nad ktorého záhadnými hĺbkami sa im duša trasie od sladkej

rozkoše. Prebudila sa šťastná zo sladkého snenia.

»Poďme na kvieťa« — riekla.

»Ešte kvieťa!« zadivil sa. »Kde ti je kvieťa? Ty si môj najkrajší kvet. Kráľovská ruža.«

»Na kvieťa — musí ho byť kdesi, keď je všade tak krásne. Dávno som ho nevidela. Zažiadalo sa mi.«

»Čo sa jej nezažiada!« prekáral ju. »Chceš ho vidieť, pozri do zrkadla. Takto ho niet, iba ak by púpava. Ani ešte nekvitne, iba čo nám ju nosia na šalát.« Ale si rozmyslel. Schytila ju žiadosť; ak by jej neuhovel, mohol by ostať ešte znak na ňom, ktorý sa dnes hlási k životu. Ísť do hory? Bude v nej kvieťa, ale až o Vianociach kedysi: žltá ruža, divý ľadník, nevädza hádam. Teraz ak by sa našly len fialky. »Nepôjdeme do hory, bahná sú. Poďme domov.«

Pristala, hoc jej nevyplnil žiadosť. Pobrali sa hrebeňom, potom skarovaly na bočné chodníky. Sišli na roveň, kráčali popri ohrade o zinkových tablách. V parkane boly dvercia, Krešimír zazvonil. Prišiel im otvoriť holoruký chlap; iste odskočil od roboty.

Boli v záhrade. Vysoký parkan zo zinku nie je tak proti zlodejom, ako skôr proti Patagoncovi, ktorý chytá zem, láme kvety. Chlap polieva hriadky. Na listí sa ligocú kvapky. Zhíkla od divu. Ľúbezný ostrov, svieža oaza v šedivom, clivom okolí. Dala sa chodníkom pomedzi hriad-

ky, trhá kašky, cíperie, klince, zvončeky, fialky. Pod skleneným krovom našla veľké tulipány, hrady divého maku. Na strane kvitnul orgován a v slnečnom kúte bujný kriak ružový. Niektoré puky práve sa začínajú otvárať. Vybrala si dva párne na peknom konárku. Dal jej snopček sypačky o dlhých listoch so žltým páskom. Priložil jej ešte krásnu jedľovú chvojku.

Na ceste k domu stretávali už hodne ľudí: išli do kostola, iní roznášali ryby, zeleninu. Kráčala uveličená, plné náručie kvieťa. Obzerali sa rad radom za pekným mladým párom.

»Šťastná mladosť« — závideli im. »Nevie, čo sú starosti! Môže sbierať kvieťa...«

Doma uvila perečko. Vyšlo ani divný kriak z pestrých kvetov. Z neho sa prevesila sypačka o dlhých listoch s pásmi. Jedľová chvojka je opora jarabej skupine, ktorá sa túli k nej.

Odložila pero a pobrala sa do izby chorého.

XVI.

I on sa vracia z dlhého výletu, z bájneho kraja mladých túžob. Ich záhadná moc schytila ho znezrady za ruku a odviedla na brehy Magallanesa. Prijal sa, ako dobrá priesada, rozrástol, skvitnul. Hoc mu bolo dobre, nezabudnul nikdy, že je v cudzom intravillane, sťa púpava. I jej semä nesie vietor na ďaleko, pohodí, kde tiež ľahko vzíde, narastie a zakvitne. Kvet jej opadne, na dlhej cievočke ostane len hlávka o bielom páperí. Príde vietor strhá pierka, poodnáša ich jedno za druhým a rozoseje na všetky strany. Holá hlavička trčí, akoby vyzerala, kde sú kvety, či uletely na dobre? A kde sú jeho sny a túžby? Poostávaly kdesi, kým sa prebíjal životom horko-ťažko. Život ich okmásal, vietor poodnášal.

Vtedy začal cítiť v sebe sirobu. V tuhej práci medzi ľuďmi, v búrnom prúdení života, cítil samotu. Otčina sa ozvala mocným hlasom, začala ho volať. Spieral sa dlho jej hlasu; ale nemohol zahlušiť jej hlas. Naostatok sa mu poddal. Musel ho slúchnuť.

A choroba ho zaskočila práve, keď sa chystal ísť za hlasom. Už vidí, že je nachýlený plot, nalomený konár. Konár sa dolomí, padne na zem. Jeho cesta neskončí sa na Jadrane, ale na puntarenskej pampe. Oni pôjdu, kde chcel ísť i on; uvidia dom zasa, uzrú bájne brehy Jadrana. On prilipne tu, na ťažkú cudziu hrudu...

Vošla k nemu mladá, usmievavá s bielym závojom na hlave. Zpod neho sa černejú nádherné vlasy. V jej veľkých hlbokých očiach potuluje sa šťastný úsmev. Hej, pôjde domov, zmizne. On bude ztadiaľto vyzerať, kde idú...

»Dneska je divný deň, túlor« — začala mu rozprávať. »Koľko divných príhod sa stalo! Ako je pekne vonku!« V jej očiach akoby videl krásu, ktorej naschovávala do nich a doniesla k jeho posteli. »Boli sme, kde je mnoho, mnoho kvieťa. Ale sme nezabudli na vás, nemyslite si.« Vyšla a zápät sa vrátila s veľkým perom. »Vidíte: to som vám nasbierala.«

»Koľko krásy!« zhíknul. Oči mu zažiarily. Pozerá tu na ňu, krajšiu od ruže, tu na jej kvieťa. Akou cestou sa vliekol! Bez krásy, bez osviežujúcich staníc. Samý prach a kameň, bodľač a tŕnie: najviac ak by široký list ako lopár, zaprášeného lopúcha. Ona len čo kročí na veľkú cestu, najde smer zaraz, ovešia sa toľkými krásami. Kto ju naprával na ňu? Nikto, vynašla sa sama, nie náhodou. Vyššia múdrosť ju viedla. Neomýšľala sa veľa; osmelila sa, vykročila a ide smele, povedome. Vie kde cieľa. Ale ne-

spyšnela na víťaznej ceste. Zastala pri chromom lazárovi, podáva mu byľu skorocelu...

»Pozdrav života a šťastia.« Riekol do kytice. »Aký milý dar!« Opájal sa vôňou cíperia a kašiek. Keď sa nasýtil vône a krásy, oddal jej kytku. Myseľ sa mu vzniesla k výšinám. Prosí šťastia a požehnania tej, ktorá mu k posteli doniesla krásny pozdrav života a šťastia.

Postavila pero na stolík, neďaleko obloka. Cezeň nakukujú do izby vyparádené vŕby a rakyty. Bude mu pred očima, hneď keď ich otvorí. Nie; nie je vysúdený, odsotený strán cesty, ktorou sa berú šťastní.

Vyšla zasa do jedálne; doniesla mu ruže na konáriku, len čo sa počínajú otvárať. Pod ružami sa zelenajú bujné svieže listy.

»I toto je vám.« Položila mu konárik na posteľ, kde ležala jeho ruka.

»I to ešte!« zvolal. »Ďakujem, ďakujem. Aký milý, milý dar!« Čosi nového sišlo mu na um. Tvár sa mu vyjasnila. »Ten ostane pri mne. Nedám si ho.« Zahľadel sa na kvet, akoby nikdy nebol videl takého. »Nie — nedám« — riekol tichšie. ‚Položia ho ko mne' — dodal už iba pre seba; ale konárik položil na hlavnicu, skoro k samej hlave. »Tam mu bude dobre« — riekol už na hlas. »Tam ho chcem mať« — doložil. Usmial sa jej, za úsmev schoval čo myslel, ale v oku zbadala smutnú náražku, keď sa jej pozor stretnul s jeho.

Stál pred ním znezrady, nevie sám ako, náhrobník Petra Preradovića na záhrebskom Mirogoji. Tiež takáto krásna mladá žena berie ruže z podolka a hádže ich na hrob básnika. Zuní mu v ušiach zbožný vzdych pútnika, ktorý posiela Matke vlasti, ako ho čítal kedysi dojatý na náhrobnom kameni básnika: »U tvom polju daj mi groba, tvojim cvićem grob mi kiti.« (V tvojom poli daj mi hrob, tvojim kvietim ozdob mi ho).

Zarazila sa. Strpla, čo urobil s kvetom. Na hlavnici pri hlave vzal iný význam na seba, než aký mu ona dala. V jeho oku vidí, aké mu dal predurčenie. Pristúpila k posteli, jamky jej pohrávaly okolo úst. »Nepohadzovať kvet, tútor! Vezmem vám ho!« Pozrela naň s výčitkou, vzala konárik dala ho do pohára na stolík. Dodala s uspokojením, akoby sa tešila, že mu je dobre tam, kde ho položila. »Tak! Nech je tu nateraz. Keď vstanete, lebo vstanete, aby ste vedeli, dáte si ho sem.« Ukázala na prsia, kde by bola gombíkova dierka.

»Pristávam!« prisvedčil, oči mu žiarily. »Keď už nebudem v posteli, bude, kde hovoríte . . .«

Zatvoril oči, pozeral na Simona Katovića, veľmi vážneho v čiernom obleku so složenými rukami. Podperili ho sviežimi ružami, dali mu konárik púčkov ku hlave. Mladá krásna žena hádže ruže z podolka pútnikovi na hrob. I jemu

ich bude mať kto hodiť: táto mladá, kvetúca. Ponáša sa na tú na Mirogoji.

Či ju neposlala Vlasť oddať materský pozdrav ustatému synovi. Nevládze prísť až k nej pýtať si hrob v jeho poli. A keď otvoril oči, obzrel si ju lepšie: veď je to iná bytosť, než za akú ju držal. V živote nosí nový život, sľub novej, lepšej budúcnosti. Ponáša sa na ňu, stojí pred ním zjav z iných svetov, s pozdravom od Matky.

Ona stojí pred ním, v tvári jej pohráva šťastný úsmev, lebo v živote sa hlási nový, mnohosľubný život. Ale do očú sa jej slzy tisnú. Vidí pred sebou život, ktorý vädne, zhasína.

V ňom zavládol slávnostný mier a radosť. »Otvorte obloky, prosím, otvorte. I mne trochu krásy z vonku, i mne...«

Slnce sa obrátilo, nalialo oblokom svetlosti do izby, tône povyháňalo i z kútov. Keď otvorili obloky, konáre zakývaly. Niektoré sa až tisnú do izby. Kývajú sa, akoby prisviedčaly, zas akoby sa divily, ševelia medzi sebou. Majú si hádam čo rozprávať alebo idú zvestovať jemu v posteli niečo veselého. Ich nežnou zeleňou prebíja sa slnce, kreslí po zemi divné vzorky, ani čo by z čipiek, iba že sa hýbu a premieňajú, očká rozťahujú a delia sťa by ho chcely zabávať.

Pomedzi konáre vidno zem v záhrade. Na hriadkach sa brnie a zelená priesada. Krása z vonku mu kýva na pozdrav a sľubuje, že ži-

vot hoc dokonáva, nehynie. Rozsieva zárodky a obnovuje krásu. I zem sa vymladila, zaodieva sa novou siatbou; podoberá sa tvoriť nové divy.

Videla pomedzi konáre novú záhradu. Očistil a vyriadil ju vtedy priateľ. V kúte sa zelenie mládnik, počína hnať na hrobe zlosti a závisti. Tam jej vsadil do srdca pochybu a súžbu pre Anitu, Pepitu a Rositu. Potrápil ju, ale zas ako ju potešil. Slúchla ho dnes, vybrala sa k Zenobiovi. Na zpiatočnej ceste s tej púti dostala radostnú zvesť, že z nej vyjde nové pokolenia ako z révy, keď vyženú nové prúty. Prečistil a prekopal záhradu, vyhádzal burinu na hŕbu: ale i jej srdce prekopal, vyplel zlé korene, aby z nich nehučala burina. Vytiahla z pera peknú kašku a mládnik ciperia, zaniesla kvety pod mládnik na hrobe. Hoc je v hrobe zlosť a závisť, ale je priateľova. Sám ju vytrhal a pochoval: tu je teda jeho umŕtvená čiastka. Nech tu odpočíva, na večné časy: aby nikdy už neožila.

Krešimír strávil celé dopoludnie krásneho jarného dňa pri chorom bratovi. Daroval mu ho vďačne. Nešiel ani na most pozrieť, či neprišiel niekto poštovým zo Severa. Tešil sa, ako chorý brat okrial a rozveselil sa krásou a milotou jara.

Po obede prišiel Nikola, za ním pán Vodopija, naostatok i pán Ipolito. Rozdelili sa. Pán Vodopija a Nikola šiel ku chorému i pán Ipolito sa pýtal k nemu. Nadišla ho veľká chuť vy-

týkať mu zas mrcha zásady a výčiny. V jedálni ostali domáci.

Zazvonilo pri dverách. Pani Tereza išla pozrieť, kto to ešte prišiel. Počuť ju ako sa shovára s kýmsi. Na veľa vstúpil do izby Jakov Korin.

»Vy v Puntarene?« zadivil sa Krešimír.

»Prišiel som s poštovým.« Krúti čiapku v rukách akosi hanblive. »Nuž som sa ohlásil u vás.«

»No — pekne!« Vítal ho a ponúknul stoličkou.

»Ja, že pôjdem pozrieť pána Katovića« — zajakal sa dosť dobre. »Ale neviem, hádam je pozde.«

»Pozde? Prečo?«

»Nuž vyrozprávali mi, čo je s ním.« Hlas sa mu zvlnil od ľútosti. Pozeral na zem zronený. »Je vraj na smrť chorý. Tam čakajú pod chvíľou, že vypustí dušu.«

»Kde vám to povedali!« nahneval sa, ako na urážku.

»V Puntarene. Chlapi z Rosity ešte na lodi dali mi znať, že urobil testament a dal sa zaopatriť. Zprvoti vraj balušil, ale že už zanemel. Vraj je na mukách, nedožije do zajtra; hádam ani do večera. I v meste všetko hovoria, že je už na mukách.«

»Bodaj sa im zlý vred vyhodil na nešťastný jazyk!« zaželala im pani Tereza. »Ale sú to kre-

sťania? Posielať chorého na druhý svet prvej, ako z neho duša vypadne!«

»Veru ho posielajú« — prisvedčil Jakov, i jemu blyslo v očiach od jedu. »Ženy, keď išly z kostola banovaly: ako by vraj bol múdre urobil umrieť zavčerom večer. Dneska je vraj nedeľa, pekný čas: mohol vraj mať pohreb na chýr . . .«

Pani Terezu podhodilo. Nemohla obsedieť. »Čo sa z nich dajedna neučlovečí zgegnúť? Mohla by ľahnúť na dosku, keď sa jej tak páčia pekné pohreby! Poslala by jej veniec, kľampe!«

Jakov sa zaradoval, keď mu povedali, že je nie tak zle. Ďakovať Bohu! Utieral si tvár. Doniesol mu list od pána Fortunata, pozdravy i od neho i od pani Flory. I on by nedbal s ním ztratiť slovo.

Obzerali si ho s boku. Chlap sa im nepáčil veľmi: pozor mu vraj špryhá sem a tam, uteká po kútoch, akoby sa bál stretnúť sa s očima iných. Krešimír ho potvára; možno prišiel shabnúť dačo. Nie veru, klepnú mu zuby na prázdno. Odbavil ho, že pán Simon ochorel veľmi nebezpečne. Nedajú ho búriť, tobôž jedovať.

Ale Jakov sa nedal odpraviť. List by chcel oddať čo ako. V ňom nebude stáť nič takého, aby najedovalo chorého. Veď môžu sami vedieť, ako ho má pán Fortunato rád. Nech ho pustia ani on mu neublíži, najmä teraz keď vi-

dí, že mu je zle. Ak ho pustia k nemu môžu počúvať ak chcú. Ak by mu vravel, čo nepatrí, mohli by ho vysotiť z domu.

Krešimír pobadal pri ňom ľútosť, hádam i rozpakov čosi. Ponížený Jakov, ako tu stál pred nimi azda sa len neoborí na ich chorého. Možno ho skôr poteší s novinami od pána Fortunata.

A naozaj, keď počul, že prišiel človek od pána Fortunata zažiarily mu oči od radosti, tvár akoby bola omladla. »Jakov Korin. Viem, viem: šiel s baranmi!« zvolal a pozrel na pána Vodopiju. »Uvidíme, čo má povedať! Čo nepríde?«

Jakov predstúpil pred chorého, ako na súd. Ukrýval sa pred ním i na lodi, i na ulici, keď ho mal stretnúť. Na ňom visí pozor pána Vodopiju. Iste videl jeho dlh na knihe. Pán Ipolito sa shnieždil, že stolička soškrípala. Z očú mu sršia iskry. Pozerá na vtáka, ktorý ho vtedy prekabátil. Smiesil by ho na pagáč, oplana. Preň sa bol rozišiel s pánom Simonom. Pán Vodopija si ho tiež obzeral. Na parsúne mu vidí, že je mastený všetkými masťami.

Oddal list a pozdravy od gazdu i od pani Flory.

»Ako sa majú?«

»Dobre. Bývajú v San Izidri. Majú dom a záhradu.«

»Čo robia?«

»Pán Fortunato sú pri píle. Ale našli i kameň vo vrchoch, bude vraj gyps z neho. Začnú ho kopať.«

Všetci sa shniezdili. Pán Vodopija sa usmieval. Kde by zaháľal kliesniteľ? Našiel zas nové cesty, ledva sa poobzeral trochu v novom kraji. Pán Simon popozeral na nich, čo vravia na tieto noviny.

»A vy? Pôjdete k nemu?« obrátil sa zas k Jakovi.

Jakov sa priznal, že by bol vďačne ostal pri gazdovi; ale ho odpravil na tento čas. Ak by vraj pozdejšie dakedy, ale nateraz ho nepotrebuje. Zronilo ho prísť o miesto i dobrého gazdu, keď si predkladal, že uňho bude mať trvácu robotu a dobré zárobky. Ostala mu štípla potecha, že ho neodpravili pre jeho vinu, ale najskôr pre mrcha obchody.

Tušil, že sa gazdovi nepovodilo dobre s baranmi, ale od pani Flory zvedel, že je zle. Obchod sa mu nezdaril. Najväčšmi sa zhrýzal, že utratil cudzie peniaze a nemá čím platiť za barany pánu Simonovi. Keď pani Flora zvedela, že prišli o veľké nádeje, nahnevala sa na perly. Nepoložila si ich už na hrdlo. Ako nosiť perly, keď muž nemá čím platiť dlhy? Prišlo jej vtedy vnuknutie predať ich a peniaze dať mužovi. Mohol by s nimi hádam i vyplatiť dlh. Radovala sa, že za takú malú obeť mu sníme s hlavy ťažkú starosť. Iba sa hanbila ísť ku zlatníkom

s perlami. Sverila sa Jakovi v čom sú, ako sa jej muž bojí o statočnosť a Jakov sa jej vďačne ponúknul predať perly potajomky.

Zasa mu sišlo na um, keď videl, ako by radi platiť, keby mohli, že i on má závislosť u pána Simona. On nedržal na statočnosť ako gazda a gazdiná. Mohol platiť, ale odkladal bol úlipný na úroky z peňazí, ktoré neboly jeho. Hanbil sa trochu sám pred sebou. S perlami šiel k najväčšiemu zlatníkovi v meste: ale sa mu zle povodilo. Zlatník videl neznámeho chlapa, ktorý sa nevedel ani vysloviť ako svedčí, mal ho za zlodeja; že predáva podistým ukradnuté šperky. Zavolal policiu a jeho zahováral, kým neprišla a neodviedla ho.

Sedel skoro do večera v izbe bez obloka. Perly mu odňali. Potom prišiel pán Fortunato a oslobodil ho. V tej tmavej izbe si bol zaumienil zaplatiť do ostatného centava, čo je dlžen.

Bolo ešte horšie, keď prišiel dnes do Puntareny. Našiel u bratranca ostatný list od otca. Bol im poslal domov čosi peňazí, pochválil sa, že zarobil dosť hodne. Na nešťastie dodal, že prvé peniaze má za tovar, ktorý vzal na dlh ako do obchodu, hoc o obchode ani neslýchal.

»Bolo lepšie« — písal mu otec — »neposlať nám nič, ako také nestatočné peniaze. Boli sme potrební, žišly by sa boly, ale na nestatočnom zárobku je kára božia. Dal som ich radšej vdove Korčićovej, lebo je v biede so sedmoro deť-

mi, ostatok som dal pánu farárovi na nový zvon. Neviem, či sa im ho podarí uliať za také mrzké peniaze. Radšej nemaj nič, ako sa vynášať takými peniazmi. Keby ťa videl otrhaného a nahého, zaodel by ťa ako by mohol, lebo by ťa ľutoval: ale keby si prišiel bohatý so zlatou retiazkou o takomto nestatočnom groši, hanbil by sa za teba. Vstúp do seba; nechvastaj sa, že vieš oklamať statočných. Bohatstvo, nadobudnuté z kmínstva, nemá trvácnosti. Zlodeji a klamári stavajú domy i paláce, ale sa v nich nezohrejú. Zlodej cudzích mozoľov sa smeje, klamár sa vystatuje, ale smiech a slamená sláva nepotrvá. Po smiechu býva plač . . .«

Jakovovi skákaly slová pred očima, i riadky sa mu premiešaly. Bolo mu ťažko, že nahneval otca a ťažšie, že si zadal pred poriadnymi ľuďmi. Bol rád, že je tu. Napraví, čo schybil. Ale ho mrázik obišiel, keď pozrel okolo seba. Sedia všetko ľudia, ktorí ho znajú a nežičia mu. Vídali ho na skrivodlivých cestách. Pán Ipolito by ho sožral očima, lebo ho prekabátil; pán Vodopija sa usmieva pod fúz, lebo videl jeho dlh na knihách a vie, kde sú peniaze schované. I Krešimír možno šípi čosi, pozerá naň nedôverive. Starý Nikola nevie nič; ale keď zvie, čo urobil, napľuje mu do očú. Premínal sa, nechcelo sa mu vziať na seba toľkú hanbu; ale pán Simon obracia list, že otvorí obálku. Ak prepasie túto chvíľku, kto vie či tak ľahko bude s ním na reči.

»Čosi som vám podlžen« — začal premeneným hlasom, lebo sa mu hrdlo bolo stislo. »Nedbal by prísť na poriadok, keď som tuná.«

»Vy?« Pozeral naň ako v neistote. »Ja neviem. Už nemám obchod.«

»Podlžen som« — opakuje Jakov čosi smelšie. »Svedok na to sú i pán tuto.« Ukázal na pána Ipolita. Ten sa nahnul na stoličke, päste oprel o kolená. Chystal sa skočiť, že ukáže oplanovi čilskú päsť pod nos. Len škoda, že nepochytil dačo viac z ich reči! Dosť zle; shovárajú sa pred ním a o ňom v reči, ktorú nemá v moci. Ale bezočivec sám nahliadol chybu, obrátil sa priamo k nemu po kašteliansky. »Či som neostal podlžen u pána Katovića, pán Rayos?« V kašteliánskom začal dosť hodne zanášať na čilskú výslovnosť zo Severa.

Pán Ipolito obzrel si ho ešte lepšie a osvedčil sa: »Ráčili ste sa odvolať na hodnoverného svedka.« Poklonil sa mu hlboko, ale päste pritisnul tuho o kolená. »Keby na to prišlo, opovážil by sa tvrdiť, že viem povedať o každom centava, z ktorého vreca a z ktorej kistne vošiel do vášho vrecka: aký tovar zastupuje teraz na knihách. Pamätám rok, mesiac a deň, keď ste prišli po tovar, i hodinu keď som ho musel vydať zo skladu. Ak zabudnul pán Simon, prečo sme sa rozišli: ja som nezabudol ešte.«

Boli jeden proti druhému ani kohúti, len skočiť a poklbčiť sa. Pán Simon pozerá s veľkým

záujmom, čo vykvitne z hádky. Oči sa mu smejú, keď vidia napaprčeného pána Ipolita. Očervenel ani moriak.

Jakov pozrel naň s boku a odvrknul mu: »Odvolal som sa na môjho veľmi pána, lebo pán Katović nechce uznať môj dlh.«

Pán Ipolito vyplaštil oči ani plánky na chorého. Ale kedy slýchal ktorý človek neuznať dlh, keď mu ho prišli platiť!

»Uznáva ho pán Katović« — opravil Jakova chorý. »Ale nechce o ňom slýchať. Vytreli sme ho. Nie je tak? Tu je svedok?« Ukázal na pána Vodopiju. Ten prisvedčil voľky-nevoľky a pozerá do kúta.

»Vytreli ho!« zarazil sa Jakov. »Prečo?«

Pán Simon pohnul plecom. Ukázal zasa na pána Vodopiju. »Mne ťažko hovoriť. Spýtajte sa!«

Pán Vodopija mu vysvetlil, prečo ho vytreli. Aby ho zahanbil ešte väčšmi, rozpovedal kašteliansky, nech zvie i pán Ipolito, čo sa stalo. Prirodzená vec! Povytierali neisté dlhy, aby nezavadzaly v knihách.

Pán Simon si pýtal kabát. V tobolke našiel poistenku. »Tu máte. Nieto čo platiť.«

Jakov ju vzal, pozrel do nej dobre. Má podpis i pečať, dlh je ako vyplatený. Pán Ipolito vstal a nazrel do papiera. Začervenal sa ako rak, žily mu navrely na čele.

»Vidíte páni, vidíte zásady pána Simona!« zvolal rozhorčený. Z očú sa mu sypaly iskry na úbohú hlavu chorého. »Dovoľujem si pozdvihnúť hlasu proti nespravedlivosti! Nespravedlivosť je odpúšťať nedbanlivým dlžníkom. Bolo skôr vymáhať neúprosne.«

»To isté som tvrdil« — osvedčil sa pán Vodopija. »Gazda neuvážil.«

»Veľmi smutné, pán Simon: voľkať kde je prísnosť na mieste. Koľko som ich poprežieral, týchto piluliek!« Pán Simon pozeral do povaly, akoby nebola reč o ňom. Poznať mu na tvári, ako mu srdce rastie, keď sa pán Ipolito jeduje. Ten ukázal naň, oprel sa o operadlo. »Hlavička, pán Simon, hlavička!« pokyvoval hlavou rozbúrený. »Chlap ako kus chleba, ale hlavička. Nenakriatnete ho.«

I Jakov očervenel. Bolo mu ako na tŕňoch. Rozviazal sa mu jazyk a osvedčil sa, že nechce takého písma. Prišiel schválne a zďaleka platiť, čo je dlžen. Prosí aby si vzali svoje peniaze. Tu sú. Vytiahol kôpku papierkov z papiera. Odčítal ich doma do centava. Vie chvalabohu, čo je dlžen. Nechce cudzích mozoľov. Nech si prečítajú.

Pán Simon obrátil tvár k nemu, keď mu podával peniaze. Ale odtisnul ruku od seba. »Nie — nie! Počty zatvorené. Nie sú peniaze moje...«

Jakov stál, akoby ho vkopal do zeme. Nechcú vziať od neho peniaze! Ale ich ukradol?

Alebo sú prašivé? Veď je to nie nevziať, ale zohrdiť: mať ho za obyčajného kmína. Obrátil sa k iným o radu, čo má robiť. Nikto mu neodpovedal slova ani nezjaví aspoň znakom, či mu dáva za pravdu alebo nie. Obrátil sa zas len naňho. »Akoby nie vaše? Čie by boly? Vám patria za tovar: vezmite!« V hlase mu bola prosba, aby sňali už s neho hanbu, triasol sa i strach, že sa už nedá uprosiť.

Chorý pozrel naň ľútostive, že sa darmo trápi: tisne peniaze, kde im je nie miesta. Ach ťažko, ťažko, že nemá dúšku vysvetliť mu, čie sú peniaze: komu ich utiahol, komu urobil krivdu. Poobzeral sa po ostatných. Vštepoval im svoje náhľady, hádam už chápu jeho city, myšlienky. Oko mu spočinulo na pánu Vodopijovi. »Vysvetlite mu smysel peňazí« — prosil ho.

»Smysel peňazí!« zhniezdil sa nepokojne Nikola. Premeral Jakova, či bude vedieť merať smysel peňazí. Jakov sa obrátil konečne tiež ku pánu Vodopijovi. Napokon príde azda predsa veci na koreň.

»Vidíte« — vysvetlil mu pán Vodopija — »ako je odťahovať a neplatiť keď bol čas na to. »Gazda videl, že lipnete na peniazoch, že sa vám ťažko rozlúčiť s nimi; vytrel položku, keď mi oddával knihy. Tak vaše peniaze vypadly z počtu: nepatria obchodu. Gazda vraví, že ani jemu.«

Pán Ipolito prikyvoval. Páčilo sa mu, že mu natrel pod nos trochu tuhšieho korenia. Do ne-

čujných bádať šidlom a bodákom, keď neslúchnu na slovo a pokyn. »Skoro mal pravdu« — preriekol — »ale odpustiť, dovoľujem si poukázať nejde. Neuznávam také zásady. Nie ja!«

Majú ho za najhoršieho. Pravda utajil sa, odťahoval sa platiť: ale nie tiež až do konca. Mal pri sebe dôkaz; list, ktorý písal z Valparaisa bratrancovi. Sviedol v sebe tuhý boj, či ho preukázať. V ňom sa priznáva sám, ako sa schoval pred pánom Katovićom. Naostatok sa odhodlal vyjaviť pravdu, hoc je veľmi trpká: má ju predsa radšej ako túto hanbu a opovrženie, že z jeho ruky nechcú už ani peniaze. Vytiahol list a rozložil ho pred pánom Vodopijom. »Čítajte, či som taký, za akého ma máte. Nezaplatil som za horúca, ale som netajil dlh.«

Stálo tam, že sa schoval, ale stálo tiež, že kázal zaplatiť dlh. Nikto už nehanil Jakova, že sa pritajoval: veď na konci ukázal vôľu napraviť chybu. Pán Vodopija vysvetlil i pánu Ipolitovi, čo stojí v liste.

Pán Ipolito sa zmiatol: bol prvej priostrý, hádam i bezohľadný. Ale sa nespieral vnútornému hlasu, napraviť, čo schybil. »V tom páde mi je milá povinnosť odprosiť, ak som ho urazil v prenáhlení a uznať, že sa pán Korin zadržal ako statočný človek. Pán Simon tiež považi. Vezme peniaze, ako by ich bol vzal vtedy: a svätý pokoj.«

Obrátili sa už všetci k nemu: považovali vec za vybavenú. Chybu odpustiť, keď ju napravia,

ako mohli. Jakov zas podával peniaze. Ale pán Simon pokrútil hlavou. »Nemôžem — nemôžem. Nie sú moje. Vypadly z účtov. Nemôžem. Nie z hnevu, ale pre svedomie. Nie sú moje. Odpusťte!« Položil ruku na plece Jakova. »Ozaj nemôžem . . .«

Jakov sa zapálil a zbledol. Nenazdal sa nikda, že podstúpi toľkú hanbu. Hudilo sa mu vlastných peňazí, ako by ozaj boly zabrudené. Radšej ich spáli, hodí do mora, ako položiť nazad do vrecka. Ten ich vraj nemôže vziať, nie sú vraj jeho: on ich nemôže mať u seba, lebo sú jeho ešte menej. »Nerobte mi toľkej hanby, pán Simon« — začal prosiť v našej reči. »Vidíte, sú i cudzí tuná. Schybil som trochu, hádam i veľmi: prehliadnite mi, vezmite . . .«

Pán Simon pozeral naň s ľútosťou. Rozložil ruky bezmocne. »Nemôžem.« Položil dlaň na prsia. »Nie sú moje« — doložil s dôrazom. »Kto vám vysvetlí, čo ja myslím? Ja nevládzem . . .«

Pozerali i ostatní pomýlení, čo si myslieť o tej veci. Tedy prieky idú o peniaze: nie žeby si ich svojili, ale ani jeden ich nechce mať za svoje. Nepamätal ani jeden z nich, aby bol videl kde takúto hádku. V tom zmätení bola iba jedna vec jasná. Chorý má niečo na srdci: chcel by im vysvetliť, čo je to, ale nemôže, nevládze sa vysloviť. Čo by to bolo? Pozeral s jedného na druhého, či nevycítili, čo má v mysli: hlavnú, najväčšiu vec.

Krešimírovi sišiel v tie časy na um rozhovor, ktorý mal s gazdom na Rie Colorade po sviňskom kare a zas druhý, skoro ten istý s pánom Katovićom v jeho pisárni. Vyjavili mu obaja zásady, ktoré vytekajú z lásky Kristovej, ktoré i svet uznal, keď im dal výrazu v ustanovizniach a spoločenskom sriadení, ale pracuje proti nim, lebo Ja má viac vlády medzi nimi ako láska Kristova: ‚Rozdaj všetko a nasleduj ma': Kto slúchol dosiaľ to slovo. Videl oboch prekopávať zem v tajnej záhrade, vyhadzovať mrtvicu na slnce, aby sa zúrodnila. Vyzerali oba, či im priskočí niekto pomôcť. Ak pochopil, čo chceli, prečo by mu nevysvetlili, o čom sa tu hovorí?

»Možno vám ja môžem povedať, prečo nemôže vziať pán Simon od vás tie peniaze.« Pozreli naň všetci, čo to vie; i sám chorý zadíval sa naň. Krešimír im rozprával o voze so zbožím; o gazdovi, ktorý neodháňa príživníkov. O obchode, ktorý nepatrí tomu, na čie meno je zapísaný, ale patrí všetkým. Tovar doň dáva úver a dôvera veľkých domov: kto ho predáva je len sprostredkovateľ, poverenník. Keď dal obchod inému, on vzal svoje, čo mu prislúchalo za sprostredníctvo. Tieto peniaze nezarátal sebe, lebo nepatria jemu. Obchodu nepatria, lebo ich vytrel.

Pán Simon posadol lepšie na posteli, tvár sa mu vyjasnila, oči mu zažiarily. Prikyvoval hlavou, usmieval sa. Ach, aký bol šťastný, keď

počúval z úst iného pravdy, ktoré mu zaplňovaly dušu! Myslel si, že pôjde s ním do hrobu: a hľa, ako sa vedely vyslobodiť z krehkej nádoby, ktorá sa natresla a preliať sa do novej trvácejšej.

»Vidíte tedy« — skončil Krešimír obrátený k Jakovovi — »prečo nemôže vziať pán Katović vaše peniaze. Nemá ich za svoje...«

»I nie sú moje!« potvrdil. »Vidíte sami...«

Jakov počúval pozorne. Rozbrieždilo sa mu, že sú nie ani jedného ani druhého. Peniaze vyšly z počtov, nepatria ani do jednej rubriky. On poslal otcovi také peniaze, ktoré mu tiež nepatrily: bol ich vyňal z rubriky, v ktorej maly ostať a poslúžiť ľuďom. Prisvojil ich sebe a daroval svojim doma. Ale otec si ich nezadržal: položil ich zas ta, kde patrily. Tak dnes slúžia zasa celku a nie jednotlivcovi.

Vyjasnila sa i jemu tvár. Obrátil sa zas len ku chorému. »Dobre! Už vidím, čo sa pýta. Nie sú vaše ani moje — dáme ich tomu čie sú. Darujeme ich.«

Pohnul sa živo v posteli a nadstrčil mu ruku. »Sem ruku, priateľ!« Schytil mu ju a stískal horúcim citom. »Jakov Korin a Simon Katović darujú ich spolu...«

Jakov bol ako by ho bol vymenil. On so Simonom Katovićom! V novinách, ktoré drží jeho otec, bývajú výkazy na chudobných žiakov našich škôl. Ako by mu srdce rástlo, keby

v nich čítal, čo daroval syn spoločne s Katovićom. Tak by videl, ako syn vedel napraviť chybu. Tak navrhnul poslať peniaze na spolok. Pôjdu na celok, kde patria: budú brániť a veľadiť reč, najdrahocennejšie dedictvo po otcoch. Vošla doň hrdosť. Či by sa bol nazdal, že ide byť obrancom vlastného národa?

»Našiel smysel peniazom! Prvým razom!« zvolal pán Simon, držiac ho za plece. »Pán Vodopija, vezmite peniaze: pošlite ich.«

Jakov musel ostať na olovrant. Prijali ho ako svojho. Sám pán Ipolito choval sa k nemu s veľkou úctou. Keď mu povedali, načo vynaložili peniaze, vyslovil sa, že ich mohli dať radšej na noviny dobrého smeru. Škola vraj učí len deti; dobré noviny naučujú i deti, i rodičov.

»Vystane na všetko!« zvolal chorý. »Na všetko — moc peňazí bude: potopa! Len im vynajsť smysel...«

Nechali ho samého, ale neostal sám. Ostala s ním viera, že sa primiešal kvas, počal dvíhať v ľuďoch nové snahy a smery. Podlomila sa v ňom nádej byť dlho v tele, ale zmocnelo vedomie, že ľudia mrú: ale čo je v nich lepšieho, žije a vzrastá. Chudobný šuhaj vyhnanec za zárobkom sám od seba prišiel na smysel peňazí! Prevláda svoje Ja, odhodí chvíľkový zisk a berie na seba ťažadlo starostí o celok Hľa, zdravé srdce ľudu najde samo svoje cesty, keď mu udre hodina.

Otvoril list pána Fortunata. Nebol veľmi veselý. ‚Dnes len dôverne. Nesňal som ani odtisk s týchto riadkov. Naše sľubné podujatie považujme predbežne za predčasné. Čakajme nové časy — kto sa ich dočká! — Kedy sa zmôže bratstvo medzi ľuďmi a krajmi?

Ostatná zásielka prišla v celosti, ako prvá. Mohlo byť zárobku, nech máme dobrý pašienok. Bol som ho vyjednal s jednou osobou, ktorá vystupovala ako statkár: složil som i nájomné na pol roka. Keď zásielka prišla, spomenutá osoba sa ztratila z mesta a okolia. Pašienok, ktorý som prenajal, bol už dávno v užívaní u istej spoločnosti, ktorá má naň staršie práva. Nebolo ako ani súdobne vymáhať splátku nazad, lebo tá osoba nebola by ju mala čím platiť, keď má dôchodky dávno zabraté. Pohľadávať ju pre klamstvo sa mi nechcelo: pokuta bez náhrady škody málo by pomohla; stála by hodne súdobných trôv a daromného ustávania. Tento prípad ma odstrašil od ďalších pokusov. Treba najprv vyznať sa lepšie v pomeroch a ľuďoch.

V Cordillere som natrafil na dosť veľké ložisko gypsu. Pre začiatok bolo by treba hľadať peniaze, ale nateraz bojím sa robiť kroky, aby ma zas nezašlo sklamanie, kým nebudem mať lepšieho rozhľadu. Predbežne som stal do obchodu s drevom; mám dozor nad pílou a zaistený svoj chlieb.

Podujatie bolo spoločné, osoh i ztrata na poly. Ale v tomto páde vina je na mne; nebolo

by v poriadku uvaliť na teba ztratu pre moju neobozretnosť. Moja manželka chcela veci odpomôcť na svoj spôsob: odpredajom perál, ale ja som to prekazil za včasu a neprijal takú obeť. Píšem súčasne pánu Vodopijovi, prosiac ho vyplatiť ti za statok a ostatné trovy ak by vystačilo z toho, čo mi príde za podiely. Ak by nevystačilo, musíš mať trpelivosti, drahý Brat, kým prídem ku kapitálu. Ty, ktorý ma znáš, uveríš mi, že neľutujem ztratu na peniazoch, ale ztratu dôvery k ľuďom. Mám zásadu držať ich za dobrých do tých čias, kým ma nepoučia o inom. Mnohí to neodobrujú, hovoriac, že ‚mal pensare è spesso indovinare' (myslieť zle [o ľuďoch] je často toľko, ako uhádnuť). S mojej strany hotový som radšej mať škodu, hoďas prísť o všetko, ako vziať na seba kríž a považovať ľudí za rodených zlodejov a neprajníkov. Myslím, prídu lepšie časy: ľudia sa naučia klásť uzdu svojmu mrzkému Ja.

Flora Ťa pozdravuje. Často Ťa spomíname. Sverím sa Ti, že nám veľmi chybaš. Ako Ti označiť bližšie, čo nám chýba? Vyjadrím Ti to týmito slovami: všade nachádzame dosť ľudí, ale málo medzi nimi je ľudí; tých, vieš, o ktorých sme sa neraz shovárali, ktorí už niečo tušia »o smysle peňazí.«

Pozdravuje Ťa úprimne

Tvoj
Srečko,
(hoc nemá mnoho šťastia).

V prsiach pocítil teplotu, ktorú liala do nich vždy spoločnosť drahého priateľa. S ním predsa prežil najkrajšie časy. V tieto dni ho tedy ešte raz navštívil, hoc len v duchu. Bolo mu skoro akoby nebol chorý. S pliec sa mu svalila akási ťarcha; letel by k nemu, keby mal krýdla, pokochať sa v jeho spoločnosti. Ale takto nemohol ako posošiť sa a napísať mu lístok, možno ostatný v živote. Pani Tereza, ktorá bola pri ňom, veľmi sa zachmúrila, keď si pýtal papier a olovko. Išla sa poradiť s nimi v jedálni.

Prišiel mu dohovárať Krešimír a Jelka. Ale on len hodil rukou, že čo by vedeli oni. Obrátil sa priamo k Jelke, ukázal jej posunkom, že chce písať, jeho oči pozeraly na ňu veselo.

Dala sa mu podviesť, doniesla dosku a písacie potreby. Urobil si miesto, písal ako mohol len tužkou, aby sa nemusel prihýnať pri písaní. Riadky nevychodily celkom na rovno, i písmeny stály ako vykývané zuby: ale čo preto, keď v nich môže vyliať city a myšlienky na papier ako zkrsly v ňom a poslať ich, ak posledný prívet, priateľovi.

‚Z písma vyrozumieš, že píšem z postele. Akási slabosť. Bol by v nemocnici, keby ma neboli oklamali priatelia a priniesli k Zaradovi. Píšem Ti teda od nich a oznamujem, že mi je o veľa lepšie. Požehnaná Tvoja ruka, že ma neovalila s »Môj veľmi pán a priateľ zvláštne vážený«, ale udrela na strunu, ktorá mi zvučí tak sladko.

Že sa pokus nevydaril, ľutujem, hoc s jednej strany sa predsa vydaril. Ukázal, že myšlienka je dobrá; nohy jej podrazilo sebectvo, ako ich podráža každej lepšej veci.' Odobruje mu, že mu je ťažko mať ľudí za zlých. Nech nemá takú mienku o nich, lebo je mýlna. Badať na všetkých stranách, že smysel peňazí razí si cestu medzi nimi. Zakorenia sa medzi ľuďmi iné, lepšie zásady, ktoré nám očistia peniaze od surového sebectva.

Kto vie čo to o vyššej pravde, mal by sa zaujať v svojom kruhu, najmä medzi svojeťou, aby jej kliesnil cestu, kým by nenahliadli napospol všetci, že najlepšie slúžia sebe a svojmu blahu, keď sa venujú službe celku. Kde zle celku, nemôže byť dobre ani jednotlivcovi. Veď je jeho čiastkou. Táto pravda bola by jasná každému, keby nemal na očiach belmo sebectva. Ale zákon Lásky je mocný; v duši každého, i najhoršieho necháva kvas, ktorý ju prerába a čistí. Nadíde iste čas, že Láska vyčistí i nečistý múľ hrubého sebectva.

O náhrade za výdavky mu píše, že podujatie je spoločné. Účty zatvoril so všetkými, s ním necháva účet otvorený. Peniaze nevyberie od pána Vodopiju, lebo mu ich netreba. ‚Ostanú Brat môj, Tebe, ako zábezpeka v núdzi. Nestaraj sa o mňa, ja som zaistený, ale si hľaď peňazí; môžu Ti zaistiť podmienku spokojnosti a šťastia v živote; myslím slobodu práce. Ten, ktorý Ťa pripravil o peniaze, nemal tiež slobo-

du práce, preto sa jej stránil a zablúdil na mrchu cestu. Hádam si myslel, že ukradnuté peniaze mu ju donesú: ale v tom sa už zmýli. Slobodu práce darujú len peniaze, ktoré sme očistili mozoľmi našich rúk.

Na konci si žiada, ak by priateľ prišiel k peniazom a mohol platiť, čo je na účte a ak by jeho už nebolo tuná, aby peniaze vynaložil na takú ustanovu v národe, ktorá slúži bratstvu a láske. ‚Ver mi, človečenstvo sa spamätá a obráti k Láske. Srúti raz i ozrutnú modlu Zlatého teľaťa, nakuje z nej čistej mince, ktorá zaistí každému jednotlivcovi, i najslabšiemu slobodu práce. V nej najdeme zasa všetci žriedlo blaha a pokoja.'

Odložil, čo napísal. Oddychoval si, uveličený, že mohol sdeliť ďalekému aspoň čiastku toho, čo mu plnilo dušu. Keď vošli k nemu bol ešte natešený. Priateľov list dal pánu Vodopijovi. Keď ho prebehnul v náhlosti, zamyslel sa. Odkiaľ vziať peniaze napochytre za podiely? Vytrovil sa, ostal bez peňazí, i zadĺžil sa na nový obchod »Tres Caminos«. Boli predsa ostali, že s druhou splátkou mu počká dva roky. Ako mu vyhovieť? Veľká starosť naň. I mráčik mu vysadnul na čelo, keď vracal list.

Pán Simon mu podal odpoveď. Poodišiel na stranu: čítal veľmi bedlive. Tvár mu bola vážna, skoro prísna. Tu i tu prestal čítať, pozerajúc na bok. Hádam usporadoval myšlienky.

List nebol obchodný, ale sa týkal i jeho, i jeho obchodu. Tvár mu vyjasnela, keď ho prečítal. Gazda mu pomohol, sňal mu zasa veľkú starosť s hlavy. Nemusí ísť shľadávať peniaze po kútoch, hádam sa i ponižovať a dať sa vycicavať. I ostatok listu vrezal sa mu hlboko do srdca. Nádeje na inú budúcnosť žijú i v ňom: na to, že srdce človeka premôže vlastné Ja a peniazom dá smysel, ktorý im prislúcha.

»Ak si vymôžeme slobodu práce« — zvolal akosi slávnostne a pozrel naň s horúcim citom — »pôjdeme zasa na more. Sloboda práce nám z Dalmácie je na mori.«

»Pomorcovi more« — prisvedčil mu. »Bez neho zakrpatie.«

Videli svojimi očima, že má pravdu. Prísť o prácu a smer života, nevyplniť poslanie, ktoré cíti v sebe, nemať ani chlieb každodenný znamená blúdiť, krpatieť. Pán Vodopija tiež cíti tŕň v srdci, že jeho i rodákov vyhodilo z prirodzenej koľaje. »Budeme sa musieť domáhať mora zo všetkých síl, potomci smelých plavcov a kupcov. My by sme mali byť svetovými občanmi, ako sme bývali: ale pritom zadržať svoju reč a svoje obyčaje. Len tak by sme boli všade doma, kde sa obrátime. Tak ani Magallanes by nám nebol cudzinou. Hoc by naše kupecké domy v ňom rástly a kvitly, korene by mali tam doma. Tu ako doma, boli by sme vo svojskej práci a pri svojskom mrave. Pýtajme si svoj diel zo svetského obchodu...«

Krešimír poslúchal túžby pomorcovej duše, ale sa nemiešal do rozhovoru. Pochádza zo Záhoria, more ho nevábi ako krajanov z prímoria a ostrovov. Vyšvihol sa prácou a varovčivosťou: má toľko, aby si mohol určiť sám prácu. Jeho volá zem a jej nevyčerpateľné bohatstvo. Bude jej mať kúsok svojej. Bude sa mu zas prihovárať milo, keď ju bude riadiť v potu tvári. V nej bude jeho koreň; v nej prítuľ a dedovizeň jeho deťom ...

Zato starý Nikola počúval dychtive, čo hovoria o kupectve, najmä o mori. Koľko na nich čaká ťažkej práce a námahy, ak sa majú splniť také veľké zámery. Či bude na ne sily a vlády? »Kedy to bude, kedy?« skvílil a chytil sa za hlavu. »Ja to už nedožijem ...«

Neodpovedali mu, iba pozreli naň s ľútosťou. Človek v rokoch, ktorému už málo zbýva času, chcel by hnať deje chytro, aby ho dohonily a neprišly, keď ho už nebude. Ale deje idú svojím chodom. Pokolenia túžia, čakajú a pracujú: kým príde šťastné koleno, ktoré vôjde do Zasľúbenej zeme. Hlavná vec nemeškať a neopúšťať ruky: ale rušať, hýbať sa. Sháňať usilovných pracovníkov, lebo čo premešká jedno pokolenie, nenahradia troje.

»Ešte len pracujeme, usilujeme sa vymôcť si slobodu práce« — vysvetľuje mu pán Vodopija. »Vymôžeme si ju hneď, len podložiť peniazom ich smysel. Sloboda práce dá nám do ruky bo-

hatstvo a moc. Prvý krok je najťažší: pochopiť smysel peňazí. Ako ich dostať do moci a vyslobodiť ich z otroctva? Ja sa nedá prevládať prvým razom. Kým ono rozkazuje, nebude slobody práce ani svetového bratstva.«

»Nemám nič« — zvolal Nikola. »Ale by dal všetko, čo mám, aby to mohlo byť hoc by ani nedožil ten veľký deň.«

»I ja« — ozval sa Jakov Korin.

»I ja« — potvrdil Krešimír. »Za slobodu práce všetkých dám svoje mozole i slobodu. Skrátim seba, len aby mali všetci...«

Vošlo medzi nich čosi nového; poviazalo ich dovedna. Pán Simon pozeral na svojich sľubníkov, údov akejsi novej obce o nových ustanovách a vysokých snahách. Otvorily sa mu nové, svetlé šíravy, ktorým nevidno konca kraja. Kvas všemocnej Lásky začína rozrábať srdcia a robiť z nich mocný, hutný celok. Ak by sa boli premenili všetci, nadchnutí novým duchom. Sám pán Ipolito, hoc nerozumel, čo hovoria, pocítil, že sa tu deje čosi slávnostného.

Ak je tak, budú svetskými občanmi, všade ako doma. A tu chorý už vidí, že jeho hrob hoc v Magallanesi bude, akoby mu ho bola popriala Matka-vlasť vo svojom vlastnom poli. Užinou Magallanesa budú plávať lode našich: na nich sa najde i po rokoch hádam dakto, ktorý spomenie, vidiac cintorín, že v ňom odpočíva i akýsi Šime Katović. Keď sa zariadia naši i v Magal-

lanesi ako doma, lebo korene sa neodtrhnú od vlasti, v ich pisárniach a rodinách zakorení sa znovu svojský mrav. Materinská reč sa ozve znovu. Skvitnú školy, naplnia sa našou detvou, zkrsnú nové ustanovy a spolky, poviažu dovedna rodákov a krajanov láske. Možno sa nájde medzi nimi dajeden, ktorý stane pri jeho hrobe a hodí naň kvietok zo svojej záhrady.

»Budú i tadiaľto plávať naše lode!« zaprorokoval pán Vodopija. Povezú náš tovar do týchto krajov, alebo tunajšie plodiny a články na naše strany.« Zamĺknul znezrady. Neopovážil sa vyjaviť im veľkú túžbu, vyjavil ju iba sebe. ‚Keby bola moja loď, ktorá prejde tadiaľto prvá! Keby bola, mala by meno ‚Šime Katović'.«

XVII.

Okolo polovice júla, tedy prostriedkom zimy, mnohí si vzali kartu na poštársky do Europy. Podajedni ledva sa ho mohli dočkať; chystali sa domov. Jedni na kratší čas navštíviť svojich, alebo vyhnúť zime; iní vypredali, čo mali a sberajú sa so všetkým činom. Anglickí veľkostatkári počiatkom zimy idú zažiť domov kus leta a jaseni, vrátia sa na svoje majetky koncom septembra, keď sa tu počína jar. Len robotníci alebo menší majitelia majú výhodu, že sa môžu presťahovať ľahko na iné miesto: ľahko sa im vypredať kedykoľvek, ak len majú čo predávať, a tiahnuť, kde ich nesie túžba.

Parník prišiel v určený deň. Mal niečo nákladu vziať, ktorý bol už hotový v nákladnej bárke: napospol patagonská vlna v baloch, hádam ostatná zásielka do Londýna, ktorá zaostala až do týchto čias. Ešte hrmely na lodi hriadle veľkých dvíhadiel, keď jednateľstvo dalo znak cestujúcim, poberať sa na loď. Boly dve hodiny popoludní.

Pred pol druhou už bola veľká híba sveta na moste. Na hlave mosta čakala Rosita. Dovážajú

a ukladajú batožinu na palúbku vziať ju na poštový, ktorý tam vonku leží.

Na moste je hodne našich. Ich reč sa rozlieha milo. Majú si mnoho čo povedať, akoby jeden druhému predchytával v reči. Dávajú si ostatné rady, napomenutia, pokyny, prosby; odkazujú tým doma pozdravy, alebo i výčitky, že nepíšu. Rodina a blízki priatelia chystajú sa s Rositou na loď, iní sa odoberú hneď na moste.

Jeden z našich stojí stranou. Netisne sa medzi iných, rozkrákorených. Na tvár mu zaľahla ťažká duma, alebo skôr žiaľ. Náš Nikola Žeravić v sviatočných šatoch v belasej námornickej košeli s literami P. S. N. C. na prsiach. Sivú čiapku stiahol hlbšie na oči, aby pod jej štítkom zatušil bôľ, ktorý je v nich. Nesvedčí sa stavať na odiv svoje žiale. Tvár, červená indy, alebo i vysmiata, akoby bola obledla. Oko mu zaletí pod chvíľou k veľkej lodi, ktorá dymí z komínov; zas sa dotkne krajanov, ktorých obstúpila hodná hŕba ľudí, akoby ich chcela zatvoriť vo svojom kruhu.

V kruhu je Krešimír, pani Tereza v čiernom kepeni obšitom šnúrami o veľmi širokom golieri a čiernej šatke na hlave. Pri nej je Jelka, vysoká a švárna, ako indy. V očiach sa jej potuluje úsmev, ale časom sa i skryje. Oči sa časom zaligocú, i slza sa prevalí ponad čierne riasy. Žiadalo sa jej ísť z Puntareny, ale keď sa prišlo lúčiť, Puntarena i ju chytila za srdce. Na rukách má dieťa, podistým ešte bábätko. Biela

pokrývka, očipkovaná na krajoch visí jej temer do samých kolien, odrážajúc sa tuho od čiernych šiat. Odnáša si z Puntareny, čo drží za najväčší výdobytok a bohatstvo: syna Dinka. Predošlý týždeň mu minulo tri mesiace. Nie blázon! Na takto rok mu už dajú v Širokom Dolci nohavice, opánky možno i červený opaštek. Čo ako bude nosiť červenú čiapočku s čiernymi strapčekmi nad uchom.

Keď sa narodil strhla sa zas hádka v dome: prvá po tej, ktorá sa bola skončila tak podivne u pána Zenobia pod horou. Novopečení rodičia hádali sa pre meno synovi. Krešimír chcel mu dať národné ,Zvonimir, Tomislav, Butimir alebo niečo podobného; matka by bola vďačne pristala. Ale v tej veci rozkazuje starý obyčaj a nie vôlička. Vieme, že prvý syn nosí meno starého otca po otcovi. Otec Krešimírov bol Dominik Florian, mená, aké čuť len medzi vzdelanými vrstvami. V tie časy, keď krstili Krešimírovho otca, kto sa zanášal literným umením, rád hlásal i menom, že nepatrí k obecnému ľudu.

»Čo povie na to, keď narastie!« spieral sa Krešimír. »Dominik!«

Jej sa tiež nepáčilo Dominik ale sa stavala, že sa jej veľmi páči. »Skrátime ho na Dinka. V mestách ich je všade dosť. Nebude sám.«

Proti Dinkovi nebol by mal čo povedať, bolo veľmi slávné meno; ale predsa krútil hlavou. Šišlo mu na um starodávné mesto na mori o

úzkych kľukatých uličkách. Nové prúdy neprebijú do nich tak ľahko. Drevené okenice zatvárajú obloky na starých domoch, aby nedúchalo do nich a nevkrádaly sa tak ľahko novoty. Tam volajú Dominika Dóme, ešte i Mene A nielen Dominika ale i Dominiku.

»Ak sa zaľúbi do Dominiky, budeš mať i syna i nevestu Dóme, alebo Méne. Ako si poradíš? Prečo ho nekrstiť na Iliju? Ilija Hromobijec: či by nebolo krajšie?«

Kto vie či by sa neboli tak hádali do dnes, keby sa nebola zastarela pani Tereza. Pozerala na tú vec veľmi vážne. Nech len vymýšľajú! Sohrdiť staré dobré obyčaje pri takej veľkej veci je akoby volať kára na seba a nešťastie. Čo potom, ak nebude môcť postaviť zuby? Svetská pýcha pred úpadkom chodí...

Krešimír sa zľaknul zlých následkov, pristal na Dinka.

Krstní rodičia sú mu Nikola Žeravić a pani Tereza. I pán Ipolito bol pri krste, ale iba ako prívesok: jeho poctivé meno nevtiahli do matriky. Ako taký hosť mal si za povinnosť dať poriadnu výsluhu kostolníkovi, aby zazvonil ako svedčí, keď budú pristupovať ku krstiteľnici. Kostolník zazvonil tuho, puntarenskí škreklúni sa domysleli, že je akýsi chýrny sobáš alebo krštenie: shŕkla sa ich veľká hŕba pred kostol. Keď vyšli po obrade s Dinkom z chrámu, kričali na pána Ipolita: »Padrino čauča!« (Krstný otec, šesták) a keď im nehodil zaraz »Čauča,

padrino pelado!« (Šesták, otrhaný krstný otec.) Hodil im dva razy po hrsti šestákov; a keď len vždy škrečali a obstali viktoriu Dargaša, najedoval sa a hodil ešte jednu, koňom pod samé nohy. Šťastie, že tátoše Vida Dargaša maly viac rozumu od faganov. Neozrely sa o ruvačku, ktorá sa strhla pod nimi.

Starý Nikola naučil sa chodiť každý deň do domu, ako sa má krstný. Povaroval ho, ak bol prebudený i pichal ho ostrým strniskom na tvári. Zasa mu nastáva prázdnota v živote alebo skôr veľká trhlina. Vyberajúc sa odtiaľto, odtrhli mu veľký kus srdca. Ostáva veľká, boľavá rana; bude dlho, dlho krvácať. Vracajú sa domov cez oceán, ani štebotavé lastovičky, keď sa vracajú po zime do hniezda. Iba že Zaradovci neprídu v jar, ale akosi koncom leta alebo počiatkom jaseni. Prvej sa nemohli vybrať pre Dinka a či skôr pre jeho mater. Práve sa budú chystať k oberačke, zastihnú hrozno a pozdné fígy. Keď sa oberajú olivy, zasa ich privíta zima, ktorej tu odbavili polovicu. Ale radšej zažiť hoc dve zimy jednu za druhou, ako čakať do marca budúceho roku.

Oni ako lastovičky, on sa nemôže dať do letu s nimi. Krýdla ochably, nechcú sa podobrať na ďalekú púť. Volali ho sebou, vábili. Dostala sa mu i knižočka z banky, na nej pekné peniaze, ktoré mu poručil pán Simon. Mal na čom ísť, ale nešiel.

»Už ma tu drží prituho« — vysvetľoval im. »Ostal som pridlho. Korene zašly prihlboko. Mám dievku a tá je tu, iného už nemám. Keby bola mohla ísť i ona, neodhŕnal by sa, ale jej muž má už domy a obchod; nemôže sa hýbať. Ostanem teda len tu, keď ma nepúšťajú . . .«

Pán Simon vtedy bol predsa ozdravel. Poležal si viac od štyroch týždňov, prišiel k sebe, začal vstávať a vracať sa k životu. Keď prvý raz vyšiel do záhrady, kde sa už zelenala priesada, hriadky s hrachom a záhonček zemiakov; sadnul si pod vŕbky a rakyty, na magallanské slniečko. Rozlialo sa mu v prsiach nevídané blaho. Ušlo sa mu šťastia kochať sa ešte trochu v prívetivom, milom kraji. Vrabce a čížiky snemovaly v neďalekej dúbrave medzi kalafatovím. Zavčas rána čvirikaly, že ho neraz prebudily zo sna. Po poludní sa ozvala tam kdesi kalandria, patagonský slávik, spievala mu do západu slnca tak sladko, akoby rozhadzovala perly o nežnom pridusenom lesku.

»Čo poviete na to, tútor?« posmievala sa mu pastorka. »Kde sú ruže?«

»Zvädly a uschly. Mám ich v tobolke na pamiatku« — usmieval sa natešený.

»Vidíte uschly, ako choroba! A čo ešte nesmýšľali s nimi!« Hrozila mu prstom. »Len sa priznajte: prečo ste ich položili vtedy na hlavnicu?«

Bol v pomykove. Priznal sa jej, ako sa chystal do hrobu s ružami: čo si narozkladal o zá-

hradke na pampe a o hrobe na Mirogli so ženou, ktorá hádže ruže z podolka. »Najskôr ma uzdravilo vtedy videnie, že hoc Matka-vlasť nedopriala mi hrobu v svojom poli, nezabudla predsa na syna. Poslala mi, kto mi nahádže kvieťa na hrob. Keby ste vedeli, ako ma oblažila tá myšlienka!«

Keď bolo pekne, trávili celé dni pod vŕbami. Už nebola vrtká a obratná v pohyboch, údy jej ochably. Padlo jej dobre oddychovať si pri ňom. Zanášala sa veľmi ručnými prácami. Plietla a štopkala, šila samé malé veci, košieľky, povoje, čepčeky. On pozeral vážne, ako jej pekné robotné ruky mihajú s ihlou alebo háčkom. Meral pozorom ako pribúda pletiva.

»Tieto vecičky dostaň v sklepoch« — upozornil ju raz. »Je pohodlie pre mladé matky. Majú výber, výbavu už složenú, alebo si ju môžu složiť samy, ako chcú.«

Pokrútila hlavou veľmi vážne. Videla tie vecičky vo výkladoch: ale hoc sú veľmi vkusné a nie pridrahé, nedala sa naviesť na kúpu. Bolo by jej akoby bola premeškala povinnosť, keby dieťa nevypravila svojou rukou. Krásné sú tie veci, ona ich sotva bude vedieť poskladať také: ale jej sa väčšmi páčia hábky, ktoré videla doma v starej truhle. Tie tiež vyšly z materinej ruky takto v ostatných mesiacoch. Koľko ráz sa prizerala na ne, mať bola hrdá na ne: rada ich ukazuje, ako by sa pýšila. Čo by jej bola mohla ukázať, keby ich nebola sama urobila? »A

tak« — dokončila mu vysvetlenie — »ako robia v Širokom Dolci, tak budeme robiť i my v Puntarene.«

Prisvedčil jej. Má pravdu. Kto vie, čo nevpletá mladá matka do tých nepatrných vecičiek za myšlienky! Možno všíva a vpletá do nich všetky posvätné city a nádeje, ktoré jej pučia v hrudi sťa ruže vo voňavom ružoháji. Nech ich len povšíva a povpletá. Škoda ich rozhádzať po trhoch a uliciach...

Skamarátili sa veľmi: on podlomený chorobou, ona sputnaná blížiacim sa materstvom. Strávili spolu leto, skoro do samých fašiangov. Večery bývaly veselé: prichádzali priatelia Nikola, Vodopija, často i pán Ipolito. Dakedy sa zatúlal i Jakov Korin, ak nerobil v kampe, alebo sa netúlal za kožkami. Raz prikvitnul i Petar z Tres Caminos. Prišiel po tovar do nového obchodu a oddať kožky. Petar daroval svojmu gazdovi, pánu Vodopijovi osem, ‚čipit', dosť hodných šupín panenského, rýdzeho zlata už zo zlatonosných pozemkov v Cañadóne Arriagadovom. Jedna skupina krajanov hneď po hlavných robotách v kampe, začala kopať. Iba vodu museli vláčiť zo studne v súdkoch: jarky a potoky povysýchaly v lete. I tak sa chvália s robotou, hoc vymývanie ide po biede.

Petar myslí, že za štyri roky prevrátia celý Cañadón, neostane v ňom práška zlata. Bol u pána Dolčića, ale vraj len toľko, že ho nevysotili z domu.

»Čo ste ta šli?« spýtal sa ho pán Vodopija.

Myknul plecom, že len tak, z priateľstva. Jednou cestou ukázal im čipity z pozemkov, na ktoré mali tiež podiely. Pán Kolčić sa najedoval, že farbí. Nevie vraj pravdou dýchnuť.

Pán Vodopija zaradoval sa čipitám, predznakom bohatstva. Daroval ich na mieste gazdovi, ktorému môže ďakovať za všetko, čo má.

Pán Simon sobral sa okolo fašiangov: nedal sa už zdržať u Zaradovcov. Prešiel zasa na starú hospodu. Pastorka sa žalovala, že ju necháva práve, keď sa jej blíži hodina.

»Nie nechať« — sľuboval jej — »iba sa odpratať, aby nezavadzal v dome. Zato budem chodievať na obed. Od obeda do večera ostanem zasa len u vás.«

Začal do nich chodiť o poludní. Ale tretím, či štvrtým razom napomenulo ho čosi tam dnu, že je už nie chlap, ako býval. Stislo ho proti srdcu a povedalo mu: »Pomalšie — pomalšie. Náhlivá robota nebýva dobrá.' Od tých čias ho už nevídali v meste chodiť po chlapsky: vliekol sa s nohy na nohu o palici ulicami ku domku za bielymi šramkami. I tak mu prišlo zastávať na každom uhle, vydychovať, ako by chodil zďaleka, zďaleka. Keď ho stislo v prsiach pri chôdzi, čakal, čakal opretý o palicu, kým sa neotvorily železné prsty tej surovej, tajomnej ruky, ktorá ho stisla. Zľaknul sa jej, keď videl že naň číhá. Každej chvíle čakal, kedy ho schytí a zakríkne, že ho už má . . .

»Nachýlený plot — nalomený konár« — šeptal si v také časy.

Ale sa spamätal, premyslel si. Previedol surovú ruku! Šiel pred obchod pána Vodopiju a vzal si karretu Vida Dargaša. »Uvidíme, či sa opovážiš prísť na karretu!« zastrájal sa ukrutnej ruke. Preložili mu dósku na drabinky, sedelo sa na nej ešte ta. »Len prosím vás, nepoháňajte prituho, že mi nevytrasiete dušu.«

»Mohol by zapriahnuť do viktorie« — núkal mu Dargaš. Bolo by mu vraj ako v páperí. Ale pán Simon pokrúcal hlavou. Vo viktorii tiež vraj drgľuje a hádže s boka na bok.

Keď sa prestal už prechádzať o palici po Puntarene a začal sa voziť v Dargašovej karrete sem a nazad, oživenie prvých čias, horúci vznet pridusil sa; nádeje bledly. Keď osamel, najmä večerom, šeplo mu tu i s jednej, tu s druhej strany: ‚Nachýlený plot — nalomený konár . . .' A pravda je. Vyvliekol sa z postele, je hore koncom ešte, ale čože, nie je už, nie Simon Katović, ako býval.

»Ísť takto domov?« radil sa so samým sebou pred zrkadlom. Na vide nebadať veľkej premeny: ale kto sa spoľahne na oči? Šaľbiaria, nevidia čo je dnuka, obzrú si škrupinu, nedovidia ku jadru. Jadro by bolo obzrieť! Podistým nahnilo, možno ho vyžiera červiak. Aká čudná hodina! Byť tuná, je tu ešte, ale nie celý. Polovica pána Simona sa podela kdesi. Veru

podela, i to lepšia polovica: tá ktorá sa mala k svetu ako tak, jadro najskôr...

Začal ju pilne hľadať, kde je. Keď ju nemohol najsť, začal veľmi banovať za ňou. Ísť medzi svet o polovici? Čo mu povie: že mu nadstrkuje, čo je nie to, čo mu chce naškriepiť? Do Zaradov sa už len dal zaviezť. Sišli sa priatelia; spomínali čo bolo, čo bude a čo má byť. V také časy prikmotrila sa i druhá polovica. Shíknul od divu, kde sa berie naraz, radoval sa; priatelia sa dívali, čo sa mu stalo. Raz je s nimi polovičný, iný raz celý, ako býval kedysi!

Prišly mu zas pod ruku čipíty, ktoré mu daroval pán Kuzma Vodopija: ukážku z bohatstva v Caňadóne Arrigadovom.

Na čo sú mu? Iným by sa skôr sišly. Obecali ich jemu, prvotiny bohatstva, na pamiatku vraj. Dokedy potrvá uňho pamiatka? Či pamiatka žije, keď nežije ten, ktorý sa má rozpamätať? Zaniesť ich bratovi? Bolo by ešte ešte, mal by ukážku na magallanského brata. Ale ako ich zaniesť, keď ho lepšia polovica sbehla? Nebolo by lepšie ostať v Magallanesi? Vybrať sa bez nej? Ešte by ho zastavili niekde v ceste: neuzrel by rodiska. Na prostred oceana ho spustia na doske, hlboko, hlboko.

Radšej šiel s čipitami ku zlatníkovi. Kázal mu složiť z nich štvorlístok, ako na ďateline, dať ich na krátku stonku o ušku. Môžu visieť na retiazke pri hodinkách, alebo i okolo hrdla.

»Dajte ich na tenkú retiazočku, okolo hrdla« — rozkázal mu.

Keď bola robota hotová, bol veľmi rád: dva štvorlístky z panenského magallanského zlata! Zavrel ju do skrinôčky, na jej dno napísal. »Do venčeka prvorodzenému dieťaťu Krešimíra Zaradu a Jeleny rod. Kmetović od Šimona Katovića«.

V iný deň vyňal zo stolíka knižočku s vkladom na banku. Dal ju prepísať na Nikolu Žeravića. Peniaze, ktoré mu kedysi doniesla pani Tereza po predaji domáceho náradia položil do obálky a zaznačil na ňu jej meno. Zo všetkého urobil balík a zapečatil ho. Napísal naň: ‚Do opatery Krešimírovi Zaradovi v Punta Arenas od Šimona Katovića.'

Bola nedeľa, na obede bol i Nikola. Po obede prišli pán Ipolito i pán Vodopija. Pán Simon sa sňal zasa s druhou polovicou. Bol veľmi veselý, jedoval pána Ipolita zlými zásadami. Keď sa sberal domov, lebo Dargašova viktoria už čakala, potiahol Krešimíra do druhej izby, oddal mu balík.

»U mňa idú tento týždeň riadiť izbu. Sprehádžu mi všetko. Tu sú veci, ktoré som bol vtedy obecal priateľom, ale neoddal. Ako viete« — usmial sa a žmurknul mu — »oklamal som dokonale dedičov. Ale im ich dám, keď príde loď. Do tých čias budú u vás. Kľúč nezamyká dobre. Vaše hodinky sú pri mne, o ne sa nebojím. Fajčivo Ipolitovo je na polici. Len neviem kedy sa

mu dostane, i vám vaše hodinky. Dosť ľahko počkáte si...«

O dakoľko dní prihrnul k nemu Krešimír zavčas rána. Premáhal sa, ale si nevedel miesta. Žene prišlo zle o polnoci, musel bežať o pomoc. Baba prišla, tam je u nich; ale žene je nie lepšie. Vie, že býva každej zle, ale sa bojí, bojí. Chodí ako bez seba, po dome, po záhrade. Pri nej nemôže obstáť, i cudzia žena ho tam nie veľmi rada. Tíšia ho, že sa nemá čo báť: musí vraj tak byť, ako je. Ale sa bojí, veľmi bojí. Hľa, prišiel k nemu. Nevie, kde sa podieť.

»Prídem i ja, brat. Viem, že nemám čo hľadať u vás: ale budem hoc v záhradke alebo pred domom.« Začal vstávať, obliekať sa. Krešimír zasa trielil domov, pozrieť, či sa nestalo dačo. Hľa, aký je život! Nieto nešťastia, aby nebolo v ňom za necheť útechy alebo lepšieho výhľadu: ale ani šťastia, aby sa doň neprimiešala takáto kvapka útrap. Ale tu bôľ a trapy sú do času, za ne sa kupuje nový život a šťastie...

Dal vyburcovať Dargaša, aby prišiel s karretou. Celý deň trčal u Zaradov. Po poludní kedysi vbehla pani Tereza k nim, že je už dobre. O chvíľu im doniesla Dinka zababušeného. A čo videli? Ťapkavý noštek, ustaranú tvár, ústa veľmi veľké, ktorými sa ziape. Pokrúcal hlavou. Taká pekná stvora nemohla sa zmôcť na niečo krajšieho? Ale pani Tereza ho chválila. Chlapec vraj ako buk, a pleciská! Bude mať čím podopierať drabinu, keď budú svážať.

Bolo mu smutne v tie dni. Voviedli ho k pastorke, dala mu ukázať trochu lepšie malého Zaradu, i pleciská i nohy; švigal nimi, i trochu žmúriť; bol ogabanejší.

»Bude sa volať Dinko« — oznámila mu mladá kútnica veľmi hrdo. »Tútor mu bude za krstného otca.«

»Bol by si i vyprosil, keby ste ma boli obišli. Udal sa na mater, krikľún; ukradnul jej oči« — rozsúdil veľmi vážne. »Ale nevie, čo s nimi robiť: akosi vždy len do spania. A kde je šeľmovstvo?«

Bolo mu smutne, kým nezačala vstávať. Zasa sedávali spolu, ale ona odbehávala; jednostaj len okolo syna. Keď bola pri ňom, nebola pri ňom celá. Myseľ sa jej rozdelila: skoro celá bola okolo kolísky, pri ňom ostaly už len omrvinky.

Boli určili i deň, sobotu, ako je obyčaj, krstiť malého Dinka: Keď ráno pribehnul chlapec búchať na oblok u Zaradov, Krešimír strpnul. Chlapec bol ten istý, ako vtedy na nákladnom moste.

»Idem zaraz!« skríknul, nečakajúc čo mu pribehol povedať. Pohádzal šaty na seba a utekal s ním. Dozvedel sa, že ‚pán' ochorel znovu, i na stenu zabúchal.

Cestou sa ohlásil u doktora, vyburcoval ho z postele a viedol ku chorému. Ale chorému ho už nebolo treba: ozdravel navždy. Zato mu prišlo kriesiť domácu paniu, ktorá ležala bez se-

ba na diváni. Keď ju prebrali, dala sa do kriku. Bola omdlela, keď ho videla sklesnúť na podušku bez života.

Narútený plot sa vyvalil, nalomený konár sa dolomil ale tíško, bez tresku a prasku.

Sišli sa priatelia, obriadili medzi sebou pána Simona. Obliekli ho do čiernych šiat, ako vtedy vídal sám seba. Pastorka pozabudla na kolísku, bola zasa pri ňom celou dušou. Išla zas na kvieťa do veľkej záhrady. Doniesla náručie, samých jasenných kvetov. Ale našla i ruží. Podperila ho, položila mu konárik i ku hlave, ako bol vtedy kázal. Priložila k nim suchý už konárik, ktorý opatroval v obloku zakrútený v papieri. Ostaly z neho samé odrobiny.

Stemnely zasa ulice Puntareny kadiaľ šiel veľký sprievod. Zas vysoké, krásné postavy našich ľudí, chlapov a žien, tiahly húfom za smútočným vozom. Pohlo sa v nich mocne vedomie, že sa vyvalil stĺp, ktorý držal dlhé časy chrám bratskej lásky medzi nimi. Cítili, že pochovávajú svojho, ktorého srdce bilo mocne za nich. Ale i ľudí iných národností bolo hodne. Z kupeckého stavu vysokého a nižšieho chyboval málokto. Obchod v ulici San Martin pán Vodopija zatvoril na tri dni. »Cerrado por duelo« (Zavreté pre smútok) stálo na spustených dverách. Keď vyšiel veľký sprievod z hlavného chrámu, veľké obchody na hlavnom námestí tiež zatvorili.

Za truhlou išli priatelia; holohlaví, akoby odprevádzali najbližšiu rodinu. Medzi nimi vynikaly ozrutné postavy Nikolu a pána Ipolita. Pani Tereza ciepkala v tmavom obnosenom kepeni o veľmi širokom golieri. Bolo čosi vencov z čerstvého kvieťa, ale viac ich bolo z umelého. Medzi nimi bol najkrajší venec pána Mešetara a pani Flory. Pán Vodopija v to ráno dostal súrny telegram z Valpariasa položiť ho v ich mene. Pastorka mu dala do truhly ruží. Na truhlu mu položila pekné pero.

Úsudky o nebohom neboly neprajné. Nikto ho nespomenul zle, vari ani sám pán Dolčić a Kolčić. Tiež sa zamiešali medzi chlapov. Známi, i menej známi mali ho v podozrení, že teperil životom ťažký batoh nemotorných zásad a predpotopných náhľadov. Pekné ich je spomenúť, ale len vo veľké sviatky i to ak by v kostole: ale užitočné je složiť ich do kúta niekde v pitvori, keď z neho vychádzame na veľký trh života. Nech odpočívajú a nezavadzajú pri jednačkách a obchodoch. Pán Ipolito vadil sa s ním tuho od domu smútku do kostola, i v chráme pod obradmi a teraz celou cestou do cmitera. Vyhadzoval mu na oči mrcha zásady, neodpustil mu ani hlavičku. Ale keď zaznelo nad otvorenou jamou akosi víťazne: »Requiscat in pace!« prestal sa vadiť. Prišlo mu odrazu veľmi zle. Obrátil sa znezrady, prebíjal sa pomedzi ľudí ani ťažká fúra. Nehľadel do koho sa búcha, koho socia. Oprel sa kdesi o dom hro-

bárov tvárou k stene. Plakal usedave, nazdal sa, že mu ide srdce puknúť. Priatelia postáli holohlaví pred hrobárovým domom, kým prešli účastníci, dávajúc im ruku na znak účasti. Keď sa cmiter vyprázdnil pojali ho sebou. Kráčal medzi nimi potkýnajúc sa o každú skalku.

Boli zronení, akoby boli uložili do hrobu najbližšiu rodinu. Krešimírovi bolo na útechu, že mu mohol aspoň vyriadiť hrob. Vsadil mu železný kríž s nápisom, kto odpočíva v jeho tôni. Obmuroval hrob; nasadil kvieťa, ktoré sa rozvije až budúceho jara. Ku krížu zasadil bujný patagonský smreček. Zámočník ukazoval ohradu a keď ju zasadili, kľúč si vzal Krešimír. Kým je v Puntarene osobuje si on právo opatriť hrob brata...

*

Rositu zapratali batožinou. Palúbka sa temer tratí pod ňou. Ľudia stoja pri oblokoch, tisnú sa do hŕbok. Poniektorí mimo môstku preskakujú priamo s nižšieho schôdka. I priatelia sa odobrali od známych na moste a poberajú sa.

I Nikola sišiel. Prišlo mu na um, keď stúpal dolu schodmi, ako šiel nedávno na cintorín za mrtvým telom pána Simona. I táto cesta na protivnú pologuľu zeme, je skoro ako na cintorín. Nepovedie nazad, je ako posledná. Pretrhne sa, čo bolo medzi nimi spoločného, ostanú samé rozpomienky. I tie pobledn; keď zvädnú, pad-

nú do zabudnutia: na veľký cintorín, kde utkvieva všetko, čo tvorilo kúzlo života...

Pán Ipolito si vzal zas slobodu na odpoludnie od roboty. Preobliekol sa sviatočne, za ním dobehnul i pán Vodopija. On si nemal od koho vykonať slobodu. Čakali ho objednávatelia v sklade, musel sa vrátiť čím skôr. Pozdravil priateľov s mosta: skoro tak, ako by bolo len na krátky čas. Cíti zďaleka, že je tiež už na ceste, ktorá cieľa do hlbokého zálivu. Vie, že je dlhá, veľmi kľukatá, ale myslí, že jej príde predsa na koniec. Uvidí strmé stráne ‚Golo Brdo' pod bormi, na nábreží veľkú, krásnu školu, akej nieto ani v jednej dedine na okolo. Keď príde neobmeškaá zaskočiť do Širokého Dolca k Zaradovcom.

Ozrutná postava pána Ipolita zamiešala sa do hŕby, ktorá obstúpila odchodiacich. Prevyšuje všetkých aspoň o pol hlavy.

Rosita sa pohla, obrátila sa nosom k Ohnivej Zemi. Pozerá v belasých dymoch ponad kanál, čo sa tu robí. Vrchy má biele, ale iba do polovice. Biely plášť oderavel na miestach; urobily sa na ňom veľké tmavé záplaty. Punta Arenas sa vzďaľuje. Rozložená v úbočí, vysvietila kresbu ulíc, sťa by sa chcela pochváliť, že ich má rovné a široké, ako patrí modernému mestu v Južnej Amerike.

Pristali ku korábu; dvíhadlá hurtujú, prenášajúc ostatné baly ponad medzipalubie, spúšťajú ich do hlbokých skladov. Po spustených scho-

doch pri boku behajú chlapi hore-dolu, sťa by muchy liezly po volovi. Teružia truhly a batohy do hora.

Naši sa zas sišli, keď si opatrili veci, v salóne druhej triedy s priateľmi.

»Poďte s nami« — svádza Krešimír Nikolu.

»Vieš, že nemôžem.« Hlas mu bol chripľavejší, než v iné razy. »Keby sa dal vypoďkať, neobstál by dlho. Zas by ma potiahlo sem. Vieš, že mi je dievka z Ohnivej Zemi. Ostanem ako som. Jednou nohou tu, druhou tam. Srdce sa trhá na poly. S vami ho pôjde väčší kus.«

Vialo od neho trpkým žiaľom. Ženy sa odvrátily, vypadly im slzy. Aká tu pomoc? Nezbýva ako sobrať i tento žiaľ sebou.

»Ak by vás dačo zašlo, potreba alebo čo, nezabudnite, že sme tu. Hoc ďaleko, budeme s vami. Čo je naše, je vaše. Opatríme sa« — dohováral mu s horúcim citom.

»Boh vás požehná za dobré slovo. Azda mi nebude chýbať.« Hlas mu zachrípnul ešte väčšmi. »Nebohý pán Simon ukázal tiež veľkú starosť o mňa. Ešte na smrti pamätal na mňa. Aký priateľ! Ale čo mi poručil je moc.«

Vysmiali ho. Poručil, koľko uznal za dobré. A čoho je moc? Či vieme, do čoho môžeme padnúť?

»Je moc!« zaťal sa. »Toľko netreba. Zbytok je zbytok. Pomýlil sa. Nech mi odpustí tam kde je.« Stáli okolo neho, bolo im trapne počúvať, ako sa prieči s nebohým. »Jeho pamiatka je tu«

— položil dlaň na prsia. »I jeho nauky. Zachoval som si o smysle peňazí. Napravím, čo schybil. Dám im ja smysel, ktorý im prislúcha. Jeho peňazí nevezmem.«

Ako by boli počuli zomrelého. Jeho slovo ozvalo sa ešte raz, pri samej rozlúčke. Ono chodí medzi nimi, hoc jeho už tu nieto. Alebo ich možno navštívil jeho duch, doniesol im ostatné rady?

Smysel peňazí! S tým slovom sa lúčia od magallanského kraja.

»Pôjdu na potreby národa!« oznámil im a pozeral na nich vážne. »To im bude ozajstný, spravedlivý smysel. Vybral som ich, premenil na funty. Vezmi ich. Keď prídeš domov daj ich na dobré knihy alebo noviny: vieš na tie, ktoré hľadia na dobrú vec, a nie na márnu slávu a zisk.«

»Ach, drahý kmotre« — zvolal Krešimír s hlbokým pohnutím — »ako ste premysleli!«

»Nie ja, ale on. Ja som si len zachoval jeho reči. Vynalož peniaze na svetlo, ktoré by chcelo ukazovať dobrú cestu, ale možno nemá oleja. Povedz im tam, že ich posiela nebohý Simon Katović z Puntąreny.«

Krešimír by ich bol vďačne vzal, vynašiel im dobrý smysel: svetlo na dobrú cestu, ku láske medzi svojeťou. Ale peniaze sú už nie nebohého.

»Nie sú moje. Pomýlili cestu ku mne. Majú

iný smysel, nie ten, ktorý im dal pán Simon. Pomýlil sa, musíme napraviť.

»A kde sa podejete!« okríkla ho pani Tereza. Nahnevala sa: čo má on naprávať? Nebohý vedel, čo robí. Mal starosť o jeho starobu. Je sám ako palec: kde sa obráti, ak ochorie?

»Zarobím, koľko treba!« postavil sa hrdo. »Ak ochoriem, nech ma opatria spolky: na to splácam príspevky. Mám i dievku. Čo mi treba viac? My nechorieme dlho. Moji starí ani neležali: hádam sa nepreležím ani ja. Ak by prišla bieda, mám vás. Čo chcete viac?«

Pozerali naň zahanbení. Krešimír ho znal toľké roky, i bývali na tej istej hospode: predsa sa mu nedal poznať do ostatnej hodiny. Tak im bude ešte ťažšie rozlúčiť sa s ním, podistým na vždy. Spieral sa prijať jeho dar. Ako vziať žobrákovi batôžtek i palicu? Žrtva má tiež i spôsoby i hranice.

Nikola sa zapálil, keď ho presvedčovali, že čo moc to moc. Zahanbil sa, že zohrdili dar i darcu. Dokazoval im, že neostane predsa s holými rukami. Má ešte na banke, čo si zgazdoval. »Tu je svedok!« Odvolal sa na pána Ipolita. Pán Ipolito im dosvedčil, keď mu vysvetlili o čom je reč, že pán Žeravić skutočne nemá sa čo báť špitála.

»Tak mu vziať polovicu« — radí pani Tereza. »Ak mu bude dačo treba, nech píše.«

»I keď nebude treba« — opravil ju Nikola. »Už len písať. Shovárať sa viac nebudeme.«

Hlas mu zlyhal, spodná čeľusť sa mu striasla. Stisnul zuby kŕčovite.

Krešimír ho pritiahol k sebe a objal bez slova. Pani Tereze tiež nemohol slova povedať. Stískal jej ruky.

Mladá pristúpila k nemu, pobozkala ho. »Myslela som, že mi bude tento deň najradostnejší, a vidíte, aký žiaľ! Opatrite mu hrob« — šepla mu. »Na jar nasaďte kvieťa, ak sa moje nepríjme.«

»Veď už budem mať iba tú starosť a potechu!« Ukázal jej kľúč od záhradky, ktorý už prevzal od Krešimíra.

»Kvety mal veľmi rád« — vysvetľovala mu. Odhrnula pokrývku, ktorá jej pokrýva celú ľavú stranu. Ukázala sa mu červená okrúhla tvárička, okolo nej zúbky čepčeka a stužky. Svetlo prebudilo Dinka, žmúril očima a začal hýbať ústami, akoby cical.

Nikola by bol prisahal vtedy, že sa mu tie ospalé očká usmievajú, aby sa mal čím tešiť, keď ostane sám. Čosi hovoril nad ním tichúčko, ale sa mu len ústa hýbaly. Nad čelom mu urobil znak kríža.

Vzal od Krešimíra tú polovicu, ktorú mu nechceli prijať; objal ho ešte raz prudko a už sa rútil von.

»Pôjdem i ja« — spamätal sa pán Ipolito. »Píšte; nezabudnite na nás.«

»Nech vás Boh opatruje i požehná vašu

drahú zem!« Zaželal mu, keď si tľapkali veľmi prudko po chrbte.

Vyšli za ním na palubu, pozerali ako sa spúšťa dolu schodmi za Nikolom.

V tie časy prišla malá loďka ku Rosite, odfukovala tuho z malého komína. Z nej sa zrepetili dvaja vysokí, tenkí chlapi. Dlhým krokom prešli na Rositu a s nej na schody. Zadní z nich pozrel do hora, kde boli cestujúci. Krešimír poznal úzku tvár pána Flanka. Jeho sivé oči stretly sa s pozorom Krešimíra. Vysadnul na ne akýsi prísny výraz.

»Čo vy tu, priateľ?« zastavil sa pri ňom. »Tiež odprevádzate?«

»Ideme domov« — ukázal mu na ženy, ktoré stály pri ňom.

Pán Flank sa im poklonil. Čosi dlhšie sa mu zadržaly oči pri mladej s dieťaťom. »Na dlho?«

»Najskôr navždy, ak Boh dá.«

Poodstúpil prudko nazad, pozerá mu veľmi skúmave do tváre. »Prečo navždy? Navštívte svojich a vráťte sa. Veď sa vám tu nevodilo najhoršie.«

»Mám povinnosti. Tuto dieťa — syna.« Vysvetľoval mu.

Pán Flank pozeral naň pomýlený. Krútil hlavou; nemôže uhádnuť, čo mu chcel povedať.

»Najviac preňho idem« — pokračuje hrdo mladý otec. »Chcem aby odrastal doma; nech sa neodcudzí vlasti, ale ostane to, v čom sa zrodil.« Pán Flank pozeral naň ešte bedlivejšie.

Nevedel, čo mu chce povedať. Krešimír tedy dodal: »Rád by ho odchovať v našom duchu, aby sa tu neztratil svojmu národu...«

»Ah tak!« dovtípil sa. To je tiež snaha! Ale i on je vraj cudzí, Angličan rodom. Narodil sa tu, bude mať hádam syna; ale za to nepobeží s ním hneď do Anglicka. Vychová ho tu; myslí, že sa mu nedá odcudziť. Hoc v inej krajine, bude predsa Angličanom.«

»Vy ste svetový národ« — vysvetľuje mu Krešimír. »Vás nekmášu so všetkých strán, kde prídete, všade ste ako doma. Máte svoje školy, chrámy, banky, kluby a iné ustanovy, ktoré vás držia dovedna. My nemáme ničoho. Naše deti premenia reč a národnosť v školách. Uznajte, že rodiča bolí, keď vidí vlastné dieťa mať za nič svoj pôvod a hanbiť sa za svoju reč. Ja by sa chcel shovárať so svojimi deťmi vo svojej reči...«

Popozeral naň pán Flank. Pokrúcal ešte hlavou. Bol by mu hádam poradil, nie bežať domov, ale ostať. Mal by skôr pôsobiť medzi krajanmi, aby sa tiež zariadili ako doma. Veď ich je pekná hŕbka. Mohli by sa ohradiť pred odcudzovaním svojskými ustanovami. Ale už nebolo kedy o tom rokovať. Čakal ho bratranec tiež v sivom, so žltými sárami. Mal roboty okolo balu, v ktorom sú kožky patagonských levov, líšiek, kajken, flamengov, pštrosov, labutí, supov, orlov, i kondorov. Mal črepy i jeleňov, o neveľkých parožkoch. Bol spokojný s lovom.

Hoc moc postrieľal všakovej diviny, istý je, že jej neublížil. Pampa je bohatá i v divine, jej bohatstvo jedna puška nevyčerpá, ani nenačne.

»Keď je tak: tedy šťastnú cestu a potechu od detí« — praje mu pán Flank. »Obetujete im mnoho: výhody a výhľady. Vidím, že vám je ani taká obeť nie ťažká. Nechže vám nevyjde na zmar.«

»A vy gazda, pozdravte Rio Colorado, mešstra Bobyho, Eulogia, kuchára. Nech vás Boh požehná a opatruje i s vašimi!«

»Pozdravím vďačne všetkých« — sľúbil mu. »I ďakujem. Rio Colorado vás nezabudne. Ostaly vaše mozole na čiare. Stojí pevne, ani hradba; i na zemi i v úbočí. Sobrali sme s nej prvú úrodu. Máme vás začo spomínať.« Poklonil sa ženám, odbehnul k bratrancovi. Iba čo ho pozdravil, už sa musel poberať dolu schodmi. Chystajú sa ich dvíhať.

Krešimír pozerá zas dolu na loďky a člny. Rosita sa už hýbe. Vidí Nikolu, pri ňom pána Ipolita. Dokazuje mu čosi.

Dohovára mu. Vidí, že si pripustil veľmi k srdcu odchod priateľov.

»I mňa bolí; ujedlo ma, lebo sú poriadni ľudia« — dokazuje mu; sberajúc mu páper a či smietku s pletenej košele. »Ale tak tento svet beží. Lode idú sem tam, z Magallanesu do Europy a obrátene. Sedieť každý, kde je: na čo by boly toľké premávkové prostriedky, lode a železnice? Ľudia sa premávajú. To sú vymože-

nosti našich čias, priateľ! Nie sme v časiech don Hernanda Magallanesa. Keď premávkové prostriedky sovšeobecnejú a zlacnejú, budeme sa premávať ešte väčšmi. Prídu časy, že budeme raňajkovať v Punta Arenas, obedovať v Concepción a čiernu kávu piť v Santiagu. Penceľ pravda sedí na jednom mieste, mušľa sa tiež drží tuho spusteného brvna do mora; lenže penceľ a mušľa sú len potravné články.«

Parníček začal šibať plnou parou. Vytiahli šatky, povievali nimi; pán Ipolito vysoko nad iných. Keď už bolo ťažko rozoznať tváre na palube, Nikola sňal čiapku, zakrútil ňou prudko ponad hlavu. Zakývali mu s paluby ostatný raz. Jeho tvár sa im už sliala s tvárami ostatných.

I mesto sa ponáhľa: ide sa schovať kamsi. Povedali by, že loď stojí na mieste, more hrnie pod ňou tuho nazad, sťa nekonečný veletok. Pri meste zazreli kupoly, kríže. Belejú sa malé i väčšie záhradôčky. Cintorín ukázal sa im so strany, s ktorej ho ešte nevideli do dnes.

Pani Tereza odrieka modlitbu za pokoj duše všetkých tam, ktorí dobehli, vykonajúc dielo života, i ktorí ho museli pretrhnúť v polovici, alebo ktorí sa doň ani nechytili ešte: za víťazov i premožených. K pokoju prišli všetci. Muž leží pod kupolou v spoločnej hrobke; ten druhý radšej sa sveril matke zemi, ako tmavým kryptám. Jeho záhradku nerozoznať.

Mladí sa túlia jedno k druhému pred veľkým

mestom mrtvých. Myslia na priateľa, ako ostal v kraji Magallanesa, keď mal byť tu s nimi.

»Budeme kedy mať takého priateľa?« obrátila sa k mužovi.

»Takého? Neviem veru.« Zadumal sa a doložil: »Zriedka ich najsť takých aspoň tuná. U nás neviem. Keby ich aspoň bolo ako je majiteľ Ria Colorada!«

»Tak bude naša aspoň pamiatka naň« — usmiala sa v slzách.

»I jeho naučenia« — doložil on. »Vidíš i doma ich už pochytili. Náš Andrija je tiež s nami.«

Čítali znovu list pani Uršuly z Pravého Zorovca. Prečítali si ho mnohoráz do dnes. Dostali ho deň po pohrebe pána Simona.

‚Hneď keď prišiel bolo poznať, že sa premeniľ' — stálo v liste. ‚Nerozhadzoval sa: ešte uznal, že veru nevie, či mu bolo treba ísť do Ameriky. Že čo vraj zvíťaziľ? Pavčevićovcom nepováľa vraj rohy. A načo ich váľať? Nech by si ich nosili, ak im je ďaka. Začal veľmi chodiť okolo blata, obzeral ho s jednej, i druhej strany. V jeden večer mi vyjavil, že ho spustí Prodolom pod Osriedkami; treba len vykopať priekopu. Že bude vraj siať pšenicu alebo kukuricu. Ja som mu len, že pol blata je Pavčevićovcov: čo povedia oni? Ešte nás zažalujú. Ale on len chodil okolo neho. V ktorýsi večer mi povedal, že azda nebudú žalovať, ak sa doň dá. Spýtala som sa, či sa radil s nimi, ale on sa len smial.

Ako bolo, ako nie, nevie nik iba oni: iba

viem, že sa sňal pri tom blate kdesi s Luciou od Pavčevićov. Žalovali mi potom, že sa chodil s ňou radiť každý deň o blate. V jeden večer sa osmelil Andrija do Pavčevićov. Starý Medo sa vraj veľmi zadivil, čo hľadá u nich. Či by vraj nespustili spolu to blato. Ale Medo, že nie. »Zastrájal si sa, že nám porúcaš rohy, keď prídeš z Ameriky: ako sa dáme do tej roboty spolu? I výdavky budú veľké. Ale ak chceš, ukážem ti, že sme nie takí za akých nás máte. Vyvedieme súd, rozdelíme blato: čo je vaše čo je naše. Každý urobí so svojím, čo chce.« A môj Andrija, že komisia je drahá. Čo by stála, za to by vyšiel hodný kus priekopy. Lucia a on že na tom ostali nechať blato v jednom kuse: len nech prikryjú starí na to, čo medzi sebou ujednostajnili. Starý Medo len vyvaľoval oči, keď mu Lucia potvrdila, že veru ona a Andrija sú ako necheť a mäso. Nechceli by deliť blato, iba urobiť pekný chodník cezeň od nás do Pavčevićovcov a vysadiť ho s jednej strany broskyňami, s druhej mandľovníkmi a čerešňami. Tak by neboly prieky medzi Pavčevićovci a Gojčevićovci, ale svornosť a láska, ako je medzi ňou a Andrijom. Starý Medo nakričal na dievku, že z toho nebude nič, lebo Uršula z Pravého Zorovca nepristane. I tak, moje deti, na staré dni musela som obísť blato i išla do Ľavého Zorovca. Privítali ma veľmi pekne, na rukách nosili a Luciu nám sľúbili.

Ako sa radujem na moje staré dni, že za blatom máme dobrých súsedov a o nedlho naj-

bližšiu rodinu! Vypytovala som sa môjho Andriju, ako prišiel na to spúšťať naše blato. Bolo od počiatku sveta a mysleli sme, že mu je tam súdené byť až do konca. Tu sa mi sveril, že mu dohováral pre blato i prieky medzi nami akýsi pán Šime Katović. Pravdu má, že patrí sušiť najprv blatá tu doma a len potom, ak by nestačilo ani to, ísť za chlebom po cudzom svete. Pozdravte pána Šimuna Katovića od matky Andriju, že ďakuje za tie naučenia jej synovi a prosí Boha, aby mu dal zdravia sto rokov.

Ako hovorím, môj Andrija sa veľmi premenil. V deň sľubov s Luciou šiel na obćinu. Položil pred náčelníka dvanásť sto čilských pečí, bez mála poldruha tisíc korún; aby ich dala obćina o päť rokov i s úrokmi tomu gazdovi, ktorý nasadí viac ovocných stromov vo svojich dieloch. Trochu sú veľké peniaze, ale som ho nehrešila. Bol ich vraj dlžen priateľovi, ktorý vraj znezrady umrel, takže mu ich nemohol vrátiť. Obecal ich vraj hneď vtedy na takú vec, aby bola na osoh všetkým dedinám na okolo.

A tak moje deti, príďte. Vaši zo Širokého Dolca váš čakajú. Triafajú sa im olivníky, samé zanedbané, stromy ako metly. Keby ich obriadil, mohly by znovu obrodiť, ako v starých časoch. V kotline pod olivníkmi je vraj kus bohatej hlbokej zeme. Má jej ešte i u nás, len ju pilovať a ľúbiť. Ak by ste sa sponáhlali, vraví Andrija, žeby ste mohli ešte jesť z jeho radostníka. Jelke odkazuje, že je moc pekných dievok u

nás, aby sa nenazdala, že ich bolo len v Širokom Dolci. Neprešiel vraj iba cez blato pod oblokmi a našiel hneď, čo hľadal; i viac ako hľadal...'

»Ba či dôjdeme na svadbu!« zvolala ona.

»Pochybujem« — krúti on hlavou. »Museli by sme mať krýdla. Čo si on zaumieni, neodkladá.«

Že pôjdu po svadbách a rodovánkach! Pani Tereza sa ozaj nahnevala. Ten pod tými horami, ktoré sa belasejú už v diaľke, kde má byť pod nimi kdesi Punta Arenas, ešte ani neostydnul v hrobe! Ale mladá sa jej postavila. Prečo má také srdce na Andriju, keď sa premenil? Ako by sa bol radoval, keby bol dožil, že budú zasa bratia, i viac ako bratia...

*

Keď sa Rosita priviazala k mostu, vystúpili naň. Nikolovi bolo ťažko ako pod farchou. Samota ho zahrúzila. Pán Ipolito bol natrafil na priateľov na palúbke, shováral sa s nimi po samý most. Bolo v reči nalodenie väčšej partie kožiek. Zabudol na celý svet, hádam i na priateľov, ktorých bol práve odprevadil na koráb. Ale na moste, keď dohonili Nikolu, riekol priateľom:

»Prepáčte na chvíľku. Mám tuto s priateľom niečo súrneho.« Veru tak! Neštítil sa označiť strážcu na nákladnom moste za priateľa.

»Z toho nenasleduje, priateľ« — riekol mu,

položiac mu ruku na plece — »aby sme sa oddali nesmiernemu žiaľu. Ako škodí nesmiernosť v pôžitkoch, — už v akýchkoľvek, rozumiete ma? — tak, ba väčšmi ešte, škodí zármutok, ak mu prekročíme medze. Zachovajte si, že máte dobrého priateľa na nákladnom moste: každý deň od rána do večera. V noci by už bolo ťažšie. Museli by ste sa unúvať na môj byt. Majú tam veľmi mrcha psa. Večer ho púšťajú s reťazе po dvore. Nehodno sa dotknúť kľučky, lebo je veľký; ešte by mohol preskočiť i parkan a pohrýzť. Ale zaklopte na prvú okenicu od nižného konca; otvoria vám zdnuka, keď poviete, že hľadáte mňa. Ja totiž len po staromládenecky a myslím, neuchýlim sa už od toho poriadku až do konca. Bol som od nepamäti sveta zapriahnutý; práce a starosti neposkytly mi času premieňať poriadky od koreňa. Netajím, že som sa hádam pripravil o mnohé radosti, ktoré nosí so sebou dobre sriadený rodinný život; ale zas nebanujem, vidiac pri iných, ktorí ich mohli užívať v hojnej miere, ako sú premiešané starosťami, neraz veru i sklamaním a bôľom. V tom je i dôvod, pre ktorý my, samotári života, mali by sme držať tuhšie dovedna; nezanedbávať spoľahlivé priateľstvá.«

»Ďakujem pán Ipolito za veľké priateľstvo« — odpovedá mu neistým hlasom. Žiaľ rozmiešala rozlúčka, ako sa rozmieša voda, keď vedro začre do samých hlbín. »Zajtra vás budem musieť unúvať s peniazmi. Kmotor mi ich vrátil,

keď som ich chcel poslať domov: vzal len polovicu. To sú z tých, ktoré mi poručil pán Simon.«

»Poslať domov!« otvoril oči. Shovárali sa na lodi v našej reči: nemohol si vybrať, o čom rokujú. »Nevedel som, že vám ostalo rodiny v Europe.«

»Ostalo jej veru dosť« — sveruje sa mu Nikola. »A chudobnej. Má po celom svete rozosiatych príslušníkov: obzerá sa na všetky strany, či sa učlovečí kresťanská duša ustrnúť sa nad toľkými potrebami. Mal som peniaze. Prišiel som k ním znezrady, neviem sám ako: pošlem ich reku, svojim. Ale kmotor nechcel vziať viac od polovice.«

»Ak mi dovolíte, priateľ, v rodinnej veci, ktorá sa týče len vás, vysloviť skromný náhľad: myslím, náš spoločný kmotor držal sa múdre a obozretne. Nevieme, čo nás čaká. Doneste peniažky, uložíme ich k ostatným na banku. Nezavadzia, verte mi. Nezabudnite, že ktorí stojíme sami v živote, keď ochorieme a vyjdeme z peňazí, nemáme inej cesty ako sa uchýliť do špitála. A ja nerád by veru umrieť v špitáli. To bola vždy moja zásada.« Potľapkal ho po pleci a doložil: »Prepáčte, volá ma povinnosť. Čakajú priatelia, s ktorými mám pokonávať niečo dôležitého.«

Pobral sa dlhým mostom, vystretý ani jedľa, trochu drobnými krôčkami: drobnými aspoň na toľkého chlapa.

Ostal sám. Premleli sa, ktorí sa povracali parníčkami, prešli i chlapi, ktorí ich obsluhujú. Oprel sa o zábradlie, pozerá za poštovým. Akoby sa tam vznášal vysoko, v ostatných žiarach slnca. Nad ním visí oblak dymu. Bol by ozajstný stĺp, nech ho loď nerozvlieka a neťahá za sebou, ani tmavý závoj. Ani ho nerozoznať dobre. Obrysy sa mu vykrívily, i komíny a stožiare sa pokrkvaly a sprehýnaly. Neraz mu je, akoby loď zatancovala, zas ako by sa bola rozprskla v ohnivej hmle iskričiek. Rozostierajú sa dúhové pásy, v nich sa posociavajú len samé stožiare. Ale i tie padajú, padajú, kým nezmizne i samý končiarik, sťa by ho bolo prehltlo more.

Sobzeral sa a utiera oči. Mrak padá náhlive. Ohnivá Zem je už len čierny pás nad kanálom: iba divoké bralá Muñoza Gamera svieťa ešte. Punta Arenas tam, kde bola. Jej okolie sivé, ako ho vída toľké roky.

Zašli pod iný obzor, ostalo temno za nimi a on sám, ako býval zprvoti. Ostala mu iba stráž na nákladnom moste a stráž nad priateľmi tam v meste mrtvých. Má kľúč od záhradky, bude sadiť kvieťa, navštevovať hroby.

Predstúpil mu zkadiaľsi vidiek, ako ho bol videl dávno na ktorejsi plavbe Jadranom. Na predhorí, ktorému plavec najradšej vyhne, lebo sa oň stroskotalo mnoho lodiek a člnov, sú kamenné krížiky. Okolo neho nie je vari nikdy bez vetra. Keď je búrka, more akoby zvrelo, dobíja s hukom na čierne roztrhané bralo. Pena

strieka neraz až na samý hrebeň. Na predhorí skoro na samom končiari je starý bor. Ohrčavel a skrívil sa na pustej skale. Prihnul sa skoro k samej zemi na tú stranu, kde ho vetry socajú roky a roky. Stojí osamelý a smutný. Vetry a búrky ho ošarpaly, posohýňaly konáre. Stojí tiež akoby na stráži nad smutným krajom a nad tými, ktorých kríže sú tam dolu, kde našli hrob v divokom mori tiež na plavbe za zlatým rúnom...

Koniec.

PG
5438
B4M3
diel 5

Bencúr, Matej
Mať volá

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

G. A. BEŽO
TRNAVA

ZDĚNEK A JAN NOŽIČKA KARLÍN